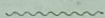
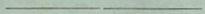

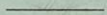
FREDR. CYGNÆUS.

SAMLADE ARBETEN.

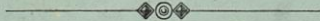

HISTORISKA ARBETEN.

ANDRA BANDET.

1.

HELSINGFORS,

G. W. EDLUND'S FÖRLAG.

1882.

Pris: 1 *Myk* 25 *pt*

Hittills utkomna delar af verket:

Historiska arbeten. I. 1—4 häft. II. 1 häft.

Literaturhistoriska och blandade arbeten. I. 1 häft.

HELSINGFORS,
Hufvudstadsbladets tryckeri
1882.

FREDR. GYOMAI

THE HISTORY OF

SAMBADE ARBETH

AND HIS

II

THE HISTORY OF
THE HISTORY OF

FREDR. CYGNÆUS.

SAMLADE ARBETEN.

II.

HELSINGFORS,
G. W. EDLUND'S FÖRLAG.

1883.

FREDR. CYGNÆUS.

SAMLADE ARBETEN.

HISTORISKA ARBETEN.

ANDRA BANDET.

HELSINGFORS.

HUFVUDSTADSBLADETS TRYCKERI.

1883.

BILDER

UR

FÖRGÅNGNA TIDERS LIF.

BILDER

„Bilder ur förgångna tiders lif” utkom år 1858 samt bar på titelbladet tillägget: „Första delen”. Någon annan del af arbetet blef aldrig utgifven. Första delen, som innehöll efterföljande arbete „Joachim Zachris Duncker och hans omgifning”, bildar dock ett helt för sig.

JOACHIM ZACHRIS DUNCKER

OCH

HANS OMGIFNING.

Åt sådana män, som Duncker, uppreste
fornverlden ärestoder.

E. M. Arndt.

JOACHIM ZACHARIS DUNCKER

HANS OMGIFNING.

As editionen af hans samlede
forfættelser udkommer
i N. Y. 1884.

„De döda rida snabbt”, sjunga folken mystiskt djupt, så att tanken endast med svårighet förmår följa meningen af deras hemska visa. Så ofta jag tänkt på de tappre, som blödde och dödde för Finland i det *sista finska* kriget, har dock denna mening åtminstone åt *ett* håll vunnit i klarhet. Huru snabbt hafva de ej ridit, huru långt hafva de ej redan hunnit, dessa ädla dödsoffer, fallne under försvaret af allt det, som af en ädel mensklighet aktas heligast: fäderneslandet, pligten, äran; och fallne herrligt under förhållanden, hvilka kunnat och kunde bringa lägre, svagare sinnen på fall i en helt annan mening! Ännu lefva ju i detta land och äfven annorstädes många, de der sett samma krig ila förbi sina egna ögon och utkämpat alla dess farhågor i eget bröst. Ja, en eller annan bland dem, som ställde *sitt* till värn för oss alla mot sjelfva faran, ter sig lekamligen än för vår vördnad och hyllning, om han ock måste säga om sig sjelf såsom „Döbeln vid Juthas:”

„Min kropp är bräckt och mina lemmar skälfva.”

Och likväl tyckes desses tid, ehuru i verkligheten skild från vår endast af ett halft århundrades afstånd, ligga för vår tanke och inbillning i dimman nästan af sagans halfdunkel. Ej blott skalden, äfven folket sjelft känner sig i besittning af sin fulla rätt att åt den heliga qvarstoden af dessa sina minnen gifva hvad gestalt och uttryck det behagar dem, liksom den bildande konstnären ej tvekade att framställa den gud, hvilken på

en gång var honom så nära och så fjerran från honom, under hvilken bild som helst, den han ansåg närmast svara mot sin föreställning om gudens väsende.

Hvilken makt har då vållat denna optiska villa, hvaraf en tid, som är och angår oss så nära, redan kastats hän i slik nästan mytisk *lointain*? Mången gång förslå ju knappt sekel att åstadkomma en sådan synvilla, hvars like i stort, under detta århundrade, måhända blott genom minnets återspeglung af den *stora* kejsaretidens gestalter företes. Vi svara: främst är det väl det gåtfulla i en icke sällan segerrik brottning mellan en ofantlig öfvermakt och en handfull tappre, på mångfaldigt sätt besvikne i sina förhoppningar, lemnade åt sitt öde ofta utan all högre ledning, ännu oftare i våld af en ledning, hvars frånvaro hade varit mera värd än mången segervinning, — främst är det väl allt detta, som hunnit redan gifva sagans, hvarje gräns genombrytande dimensioner åt sägnerna om nästan öfvermenskliga ansträngningar af de få mot de många. Och dessa ansträngningar tycktes bortslösade förgäfvos. Finlands hjelteblod förrann i strida strömmar utan att förmå uppbära en slutlig framgång. Äfven detta har förstorat måttet, hvarmed våra kämpar numera af vår inbillningskraft mätas. Ty det ligger i allvarliga sinnen ett förunderligen djupt deltagande för all ädel och hugstor kraft, bortkastad på hälleberget af en fåfäng kamp, äfven om man förbiser stridernas alla resultater. Men huru omätliga voro ändock dessutom följderna af Finlands sista förloerade titanstrid emot sina stundande öden. Denna strids eldar hade gjort sköra föreningsband, som under sju sekel knutits allt trängre; och de föllo neder i stoft, såsom om svärdens och lagarnas, bönens och sångens, ärans och olyckans gemenskap mellan tvänne folk icke skulle gifvit större fasthet åt dessas förening, än en lätt uppsmält vaxklump gifver åt tvänne från en bildstod lösbrutna armar. Sverige, lyssnande till nödropet af den sjelfuppehållensedrift — som för både stater och individer, så länge de ännu ega i behåll någonting utom sig sjelfva att mista, blir i nödens yttersta stund alltid *ultima ratio* — gjorde hvad det icke tycktes kunna underlåta. Sverige lät amputera

sin högra arm för att undgå att se hela sin statskropp genom kallbrand hemfallen åt tillintetgörelse: för att icke brista i stycken vid Motala, afstod det, hvad som ännu hängde fast dervid af det redan tvänne gånger förut sönderskurna Finland. Det var ju Sveriges rätt; hvem vill och kan bestrida detta? Om det kan slippa't, låter ej ett folk ens i den svagaste stund ett i tusende år käckt och fritt njutet lif ryckas ifrån sig. Ännu en gång: endast fåkunnigheten kan bestrida en nations rättighet att följa sin första och sista instinkt, den att få lefva; men höjden af fåvitska vore dock påståendet, att folkslagen ej lydt och evigt skola lyda denna naturlag — till dess, att deras sista strid och stund varit eller är oundvikligen för handen.

Men äfven andra drifter än sjelfkonservationens brusa stundom i vissa högtidsstunder genom folkens barm; och sådant behöfves ganska väl, ty annars blefve lifvet i längden den lumpnaste bland bördor eller det ömkligaste bland lekverk. Och finska hären fullgjorde sin pligt mot Sverige och mot äran, mot sitt folks fordom och dess framtid, såsom hade den känt förgångna århundradens andar och kommande slägters välsignelse och beundran upplyftande fläktat kring sina trofasta, sönderskjutna fanor. Derför synes den oss så antik, der den med oböjdt mod störtar sig i svalget, som remnar mellan en hädanfaren tid och den tid, som komma skulle. Derför framstår den oaktadt sin ringhet i så väldiga proportioner för oss nu lefvande, som, om vi än sjelfva icke förmå uträtta någonting stort, likväl mäktat åtminstone erkänna och beundra det stora i en sjelfuppföring utan hopp, i en död herrligare än lifvet, äfven om detta i sekel kunde sparas fegt. När vi således t. ex. läsa:

„Fahlander, Malm och Duncker,

De bröto mot stranden ned”,

tyckas de nämnde männernes skuggor skymta förbi våra själsblickar i en homeridisk högtidlighet, snarlik den, som kringsvärfvar de små furstar, hvilka, lyftade af afståndets töcken och sångens vingar, skrida i mer än naturlig storlek odödligt fram på Simois' och Skamanders stränder.

Men om än, sedde i sista återglansen af den långa dagens qvällsol, hvilken för femtio år sedan nedsjönk i blod öfver den brustna föreningen mellan Sverige och Finland, finska härens sista kämpar redan te sig för vårt minnes blick förstorade, aflägsna, såsom Alpernas skuggor i aftonens halfdunkel, lefva de dock än för vår känsla nära, igenkänneliga, lefnadsfriska, liksom den åldriges ungdomsminnen framstå lefvande för hans själ, äfven då han glömt hvad och hvem i går mötte honom. Det är ett intresse vida högre än nyfikenhetens, som föranleder oss alla att med begärlighet lyssna till hvarje sägen om dessa vår yngsta forntids krigare, vare sig att sägnerna, hemfallna åt sången, omformas med sångens fria djerfhet eller behandlas af den, om sin skyldighet att framför allt hålla sig till verklighetens sanning medvetna, historiska prosan. Och så sällsamt det ock kan låta, är ingenting likväl vissare än det, att ju mer en i minsta detaljer trängande skildring af hithörande personligheter och händelser fängslar vårt deltagande, desto lifligare intagas vi äfven af en i stor stil verkställd poetisk uppfattning af samma föremål. Motsägelsen härutinnan är också endast en skenbar. Det är såväl i det ena fallet som det andra efter en lefvande åskådning af det *hela* i de handlandes och handlingarnas väsende vi trängta. Poesin, der hon icke representeras blott af från flerehanda håll hopblockade fraser, i hvilkas ställe lika lätt ett ännu större antal andra fraser kunde hopgyttras angående samma sak, gifver oss — syntetiskt, såsom de lärde skulle uttrycka sig — bilder, som helgjutna blifvit uppställda af skal-dens, tingens innersta genomskådande intuition. Der åter det prosaiska varseblifvandet analytiskt gör sin skörd af alla ämnet belysande fakta, öfverlemnar det åt hvars och ens eget om-döme och sinnesskärpa att sammanfatta de spridda dragen till totaliteten af en tafla, hvaraf behovet af allmän öfversigt mer eller mindre kan blifva tillfredsstäldt. Åhöraren af berättelsen verkställer sålunda efter måttet af sin förmåga samma operation, som folktraditionen utför med oklarnad instinkt och skalden med inspirationens, förklaring spridande siareblick.

Och det märkvärdiga kan inträffa, att äfven der skalden svåra försyndat sig emot den faktiska, jemförelsevis lägre sanningen, han likväl lyckas gifva oss i ersättning en poetisk sanning, som vida vägnar uppväger den förlust, han tillskyndat verklighetens hårdhändta anspråk. Säsom exempel derpå kunde bland annat anföras Runebergs praktstycke: „Döbeln vid Juthas.” Endast i förbigående må här påpekas, att poeten, deri täflande med den af honom besjungne, högeligen poetiske generalen sjelf, som med inbillingskraftens förstorade måttstock plägade uppmäta sina egna och sina mäns hjeltedater, gör alltför stor affär af den i intet hänseende synnerligen storartade affären vid „Juntas” eller „Juntan” *) — såsom valplatsen komiskt nog benämndes i de 1812 i Stockholm utgifna officiella „bulletinerna”. Mycket brydsammare deremot är den omständigheten, att med undantag af befälhafvaren sjelf nästan ingen bland de i stycket uttryckeligen såsom deltagare i striden nämnda och ypperligt karakteriserade personerna hade äran att dervid vara närvarande. Den rytande von Schantz hade råkat i fångenskap; **) Grönhagen, von Konow, von Kothén och sannolikt äfven den sistnämndes mästerligt tecknade korpral N:o 7, Standar, kunde i brist på förmåga af allestädes närvaro med bästa vilja ej medverka till en gynnsam vändning af sakerna på det stället, emedan de för tillfället voro bortkommenderade till ett annat. Men oaktadt all denna grymma förhärjning af tilldragelsernas faktiska grundvalar, har skalden ändock förstått uppbygga ett poetiskt luftslott, skimrande med ett så präktigt sken af sannolikhet, att äfven män, som sjelfva deltagit i de målade stridernas skiften, tjuste och förbländade af skenet ut-

*) Var denna namnförvridning en reminiscens från den beryktade Upsala-Juntan, som hos flere bland 1809 års män väckte så angenäma ungdomsminnen?

**) Så försäkrar utgifvaren af general von Döbelns memoirer, och vi hafva ingen anledning att betvifla hans uppgifters sannfärdighet, när det ej roar honom att förirra sig till resonnemanger öfver den nya finska historiska skolan, på hvars område han ej visar sig rätt hemmastadd.

ropa: ja, så var det! Och huru skulle det då falla oss andra in att betvifla, att det så varit, äfven om vi aldrig så väl visste förut, att saken icke kunde förhålla sig just så.

Men midt emellan den speciela krigshistorien och den idealiserande poetiska uppfattningen af striderna och de stridande finnes ännu ett ouppbrukadt fält, hvars bearbetning tyckes lofva skördar både åt vettgirigheten och känslan, både åt förståndet och fantasin, och hvilket sålunda i visst hänseende kunde betraktas såsom ett neutralt område, hvarpå verklighetens och diktens förposter försona och förtroligt fingo mötas. Vi känna nu redan genom icke få skrifter temmeligen väl, huruledes finska hären:

„Frös och svalt och segrade tillika;”

vi veta, att densamma, nakot och lidande brist på sina nödvändigaste behof, öfverlemnades till rof åt farsoter och allt annat slags elände. Vi hafva hört berättas och skulle äfven förutan slika berättelser förstå, att det kostade rätt mycket på den finske soldatens hemsjuka lynne, då han utan nödtvång fick lof att på högre befallning öfverge, liksom en fogelfri flykting, hus och hem med allt det kära och kärleksfulla, som vid den gemensamma härden jemte honom sjelf dittills funnit värma. Det är ej svårt att fatta, huru det skulle svida i en barm, som kände i sig mod att kämpa om också emot en hel fiendtlig verld, då han, hvilken kallades fäderneslandets försvarare, vid dörren till den hydda, hvari han blifvit född, såg sin maka eller brud, sin moder eller dotter med tårar i ögon, ej vana att gråta, vinka ett sista farväl åt den bortgående; och den nåden förunnades honom ej att förflytta utom sig den vilda striden, rasande i hans innersta. Hörde då ej också de der, dem han nu lemnade värnlösa, hjälplösa, till det fädernesland, hvars försvarare han sades vara? I sin enfaldighet begrep han lika litet, att *hans* fädernesland borde uppsökas vid Kemis och Torneås elfvar, som om man pekat på Babylons: han hade lemnat åt tuppen på flaggstången bestyret att vända sig efter alla möjliga vindars fingervisningar. Hans sinne var för tungrodt att i hast lära sig dylika flinka manövrer.

Det ofta missbrukade stora ordet: att offra lif och blod för sin pligt skulle, vid Gud, ej för honom varit en tom fras blott;

men han måste tåga vidare utan att ens få försöka, huru godt det gjorde att slåss och blöda för de sina. Han måste lemna dessa, vid hvilka blodets band, eller henne, vid hvilken ännu heiligare band knöto honom samman, i en fiendes våld, hvarom genom sekel flygande traditioner icke ingåfvo de mildaste föreställningar, förstörde dessutom af en inbillning, som ej såg för sig någon annan gräns än möjligheternas omätligt elastiska. Han måste tänka sig sin familj hemsökt af en brist, som lät honom känna sin egen nöd ännu tyngre, och hvarur han ej ens med värdet af sitt blod, som af staten togs i anspråk, mäktade köpa henne fri.

Om allt detta själarnas hemska inre krig midt i tumultet af det yttre krigets nöd och våda hafva vi väl alla kunnat göra oss någon idé; till klar insigt och åskådning af denna töckenhöljda, men likväl själ och hjerta fängslande bakgrund på finska krigets blodiga tafla torde dock ganska få hittills förmått hinna.

Bland „Fänrik Ståls Sägner” finnes ett stycke af oändligt elegisk ljufhet, ehuru derjemte genom detsamma klingar en ton af heroisk lyftning, såsom hade tonen höjt sig från Tyrtæi lyra. Det benämnes: „Torp flickan” och företer ett omvänt förhållande till de nyss påpekade situationerna. Vi hafva här för oss en — för att låna ett uttryck ur måleriets terminologi — *interiör* med dyster färgton och belysning från krigets dunder och blixterute. Denna gång är genretafeln hufvudsak; batalj-målningen borta i fonden blott accessoir, ehuruval oumbärlig för det hela och af slående effekt. Att sorgerna, oron, bekymren i de öfvergifnas hem mångenstädes voro många och stora, äfven när de ej föranleddes af, lyckligtvis under det kriget, så sällsynta och nedslående orsaker som den, hvarpå motivet till „Torp flickan” hufvudsakligast hvilat, nämligen hennes brudgums feghet, är klart för hvar man. Men framställningen af dessa sidor af den stora krigstafeln kan likväl endast undantagsvis begäras af historien och till och med af poesin: den tillhör egentligen *hvardagshistorierna*, i hvad form än dessa må gjas.

Men att framlägga en teckning af det själstillstånd, hvilket i de ej blott lidande, utan äfven handlande personernas bröst

efterhand omformades af händelsernas egen utveckling, kan så litet strida mot vilkoren för en allsidig lefnadsbeskrifning, att dessas kraf tvärtom borde anses blott ofullständigt uppfyllt, der man ej sökt fasthålla minnet af de vexlande sinnesrörelser, i hvilka de yttre tilldragelsernas skiftningar återspeglat sig. Svårigheten för en annans blick att uppfatta äfven det, som i en närvarande stund röjer sig inom den slutna borgen af ett främmande människohjerta, är dock oändligen större än att utspana sanningen af händelser, till hvilka tusende varit närmare eller fjernare vittnen. Ännu omöjligare blir det likväl att läsa i en längesedan åt förgängelsen hemfallen barm spåren af de känslor, som på lifvets vexlande vågor höjt sig och åter sjunkit ner, brusat opp och dämpats åter. Äfven den mest genomträngande skarpsinnighet letar här efter en osviklig vägledning lika förgäfvess, som skulle man vilja uppsöka de fåror, dem längesedan förmultnade kölar fordom plöjt i verldshafvets ofruktbara tegar. Äfven den store historieskrifvaren, den store skalden, då han vågar sig ut på detta *terra incognita*, är hänvisad endast till gissningar, till sannolikheter. Och om vi också stundom låta af honom inbilla oss, att han lyckats i sitt försök till utredning af ting, dem ingen dödlig numera kan känna bestämdt, sker det blott därför, att det synes oss såsom skulle sakerna bordt förhålla sig på det sätt, han dem framställt, och icke annorlunda.

Som en möjlighet återstår likväl i lyckligaste fall för efterlevande släkten att utspana åtminstone några märken efter deras fjät, dem döden och påföljande tider nedtrampat i mullen. Och denna möjlighet erbjudes af „brefvens odödliga bevisning”, då vi här taga ordet *bref* i dess hvardagliga mening. Men äfven i brefven ligger dock ofta nog icke någonting mer än – möjligheter till visshet. Bref, omrörande andras än den skrifvandes egna handlingar, och ännu mer ifall de inlåta sig i bedömandet af motiverna, som ledt främmande tillgöranden, äro stundom ej stort annat än utfallsdiken för dagens osanningar, hvilka ständigt kringsväfvat i den civiliserade verldens luft, otaliga såsom snöflingorna en mulen vinterdag, såsom myggsvärmar i aftonsolens värma om sommaraftnarna; erinrande äfven i den mest prosaiska

tid om lemningar af den diktande fantasi, hvarmed folken i deras gestaltlösa naturtillstånd födas. Huru opålitliga de ock må vara, betraktade såsom rent historiska källor, hafva likväl äfven sådana bref, i hvilka sanning och dikt tumla om med hvarandra i naiv bekymmerslöshet, den obestriddliga förtjensten, att de lifligt återgifva de intryck, som i en viss tid epidemiskt rådde i människornas sinnen. Ännu större är skrifvelsernas värde, om de, utgångna från äfven i handlingens sferer ingripande personligheter, afteckna såväl dessas egna som deras inskränktare eller mera vidsträckta omgifnings förhållanden. På brefskrifvarens lynne och karakter beror dock härvid ganska mycket. Om Talleyrands diaboliska påstående, att orden förnämligast äro inventerade till att blanda bort mensklighetens egentliga meningar, någonsin kan hafva full tillämpning, är väl fallet sådant med bref, hvori flården, fåfången, inbilskheten ljuga gratis för eget nöjes och uppbyggelses skull; eller smickret, afunden, smädelusten i allmänhet och partihatet isynnerhet ljuga för den sold, de allt efter sina olika syften föresatt sig att vinna. Hos nationer, stämda för en dyster uppfattning af tingen, och isynnerhet der den enskilda harmen ej brukar eller får på ett eller annat sätt offentligen lätta sitt qvaluppfyllda hjerta, åtager han sig gerna omaket att, i sitt brefskrifveri, såsom husgud måla hin onde på väggen, lånande åt honom gestalt och anletsdrag från hvilken misshaglig figur som helst, hvarpå tanken för tillfället närmast stöter, samt omgifvande taflans hufvudperson med allehanda smärre djefvulskap i behagligt slingrande arabesker. Der ett sådant författarskap ej är nog anspråkslöst att nedstiga till dunstkretsen af sällskapslifvets stundeligen kringlöpande lägsta sqvallerångor, saknar det ingalunda sin betydelse såsom tecken till gryende anlag för politiskt omdöme och lust att ej låta innehafvarene af denna världens makt och herrlighet och anseende försjunka i säkerhetens sömn, i det de påminnas derom, att de åtminstone medelst sitt skinn — i figurlig mening af ordet — ändock äro människor, äfven de, samt att ett godt rykte, genom ädel, upphöjd verksamhet förvärfvadt, stundom kan vara mera värdt, åtminstone i ett bildadt samhälle, än den ståtligaste fullmakt, de ymnigaste

löneförmoner, den godtyckligaste förvaltning. En olägenhet för den historiska sanningen ligger dock deri, att den motsatta, den billigt bedömande, svårigheterna vägande åsigten sällan förmår göra sig hörd i kretsar, förstämde och döfvade af nidvisornas slammer och gny. Också befattar sig den beskedliga saktmodigheten så litet som möjligt med besväret att göra proselyter. „Nöjd med sig sjelf och sin fantasi”, såsom förra studenten, kan hon väl någon gång stegra sitt mannamod ända derhän att, när hon funnit argheten gå nästan för långt, våga en fråga: „om det der ändå ej var för mycket sagdt”? Men då denna kraftansträngning behörigen blifvit realiserad, sjunker hon i medvetandet af sina afsigters renhet med lugnaste samvete tillbaka på sina af rosenfärg bestrålade lagrar och tycker allt, sig sjelf inberäknad, vara ganska godt. Om den heroiska lusten att taga parti af en orättvist försmädd, till och med då man icke i allo kan åt denne lemna sitt bifall, löper ingen aning genom beskedlighetens lugna, svala ådror.

Men så vanskligt det i allmänhet ej blott kan synas, utan ock verkligen vara att till hörnasten för en historisk framställning begagna hvarje breflapp, som händelsevis råkat ligga kvar på kontoret för efterverldens „*poste restante*”, gifves det dock fall, då ur brefven kan hemtas en *bevisning*, så pålitlig, sannfärdig och ojäfbar, att ej ens en inför Gud aflagd ed kan erbjuda en säkrare borgen för omutlig sanning. Sådan är ock beskaffenheten af den brefsamling, som närmast föranledt författaren att våga försöket att teckna en af de ädlaste krigares lif, som någonsin stridt under Finlands fanor, och hvars död är det största momentet i hans hjeltelif. Vänliga förhållanden unnade mig lyckan att vidröra dessa relikter, bevarade af en nu redan snart halft sekel gammal, men lika oförgänglig sorg. Jag läste dessa bref först med hjertats blick; sedan med häfdeforskarens. Hvardera läsningen förde dock till samma resultat: en ärligare själ, ett trofastare hjerta har aldrig till pappret öfverflyttat sin fullaste mening. Skrifna af en hand, som nyss förut hade lagt svärdet ifrån sig och som var beredd att nästa ögonblick åter gripa deri, andas brefven utan återvändo en kärlek, som gifver

klarhet åt den olycksalige Almqvists dunkla, men djupa ord: „Hvad är att våga älska? Det är att kunna dö”. Blott kärleken förmår ingifva styrka och elasticitet till det dubbellif, brefskrifvaren lever. Medan hela hans håg, alla hans krafter tyckas tagna i anspråk af handlingen, mödan, striderna, äro hans själ och sinne oupphörligen fyllda af omsorgen för de sinas bergning och säkerhet, af längtan att dem återse, af en makes, en faders ömhet. Medan epitetet: *den tappre* växer så fast vid hans namn, att ingen tid kan skilja dem åt, drömmer han om ingenting annat än att i någon fridsäll vrå af verlden få tillbringa återstoden af de dagar, dem Gud ännu kan beskära honom, omgifven af sina älskade. Med samma läppar, som mana hans krigsbussar till oförfäradt mod, välsignar han sin spåde son och nedkallar öfver honom den Högstes hägnande ledning. Så framstår Joachim Zachris Duncker i sina bref; en krigare, sådan blott ett tappert, allvarligt, sedligt och gudfruktigt folk kan framföda och utbilda; en typ af det bästa, hvartill en tusenårig uppfostran i krigets hårda skola förmått höja vår nation.

Hårdt vore det därför att beröfva henne hugnaden af en närmare bekantskap med en karakter, hvars yttre sida — om det är oss tillåtet att så uttrycka oss — hon hittills endast varit i tillfälle lära känna, och som redan genom denna ytliga kännedom blifvit för henne så dyrbar. Äfven mot den tappre mannens eget minne uppfylla vi efterlevande ju en kär skyldighet, då vi låta honom framträda i fulla betydelsen af det värde, hvarpå han har så giltigt anspråk. Och likväl kännes det hemskt, nästan såsom ett helgerån, att åt offentlighetens alla väderskiftningar utkasta dessa innersta utgjutelser af ett älskande hjerta, så uteslutande ämnade för hemmets slutna krets som en kärlekshviskning för sitt föremål; så obekymrade barn af stunden blott, att ej ett enda andetag, röjande den aflägnaste föreställning om möjligheten att efterverlden kunde en dag komma att med dem befatta sig, bortblåser deras flärdlösa trovärdighet. Så länge den hand, hvarur de hade flutit, ännu sjelf förmådde vaka öfver dem, skulle väl dessa familjekänslans mysterier icke blifvit utsatta — vi säga ej för en profanerande blick af den med brutal råhet

dylika känslor tillbakastötande „Excellencen”, men icke ens för den lefnadsglade Sandels' och hans hurtiga omgifnings skärskådning, ehuru desse, liksom Dunckers öfriga chefer och kamrater, med värma erkände hans förtjenster som menniska och krigare.

Den finska historien tillhöra dessa bref ändock liksom mannen sjelf, hvilken lika så litet, då han nedskref dem, som i sina öfriga handlingar föreställde sig, att de kunde en dag blifva föremål för häfdernas ransakning, men likväl tänkte och handlade så, som hade han städse haft historiens stundande dom för sin själs ögon. Det kom sig deraf, att han ej kände, tänkte, gjorde annat än hvad försvarligt vara kunde för Gud, fädernesland och pligt. Naiv i helgjutenheten af sitt väsende såsom nästan alla utmärktare handlingens män, behöfde han ej någon fingervisning af reflexionens nattlampa på den väg, der han framgick i skenet af sin solklara känsla. Och Försynen, på hvars ledning han orubbeligen fast hoppades och trodde, förunnade honom i sin nåd den lyckan att genom sitt krigarlif ära sitt fosterland och att genom sin död vinna odödligt rykte.

Också hvad offentliggörandet af hans bref beträffar, kunna de, för hvilka Dunckers minne närmast är heligt, vara obekymrade. Det finnes lyckligtvis såväl i detta land som annorstädes ej blott nere i dalarna bakom bergen, men äfven på sjelfva menniskolifvets branter så mycken människogodhet, för hvilken ett ädelt och rent hjertas kärleksfulla språk är kärt och lättförstådt, som våra goda englars andehvisningar i vår barndom det voro. För sådana sinnen skola familjefadren Dunckers ord ljuda lika uppbyggligt som berättelsen om „den tappre Dunckers” bedriffter för de modigare bland oss. Vi säga med afsigt: *uppbyggligt*; ty de ord, Duncker uttalar, tillämpade omedelbart på den talandes egna verk och gerningar, skola utan tvifvel åstadkomma fullt ut lika mycken uppbyggelse, som mången teoretiserande, enkom för det ändamålet förfärdigad asketisk sermon; ja, kanske till och med mera.

För öfrigt, af orsaker, som längre fram blifva tydliga, är vår afsigt ej den att alltid meddela Dunckers bref till hans maka oafkortade, utan stundom endast i utdrag, som upptaga det mest

karakteristiska ur dem. Än mindre kunna vi förbinda oss till att ingå i detaljerade beskrifningar öfver alla de krigiska företag, i hvilka han personligen deltog; ehuru väl det icke är oss obekant, att till och med subalternerna officerare, som här och der varit med i finska kriget, betraktat detta i sin helhet såsom en episod af deras privata personligheters *memorabilia vitae*. Hvad som behöfver framhållas för att åskådliggöra Dunckers ingripande i händelsernas gång, skola vi i alla fall efter förmåga söka ställa i dagen äfven för den minst krigserfarna uppfattning. Åsichter angående krigets allmänna ställningar och förhållanden samt de gestalter, hvilka i dess hvimmel fiendtligt trädde upp emot hvarandra, tillåta vi oss ofta nog uttala; dels emedan dessa åsichter mognat under ett helt menniskolifs allvarliga begrundande af ifrågavarande sakers beskaffenhet, dels ock emedan de antyda arten af den grund, den atmosfär, de stjernor, af hvilkas inflytande berättelsens för tillfället hufvudfigur berodde. Uppfattningen af all storhet beror ju ytterst på den synpunkt, hvarur hon betraktas. Ett helt planetsystem kan ju anses företrädesvis sysselsatt med att utstaka en svag dödligs kommande öden. Vore det således ej tillåtet att i sådana konstellationer som t. ex. „*Excelsion*” et consortes för tillfället se fall eller framgång betecknande *omina* i afseende på en sådan man som Duncker och de ändamål, för hvilka han kämpade och föll?

Billigheten af österlänningarnes mening, att fädernes missgärningar böra bestraffas inpå barnen allt intill tredje och fjerde led, må lemnas derhän; men deras fundering, att afkomlingarnes förtjenst bör återkasta glans på desses förfäder, är ingalunda så oäfven. Onekligt tyckes det åtminstone, att sistnämndes merit, då de åstadkommit en aktnings- och minnesvärd afföda, varit vida mer förtjent af erkännande än ätteläggarnes att härstamma och låta sig födas af utmärkta stamförfädrar. Till en del är det väl en mer eller mindre klart medveten känsla af denna sanning, som föranleder lefvernesbeskrifvarene att uttänja sina hjeltars ättartal om möjligt ända hän till Ledas fabulösa ägg. En dju-

pare orsak till uppgörandet af den personens slägtregister, hvilken framföres såsom berättelsens hufvudföremål, bör likväl dessutom tagas i betraktande. Förunderligen energisk är den naturkraft, som i rikare begåfvade släkter utpräglar de derunder hörande individernas egendomliga anlag och lynnen med ett tycke af likhet, mot hvilket den personliga själfbestämmelsen sällan eller aldrig förmår fullt öfvermäktigt reagera. Inom familjerna stationära yrken, befattningar och lefnadsvanor alstra derjemte igenkännelsetecken, erinrande om verkningarna af skråföreningar inom vissa samhällsförhållanden och af ordensförbindelser utanför desamma. För släktdragens krystallisering i alltför stereotypa former bevarar likväl det förnyande element, som i och med husmodern upptages i familjen. På hennes fysiska och andliga vitalitet beror i väsendtligaste mon släktens lifuppfyllda fortbestånd, såväl i lekamligt som psykiskt afseende. Det torde väl någon gång hända, att föga riktbegåfvade fäder efterlemnade utmärkta barn; men att en kretinartad mor skulle hafva framfödt, ett öfver medelmåttan sig höjande släkte, lär vara exempellöst. Tillräcklig anledning sakna således biograferne ej, då de kasta en återblick på roten och stammen, hvarur den frukt framgått, hvars art och beskaffenhet de vilja beskrifva. „Äpplet faller ej långt ifrån trädet”, påstår väl ordstäfvet egentligen om de dåliga menniskoäpplena; men äfven om de bättre och bästa kan desamma påstås. Och, om någonsin, bör på familjeförhållandena tillämpas ett annat allmänt gängse folktalesätt: „säg mig, med hvem du umgås, och jag skall säga dig, hvem du är!”

Angående de tvänne släkter, från hvilka Duncker härstammade, kan författaren likväl, af brist på sakkännedom, i det ena fallet föga förtälja, vill i det andra af lätt begripliga skäl ännu mindre, denna gång, sig dermed befatta. Anmärkas bör dock här på förhand, att Duncker genom familjeförhållandenas band från begynnelsen tillhörde de begge stånd, som företrädesvis äro grundade på sjelfuppoffringens och försakelsens stora idé: krigare- och presteståndet, och hvilkas representanter, åtminstone i dessa ödebelägna gränstrakter af vår fosterbygd, i äldre tider ingalunda saknade tillfälle och maning att visa sig trogna sin be-

stämmelse. De utgjorde också utan jämförelse så till antal som betydenhet de viktigaste medlemmarne af ståndspersonsklassen i besagde landsändar. Sedan Willmanstrand och Nyslott blifvit i Åbofreden 1743 ytterligare borttryckta från det under Sveriges spira kvarstannande Finland, fanns på denna sidan om gränsen länge och väl i hela Savolaks och Karelen ej ens någon tillstymmelse till stad. Om ett borgerskap kunde här således lika litet bli fråga som om en aristokrati i engelsk stil. De civila embetsmännen voro fåtalige, och den förnämste matadoren bland desse, landshöfdingen öfver det s. k. Kymmenegårdslän, residerade på yttersta kanten af det under honom lydande landskapet, i Heinola, der länestyrelsen, som af ryssarne hade jagats bort från Willmanstrand, omsider funnit en tillflyktsort. Så länge näfritten och krigets dermed nära beslägtade rätt befarades när som helst vilja göra sig ånyo gällande, fann man det dessutom naturligt, att i fredliga värf föga bevandrade, men i krigsväsendet bättre hemmastadda och till både handhafvande och stärfjande af besagde rätt ungefär lika lämpliga personer sattes i spetsen för den civila administrationen. En eller annan gengångare från heroernas mytiska ålder bröt sig emellertid ännu då och då i vårt land gångstigar midt ibland de saktmodigare förhållanden, åt hvilka civilisationen begynte gifva en fastare form. Sagolika berättelser t. ex. om en atletiskt stark krigshöfvidsman jemte dess björndrabant fortleva ännu i de nejder, der han huserat. Och om också samma berättelser veta förtälja, hurusom denne Starkodder omsider råkade ut för sin öfverman, visade sig öfvermannen icke i skepnad af den borgerliga ordningen, utan i en yrkesbroders subaltern gestalt, i „Tavastehus korpralens“.

Att likväl vården om det ödebelägna landets såväl materiella som moraliska intressen isynnerhet under Gustaf III:s humana dagar begynte ligga regeringen ömmare än någonsin förr om hjertat, bevisas bland annat genom landshöfdingens i det kort förut anlagda Kuopio, den i många hänseenden märklige Simon Wilhelm Carpelans oförtrutna ansträngningar att bana väg åt hyfsning och kultur i nejder, der vägarna för ljuset voro då ännu sällsyntare än alla andra vägar. Ej utan beundran kan man

äfven i våra dagar genomgå de skrifter, i hvilka han redogör för de planer till befordran af länets välmåga och konungens höga intresse, dem han dels grundat, dels tillämnat, men för mellankommande omständigheter icke hunnit eller kunnat verkställa*). Det är en klarhet i insigter och afsigter, som erinrar derom, att det var *sol* i regeringens medelpunkt, och derjemte om en energi, en ihärdighet, en tro på framgång, hvilkas impuls tycktes utströmma ännu från detta Brahelinna, der Sprengtportens mäktigt verksamma ande ej långt förut hade satt i rörelse så många häfstänger till intelligensens tjänst uti ödemarker, hvarest endast kriget plägade framkalla ryckningarna af den rörlighet, som stundom åstadkommes i en organism, vidrörd af den nära dödens hand. Äfven Carpelan hade blifvit drifven från sina fredliga värf till „att såsom Brigad-chef uppsätta fyra Batailloner” för att under kriget försvara Karelen.

Det var egentligen först med Wibelius, den civila myndigheten uppträdde uti Savolaks, omgifven endast af fridfull glans,

*) Dessa ord äro lånade från Carpelans: „Tal, hållit på Lands Cancelliet i Cuopio d. 14 Nov. 1791“, tryckt i Stockholm 1792. Vidare upplysningar om denne höfdings bemödanden erhållas i hans: „Uppgift om Landthushållningens förbättrande i Cuopio län“ samt „Protocoll, hållit vid oeconomisk öfverläggning med Pelisjärwi sockens och därunder lydande Nurmis och Iuga capellers allmoge d. 8 Dec. 1786“. — Dessa ekonomiska skrifter hafva, utom sitt värde för hvardagsförståndet, ett rent menskligt intresse. Nedstött från sin landshöfdingestol genom en vindpust under dessa vädervexlingar, hvilka på samhällshöjdernas branter ej kunna på förhand beräknas, bortkastad från den af honom så nitiskt och samvetsgrant beträdda banan, är det för baron Carpelan ett djupt behof att få uttrycka den öfvertygelsen: „att så äreförgäten lär väl ingen finnas, som kan säga, att hos honom saknats Trohet, Nit och god Vilja, allt hvad stådt i hans förmåga: Lif, Förmögenhet och Hälsa har han haft ospard och alla möjliga vedermälen deraf lämnat“, ty „han älskade sin Konung af Fäderneslandet“. — Den ogunst, hvari Carpelan hade råkat hos landets regering, tillräknades honom sedermera under det påföljande kriget såsom merit, och han upplyftades åter till sin förut innehafda plats, hvarifrån Wibelius blef i sin tur bortträngd.

utstrålade från en genom laglydnad, öfverlägsen skicklighet och bildning vunnen medborgarekrona. Huruledes emellertid militärväsendet redan tidigare, under Dunckers första barnår, hade i samma trakter förvärfvat sig en ända dittills der aldrig spord, på intelligens och själslyftning grundad betydelse, få vi snart tillfälle att i korthet framställa.

Det var det nesligaste krig, våra förfäder någonsin haft olyckan föra, hvilket Duncker, som så mycket utmärkte sig i deras ärofullaste, medelbarligen hade att tacka för sin tillvaro. Genom det förras följder föranleddes nämligen Joachim Henrik Duncker, den förste af släkten, om hvilken vi för tillfället hafva bestämdare uppgifter, att nedsätta sig i den nejd, hvarest hans sonson Joachim Zachris ungefär en menniskoålder senare såg dagens ljus. Nämnde Joachim Henrik hade såsom officer vid rytteriet fått sig anvisadt Niemis boställe i Jääskis socken och deltog i 1741 års krig, hvarunder äfven för de tappraste män så ringa ära stod att skörda. Sin tillgifvenhet för den svenska styrelsen ådagalade han likväl äfven efter slutad fred med dryga offer. Då Jääskis till Ryssland afträdde, öfvergaf han icke blott sitt boställe, utan äfven sin egendom Waldola, som af fienden indrogs, emedan egaren afvikit från orten. Med spillrorna af sin förmögenhet köpte han Löytö hemman i Christina socken, der han sedermera, såsom major, äfven afled.

Joachim Henrik Duncker var dock icke den förste af det namnet, hvars spår ännu qvarstå i den trakt, som sannolikt sett honom födas. En om den fosterländska häfdeforskningen välförtjent man har vänligen meddelat oss några hithörande upplysningar, hemtade ur Jääskis församlings äldre kyrkoböcker. I dessa omtalas en Joachim Joachimsson Dunkert, hvilken såsom korporal 1681 gifte sig med Eva Freudenberg, troligtvis dotter till en kapten af det namnet. Vidare nämnes en Joachim Henrik Dunkert, korporal 1689, kornett 1696 och bosatt i Järvenkylä. En Gustaf Fredrik Johansson Dunker gifte sig 1694 med Catharina von Weinholz. År 1704 var han kvartermästare, något senare löjtnant. Sluteligen finner man omnämnd en Christofer

Duncker, hvilken omkring 1728 såsom löjtnant var bosatt i Mertjärvi by.

Redan de uppräknade krigarenes lefnadsyrke och ännu mera deras förnamn, som voro desamma, hvilka äfven senare ständigt återkomma inom släkten, antyda, jemte lokalen, hvarpå de föddes och uppväxte, att vi i dem anträffa Zachris Dunckers förfäder och öfriga anförvandter. Intressant är att följa namnets efterhand skeende små omväxlingar till dess, att det nu brukliga skrifsättet stadgas så, att det sannolikt aldrig mer behöfver befara någon rubbning, så länge det ännu af någon bäres på finsk jord.

På hvilken tid släkten nedslagit sina bopålar i densamma, torde väl svårigen numera låta utreda sig. De män, som följde Sveriges rastlösa fanor under senare hälften af sextonde århundradet och största delen af det sjuttonde, hade nära nog återgått till detta kringirrande nomadlif, som allestädes karakteriserat hvarje ursprungligt krigarväsende. Först mot slutet af Carl XI:s regering förunnas dem någon ro; ej under således, att vi samtidigt upptäcka den Dunckerska familjen byggande eget bo på stationära boningsplatser.

Att personer med det namnet funnits och ännu finnas i flera andra länder, är bekant. Så bäres det t. ex. för det närvarande i Tyskland af en inom det historiska gebitet utmärkt författare. Äfven i Norge o. s. v. anträffas det. Huruvida dessa släkter ursprungligen utgrenat sig från samma stam, och om så är, hvarest denna först slagit rot, är deremot svårare att afgöra. Till Finland tyckes släkten i alla fall hafva dragit sig ifrån Lifländska trakten öfver den vanliga stora förbindelsebryggan emellan Östersjöprovinserna och våra bygder: Ingermanland. Äfven i provinser lydande under ryska väldet hade dock medlemmar deraf qvarstannat. Så omnämner Zachris Duncker sjelf i ett bland sina bref, att en öfverste-löjtnant med samma namn fungerade såsom rysk befälhafvare i S:t Michel någon tid under kriget, utan att han likväl tyckes fästa sig vid denna namnlighet och således ej visa sig öfverraskad att möta en namne

under de fanor, mot hvilka han sjelf och flera bland hans närmaste anförvandter med förbittring kämpade som bäst.

Ofvannämnde Joach. Henr. Duncker gjorde samvetsgrant allt sitt till att förekomma släktens utdöende i sina nya hemnejder. Gift med Catharina Heinricius, efterlemnade han ej mindre än 8 barn, af hvilka, för säkerhetens skull, ena hälften utgjordes af söner och den andra af flickor. Bland sönerne, hvilka samtliga ingingo i krigstjenst, intresserar oss hufvudsakligast den yngste: Gustaf Fredrik, som var major vid Savolaks jägare, med Christina kompani, och, liksom fadren bosatt på Löytö, dersammastädes bortgick ur tiden den 24 April 1793, vid 52 års ålder. I sina unga år hade han till hustru tagit Brita, dotter af kyrkoherden i det närbelägna Mäntyharju Zachris Cygnaeus och dennes husfru Elisabeth Helsingius. Svärfadren var en lifligt arbetande ande, men tyckes hafva i ungdomen saknat den kristliga förmågan att „näpsa” själens oroligt svallande böljor och gick sedermera under i deras bränningar. Under nyssnämnda bedröfliga krig hade han med ett nit, hvarifrån hans prestkrage kunnat frikalla honom, derborta i ödemarken sökt befordra Sveriges intressen; men lyckades deri lika litet som Sverige sjelf: ty resultatet blef, att den tillbakaträngda riksgränsen uppgicks genom hans egen socken. Han kunde icke berömma sig af den talangen, hvarmed en bland hans efterträdare, prosten Berner, sedermera skröt, då Gustaf III sporde honom, på hvilkendera axeln han brukade bära kappan, och Berner genmälte: „på båda, Eders Majestät!”*) Ensidigt hänförd af den prosaiska *upplysnings*-vurmen, som under den s. k. fri-

*) Frågan framkastades skämtsamt af konungen i anledning af pastorns kinkiga, amfibialiska ställning, då denne var pliktig att nedkalla den Högstes välsignelse öfver tvänne mot hvarandra fiendtliga potentater. På Gustafs ytterligare fråga: hvem af dessa båda prosten först nämnde i sina trogna förböner? svarade Berner: „E. M. vet bättre än jag, att åt fruntimren skall man vid alla tillfällen gifva företrädet.” Och den ridderlige, snillrike Gustaf III log nådigt. Det torde knappt behöfva anmärkas, att det fruntimmer, åt hvilket Berner gifvit företrädet, var Catharina II.

hetstiden grasserade i rörligare sinnen äfven uti våra mörka landsändar, bedömde han sin från naturtillståndet föga emanciperade fårahjord ungefär ur samma fördomsfulla synpunkt, hvarur von Döbeln, hvars inbillingskraft sällan eller aldrig hade till sin disposition mer än tvänne, de konträraste färger: kolsvart och rosenrött, ett halft sekel senare, under 1788 års krig, betraktade finnarne i gemen och savolaksarene isynnerhet, d. v. s. i det närmaste såsom en fänad. En gladare, verkligt *ljus* uppfattning af all, ur frisk, obemängd naturkraft framspirande lifsytring beklagar numera t. ex., att Mäntyharju qvinnornas vackra karakteristiska forna dräkter i senare tider bortträngts af klädespersedlar, till hvilka mönstren blifvit hemtade från småstadsjungfrurnas garderober. Men d. v. kyrkoherden ifrade fanatiskt mot sin församlings, visserligen af en hednisk bismak nästan för skarpt inpregnerade bruk och sägner: förde ett utrotningskrig mot de af folktraditionen helgade träden, föraktade i grund de lika helighållna källorna, och visade ej ens respekt för de aktningssjudande puukkona, som ändock hade förskaffat sina bärare och raske handhafvare reputation vidt kring land och rike under namn af; „Mäntyharjun puukkojunkarit.” Likväl var det icke åt dessa traditionela vapen, som utkräfvandet af hämnden för de, genom den kristligt upplysta fanatismen mot den hedniskt mörka, begångna helgerånen öfverlemnades. En qvinna bland folket, i hvars själ fädernes trollkraft gått i arf, åtog sig det romantiska värfvet att försona dessas missfirmade skuggor och bestraffa det våld och hån, hvaraf deras religiösa meningar — eller skola vi våga säga tro? — och bruk blifvit hemsökta. Förbrytelsen var ju begången inom andens värld, därför måste äfven straffet drabba inom densamma; därför fick ej puukkon begagnas. På kyrkoherdens själ nedföll besvärjelsen tung. Den krossades, förvirrades af hennes omätliga börda. Så *trodde* åtminstone folket; och i visst hänseende tro vi så med. Blott lättfärdiga sinnen kunna ostraffadt bära händer på det, människorna anse såsom sitt heligaste. Djupare andar nedbrytas förr eller senare af makter, som uppressa sig i helgerånarens eget innersta till det antastades eget försvar; och i denna

inbördes konflikt går angriparen under. Det vissa är, att den ifrågavarande presten i långa år dyster och sluten, förglömmande den yttre värld, i och mot hvilken han så häftigt hade kämpat, stirrade endast ned mot djupen af sitt sönderbrustna sinne. Blott då och då förnams från den tigande ett strängt förmanande ord, som med bafvan hördes och länge ihågkoms af hans talrika omgifning.

Omedelbart var väl Zachris Duncker ej i tillfälle att i sitt sinne emottaga intrycket af den hemska anblick, hans morfader mot slutet af sina dagar företedde. Men den dysterhet, hvars skuggor då och då sågos lägga sig öfver den eljest så lefnadsfriske krigarens själ, när det begynte brådstörtadt lida till aftonen med hans eget unga, af så många sorger och bekymmer och faror omhvärfda lif, var måhända dock ett arf, öfverlemnadt från den på jordiska håfvor så arma anförvandten. Broderlotten af det arfvet fick Zachris Duncker i alla fall icke: det räckte till åt många bland hans morfaders afkomlingar, i vida vägnar mera intensiv fördelning.

Joachim Zachris Duncker föddes den 12 November 1774. Han var sina föräldrars förstfödde barn och efterföljdes under loppet af omkring åtta år af trenne systrar, om hvilka längre fram några ord skola nämnas. Han såg dock icke dagens ljus först i sitt egentliga hem, Löytö, utan händelsevis på ett annat ställe, dit äfven hans senare och sista tankar med kärlekens innerliga trånad in i dödsminuten oafbrutet gingo. Detta ställe kalladt Kosoniemi, är beläget något afsides till höger om vägen, som från Christina leder norrut åt S:t Michel. Det ligger jemförelsevis temmeligen högt, och derifrån utbreder sig en vidsträckt utsigt åt den välbefolkade slätt, hvarpå Christina församlings kyrka, Brahelinna o. s. v. resa sig upp, och dit vårt lands Medelhaf, Saima, inskjuter en af sina tallösa ljufliga vikor. Att Zachris Duncker begynte sina irrfärder så tidigt, att han måste låta sig nöja med en vagga utom fädernehemmet liksom sedermera med en graf utom fäderneslandet, står i nära sammanhang med en af hans födelsebygds mest utmärkande egenheter, för att icke säga företräden, då för tiden. En gästfriare

vrå af verlden fanns väl knappast till än våra fäders Savolaks. Isynnerhet under jultiden, som efter då varande savolaksisk beräkning begynte ganska tidigt och jemväl räckte betydligt mycket längre än i den öfriga kristenheten, var hela ståndspersonsklassen derstädes i en nomadisk rörelse. Karavaner, som på vägar och stigar hade stött ihop, genombröto med förenade krafter hvarje rödmålad grind, och äfven på grindens färg hade man ej så noga afseende under vintersolståndets mörkaste tid och tiden för menniskohjertats ljusaste fröjd. Aldrig har ordspråket, att sämjan ger rum, haft en så vidtomfattande tillämpning och befunnits så besannadt, som under dessa julgästnings gräshoppsströftåg. Man bodde trångt, men rymligt var det i hjertat*). Den från fäderna öfverlemnade traditionen, att sålänge tappen till den ärligt tömda julölstunnan ej kunde saklöst bortkastas, tiden ännu icke var för gästerna inne att uppsöka ett annat härberge, der samma experiment skulle förnyas, togs af de samvetsgranna ättlingarne i bokstafligaste mening och efterlefdes likaledes.

Under en sådan tidigt af hans föräldrar börjad julfärd var det, desse fingo till julklass sin förstfödde. De kunde för öfrigt

*) Sommarns värme erbjöd naturligtvis ännu ypperligare tillfällen än julkölden åt sämjan att göra sina underverk. Såsom bevis derpå tillåta vi oss omnämna ett curiosum, hvilket icke saknar sin historiska märkvärdighet, emedan det på det närmaste angår de första stunderna af en person, som sedermera vann ett slags historisk celebritet. Excellensen greffe Tavast kom till verlden i en släde, som man indragit i Haminalaks gårds förstuguqvist. Den blifvande excellensen utsattes för detta sitt första anspråkslösa äfventyr derigenom, att hans fru moder, för tillfället på besök hos sina fränder på nämnda för vårt land, såsom våra förträffeliga målares, bröderna von Wrights hem, kära ställe, måste i brist på lämpligare lokal för den viktiga förrättning, hvaraf hon öfverraskades, åtnöja sig med besagde tordon, hvarigenom den unge herrens stjärna troligen ville antyda, att han skulle hinna långt i verlden — ända till Turkiet. Ehuru närvarande vid det tillfället, då greffe Tavasts vapen för femton år sedan krossades i Ladugårdslandskyrkan af vår ädle landsman general Lefrén, kan författaren ej erinra sig, att talaren releverade det af oss nu anförda ominösa faktum.

anse sig så godt som hemma på Kosoniemi i följd af det dubbla svågerlag, som egde rum mellan dem sjelfva och den derstädes bosatte familjen. Ställets egare, den af general Sprengtporten under utförandet af sina storartade reformer i Savolaks mycket anlitade justitiarien Jöran Cygnaeus, son af ofvanomnämnde kyrkoherde med samma namn, var nämligen gift med sin svåger Gust. Fredr. Dunckers yngsta syster Anna Sofia. Den nyssfödde döptes med namnen Joachim Zachris, det förra taget efter hans farfader och en farbroder, det senare efter morfadren eller egentligen efter piltens äldre morbror, hvilken slutade sina dagar såsom biskop i Borgå. Med detta på mödernesisidan ärfda namn, betecknades han i dagligt tal inom släkten.

I föräldrahemmet uppväxte derefter Zachris Duncker i den tarflighet, som oaktadt episodernas på julkalasen skenbara motsägelse utgjorde hvardagskosten der, såsom öfverallt uti vårt land ännu på den tiden, och vid en hårdande, till en hård naturs kraf och anvisning troget lyssnande uppfostran, som allena förklarar, huru dessa jernnaturer kunnat åstadkommas, de der utan att gå under redan för elementernas vilda påtryckning uthärdade de utan motstycke i något lands eller någon tids krigshistoria dittills, under finska kriget frambrytande svårigheter, hvilkas öfvervinnande erfordrade tiofaldt mera mannakraft och mannamod, än som på slagfälten behöfde ådagaläggas, ehuru väl endast detta slag af hjeltomod vanligen erkännes och beundras. Också behöfde den unge Dunckers fysiska menniska, ehuru ovanligt rörlig, rask och vig, ganska väl en sådan hårdning. Ty stark var den egentligen ej, och då „årstiderna hade anfallit såsom krigshärrar” honom under tvänne bistra vinterfälttåg, kände han sin hälsa, såsom framdeles skall berättas, illa angripen.

Vidden af den moraliska bildning, gossen emottog, kan med två ord sammanfattas. Han lärde sig att ära Gud och sina föräldrar, samt att älska sanning och sitt fädernesland. Under hela sitt lif behöll han i trofast hjerta dessa enkla, patriarkaliska lärdomar, och de förslogo att göra honom till den man, han blef.

Om tillräckligheten af de honom meddelade bokliga insigterna, kan deremot, ty värr, ej samma vitsord afgifvas. Svårig-

heten att åt barnen bereda någon lämplig, djupare gående undervisning var i Savolaks på den tiden, och begynte äfven småningom der så kännas, ännu mera tryckande än på flere andra orter i landet, hvarest åtminstone de till den s. k. lärda eller prestabildningen hörande förberedande styckena nödtorftigt, ehuru ofta nog med barbariskt rå hand inpluggades. Skolan i Rantasalmi, som sedermera förflyttades till Kuopio, svarade endast klen mot sitt ändamål, och den utvidgning af densammas plan och verksamhet, sedermera biskop Alopaeus med utmärkt skicklighet och omtanke föreslog, bevisade bland annat, att framför allt tillfälle till erhållande af militärisk bildning i dessa landsändar af styrelsen borde åstadkommas. Också blef detta djupa behof kort derefter på ett beundransvärdt sätt afhulpet genom den genialiske Sprengtporten, då han ur intet skapade den på framtid så rika kadettskolan i Haapaniemi. Trogen regeln för alla sina tillgöranden att vilja endast det, han kunde, hvadan han ock, så länge han ej öfvergaf fosterlandets fotfäste, kunde allt, hvad han ville, hade han till en början blott inom ett ganska begränsadt omfång realiserat sin storartade plan. Ehuru han ingalunda sparade sin egen person samt ända till det yttersta på allmänt nyttiga företag uppförde sin enskilda förmögenhet; ehuru han med en fyndighet och skarpsinnighet utan like utfann och begagnade alla möjliga tillgångar, som de torftiga lokala förhållandena erbjödo, kunde denna savolaksiske Pehr Brahe på sin af Finlands store Pehr Brahe bygda borg — Brahelinna, der Sprengtporten residerade — ändock ej genast få plats för mer än åtta elever, hvilket antal i den af staten adopterade undervisningsanstalten ökades till sexton. Och äfven dessa för behofvet så otillräckliga platser skulle i följd af det sätt, hvarpå utgifterna hufvudsakligast betäcktes, fyllas endast med volontärer vid Savolaks infanteriregemente.

Upphofsmannen till denna, genom sina under tidernas lopp åstadkomna verkningar, viktigaste läroanstalt, som allt sedan universitetets stiftelse, i vårt land blifvit inrättad, gaf sig dock ej tid att se dess fulla realisation på offentlig grund. Men han fick dock vid Porosalmi bittert känna följderna af sitt verk,

då han försmädligt sårades med samma studsare, han uppfunnit sjelf; liksom han mästerligt undervisat i deras begagnande de soldater, hvilka under ledning af anförare, som hade honom att tacka för all sin bildning, utpressade ur hans för Finland med vild låga brinnande hjerta den finska klagan: „den hund bet mig, som jag sjelf lärt skälla”. Borttryckt af sitt tragiska öde, nedlät den på snille och handlingskraft lika rike mannen sig att bli det plattaste, ömkeligaste, enfaldigaste, någon öfver hvardaglighetens mått lyftad menniska någonsin kan blifva: enskild öfverlöpare. Den, som skrifver detta, känner händelsevis de af Sprengtporten sjelf såsom innersta motiver till hans handlings-sätt uppgifna omständigheterna. Han vågar dock icke ännu längre utvidga denna digression, som hittills nära sammanhängt med förevarande skrifts syfte. Tilläggas må blott, att Sprengtporten, i medvetande af den oemotståndliga tjusningskraft, som låg i hans öfverlägsna natur, och berusad af sina planers djerfhet, trodde äfven under sin landsflykt, att han ej stod isolerad, utan att hela Finland var med honom. Fallet var väl ock sådant, så länge han sjelf qvarstod hög på lojalitetens klippfasta grund. Men sedan han öfvergifvit denna, var han, om också icke fullt lika ensam som Wallenstein i en ungefär dylik situation som Sprengtportens, likväl uppburen endast af Anjalaförbundets i verkligheten hastigt öfvergående, men i minnet outplånligt qvarlevande djupa misère. Nekas kan likväl icke, att ingen finsk man så mycket som Sprengtporten medverkat till grundläggningen af Finlands nuvarande statsskick; och om någon verklighet innehålles i kejsar Alexander den förstes stora ord: „*ce peuple brave et loyal — placé désormais au rang des nations*”, — så har finska folket därför bland alla sina söner främst att tacka den som menniska beklagansvärde, som geni storartade — öfverlöparen. „Aran lonar modan:” så lyder, i följd af en *lapsus calami*, Sprengtportens valspråk på det öfver honom uppresta monumentet på Smolenska begravningsplatsen utanför S:t Petersburg nära Finska vikens strand. Bristfälligheten i den af främmande händer inhuggna devisen hänty-

der sällsamt på det bristfälliga sätt, hvarpå dess bärare hade sökt göra sig förtjent af dess begagnande.

Genom de exempel på högre militärisk skicklighet, Sprengtportens bemödande kallat fram i dagen, och än mera genom den aktning, det intresse för bildning och kunskap, han nära och fjerran hade väckt, föranleddes äfven de ynglingar, som ej omedelbart kommo i åtnjutande af den på Haapaniemi meddelade undervisningen, till ansträngningar att förskaffa sig nödiga insigter uti ett yrke, hvari vetande och intelligens numera voro erkända såsom en makt. Till dessa ynglingars antal hörde äfven vår Zachris Duncker, som tidigt inskrifven i den kår, hvarvid fadren tjenade, Savolaks värfvade jägarregemente, ej kunde begära att få inträde vid krigsmannaskolan. Till såväl väckande som tillfredsställande af hans kunskapsbegär medverkade väl äfven den omständigheten, att han med synnerligt deltagande omfattades af samma sin morbror, hvars förnamn han bar, och hvilken varmaste sträfvande gick derpå ut, att undervisning måtte så mycket som möjligt spridas till alla folkklasser. Synnerligen omfattande och djuptgående blef dock Dunckers boklärdom aldrig; men bristerna deri ersattes dock till någon del genom den skarpsinnighet, som i enkla, menliga, naturen nära ställda förhållanden alstras hos människor, så ofta kastade tillbaka på sig sjelfva och nödtvungne att i hvarje mötande fall uti sitt eget innersta uppsöka det lämpligaste medlet att genombryta svårigheterna. I dessa situationer, der anden icke ständigt splittas och förnötes af tusen likgiltigt förbigående och med samma likgiltighet åsedda föremål, koncentreras själen med osöndrad kraft till uppfattning af de färre omständigheter, af hvilka uppmärksamheten tages i anspråk. Det var denna i skog och ödemark inhemtade insigt och skarpblick, som under kriget förskaffade Duncker den aktningsbjudande reputation, hvarpå hans inlärdas kunskapsförråd ej gaf honom aflägsnaste anspråk.

Och glömmas bör ej heller en annan hithörande omständighet, som väl vid första påseende kunde tyckas stå i strid med de anförda förhållandena, men likväl med dem förliktes och endast verkade förädlande på dem. Glömmas bör ej, att Dunckers

barnaålder och första „fänriksår” fingo sola sig i glansen af den Gustavianska tidens vår- och sommarmånader, det gladaste, lefnadsmodigaste tidevarf, som någonsin jemnat skrynklorna på den trumpna Nordens panna. Det är naturligt, att respektiva trumphenet då kände och ännu känner sig betydligt generad vid anblicken eller minnet af denne, stundom något ironiskt leende unga parveny samt antastad i sina uråldriga privilegier och rättigheter att se sur och tvär ut och att imponera genom hypokondriska miner. Derfor påkläder den sig en nimbus af stoisk högtidlighet; uppträder såsom målsman för gammaldags enfaldighet i seder och åthäfvor, samt deklamerar mot konungens arga list, onda funder och flärd. Hon fattar ej, att hvad hon så föga urbant vill såsom flärd trampa i stoftet — och allt, som dermed brukar sammanhänga — ändock ej var bara bondgrannlåt och glitterguld, ej den halfherre-vordna tölpens otympliga försök att spela verklig herre; utan ett glänsande uttryck för Gustaf III:s skönhetssinne, hvilket kände ett medfödt behof af att kasta en genomskinlig slöja af fågning öfver hvarje hans ljusa, tjusande blick mötande föremål. Konungen sjelf äfvensom de öfrige ypperste representanterne af hans tid uppträdde icke, hvarken på det offentliga lifvets historiska scen eller det enskildtas sällskapsteater såsom histrioner, i hastigheten tagna från gatan eller bakom disken, uti hopflickade, luggslitna teatermantlar, som blott vid osande lampors sken göra sin effekt. Denne *teaterkung*, — man har med den mest okonstlade enfaldighet ofta så kallat honom, — tänkte, talade, handlade såsom ett mästerligt lefvande konststycke, hvars ljus härflöt från hans genialiska inre, men hvars skuggor mest nedföllu från „ställningar och förhållanden”. Och hans snille liksom hans hjerta, förstod att omgifva thronen med en atmosfär af hyfsning, som allt mer och mer vidgad trängde fram ända till rikets yttersta gränser, lifvande och höjande själ och sinne och manande den växande humaniteten att ikläda sig ädla menskliga former. Om denna Gustavianska luft någonstädes verkade välgörande, så var väl fallet sådant i de inre delarna af vårt land, hvarest en hård natur och ännu hårdare tiders frostnätter fortfarande bitit bort

civilisationens mot klimat och fiendtlig härjning i förtviflad kamp stadda planteringar. Vi hafva ej längesedan antydtt, hvad Sprengtporten, ehuru allt mer och mer brytande med de makttegande i Sverige, liksom redan långt tidigare i sitt sinne knorrande mot Sverige sjelf, i denna atmosfer förmådde uträtta för sin fosterbygds båtнад. Upplysningens tända fackla nedföll ej i gruset, fastän dess störste bärares starka hand dragit sig undan. Savolaks tog under det Gustavianska tidehvarfvet ett raskare steg emot det bildade Europa än förut under århundraden. Otacksamt, lindrigast sagdt, vore det således af oss finnar att instämma i smädeskränet emot denna, så glada förhoppningar väckande ungdom, kallad konung Gustaf III:s tid, som, hvad fel den än må hafva haft, bland annat hade den enligt Dumboms lära all ungdom tillhörande meriten att förgå med åren. Och dess år flögo snabbt hän. Redan vid femton års ålder begynte den visa tecken till förvissning; och ej ännu till myndiga år hunnen föll den för en hand, som man åtminstone ej kan beskyllda för att ha varit Gustaviansk. Hade Ehrensvärd rätt, då han under sjelfva högsta blomstringen af samma period yrkade, att Norden ej dugde till hem för äktaste konstverk? När undret ändock var skedt och ett sådant i högsta stil produceradt, sparade man ej för att åstadkomma dess förstöring hvarken på smädelens gift eller lönnmördarens in på lifvet trängande pistol-skott och hade slagtarknifven i beredskap, ifall de först använda medlen ej velat förslå. Sydländingen Spagnoletto, som för att tillintetgöra afundväckande konstverk på dem använde skedvatten, gick ju ändå mera artistiskt till väga.

Och ett ännu torftigare, ett ännu mera deladt erkännande än det, som tillfallit Gustaf III:s förtjenster om allmän mensklig bildnings spridande till de från civilisationens solsida mest bortvända nejder af hans rike, har vederfarits samma konungs inflytande på krigens gång i detta land, utöfvadt ej blott, medan han ännu sjelf stod midt ibland de kämpandes skaror, utan äfven tvänne årtionden derefter, sedan *teaterkungen* längesedan hade spelat ut sin konungsligt utförda konungaroll. Min orubbeliga öfvertygelse är emellertid den, att det sista finska kriget omöj-

ligen kunnat föras så till nationens heder, som det fördes, om ej verkningarna af Gustaf III:s bittert tadelade och förhånade åtgärder hade derunder på mångfaldigt sätt blifvit sporda. Tillfället att leda sanningen af detta påstående i bevis låter ej länge vänta på sig.

Sedan vi, trogne vår föresats att lemna öfversigter af de lifsvilkor, under hvilka hufvudföremålet för vår berättelse egde att utveckla sina krafter, sökt gifva en föreställning om dit närmast hörande förhållanden, återvända vi till vår utgångspunkt. Att Zachris Duncker jemte tvänne söner af sin farbror, majoren Sven Christoffer, som var bosatt i S:t Michel, Sven och Gustaf Magnus, hvilka med honom sedermera delade äfven krigets faror och heder, åtnjutit enskild undervisning i fädernehemmet, är oss bekant. Men af hvem eller hvilka denna undervisning blifvit meddelad, veta vi icke. Om den privata läraren gäller ännu oftare än om oss andra vid offentliga undervisningsanstalter mohrens i Schillers skådespel „Fiesco” filosofem: „Mohren har gjort sin skyldighet; mohren kan gå!” Det skulle ändock varit oss kärt att på grafven af en troligen längesedan hädangången arm student eller möjligen gymnasist, som icke hade råd att resa till Åbo för att undergå studentexamen, leda den bleka minnets stråle, som från vår penna kan flyta, och göra rättvisa åt dens förtjenst, som bland annat lärde Zachris Duncker skrifva dessa bref, utan hvilka det aldrig hade fallit oss in att försöka denna lefnadsteckning.

Den afgjorda öfvervigt, skalderna under Gustaf III:s poetiska tidevarf hade öfver författarene i obunden stil, gör det ännu mera begripligt, att äfven i landsbygden lifligare själar förnämligast sökte näring i de förstnämndes produkter. Framför allt var det dock den känslofulle, melankoliske Lidner, som anslog alla ömmare hjertan i detta land, der ingalunda den i sin kärlek beundransvärdt heroiska Jaquette Hastfehr var den enda exalterade qvinna, som svärmade för „Spastaras” på engång så lycklige och olycklige sångare. Äfven landets ädlaste män begynte för honom hysa högre deltagande och beundran i samma mon, som de ej lika ädle eller åtminstone vilseledde harmades

öfver den patriotiska lyftning, hvilken hade dikterat under 1788 års krig sådana sånger, som den djerfva dityramben: „Till Finska soldaten“, och andra utgjutelser i samma tonart. Exklamationer såsom: „Förrädarn ger han slott, men bränner Dina kojor“, fann omätelig genklang i tusendes bröst och verkade mera stärkande på krigarens moralitet än fältprostarnes ypperligaste tal vid „trummans magra altare“. Också Duncker tyckes hafva blifvit gripen af Lidners qväden; åtminstone lånar han i sina bref stundom ur dem uttryck för sin sorg och saknad.

Att han ej försummat de tillfällen till inhemtande af kunskaper, honom erbjudits, bevisas bäst deraf, att han redan vid femton års ålder erhöll officers grad — ehuru på extra stat — vid en kår, hvarest, såsom vi sökt ådagalägga, genom den Sprengtportska regimen insigter och bildning hörde till de omständigheter, som ingalunda „sågos förbi“. Kriget hade emellertid upplågat, och ynglingen, som ej ännu rätt hunnit trampa ut sina barnskor, brann af lust att till dess bardalekar få åtfölja sina anförvandter och kamrater. Det kostade honom heta tårar, då befälet för hans ungdoms skull i början ej ansåg sig kunna villfara hans önskan. Men 1790 lät han ej mera hålla sig tillbaka; och i den skarpa striden vid Pirttimäki fick han det nöjet att taga ut sitt lystmäte af farans för de tappres sinne mäktigt berusande njutning. Det nöjet höll dock på att kosta herr fänriken dyrt nog, ehuru från en sida, der man minst hade kunnat vänta ett vådligt bakhåll. Hans dåvarande chef, kapten Weber tyckte nämligen, att den unga herren visat en alltför stor näsvishet och närgångenhet — mot fienden, så att mindre kunnat förslå, och enligt den tidens militäriska sedvana, åtminstone vid Savolaks-brigaden, sådan vi äfven ur von Döbelns anteckningar känna den, hotade han sin, såsom han förmenade, dumdristige fänrik med — käppen. Det der var naturligtvis icke så illa menadt, som det såg ut, och säkert skulle den tappre kaptenen med det till högsta hugg lyftade instrumentet gerna dubbat den i hans vård af slägtingarne anförtrödde ynglingen till riddare, om han dertill haft makten. Att den öfverhängande faran ej det allra ringaste gjorde afbräck på fänrikens

reputation bland kamraterne, är tvärsäkert. „Excellensens” marskalksstaf förorsakade åt sin bärare vida mer skandal än Webers käpp åt den deraf hotade. Denna lilla anekdot synes oss åt flera håll karakteristisk. Den äldre generationens ännu icke jäfvade anspråk på patriarkalisk myndighet; den yngres lust att gå sin egen, från den gamla militäriska metodikens läror afvikande bana, äfvensom den unge Dunckers kallelse att med tiden vara på sitt rätta ställe i ett på fullt allvar, på lif och död, fördt krig, allt detta framlyser ur den enkla berättelsen.

Det var egentligen den generation, hvartill Duncker hörde och som dels icke hunnit svärja fanan, dels bortskymdes af dunklet vid den militäriska rangordningens lägsta trappsteg, hvilken sedermera under det sista finska kriget gaf åt finska hären den *allmänna* lifsfärg, hvarpå den ännu efter döden kännes igen i häfderna. Men äfven de män, som från början af detta krig ställdes i spetsen för hären — när vi tala om *män*, tänka vi naturligtvis aldrig på „Excellensen” annorlunda än såsom på motsatsen deraf — hade sjelfva, unga ännu då, under det närmast föregående kriget och framförallt i Savolaks både förvärfvat och ådagalagt den skicklighet, som på dem fästet styrelsens uppmärksamhet och gjort dem till föremål för vapenbrödernes aktning, tillit, förhoppning. Det glömdes ej, att konung Gustaf III hade åt Hans Henrik Gripenberg gifvit epitetet: „den tappre” för dennes välförhållande mer än *en* gång under 1788 års krigs omvexlingsrika fälttåg. Stedingk omtalar i sina bref till konungen med beundran den då för tiden något mer än trettioårige Adlercreutz’ hurtighet och mannamod, betecknande honom såsom en krigare, hvilken bestämdt kunde påräknas vid „*toutes les fêtes*”, dem farornas vildaste lekar erbjödo. Äfven von Döbeln berömmes af den savolaksiske befälhafvaren storligen. Väl hade Döbeln dessförinnan redan undanjort under fransysk ledning sina krigiska exkursioner till Ostindien, hvilkas tropiska glans i förstone så förbländade hans omdöme, att han i den finska soldatens icke fullkomligt parisiska manér ej kunde se annat än djuriskt elände. Men för hans genialiska blick skymtade redan då den sanningen fram, att samma groft försmädade soldat, ifall

han icke drefs att gå förut såsom sina officerares ledare, utan såg i desse verkliga *anförare*, kunde gå lika långt och djerft i elden som trots någon annan soldat i världen. Och Döbeln sjelf fick på Porosalmis kulle midt ibland de med tappraste mod kämpande finnarne detta blodsdop, som under och efter det sista finska kriget sedermera gjorde honom till den mest finske officer, som kämpade och led med våra fäder — man erinre sig det odödligt sköna monument, han i och med sitt afskedstal uppreste åt den bortgångna finska hären!

Gustaf III:s „tuppfäktning“, såsom man ännu i våra dagar ser 1788 års krig stundom betecknad med lika kortsynt som oförsynt framfusighet, bidrog ej blott dertill, att åt såväl manskap som befäl meddelades den praktiska färdighet, utan hvilken man i krigets konst liksom i hvarje annan sådan stannar vid mer eller mindre skimrande teorier, utkastade i luften eller i böljan, och som, när det gäller tillämpningen, vika undan likt fantomer. Äfven nationens krigiska anda, som hade dignat ner under den omätliga bördan af Carl XII:s titankrigs olyckor och den ännu mera tryckande af 1741 års uselhet, kallades åter genom Gustafs genius till lifs. Äfven de, som icke systematiskt försmåda liksom denne konungs alla öfriga åtgärder, äfven den af honom år 1772 utförda revolutionen, se deri vanligen endast en operation, hvarigenom regeringsmakten stärktes, och anarkin blef knäckt. Men huru de försigtiga betänkligheterna, den ängsliga farhågan att genom dristigare handling råka ut för krigsfiskalens och andra fiskalers försåtliga tillställningar förjagades af en friskare fläkt, utgången från konungens storsinnade ande, som aldrig plågades af det lumpna infallet att trakassera undersåter med misstänksamhet, afundsjuka, småaktighet — det ser man mindre. Och likväl har man för ögonen äfven under finska kriget nedslående påminnelser om den nedstämning i lynnet, som alstrades af barndoms- och ungdomsintrycken från „frihetstidens“ partistrider, hvilkas vexlande segrar kastade gårdagens koryféer dagen derpå till schavotten. De sämsta exemplaren af dessa fegt beräknande partisjälar gå igen i excellensens skandalösa personlighet, som ej tillåter finska hären segra vid Tavaste-

hus, emedan han ganska väl kommer ihåg från sina pojkar, hur det gick med Charles Emil Lewenhaupts hufvud, för det att denne — *icke* hade segrat. De endast försigtigt kalkylerande själarna, som blott vilja ha *ryggen* fri, spöka till och med i den hederlige, gudfruktige grefve Cronstedt, som, emedan det stod i instruktionen, att folket borde konserveras, på Leppävirtas isar icke törs låta sitt folk knipa fienden, då den själf gått i fällan och kunnat tagas så godt som med bara händerna, men deremot rusar blindt som en hedning på honom bland Revolaks snödrifvor, när vederbörlig befallning om anfall var gifven. Hur anorlunda än desse melankoliske herrar ta sig ej de raska Gustavianska gossarne Sandels' och Adlercreutz' poetiska figurer ut, som genom qualmet af förmyndareregeringens egyptiskt mystiska och Gustaf Adolfs apokalyptiska surmulenhet bergat detta friska lefnads- och dödsmod, hvilket lika litet låter dem i hvart andetag spana omkring sig för att upptäcka, om ej krigsrätten möjligen någonstades kunde stå på lur, som en hederlig fredälskande medborgare hela natten drömmer om tjuguaåttas dagars fängelse på vatten och bröd eller någonting ännu värre, sedan han af tonen förut skjutit bom på en skata eller kullstjelpit sitt glas.

Den utan jämförelse viktigaste fördel, som 1808 års krigare skördade genom det närmast föregåendes dyrköpta erfarenhet, var dock den, att förräderi mot konung och fädernesland hade totalt upphört att gälla såsom ett ypperligt medel till förvärfvande af medborgarkrona och landsmäns högaktning. Lockelserna af de 1741 gifna exemplen på „riksdagar i lägret“, som ännu 1788 verkade oemotståndligt förledande, hade under tryckningen af det allmänna föraktet och bödelsbilan förlorat alla sina yppiga behag. „Ifall jag kommer med lifvet från detta, så är det slut med oppositionen“, sade Gustaf III med förvånande skarpsinnighet på sin dödsbädd. Detsamma tänkte han väl ock, och med ännu större skäl, om det åt rikets fiender slängkyssar kastande förräderiet, då han under fortgången af kriget gick, såsom blott få äfven bland de största menniskor skulle haft lust och mod att det göra, i striden omgifven af idel Anjaliter, hvilka kämpade desperat för att både hos ko-

nungen och allt folk utplåna minnet af deras mot en fiendtlig herrskarinna visade courtoisie. Åsigterna om vanskligheten af de lagrar, dem krigaren kunde skörda på landsförräderiets slipp-riga mark, hade till den grad under närmast följande tjugu år vunnit i stadga, att till och med våra stackars kommandanter på fästningarna ingenting högre önskade än att inför vederbör-lig domstol få bevisa, att allting hade tillgått enligt laglig ord-nig vid deras transaktioner. Så litet räknades det numera såsom förtjenst att göra en utländsk, fiendtlig makt till skilje-domare mellan fäderneslandets regering och de enskildes för-godtfinnanden.

Duncker behöfde dock mindre än någon annan vänta på påminnelser från Anjala-förbundets dunkla stämplingar för att veta, huru han borde sin väg ostraffeligen gå. Hans djupa pligt-känsla, i hvilken ej ens en föreställning om möjligheten deraf, att icke hvarje, såväl af samhället som familjen ålagd förbin-delse borde lika respekteras, kunde uppstå, hade i hans loyala sinne en ledstjerna, som ej visste af någon missvisning. Dunc-ker var knappt nittonårig, då kraften af denna pligtkänsla re-dan sattes på allvarligt prof. Ynglingen måste under svåra för-hållanden åtaga sig en familjefaders fulla ansvar. Då fadren några år efter slutadt krig afled, befunnos sterbhusets finansiella omständigheter i det bedröfliga skick, att dess dittillsvarande hem icke kunde bibehållas. Löytö försålles, och den husvilla familjen, som utgjordes af enkan och hennes tre döttrar, flyt-tade nu under sonens och brodrens hägn till Puntala, likaledes i Christina socken belägna regements-qvartermästare-boställe. Man vet, att på den tiden den pension, som en affiden embets-mans värlösa omvårdnad kunde erhålla, inom intet enda stånd i vårt land tryggade densamma ens emot ytterligt armod. Lyck-ligtvis voro släktskapsbanden ännu då starkare och mera sam-manhållande, än de derefter stundom visat sig vara. Sålänge någon inom släkten sjelf egde mer än till lifvets oundgängliga-ste nödortft behöfdes, ledde ej de öfriga brist. På den till fän-rik på ordinarie stat vid Jorois' kompani 1791 i April utnämnde ynglingen hvilade ändock hufvudomsorgen för hans familjs berg-

ning. Dunckers äldsta syster gick emellertid bort redan vid aderton års ålder. Äfven hans mor upplefde ej ånyo det krigsfasor, som skulle hafva kostat henne ännu bittrare sorger än det föregående. Hennes modershjerta fick ej tillfälle att vidgas af glädje, men undslapp också att blöda af smärta öfver det sätt, hvarpå hennes älskling hade såsom man realiserat de förhoppningar och farhågor, dem han femtonårig uppväckte vid Pirttimäki. Finland borde kanske ändock hafva i kärt minne den moder, hvilken åt det födde en sådan son som hennes Zachris. *Han* skall i alla fall i det minne, han efterlemnad, länge lefva på jorden, ehuru ej endast därför, att han uppfyllt den mosaiska lagens första bud angående menskliga förhållanden: det att hedra sin fader och sin moder. Han förstod och efterlefde äfven Evangelii anda, som lärar, huru de utvalde skola dö för sitt folk och sin öfvertygelse. Och *derför* skall han lefva, ändock han är död blifven.

Vi stå nu midt i mellanskiftet, sträckande sig från 1788 års slutade krig och det som tjugu år derefter började: en stiltje, då och då upprörd af svallvågor, dem någon hastigare öfvergående väderil framkallat; mellan en storm, som lagt sig, och den vida vägnar vildare storm, hvarom de på tidens tecken aktande siarene förutsågo, att den förr eller senare skulle oundvikligt utbryta. Detta mellanskof äfven i vår berättelse torde böra begagnas till att åt läsaren bereda tillfälle till en blick öfver den kår, hvilken både dess egen förtjenst och visserligen ej alltid lyckliga, men alltid ära bringande omständigheter tilläto att spela den högsta hjelterollen i finska krigets blodiga drama, rollen, vid hvars slut allt i stycket är slut: den kårs, såsom en af hvars ädlaste, modigaste representanter Duncker framstod och erkändes redan i hvimlet af händelsernas utveckling; den kårs sluteligen, hvars sista spillror, när finska hären ej mera fanns till, ännu representerade nationens hjeltomod. En mera gripande episod i finska krigshistorien skulle ej kunna skrivas än en sådan, innehållande teckningen af de truppers öden, hvilka uppställts af de landskaper, från hvilka Savolaksbrigaden drog ut i sin sista strid. Undantager man det af Gustaf

den tredje utkämpade, hafva de knappt varit med i något enda krig af de många, dem Sverige tillsammans med Finland förde — och *med* voro de ju alltid — hvari de icke blefvo, vi säga ej så decimerade, men så totalt medtagne, att det var en lyckträff, ifall någon budbärare fanns öfrig för att till hembygden bringa underrättelsen om stället och sättet, hvarpå dess landsmän gått under. Också äro dessa ställen och sätt nära nog det enda, efterverlden känner angående de Karelske och Savolaksiske krigarenes tidigare katastrofer. Detaljerna hafva till det mesta dignat ned i de kämpandes blod, hvaraf de utgöto lika ymnigt, som de sparsamt läto bläcket flyta. Den krigshistorien låter således svårligen skrifva sig så, som den skrivas borde, ehuru väl den ändock kunde utförligare och bättre behandlas, än hittills skett. Vårt uppsåt är det i alla fall icke att godtgöra försummelsen, och minst vore detta tillfälle dertill lämpligt. Några ord, ämnade att visa, i hvad skick det utbrytande kriget fann den kår, Duncker tillhörde, skall dock här finna och försvara sin plats.

De menniskomassor, Finlands östligare provinser outtrötligtigen hade kastat in i det allt uppslukande svalg, hvilket kallas det stora Nordiska kriget och som för Finland blef i det närmaste ett utrotningskrig, återvände icke hem, utan *hemföllo* i massa tid efter annan åt tillintetgörelsen. Sin sista vers uppstämde de vid jultiden 1718, då de på fjällarna emellan Sverige och Norge, sträfvande till hembygden under den utmärkte, men af olyckan förföljde Armfelt, stelnade bort i gräslig vinterköld till minnes- och rämärken, på hvilka kunnat såsom inskrift ristas: hit, men icke längre förmådde salig kung Karls hjeltar gå! Deras söner, som uppvuxit till att se och deltaga i 1741 års elände, kände af kriget endast fasaväckande sägner och voro misstänksamme, såsom alla ofta af lyckan besvikna det äro. De flydde från slagtfältet vid Willmanstrand, dit de af den djerfve Wrangel kastats omedelbart från sina skogar; men flydde dock ej längre än till den några hundra alnar derifrån belägna fästningen, der de försvarade sig med förtviflans mod och rönt samma öde, som vanligen hade drabbat deras fäder, det att omkomma till

sista man. Kriget fortgick och slutade derefter, såsom man vet, ännu sämre, än det begynte. Till den tillfälliga förminskningen på stridbart manskap, vållad genom kulornas, farsoternas, de fiendtliga härjningarnas skördar, kom ännu inskränkningen af sjelfva den landtvidd, på hvars område krigsfolket borde uppställas. För att försvara under en hotande framtid, hvad som ännu kunnat räddas af Finland, utkastade nu Ehrensvärd en beundransvärd, genialisk plan — hvilken vi vid ett annat tillfälle hoppas kunna meddela, för första gången, till allmännare kännedom. Planens utgångs- och medelpunkt var detta Svea-borg, han ville uppresas „af granit på granit;” men den utsträcktes i obrutet sammanhang äfven till landets yttersta gränser. I denna plan låg det, att de östligare trakternas stridskrafter så mycket som möjligt skulle förstärkas, och början åt detta håll gjordes genom uppsättningen af en kår, synnerligen lämplig för den provins, der hvart enda manligt väsende ifrån barnåren växte upp såsom skicklig skytt. Besagde kår var det värfvade Savolaks jägareregementet, som under sin korta tillvaro åt sitt namn förstod gifva en klang så ljuf för hvart fosterländskt hjerta i detta land, att

„Så ljufvligt är ej källans sus

Invid en blomsterstrand”,

och deröfver gjuta en glans, att

„Så herrligt är ej dagens ljus”,

under nordens så vanskliga, men dock så sköna midsommarstid.

Det var dock först egentligen genom Sprengtporten, hvilken öfverallt såg och åstadkom sammanhang och klarhet, der dittills endast spridda elementer legat kringströdda, som Savolaks-brigaden både till namn och gagn trädde i dagen. Han utvidgade brigadens både territorium och numerära styrka. Efter Kymmenegårds län samt Rautalampi och Elimä socknar benämndes trupper, som, organiserade på en från äldre tider funnen grund, till antalet föröktes. Dessutom uppsattes en ny värfvad sqvadron dragoner, hvilken sedermera fått äran att utgöra stommen till kongl. gardet till häst, och i begynnelsen benämndes efter sin första chef: den Brobergska. På karelarene

slösade Sprengtporten all sin, vanligen så oemotståndliga öfvertalningsförmåga för att locka dem till att medgifva och befordra upprättandet af en jägarekår efter det i Savolaks redan existerande mönstret. Men desse stretade nu, såsom äfven vid andra tillfällen, emot dylika tillställningar af alla krafter; och ännu då Sprengtporten i all tysthet försvann ur landet, hade han endast till en del fått sin vilja fram. Understödd framförallt af den verksamme prosten Jac. Stenius d. y. i Pielisjärwi, förmodade likväl Sprengtporten karelarene att åtaga sig betydliga afgifter till uppsättande af en värfvad jägarekår, som skulle utgöras af 600 man. Efter Sprengtportens flykt bedrefs utförandet så lamt, att ehuru allmogen, fastän knotande och klagande, fullgjorde sina åtagna förbindelser, endast tvänne kompanier, hvarterdera af 100 man, funnos uppsatta vid 1788 års krigs utbrott. De fyra bataljoner, öfver hvilkas organiserande landshöfdingen Carpelan skryter, hade intet varaktigt bestånd: och först 1795 tycktes man hafva gjort allvar med truppens komplettering. Ända till 1802 hade man dock ej hunnit längre dermed än till fyra kompanier. Det var först i följd af Gustaf Adolfs resa genom Finland det föresatta målet fullständigt blef uppnådt, i det numerären af hvarje kompani ökades med femtio man. På karelarenes sida hade uttryckligen det förbehåll ifrån begynnelsen blifvit gjordt och af högsta makten blifvit bekräftadt, att truppen icke skulle användas bortom landskapets egna gränser. Beklagligtvis nödgas vi erkänna, att styrelsen sedermera, åtlydande endast nödvändighetens lag, förglömde den aktning, hon var skyldig sig sjelf, i och med detsamma hon i glömskans bråddjup försänkte sin mot undersåterne åtagna förbindelse. När dessa en gång blifvit af regeringen i egen hög person erinrade derom, att icke allt det, hon har att säga, „just är Guds ord“, kan folket lätt komma på det betänkliga infallet, att äfven för egen räkning förklara Bibeln efter en illa renommerad auktoritets föredöme. Härmed vilja vi dock för ingen del påstå, att de hederlige karelarene gjort sig skyldige till en sådan ohemul bibelförklaring.

De åtgärder af Sprengtporten, vi senast omnämnt och som hos hans samtida uppväckte den stolta föreställningen, att han med Savolaks ensamt i en framtid skulle kunna försvara Savolaks mot hvem som helst, angingo likväl endast den yttre, materiella sidan af saken. Oändeligen mycket viktigare och mera värd än denna förstörade kropp var dock den själ, det lif, han förstod deri ingjuta. I förbigående omnämndes redan tidigare den af honom uppfunna och intill denna dag efter honom benämnda studsaren, denna portativa kanon, det dråpligaste och mest dräpande skjutgevär, som då och ännu långt derefter fanns till i hela den krigslystna världen, och i hvars bruk väl icke Sprengtporten sjelf, men hans landsmän sedermera med allt nit sökt inöfva äfven andra, till hvilkas tjänst hans vapen endast i figurlig mening kan sägas hafva blifvit inventerad. För att icke förslösa långa år på folkets dressering i det, som inom några veckor ungefär lika väl kunde inhemtas, förenklade han exercisen så mycket som möjligt och uttänkte derjemte sitt, på vårt lands lokala förhållanden grundade och efter desamma lämpade, mycket beprisade och prisvärda „lätta Infanteri-reglemente.” Och hvad som är hufvudsaken: det han hade kastat fram såsom tanke, idé, förblef ej döda bokstäfver, ord utan sammanhang med och användning på verkligheten. Idéernas, planernas realisation ombesörjdes ögonblickligen af samma mans energiska vilja, hvars snille hade genomskådat deras nödvändighet och användbarhet. Sålunda lyckades för Sprengtporten det otroliga att inom ganska kort tid ur hopen af det skenbart otympligaste, mest tungrodda folk i Europa framtrolla trupper, hvilkas evolutioner väckte förvåning och åberopades nära och fjerran såsom mönster. „Brigadens möten å St Michels och Rantasalmi malmar ansågos som en krigsskola, hvilken bevistades af officerare så väl från Svenska som utländska arméer för att praktiskt lära sig fälttjensten”, säger den noggranne Greg. Adolf Aminoff, hvilken i sina unga år var i tillfälle att genom egen åskådning vinna kännedom om de förhållanden, han framställer, och hvars ledning vi här hufvudsakligast följt i afseende på de faktiska detaljerna af Sprengtportens verksamhet i Savo-

laks *). Tilläggas förtjenar dessutom, att dessa möten på nyssnämnda malmar ingalunda voro inskränkta endast till lekamliga öfningar. I S:t Michel meddelades derunder nitiskt undervisning af skickliga officerare i alla de stycken, som ansågos oumbärliga för truppernas yngre befäl att inhemta. Det inses lätt, att verkningarna af alla dessa både teoretiska och praktiska ansträngningar af Sprengtporten icke stannade endast inom det landskap, hvars höjande de närmast åsyftade. De spridde sig hastigt vidt och bredt kring landet, och deraf kan man förklara den skicklighet och hållning, som den på Parola malm församlade finska arméen ådagalade inför Gustaf III under dennes resa genom Finland några år efter det Sprengtporten redan hade lemnat landet. I de af Geijer utgifna Gustavianska papperen omtalas nämligen den förvåning, som finska härens utmärkta skick hade vid sagde tillfälle framkallat både hos konungen sjelf och hans omgifning. Men der omnämnes ej, huruvida det icke skar i furstens hjerta att hafva gjort sig en fiende, i den mannens person, hos hvilken konungen begynt, icke utan allt skäl, ana anlagen till en orolig satrap, men som dock var den oumbärligaste mannen i hela hans rike för utförandet af de krigiska planer, på hvilka han redan då rufvade. Synd och skada var det i alla fall, att Svea rike skulle kännas för trångt att på en gång inrymma tvänne sådana andar som den glade Gustaf III:s och den djupt allvarlige Sprengtportens!

Den koncentrerade makt och myndighet, Sprengtporten såsom brigad-chef förenade i sin hand, blef emellertid, sedan krigshöfdingen hade öfvergifvit både befäl och rike, fördeladt på flera händer, hvarigenom styrelsen røjde den farhågan, att någon annan kunde af samma situation inledas i frestelse att uppställa

*) De läsare, som önska förskaffa sig närmare kännedom om samma ämnen, hänvisa vi till en med förvånande opartiskhet, ja, entusiasm författad uppsats angående den landsflyktige Sprengtporten, införd i fjerde delen af: „Krigssamlingar“, tryckt i Stockholm 1798. Besagda afhandling har till ofvanskrift: „Anteckningar om n. v. Ryske General-Lieutenanten Magnus Sprengtportens lefnad och för rättningar i sitt Fäderneslands tjenst“.

åt sig samma syften som föregångaren. Den farhågan tyckes varit öfverflödig. Det var ej situationen, som gjorde Sprengtporten till det han blef eller egentligen ville blifva. Han hade tvärtom skapat åt sig sin situation till fotapall att derpå stiga upp, dit han ville. Och när han föll öfverända vid försöket, hvilken annan skulle väl då blifvit bestående vid en dylik kupp eller ens vedervågat densamma?

I helt annan syftning uppträdde den högst betrodde och förtroendet värdige, såsom diplomat och krigare lika utmärkte, gallicerade Pomraren Stedingk under åttatioåtta års krig i egenkap af brigad-chef uti Savolaks. Han var främst af allt en konungamaktens, en konungens man och stod, isynnerhet under kriget, med Gustaf III i flitig brevexling, hvarvid de mest melankoliska betraktelser öfver den bedröfliga vändning, sakerna tagit i det för dem båda så dyrbara Frankrike, på ingendera sidan sparades. Finnarne kände han ungefär lika litet som hans underlydande man, kapten von Döbeln, på den tiden. Om öfverdrifna sympatier för dem kunde således från hans sida aldrig bli fråga. Men verldsvan och verldsklok redde han sig förträffligt i kinkiga förhållanden, hvilkas förnämsta svårigheter ej ens vållades af det yttre kriget. Sprengtporten, som räknade på att framförallt mot de nyss förut honom så tillgifne Savolaksarene kunna, äfven utan något egentligt befäl, uppträda såsom en oemotståndlig makt, strandade emot både den nye befälhafvarens och Sprengtportens forna landsmäns i grunden lojala sinnelag, samt rönt det öde, vi redan tidigare omtalat.

I visst hänseende var dåvarande brigad-chefens myndighet vidsträcktare, än Sprengtportens någonsin hade varit. Stedingk kommenderade ej blott alla de trupper, hvilka förut stått under den sistnämndes befäl, utan äfven de krigsskaror, som från Finlands flesta landsändar hade blifvit beordrade till den östliga gränsens försvar. Efter krigets slut splittrades befälet öfver de olika trupperna åter och förenades derefter endast tillfälligtvis, tid efter annan, vid hotande fredsbrott, i chefens för Savolaks infanteri-regemente hand, hvilken äfven fortfarande utmärktes med namn, heder och värdighet af brigad-chef.

Det märkeligaste år under fredstid, allt sedan den Sprengtportenska perioden, i brigadens lif är det året, då Gustaf Adolf, hvars makt ungefär samtidigt med Savolaks-brigaden sjelf nåddes af undergången, gladdde Finland med sitt första besök. Sjelf var han lika litet under denna sin resa som annars glad, utan fastmer högtidlig. På hans ännu icke tjugufemåriga panna hade lägrat sig ett sällan bortvikande moln af allvar, som tycktes bebåda de stormar, hvilka snart nog skulle kullstjelpa honom, hans konungathron, hans ätt; men också att han var beredd att falla för stormen såsom en man, „kastad från fornverlden in i striden.”

Han reste ej såsom fadren med ilande kurirfart genom vårt land, utan såsom en furste, hvars högsta pligt det var att genom egen åskådning lära känna både land och folk och med egen öron eller fastmer egen själ förnimma folkets behof och önskingar; och som därför ej trodde sig bättre kunna använda sin tid, än då han begagnade denna till att förvissa sig om bästa sättet att uppfylla sin konungsliga skyldighet. Äfven åt förhållandena i Savolaks egnade han tillbörlig uppmärksamhet. Så qvadröjde han hela två dygn vid Haapaniemi ödebelägna krigsmannaskola, tagande den noggrannaste kännedom om dess beskaffenhet och tillstånd. De viktiga förändringar, som 1802 egde rum inom hela Savolaks-brigaden och framförallt vid den kår deraf, hvilken närmast här intresserar oss, dess jägare-regemente, stodo i sammanhang med de upplysningar, Gustaf Adolf hade inhemtat på ort och ställe. Antalet af besagde regementets kompanier, som dittills utgjorts af sex, förökades med tvänne nya, till hvilka dessutom kom ett artilleri-kompani, som äfvenledes med regementet förenades och under sin utmärkt skicklige befälhafvare, Fredr. von Born, sedermera icke litet bidrog till den öfverlägsenhet, kåren var i tillfälle att ådagalägga. Redan tidigare hade äfven befälet öfver Karelska dragonerne blifvit öfverlemnadt åt chefen för Savolaks jägare. Kåren utgjorde sålunda ett slutet helt af alla de olika elementer, som under kriget borde bereda framgång; och då dertill kom den oändligt stora lyckan, att den kommenderades af ej blott hela

brigadens, utan i visst afseende hela finska härens utmärktaste krigare, Joh. Aug. Sandels, förstår man ännu lättare, huruledes det för vanliga människobarn nära nog omöjliga af den Savolakska jägarekåren utfördes mången gång som en — dans, ehuru väl den leken i längden blef för densamma ändock förtviffladt dyr. Omnämnas bör dessutom, att såväl de trenne nyssinrättade kompanierna som de öfriga, af hvilka de Savolakske jägarene hade dittills bestått, bestämdes till 150 n:r. Att förhållandet blef detsamma äfven i afseende å Karelska jägarekåren, anmärktes redan tidigare, „så att brigaden fick en förstärkning af 950 man”. Den tid stundade snart, då en sådan förstärkning mer än väl behöfdes.

På Dunckers egna öden torde den tillväxt af tvänne kompanier, Savolaks-jägarene erhöilo, haft ett ganska viktigt inflytande. Derigenom föranleddes en rörlighet på befordringsvägen inom kåren, som dittills icke egt rum och i annat fall ej heller sedermera varit tänkbar. Vi behöfva knappt påpeka, huru omöjligt det hade varit för Duncker att så användas och i följd deraf så utmärka sig, såsom nu blef fallet, derest krigets utbrott hade anträffat honom qvarstående på de lägsta officersgraderna inom hans regemente. Under mer än elfva års förlopp eller ifrån d. 24 April 1791, då han, såsom redan tidigare omtalades, blef utnämnd till fänrik på ordinarie stat, ända till d. 7 Juli 1802, då hans premier-löjtnants fullmakt är daterad, hade han i tjensten avancerat blott med en enda grad. I Juli 1795 befordrades han nämligen till secund-löjtnant. Men sedan premier-löjtnantssteget lyckligen var uttaget, gick det med vida raskare fart för Duncker uppåt på befordringsstegen. Redan i Oct. 1804 blef han stabskapten och nästan i elfte stunden, då kriget hade begynt klappa på landets portar, eller d. 8 December 1807 ihågkoms han med kaptens värdighet, hvarmed var förenadt befälet öfver Sulkava kompani. I sådan ställning gick han den svåra prøfvotid till mötes, hvarunder det stod hvar och en finsk krigare öppet att inför samtidens och framtidens domareblick visa, huruvida han var värdig att lefva, strida, lida i det största moment, våra otaliga krigshäfder vetä omtala. Hade alla så som Duncker uppfat-

tat och motsvarat denna sitt ödes stora lycka, vore det en sällhet att teckna deras minnen, äfven om de, liksom han till slut, genom sitt fall nödgades erkänna den sak, de försvarat, vara en förlorad.

Men de uppförelser, kriget omedelbart kräde, voro ej de enda, med hvilka Duncker fick gälda det hjelterykte, han åt sitt namn förvärfvade. Innan han föll i öppen strid, uthärdade hans „blödande hjerta“, som han sjelf i ett af sina bref kallar det, tusenfaldt mera oro och bekymmer, än sjelfva kriget förmådde af sig föda. Han hade, när hans samhällsställning tycktes något så när tryggad, 1805 trädt i äktenskap med Maria Charlotta Tuderus, hvars fader, kommissionslandtmätaren Daniel Tuderus, under tidernas lopp blifvit egare till samma Kosoniemi, der, såsom vi veta, Duncker först sett dagens ljus och der han nu efter sitt gifte åter fann ett hem. Endast fyra månader före krigets utbrott föddes honom här en son, hvilken i dopet kallades Gustaf. Den fadersglädje, han i rikt mått rönt, blef, då han måste lemna maka och barn värlösa i fiendens våld, ganska kort tid derefter källan till hans djupaste sorg: en sorg, som har urgamla anor bland mensklighetens tidigaste hjelteminnen. Den målas redan i Hektors och Andromakes tragiska afskedsscen, der det heter om Astyanax:

„Hvem skall honom i en framtid lära
Älska Troja och dess gudar ära?“

Huru den kändes i ett af alla rent menskliga känslor så mäktigt gripet Hektorssinne som Dunckers, har han sjelf med hjertskärande ord under kriget beskrifvit, och man kan dertill sluta redan af den rörande anblick, som möter oss i hans fridfulla hem och ej bör utestängas från läsarens åskådning. När det sig alltmera närmande kriget begynte föregås af ständigt mera olycksbådande rykten, åstadkommo dessa hos modren en oro, som naturligtvis meddelade sig åt det nyssfödda barnet. Och mången gång såg man då fadren med tysta fjät vandra omkring, bärande sonen på sina armar för att stilla dennes klagan och bereda åt modren behöflig hvila. Skulle Dunckers fattiga

fädernesland förmå åstadkomma tvänne taflor, ämnade att karakterisera hjelten, sådan han var såsom människa och krigare, borde väl den enas ämne tagas ifrån nu omnämnda nattliga vandringar, medan den andras föremål blefve solnedgången öfver Hörnefors den 5 Juli 1809.

Innan Duncker, borttryckt af stridernas hvirfvelvindar, kastas in i helt andra situationer, som återspegla hans bild från nya sidor och i förstörade dimensioner, vilja vi här med några ord lemna af hans personlighet en teckning, som borde upptaga de grunddrag, på hvilka han såväl i fred som krig kunde igenkännas. Dunckers yttre visade en högväxt, men smärt och smidig, viljan böjligt lydande gestalt. Hårets färg var mörk, och öfver det utmärkt vackra anletet, hvars framför allt dominerande uttryck bestämdes af bottenärlighet och välvilja, göto de dunkla, lifliga ögonen än dagrar än skuggor, allt efter det inres hastigt vexlande rörelser. Ehuru af häftigt uppbrusande lynne, beherrskade han i familjelifvets förhållanden detta alltid, och vanligen äfven för öfrigt i andra hvardagliga. Uppenbar osanning, som framför allt annat var honom vidrig, bragte likväl hans blod i hejdlös svallning, och man hörde honom då utropa, att fan, almanackan och den eller den, hvilken för tillfället låtit beslå sig med falska uppgifters utspridande, voro de tre största lögnare, som funnos till*). I vanliga tjensteangelägenheter var han allvarlig, iakttagande ändock derjemte fordringarna af humanitet mot underlydande, som både den af Sprengtporten införda disciplinens beskaffenhet och hans eget sinnelag påbjödo. Men ställande fordringarna vid tjenstens utöfning högt på sig sjelf, tillät han icke heller någon annan att behandla denna såsom en bisak. I stridens vildaste hetta var han vanligtvis förunderligen lugn, stundom till och med gladlynt och skämtsam. Han tycktes

*) Så djupt han tog de stora sakerna i menniskolifvet, så lätt tog han deremot de små. Det kostade t. ex. gränslöst på honom, när han under fälttågen befarade, att hans qvarlemnade familj led brist. Men var han sjelf der hemma i hvardagslifvet utan pengar, hvilket ej sällan hände, förorsakade detta deficit honom inga grå hår.

sålunda uppfylla sin pligt mot fäderneslandet i farans stund ungefär som han i hvardagslag fullgjorde denna inom sin familjekrets, der ingen hos honom varnade annat än sjelfbeherrskning och ett gladt mod. Men gällde det, vare sig i fred eller krig, något, som förnärmade hans värde som människa eller krigare, då nedbrötos af den öfversvallande hederskänslan alla dammar, och svar på tal sparades icke. När detta i Dunckers sista stund icke kunde ske med ord, blef han likväl ej heller då svaret skyldig. Men det var med allt sitt blod, han tecknade svaret.

Innan vi öfverlemna åt Duncker att med sina egna ord och egna handlingar karakterisera sig sjelf, vilja vi här ännu till slut omtala en liten tilldragelse, af trovärdigt ögonvittne oss meddelad, och som gifver en någorlunda åskådlig bild af den fyndighet, raskhet och dristighet, hvarmed Duncker redde sig äfven ur de svårigheter af vida brydsammare art, hvilka under kriget så ofta omhvärfde honom.

Den tidens excellentissimus, som alltsedan de år 1798 under hans auspicier verkställda reformerna vid Haapaniemi krigsskola med synnerlig bevågenhet omhuldade densamma, plägade stundom med sin närvaro illustrera de dervid anställda årsexamina. Dessa upphöjdes sålunda till högtidligheter, dem Savolaks brigadens officerare ogerna försummade. Bland andra konster och vetenskaper, hvarom kadetterne vinnlade sig, bedrefs naturligtvis äfven fäktkonsten med tillbörligt eftertryck; och under ledningen af den vigilante löjtnant Ruthenskjöld gjorde krigets förhoppningsfulle ämnesvenner rapida framsteg deri. Då dessa, halft fredliga, halft krigiska öfningar lyckligtvis icke luktade af krut, för hvilketets afbränning på nära håll den blifvande fältmarskalken *in spe* kände, såsom verldsbekant är, den afgjordaste horreur, fann han gunstigt välbehag i åskådandet af ungdomens qvicka hithörande rörelser. Nu hände sig en gång, att, sedan kadetterne sinsemellan gjort sitt bästa i den vägen, excellensen, som var förtjust öfver deras visade färdighet, upphof sin belevade stämma och sade: „vill icke baron Ulfsparre också göra oss det nöjet att visa sig på den styfva linan?“ — eller nå-

gonting annat lika sinnrikt. Baron Ulfsparre, en på den tiden så ung man, att han torde ännu höra till de lefvandes antal, var nämligen för tillfället excellensen följaktig och af denne mästare i allt, som hörde till krigsväsendet, känd såsom skicklig faktare. Den käcke baronen var genast färdig att göra sin höge gynnare och förman till viljes. Men försöket lyckades icke bättre, än att den ene efter den andre af Ruthenskjölds konst-erfarne elever fann tillfälle att visa sig såsom hans mästare. Litet flat, men icke tappande ändock couraget, mente då baronen, att, ehuru han kommit till korta emot de unga herrarne, hvilka icke hade annat att göra än ständigt öfva sig i slika handgrepp, han likväl skulle slå sig bättre ut mot hvem som helst bland alla öfriga der närvarande. Och vändande sig till Duncker, som också var tillstädes, frågade han denne artigt, om ej löjtnanten ville försöka en dust. Stort blef då bekymret hos den utmanades kamrater och vänner, hvilka lika väl som baron Ulfsparre visste, att Duncker aldrig hade varit i tillfälle att lära sig fäkta och befarade, att han skulle komma på skam emot en kämpe, som i alla fall handterade sitt vapen med skicklighet. Men den, som visade sig hvarken bekymrad eller förfärad öfver den oväntade utmaningen, var Duncker sjelf. Ögonblickligen ställde han sig till sin motståndares disposition och, ehuru han visserligen på långt när icke gick till väga efter konstens reglor, högg han likväl till på en gång med så klar besinning och så blind förvägenhet, att baronen ganska snart måste till allas förundran bekänna sig öfvervunnen.

Detta var det första tillfälle, Duncker hade att ådraga sig generalissimi bevågna uppmärksamhet. Ej alltför många år der-efter kunde han åter berömma sig af samma lycka. Det var på den tiden, då excellensen hade omsider förvärfvat sig sin marskalksstaf och förlorat betydligt af den reputation, han under en lång lefnad vid kommissariatet och andra lika fredliga värf hunnit åt sig vinna, och då den dittills endast i trängre kretsar bekante unge kaptenens namn begynte vid hela armén att med aktning nämnas. Fältmarskalken lefde hvar dag kräsligen, så godt det ville låta sig göra under besvärigheterna af

den kräftridd, hvarmed han skyndade undan för sin egen, på hans befallning retirerande här, liksom hade den varit en fiendtlig. Duncker, som djerfvast bland de djerfvaste utsatte sitt bröst för fiendens kulor och pikar, hade hvarken dag eller natt någon ro i sin hjeltebarm, emedan han, liksom alla de andre, nödgats låta släpa sig bort ifrån hemnejderna utan att ens få försöka ett försvar af de sina, för hvilka han befarade det värsta öde, det han likväl ej var i stånd att afvärja. Och ändå: stackars Klingspor: Trefaldt lycklige Duncker!

En afton, då Duncker i början af Februari 1808 återvände från besöket hos någon bland sina grannar, förefann han i sitt hem ett af dessa bref med fjädrar i sigillet, sådana de samtidigt flögo öfverallt omkring landet, antydande redan utanpå angelägenheten af sitt innehåll. Skrifvelsen meddelade brigadchefen grefve Cronstedts, från Heinola utfärdade ordres till Savolaks jägare-regemente att hals öfver hufvud bryta opp och samlas på brigadens vanliga mötesplats, S:t Michel. Ännu samma qväll tog han afsked af detta Kosoniemi, der han blifvit född och det han aldrig återsåg mera; tryckte ännu en gång, den sista, till sitt fadershjerta sin spåde son, den ende i huset, som ännu ej ens visste, hvad den stunden hade att betyda och hvad som i en snar framtid hotade honom. Sin maka återsåg Duncker ännu på några ögonblick i det nio fjerdedelar från deras hemvist aflägsna S:t Michel.

Att kriget redan hade utbrutit eller åtminstone var hardt nära för handen, kunde man sluta till af den brådstörtade fart, hvarmed regementet borde sätta sig i rörelse *). Men full visshet om sakernas rätta ställning hade man der borta i bygderna

---

*) Den 3 Febr. hade Cronstedt genom en från t. f. general en chef af Klercker afsänd kurir i Heinola emottagit befallning derom. Ännu samma dag kl. 1 e. m. afgick löjtnanten vid Sav. jägare Joh. Jac. Burman, hvilken händelsevis befann sig i residensstaden, med ordres till brigaden att ofördröjligen inställa sig i S:t Michel.

hvarken då ännu eller ens flera veckor derefter. Ej underligt: det var ju ett så alldeles eget krig, det der, som komma skulle.

Likväl hade man mot slutet af sist förflutna höst öfverallt i landet, ja, i hela Europa begynt tala om möjligheten af det kriget. Allt sedan början af det nya året förbytte sig möjligheten till sannolikhet i människornas mening. En enda man fanns i Sveriges rike, som ej kunde tro på möjligheten af det kriget, än mindre på dess sannolikhet. Och likväl var det just han, som af alla möjliga skäl bordt vara beredd på *allt*, hvad som komma kunde: ty det var rikets herre och konung. Men han, som trodde på Uppenbarelsebokens allra dimmigaste händtynningar, kunde ej sätta tro till den då rådande politikens minst problematiska tecken.

Hvad låg då i ryktet om ett krig mellan Ryssland och Sverige, som kunde gifva deråt en anstrykning af de fabulösa berättelserna från „Tusen och en natt”? Hade icke Rysslands Peter, om hvilken ingen i Europa visste, huru stor han med tiden skulle växa, medan han allt fortfarande uttömde sig i de varmaste ömhetsbetygelser, anfallit sin gode broder Carl XII, en yngling, genom icke stort annat intressant för verlden då ännu, än att han högst egenhändigt plägade brottas med de många björnarna i sitt björnland, och att han icke tog sig ett rus. Eller hade icke den galante, ridderlige Gustaf III i Sverige haft den oartigheten att lika oväntadt som olägligt angripa „Rysslands moder, Kejsarinnan Catharina”, till hvilken han länge och väl skrivit så belevade bref, att de knappt i courtoisie öfverträffas af sjelfva Voltaires. Men det der passerade ju i helt andra tider, invänder man. Ja visst. Och desto besynnerligare är det, att sådana händelser kunde hända under slika, i politiskt hänseende jemförelsevis så jungfruligt oskyldiga tider. Man var ju då så idylliskt stämd, att man gjorde ett hiskeligt väsen af Fredrik II:s lyckade försök att i grumligt vatten uppfiska några fragmenter af ett litet furstendöme, som sedermera i dess helhet ej kunnat förslå till en enda munsbit vid den politiske frossaren Napoleons frukostbord. Och när samme Fredrik derefter, jemte ett par andra lika hungriga potentater

som han, gjorde kol på en enda stat, som visade sig oförmögen både att lefva och dö på anständigt sätt för egen räkning, tar man detta lilla, under ändlöst slöseri med de mest filantropiska fraser verkställda arrangement till text för deklamationer derom, huruledes: „Gud i den tiden ville uppenbara beskaffenheten af de mäktiges i verlden moralitet.” I en helt annan stil begynte man likväl använda quatuor species af politikens *tabula*, sedan Napoleon med sitt svärds nåde konstituerade sig till *maximus communis divisor* af detta Europa, som syntes honom så utlevadt och tråkigt, att det behöfde undergå en ärlig vattenkur i sitt eget blod. På dess karta vidtagas tid efter annan så grundliga gränsregleringar, att de liknade den genomgripande retuscheering, hvarmed en rask ritmästare far öfver en klåparens första försök i konsten. Dynastier, hvilkas anspråk uppå att lemnas i oqvald besittning af sitt herrskarevälde förskrefvo sig från hedenhös, expedierades med mindre ceremonier än en ordentlig landtbonde köres på porten af en något så när anständig frälsejordsägare. Välden, som genomgått och öfverlevvat årtusendes stormar, kastades öfver ända och tillintetgjordes på en dag; och ingen stat i vår verldsdel fanns, med undantag af San Marino — hvars moderation och ömklighet skyddade det lika mäktigt — som icke omedelbart eller medelbart hade redan fått eller sedermera fick känning af den storartade kommunism, Napoleon utan rast eller ro genom sitt exempel förkunnade för allt folk från thronen, innan nedanför densamma hans läror i det af honom styrda riket funno anspråkslösare apostlar och verkställare, i andra sferer. Den hyggliga statsekonomiska maximen: „besittning är stöld”, man i våra dagar uppställt och, *pro modulo virum*, äfven stundom sökt sätta i verket, är i det hela taget, så ny och sällsam den ock tyckes låta, ingenting annat än ett andefattigt plagiat efter den store Napoleons genialiskt kommunistiska praxis.

Men, säger man kanske vidare: den monark, som nu påstods ämna anfalla Sverige med krig, var ju genom svågerlag nära befryndad med Sveriges konung. Den sistnämnde hade ju af alla krafter understött Ryssland, då det var stadt i nöd och

af alla andra öfvergifvet; och om Sverige nu befann sig i vådlig ställning, var det ju bragt derhän endast därför, att dess konung med hejdlös ifver omfattat den sak och de principer, för hvilka Alexander hade kämpat. Må så vara. Men allt det der hörde dock till det utnötta kapitlet: fjolgammal snö. Hvem hade väl nu tid att tänka på de antiquerade förbindelser, som ålades furstarne genom släktskap, ingångna förbund och afgifna trohetslöften? Hade ej sjelfva den erkänt pålitligaste, hederligaste regent, som då för tiden existerade, samme Gustaf Adolf, ganska nyss förut spekulerat på att begagna sig af den vådliga belägenhet, hvori det, af en bland hans allra närmaste anförvandter styrda Danmark sig befann? Hade han ej med en känsla af okufvelig tillfredsställelse sjelf sett på, huru engelsmannen for fram genom Sundet för att anställa mordbrand med Danmarks både flotta och hufvudstad; samt derjemte visat sin bundsförvands fiender den artigheten att låta dem onäpste tränga så nära svenska kusten de behagade, till undvikande af Helsingörs efterhängsna kanoner? Och hade till råga på alltsammans detta mönster af redbarhet bland sin samtids alla furstar ej då och då röjt en smula appetit efter sin danska nästas besittning, Norge, hvarpå konungen af Sverige på sin höjd kunde anse sig hafva rättmätiga *arfsanspråk*, men deremot ingen befogenhet att förklara den rätte innehafvaren affiden, så länge lifvet ännu satt i honom? *)

Då nu denne Gustaf Adolf, hvilken malisen ej ville låta passera ens såsom son till sin egen far, sålunda om också blott undantagsvis någon gång röjde anlag att vara barn af sin tid, är det svårt att förstå, hvarför han skulle anse sitt kloka, vaksamma sändebuds i S:t Petersburg underrättelser om ett fredsbrott från östra sidan mindre sannolika än de apokalyptiska förutsägelsernas tillämplighet på hans tids menniskor och förhållanden. Men han hörde till dessa naiva naturer, dem man i

*) Förglömmas bör i alla fall ej, att samme Gustaf Adolf, när det gällde fiendernes uppmaning att på hans östra bundsförvands och frändes bekostnad återtaga Sveriges förlorade länder, emotstod frestelser, som kunnat bringa ett helgon på fall.

alla tider och samhällskretsar anträffat och ännu i dag anträffar, hvilka utan betänkande göra både hit och dit åtskilliga försök, som *måste* tillskynda dem allahanda olägenheter, men likväl tycka, att deras experimenter ändock icke borde vara så farliga, samt blifva högeligen förundrade, när dessas oundvikliga följder förr eller senare bryta ut. Men deruti skiljde sig Gustaf Adolf från dessa sina lätt- och godtrogna själsförvandter, att han, när den såsom omöjlig ansedda följden ändock visade sig såsom en verklighet, i likhet med fornverldens heroer tog på sig i hela dess vidd det opåräknade och likväl själföfvallade ansvaret. Han försökte ej krypande göra sig så liten, att den hotande faran flöge förbi öfver hans böjda hufvud, utan att nedlåta sig till detta, eller att slingra sig, advocera sig undan den snara, hans dumdristighet ej låtit honom märka, innan den redan begynte tilldragas omkring hans fot.

Den sidan hos mannen är onekeligen all ära värd. Tyvärr invecklades dock äfven folk och land i en ansvarsskyldighet, från hvilken mången gerna skulle hafva krusat sig undan, när det begynte gå på tok, ehuru man var i full fart att åt konungen uppressa ärestoder, medan allt gick lyckosamt. Men solidariteten mellan nationerna och deras regeringar är af den beskaffenhet, att det icke går alldeles väl an att respektera densamma blott, då man har en Gustaf II Adolf i spetsen för ärendena, och låta den falla för första mer eller mindre oväntade vindpust, då siffran i regentlängden vuxit till IV, eller att hjertans gerna dela med regenten det ljufva, för hvilket man har hans styrelse att tacka, men lemna åt honom ensam bördan af det leda, han — ej alldeles allena — åsamkat sig själf och sitt rike.

När Gustaf Adolf begynte luta till sitt fall, och ännu mer, sedan han blifvit störtad, ansågs det höra till saken att utmåla honom såsom ensam skyldig till den elaka vändning, de allmänna angelägenheterna hade tagit. Denna uppfattning af förhållandena tål dock någon jemkning. Hans skuld inför historiens domstol är obestriddligen ej ringa; men så helt allena häftar han ej för denna, som man engång ansett sig böra påstå och

sedan tusen gånger repeterat utan närmare pröfning af såväl den enes som den andres anpart i den riksskuld, för hvilken blott konungen gjorts ansvarig. Så upprepas tid efter annan t. ex. klagovisorna öfver det usla skick, hvari landets fästningar, allt hvad, som hörde till arméns utredning o. s. v., o. s. v., vid krigets utbrott sig befunno; och refrängen blir alltid samma entoniga utrop öfver konungens försummelse att hålla bättre reda på de der maktpåliggande affärerna. Sanningen att säga, är det dock nästan för mycket begärddt, då man vill, att rikets konung skall fara omkring, ej för att se sakerna i stort, såsom Gustaf Adolf, enligt hvad vi tidigare bjudit till att visa, verkligen gjorde, utan för att ombesörja smörjningen af alla förtorkade remtyg, lappandet af diverse förslitna uniformspersedlar och upphjelpandet af bräckliga kanonlavetter. Till anställande af slika statistiska detaljforskningar har han ju ombetrodde män, åt hvilka han säger: gack! och de gå. Men komma de tillbaka med osannfärdiga berättelser, hvilka utmåla ett miserabelt tillstånd af sakerna såsom ett *non plus ultra* af förträfflighet, så handla de samvetslöst, motivet till deras rosenfärgade rapporter må då ha varit undersåttlig ömhet om majestätets själsfrid, som ej får oroas genom afhörandet af ledsamma sanningar eller beskedliggörarens känslofulla bemödande att icke ådraga sina medmenniskor obehagligheter, om ock dessa vore aldrig så väl förtjenta, eller slutligen en, såsom man inbillar sig, icke oloflig omtanke om inspektörens egen välfärd, hvilken kunde äfventyras, ifall ömkligheten af det, hvaröfver han bordt hålla en vårdande hand, komme inför den öppna dagen af solskenet kring thronen och förbytte detta i blix och dunder. Man vet, huru skändligen Gustaf III, innan han beslöt sig till anfall mot sin granne, vilseleddes genom granna beskrifningar på det dråpliga skick, hvari allt, hvad som till krigsväsendet hörde, uppgafs vara, ehuru linorna, som drogo kanonerna, sprungo sönder redan innan några fjerdedelar voro tillryggalagda, och det öfriga icke heller höll ihop dess bättre. Och Gustaf Adolf, som icke liksom fadren hade afseende hufvudsakligast på embetsmannens talang, utan mer på deras redbarhet och den medborgerliga

aktning, de åtnjöto, blef, äfven han, förd bakom ljuset angående krigsförnödenheternas tillstånd kort före kriget. När t. ex dåvarande general major Aminoff — och Aminoff „var en hedervärdig man” — 1807 inspekterade Svartholms fästning, mindre hedervärdig i åminnelse, utvecklade han all den älskvärdhet, som utmärkte honom vid Gustaf III:s galanta hof, på — Svartholmen, der helt andra egenskaper hade bordt tagas i anspråk. Han behagade finna de måltider, befälet hade äran arrangera för den i konungens synnerliga ynnest stående mannen, ganska goda: de från gränsstaden Lovisa hemtade vinerna, som icke sparades vid ett så högtidligt tillfälle, likaså. Och emedan maten och dryckesvarorna inom fästet voro i så förträffeligt skick, tog inspektören, utan att nedlåta sig till småaktiga detalj-undersökningar, för afgjort, att alltsammans derstädes äfven i öfrigt var lika oklanderligt. Hans underdåniga rapport nedskrefs naturligtvis i denna briljanta sinnesstämning; och då han ansågs vara en lika tro- som hedervärdig man, kunde intet tvifvel derom hos vederbörande uppstå, att icke Svartholmen förmådde lika väl bestå hvilket eldprof som helst. Men när några månader flytt sin kos, och det sannskyldiga eldprovets timme var slagen, anställde faran en något strängare inspektion, än senast hade försiggått; och nu uppenbarade det sig, att allt till fästningens försvar hörande material var till den grad eländigt, att knappt ett ärligt kanonskott skulle kunnat afskjutas under en till inspektörens ära tillstånd rolighet. När sedan fästningens usla försvar fullt motsvarade försvarsmedlens usla beskaffenhet, tvådde denne sina fina händer i all oskuld; ej vetande med sig och ännu mindre erkännande, att han hade den ringaste andel i den nesa, som åsamkats såväl fäderneslandet som flera meniskor, hvilka förtjente ett bättre öde än att kastas in i den ruskiga kloak, Svartholmen var vorden. Och Aminoff var i alla fall en af de konungen mest tillgifne män, denne i hela sitt rike kunde lita på; men hofman framför allt annat besinnade han ej, att metoderna för förräderi mot landets regent icke iuskränka sig blott till den brutala, hans gode vän Georg Adlersparre någon tid derefter fann för godt att tillämpa. Men om

ock Aminoff och hans likar dela med konungen, som till dem satt ett obehörigt förtroende, ansvaret inför efterverlden för krigsväsendets bristfälligheter vid krigets utbrott, drabbar dock skulden i främsta rummet de personer, hvilka funno det enligt med sitt intresse att för styrelsen och dess organer förhemsliga rätta förhållandet. Och förtjensten af att för första gången, skulle vi tro, *) hafva ledt i bevis användbarheten af ett annars allmänt giltigt axiom på ifrågavarande speciella fall, torde väl lända oss till ursäkt, då vi längre fram till närmare utredning upptaga det här endast antydda ämnet.

Rättvisan fordrar i alla fall redan här det tillägget, att åtminstone inom den aktiva armén materialets skick omöjligen i *allmänhet* kunde vara så eländigt, som man funnit ett nöje att utropa det. Annars blefve det ju än mera oförklarligt, huru den gamle Klercker, som sannerligen icke var någon trollkarl, inom otroligt kort tid kunde hafva hären församlad vid Tavastehus, stridslysten och viss om seger. Vårt lands förträffliga indelningsverk, handhafdt af regementscheferne och det öfriga befälet med gammaldags finsk redbarhet och samvetsgrannhet, samt uppburet dessutom med största beredvillighet af allmogen, hvars djupa instinkt fattade det både rent menskliga och sannt fosterländska, hvarpå hela inrättningen var grundad, hade väl aldrig bestått ett mera hedrande prof än då det visade en här, skenbarligen mera än någon annan *glebae adscriptus*, ej blott lifvad af en helt annan anda än den, som hade farit i mängden af de värfvade Jägerhornska och Adlercreutzka skarorna, utan äfven så rustad och rörlig, att den ögonblickligen kunde hasta ifrån rotehemmanen till slagfältet. Härmed vilja vi dock inga-

*) Det är oss visserligen ej obekant, att åtskillige författare och framförallt Montgomery söka orsaken till försvarsanstaltarnas vanvårdande uti vrång vilja, onda afsigter, med ett ord i hvad vi kalla direkt förräderi, hvilket de öfverallt vädra. Vår uppfattning af saken skiljer sig från deras ganska betydligt i så måtto, att vi anse försummelsen hafva härflutit hufvudsakligast från slarf, försumlighet, brist på handlingskraft hos personer, lojala till sitt tänkesätt samt sin konung och sitt fädernesland uppriktigt tillgifne.

lunda hafva bestridit, att äfven de nämnda värfvade trupperna under lyckligare omständigheter än de, som sammansvuro sig till deras ruin, kunnat motsvara fordringar, spända något högre än dessa, med hvilka vanäran låter sig nöja. Men närvaron af den chef, som inbränt skandalen af sitt namn på det förstnämnda regementets fana, skulle kunnat inverka pestilentiöst på de bästa trupper i verlden, och frånvaron af den hjeltemodige Adlerereutz åstadkom lika förderfliga följder för den trupp, som på hans uppmaning hade gripit till svärdet. Att likväl ett värfvadt regemente, vederbörligen organiseradt och anfördt, kunde ej blott täfla med, utan äfven öfverträffa ypperliga kårer inom den indelta hären, bevisas på ett lysande sätt af Savolaksjägarenes, hvilket var så vidt kringspridt, att manskapet stundom hade sina bostäder hela fyratio mil från mötesplatsen.

Ehuru brådstörtadt uppbrottet verkställdes, saknades på mötesplatsen af regementets 1200 man icke mer än omkring femtio. Men bland antalet af de uteblefne var ty värr äfven en man, hvars närvaro i Savolaks sedermera visade sig betyda lika mycket som, om ej mera, än en hel armés. Regementschefen sjelf, finska härens Akilles, Joh. Aug. Sandels infann sig ej i St Michel. Det var likväl icke dåligt lynne, som hade skiljt honom från sina vapenbröder. Tvärtom. Han lefde i sin födelsestad Stockholm för ögonblicket lustigt, såsom hans humör det kräfde, och hvartill Savolaks ödemarker sparsammare erbjödo tillfälle. Han återvände därför ej dit i oträngdt mål, och äfven när strängaste nödvändighet det påbjöd, förhastade han sig dock icke. Så hade han några år före krigets utbrott, i följd af kollisioner, hvilkas detaljer ej höra hit, blifvit strängeligen anbefalld att inom ett visst klockslag på bestämd dag inställa sig vid sitt regemente. Stadd på färden ditåt, råkade han i Tavastehus gamla bundsförvandter, som icke så lätt ville släppa honom lös, när de engång fått fatt på vännen. Och Sandels var ej af natur att låta sig truga vid ett gladt lag. Han dröjde därför i det allra längsta, med uret i ena handen och tärningarna i högsta hugg uti den andra. Först när den stunden var inne, då han ovilkorligen måste bryta opp för att hinna fram inom den

utsatta terminen, begaf han sig åstad och anmälde sig utan tvivel i behörig tid på ort och ställe. Det var så hans art, äfven när det gällde helt andra mål än uppfyllandet af förmäns pedantiska befallningar. Han ankom då hvarken för tidigt eller för sent: han kom i *rättan tid*. Det var framför allt denna hans precision, som gaf honom öfverlägsenhet ej blott öfver fienden, utan äfven öfver nästan alla dem bland hans vapenbröder, som genom eget befäl sattes i tillfälle att visa, hvad de förmådde. Döbeln stod honom i denna egenskap närmast. Men Döbelns och ej blott finska härens, utan hela Sveriges olycka ville, att han sällan fick tillfälle att följa sin egen genius förr, än det, utan hans förvållande, redan var för sent och för honom ej återstod annat än att söka reda sig ur klämman medelst en *convention*, hvadan han ock under loppet af kriget ensam ingick lika många af den sorten, som alla andra befälhafvare till-sammantagne. Dertill bidrog väl också något den juridiska kurs, han i sin ungdom hade genomgått och som lärde hans skarpa hufvud att på en gång se sakerna från många sidor. Huruvida denna hos honom tidigt utbildade förmåga och hans lynnes ohejdbara häftighet gjorde honom tjenlig till att i spetsen för härar leda det *helas* gång, må lemnas derhän. Det vissa är i alla fall, att *kapitulationer* icke fingo rum inom kretsen af hans mångsidiga uppfattning. På en fästning, så-dan som t. ex. Sveaborg, der sakerna absolut ej erbjödo mer än två enda, hvarandra diametralt motsatta sidor: oförgänglig ära och lika oförgänglig nesa, skulle således Döbeln varit öf-verträffelig, såsom äfven min tidigt bortgångne ädle vän Rabbe Wrede det yrkat. Ingenting hade för Döbeln varit lättare än att i ett sålunda bestämdt fall träffa det rätta valet. Af alla de på vår sida uppträdande högre befälhafvarene var deremot Sandels den, som ypperligast redde sig på öppna fältet. Ju mer man fördjupar sig i skärskådningen af hans sätt att härvid gå till väga, desto högre stiger den beundran, som väckes redan genom den första allmänna uppfattningen af hans strategi-ska operationer och deras förvånande resultater. Detta kännes såsom en oändlig lycka för historieskrifvaren, isynnerhet då han

samtidigt haft missödet att göra en alldeles motsatt erfarenhet, i det han ser den nimbus, som äfven för hans blick länge kringstrålat en annan bland våra krigares panna, förblekna och dunsta bort för klarheten af en genom noggrannare pröfning uppdagad sanning. Sådant är, tyvärr, förhållandet med den betydande militäriska reputation, äfven vi på god tro i långlig tid ansett böra tillerkännas Sandels närmaste chef, då kriget begynte, befälhafvaren öfver Savolaks-brigaden grefve Johan Adam Cronstedt.

Den, som tidigast fann sig föranlåten att offentligen opponera sig emot grefve Cronstedts värde såsom härförare, är den forne regements-pastorn vid Savolaks jägare Carl Joh. Holm, densamme, på hvilken nyligen en jubelmagisters krans förgäfves väntade vid det finska universitetets parnass. Hans presterliga ställning tillät väl honom kanske oftare att förnimma inom den kår, han närmast tillhörde, de högljudda meningarna af alla de personligheter, som på den tiden bidrogo till att göra dagens historia, än honom förtroddes hviskningarna af deras samvets-skrupler. Hans redan för mer än tjugu år sedan utgifna „Anteckningar” äro sålunda lika mycket ett återljud af den under kriget rådande, genom de sakkunnigaste vittnens till händelserna bildade och uttalade opinion både om menniskor och ting, som ett aftryck af Holms med egna ögon vunna omedelbara åskådning. Härmed vilja vi ingalunda förneka, att hans personliga närvaro vid sjelfva de tilldragelser, han beskriver, ökar hans trovärdighet och gifver honom en afgjord öfverlägsenhet öfver oss alla andra, som äro hänvisade endast till en medelbar uppfattning af sakerna och ofta nog tvungne att medelst intuition söka ersätta, hvad oss brister i — om författaren får så uttrycka sig — rent materielt varseblifvande. Men vi tro derjemte, att Fahlander, Duncker, Malm och alla de öfrige savolakske kämparne, som hade helt andra pligter att sköta än de presterliga, kunde, då vi med allt skäl hos dem förutsätta intelligens och sanningskärlek, göra bättre reda för stridernas skiften än pastorn såsom blott ögonvitne skulle det förmått. Att han haft lyckan *höra* dessa, dem han skänker oss nöjet *se*

framställda i episk åskådlighet, gifver åt Holms arbete ett vida högre menskligt intresse, än de bäst tillskrufvade underdåniga rapporter någonsin ega. Ty detta intresse väckes icke genom uppgifter angående rörelserna af krigsmaskiner, med mer eller mindre virtuositet ledda, men som, afklädda sitt kött och blod och den ande, hvaraf dessa lifvats, representeras endast af siffror och på sin höjd af de allmänna begreppen „tapperhet, kallblodighet” o. s. v. Så förmoda vi t. ex., att Holms enkla berättelse om Dunckers återtag från Jynkkä gifver ett tiofaldt klarare begrepp om dennes karakter och hela väsende, än, vi säga ej Cronstedts tillkrånglade och på skrufvar ställda rapport angående samma affär, men alla rapporter tillsammanlagda, om vi undantaga den allra sista, hvari Dunckers namn finnes omtaladt.

Sällsamt är det således, ehuru ingalunda oförklarligt, att Holms skrift från militärers sida rönt de oblidaste omdömen. Bäst befogade äro utan tvifvel de föga „kallblodiga” anmärkningarna af H. Adlercreutz, fältherrens bror, föranledda hufvudsakligast genom Holms felaktiga uppfattning af den betydelse, dåvarande general-adjutantens oerhördt djerfva anfall med endast 150 man hade i afseende på striden vid Revolaks. Men äfven andra Martis söner, som haft vida mindre eller alls ingen personlig anledning till missnöje öfver Holms framställning, voro dermed ej stort bättre belåtna. Redan för tjugu år sedan omtalade författaren händelsevis Rabbe Wredes mindre gynnsamma tanke om det arbete, i hvars utgifvande han dock lär haft någon del. Märkeligt framförallt är likväl den berserksifver, hvarmed Greg. Adolfs. Aminoff kastar sig öfver de hädangångne Savolaks-jägarenes f. d. själasörjare. Med de vildaste åtbörder hotar den gamla krigaren allt ifrån begynnelsen att i grund förderfva den olycklige presten. Men detta förderf, så storartadt proklameradt, framträder vanligen oändligt blygsamt i form af några små fattiga siffror, som förevita Holm att hafva använt runda tal, der bråkberäkning bättre skulle varit på sin plats. En af de skarpaste differenspunkter mellan dessa herrars uppfattning är likväl deras olika omdömen om chefen för Savolaks-

brigaden. Det är föga möjligt, att Aminoff stred tapprare mot ryssarne vid Orawais, der han blef blesserad, än han kämpar mot Holm till försvar för sin forne befälhafvare. Äfven Aminoff har varit med både såsom öron- och ögonvittne samt ock, hvad än mera vill säga, såsom personlig deltagare i affärerna. Väl är det sannt, att han hade jemt fyllt tjugu år vid den tiden, en period af lifvet, som ej alltid är den tjenligaste att utbilda fältherrar, ja, ej ens till bedömande af sådana. Men Pompé var sjutton år, då han de Parter slog; skall då ej Aminoff kunna slå en Holm med den erfarenhet, han skördat vid en ålder, mognad genom hela tre års tillskott? Åtminstone förkunnar han så högt, att antagonisten har orätt, *in totum et tantum*, att den, som känt sig öfvertygad genom Holms framställning, helt nedslagen spørjer:

Who shall decide when doctors disagree?

Men äfven hvad greffe Cronstedt beträffar, så visar det sig, att vid foten af Aminoffs stora ord framsmyger sig helt torftigt en ganska klen bevisning. Sanningsälskande, måste han i allmänhet, om han vill eller icke, framställa sjelfva händelserna i det närmaste på samma sätt, som de af Holm berättas. Men fänrikens forna respekt för sin första regementschef sitter ännu så djupt i den sjelf öfverste blifne krigaren, att han omöjligt vågar draga från de af honom anförda fakta de samma slutsatser, som ur dem ovilkorligen tränga sig på hvarje annan. En sådan pietet vore visserligen ej blott tillätlig, utan äfven lofvärd, ifall denna känslas disponent behagade hålla henne för egen räkning, och ej försökte att med maktspråk truga den äfven på alla andra. Men en pietet, som obäkar sig under vresiga miner och åtbörder för att dermed imponera på andras välgrundade motsatta öfvertygelse, går miste om sitt vördnadsbjudande skaplynne och ger hugg på sig från löjets sida. Sådant är beklagligtvis fallet med Aminoffs polemik emot Holm, ehuru vi i alla fall med högaktning och tacksamhet erkänna de stora förtjenster, hans „Relation” obestriddligen eger, så ofta han rör sig inom området af det rent faktiska.

Medelvägen mellan Aminoffs öfverdrifna entusiasm för grefve Cronstedt och Holms stränga omdöme om honom går Montgomery med berömvärd urskiljning. Också kommer han sanningen närmast. Ty Cronstedt var en i allo medelmåttig personlighet. Äfven på honom kan med fullt skäl tillämpas Voltaires ofta citerade axiom:

„Tel brille au second rang, qui s'éclipse au premier“.

Han var ej född till att befalla; lyda befallningar var hans sak blott. Händelserna, ej hans egen vilja, försatte honom stundom i nödvändighet att ur sin egen själ hemta de order, som borde exequeras; och då visade han sig alltid rådlös, svag, hjälpbehöfvande. Men till hans ursäkt länder äfven i sådana fall, att han aldrig, öfverskattande sin egen förmåga, sökte svinga sig upp till ett befäl, hvars tyngd han ej var vuxen att uppbära. När kriget bröt ut, stod han såsom öfverste i spetsen för Savolaks infanteri-regemente. Det var en befattning, den han under en öfverlägsnare mans befäl kunde sköta lika väl som trots någon annan, emedan han både i personligt mod och i redlig vilja att uppfylla sin pligt kunde mäta sig med de bäste. Vid Lappo äfvensom vid Alavo, hvarest han blef illa sårad, var han i tillfälle att på ett hedrande sätt ådagalägga dessa egenskaper*). „Försynens skickelse, den han icke kan nog berömma“ efter striden vid Revolaks, förunnade honom till belöning för hans rättrådiga, fromma sinnelag att på egen hand vinna en af de vackraste segrar, finska hären någonsin tillkämpat sig. Men också vid detta tillfälle gjorde han endast det, honom var anbefaldt och det, han aldrig på eget bevåg skulle hafva frestat. Och äfven vi kunna icke nog prisa „Försynens skickelse“, som lät en med blyerts

*) Det är bekant, att grefve Cronstedt under sommarens strider till och med en viss nästan teatralisk ostentation lade sitt mannamod i dagen. Den, som besinnar, i hvilket nära sammanhang det Cronstedtska namnet stod med krigets bedröfligaste katastrof under föregående vår, inser lätt motivet till detta skryt, som annars ingalunda låg i grefvens lugna väsende. Man begriper derjemte det lifliga behof, ädla sinnen kände att göra rättvisa åt den tappra generalens visade bravur.

skrifven biljett från den retireraende general-adjutanten komma tillräckligt sent i Cronstedts händer. I denna af en bonde framförda lapp öfverlemnades det nämligen åt grefvens fria val att afstå från eller fullfölja den för honom utstakade planen. Lyckligtvis gjorde den improviserade kuriren sig förtjent åtminstone af en medborgare-krona, i det han fann för godt att taga till föresyn de egenskaper, genom hvilka Fabius *Cunctator* förvärfvat åt sitt tillnamn evärdelig berömmelse. I enlighet med den öfvertygelse, som hos författaren stadgat sig om grefve Cronstedts karakter, är han viss som om det vissaste derom, att, ifall villrådighet några ögonblick tidigare, än nu skedde, hade blifvit inkastad i den så ytterst obeslutsamme befälhafvarens själ, segern vid Revolaks skulle hafva hört till de händelser, hvilka aldrig händt. Men i den stund, då han af Adlercreutz, som sjelf utan tvekan med 150 man anfallit hela ryska styrkan, erhöll tillstånd att efter eget godtfinnande göra och låta, hade till all lycka saken redan nått den utveckling, att öfvergifvandet af planens verkställning „var farligare” än fortsättningen dermed. Då Cronstedt sålunda nödgades på eget ansvar bestämma hvad, som skulle göras, var ingenting naturligare än det, att han tillät sina skicklige och modige underbefälhafvare den gången utföra det mindre farliga, d. v. s. segra. Men då hvarken Adlercreutz eller en lycklig slump omöjligen alltid kunde vara till hands för att ingifva den hederlige grefven de helsosammaste beslut, som i hvarje enskildt fall fattas borde, så fingo alla hans handlingar, medan han var lemnad åt sig sjelf, denna färglösa, rådvilla karakter, hvori hans egen återspeglades. Detta gäller ej allenast om hans uppbrott från S:t Michel och hela den derpå följande reträtten, utan äfven om hans sista offentliga handling, försvaret af Umeå och hvad dermed sammanhänge, ehuru man för tillfället behagade oanständigt upphöja och beprisa Cronstedts beteende då i afsigt att ytterligare öka general Gripenbergs skuldregister, hvars goda namn och rykte blifvit utvalde till den syndabock, som skulle inför en lättrogen menighets förvillade ögon fara af med vederbörandes hela synd och skam.

Van, äfven han, att med all undersätlig trohet och nit kasta all skuld på den konungslige „fördettingen“*) Gustaf Adolf, fattar ej grefve Cronstedts ifrige beundrare, Aminoff, huru obarmhertigt han angriper snarare Savolaks brigadens chef än sin ungdoms kung i följande beskrifning på krigsväsendets eländiga tillstånd vid krigets begynnelse. „Ingenting var förberedt af hvad som fordras för ett krig; man tycktes tro på möjligheten af en evig Fred med vår Östra Granne. — — Ej de ringaste förberedelser voro gjorda till ett fälttåg. Hvarken proviant, fourage, ammunition- eller sjukhus-attiraille fanns att tillgå; den beväring och utredning som fanns vid corpserne och vid sist hållen general-mönstring till en del utdömd, var i högsta grad bristfällig; brigadens artilleri i det ömkansvärdaste skick, så till sjelfva pjäsernas beskaffenhet som Attiraille. Fortskaffningstrossen, som af regementen och corpser hades på passevo-lance, var väl i hjälpeligt stånd, men endast beräknad för som-mar-campagne, således obrukbar för det närvarande; inga pen-ningar till anskaffning af det nödvändigaste, om ock möjligt hade varit att kunna sammanbringa det i den fattiga provinsen. Med ett ord! allt var i ett förtvifadt chaos“. — I sanning en tröst-lös beskrifning! Och det tröstlösaste af allt är dock, att teck-ningens sannfärdighet ej kan sättas i tvifvel. Ett förfärligt an-svar faller således på alla — på *alla*, ej på *en enda* blott — som kunnat medverka till stärkandet af en stats högst och mest maktpåliggande angelägenhet: *sjelf-försvaret* och det oaktadt uraktlåtit att derom draga försorg. Redan då handlar ett sva-gare samhälles regering gudlöst, när hon utan att i oträngdt

*) Detta fula ord begagnade likväl Aminoff ingalunda. Till hans heder bör äfven omnämnas, att han med aktningsfull tacksamhet erinrar sig det besök, Gustaf Adolf gjorde på Haapaniemi, medan Aminoff der vann sin bildning; äfvensom han vågar göra full rättvisa åt Sprengtporten, ehuru han sannolikt, lika väl som vi, insåg, huru obehagligt det skulle låta i deras öron, hvilka inbilla sig, att historisk rättvisa är ett monopolium, som tillkommer endast några vissa privilegierade personnager, åtminstone så länge man berömmar dem.

mål sjelfmant framkalla hotande stormar försummar att hålla tillreds de medel, med hvilka dessa kunna besvärjas, ifall de ändock bryta ut. Men hundradefaldt gudlösare betar sig dock den styrelse, hvilken mot den ringa styrka, hvaröfver hon disponerat, minst ett halft årtionde utmanar halfva verlden till kamp och strid och under allt detta oerhörda braskande glömmmer ingenting annat än den obetydliga omständigheten att vara beredd åtminstone på ett försvar, som kunde hålla ut fjorton dagar. Och höjden och djupet af förnedring är det, att en nations dyrbaraste, heligaste intressen skulle sättas på spel af en sådan styrelse, utan att nationen sjelf åtminstone får vapen i sin hand att värna sig emot det värsta. Men läsaren behagade erinra sig, att, då vi här säga styrelsen, vår afsigt icke är att kasta hvarken första eller sista stenen på den eller den kungen, han må då bära namnet Gustaf Adolf eller hvilket annat som helst. Såsom af det föregående ren borde vara noggsamt klart, riktas vår anmärkning mot dem alla, som i medgångens dagar tränga sig omkring och fram till regentens person, lyckliggjorda genom en nådig blick, en utmärkelse af hvad slag som helst, en befordran till något embete, det man ämnar sköta om också icke fullt så eländigt, som Klingspor handterade sin fältmarskalksstaf, likväl icke fullt såsom sig vederbör. Men hvad kunna då tjenarene, såväl de högre som de lägre, uträtta, när de hafva den olyckan att såsom högsta herre vörda en sådan kung som Gustaf Adolf? frågar väl någon i all oskuld. Svaret på frågan kan styliseras olika, allt efter de olika synpunkter, från hvilka det utgår. Enklast och kanske i alla hänseenden bäst griper det för att uttrycka sin fulla mening till den gamla versens ord;

När hvar och en sin syssla sköter,

Så går oss väl, ehvad oss möter.

Det gifves intet argument, uppfångadt emellan himmel och jord samt emellan tidens begynnelse och närvarande stund, som skulle förmå rubba denna min öfvertygelse: Hade *hvar och en* i Sverige och Finland *väl* skött sin syssla, så vore en beskrifning på krigsväsendets tillstånd, sådan som den nyss anförda och

alla dylika, den gröfsta af smädelser. Ty i detta fall är ej fråga om en genialisk verksamhet, såsom t. ex. Gustaf III:s på thronen och Sprengtportens nedanför densamma. En sådan hör ju till undantagen från mensklighetens hvardagslif, är en lyckträff, lika omöjlig att på- och beräkna såsom geniets eget framträdande under solen. Här äro anspråken nedstämda till det blygsamma mått, hvars uppfyllande kan fordras ej blott af hvarje embetsman, utan äfven af hvarje annan samhällsledamot, som sjelf gör anspråk på den hvardagliga hederstiteln att vara menniska.

Men äfven om det omöjliga skulle antagas, att allas gemensamma, trofasta enskilda ansträngningar till afhjelpandet eller egentligen förekommandet af de efteråt konungen till last räknade bristerna ändock icke hade fört till målet, återstodo likväl andra utvägar till dettas uppnående. Vi antydde redan ofvanför det närmast liggande bland hithörande medel. Skulle ej endast en eller annan hedervärd högre embetsman, såsom den med allt skäl beprisade kansli-presidenten Ehrenheim, utan alla i gemen och hvar och en i synnerhet loyalt, allvarligt och utan öfverdrift inför konungen framhållit i all dess eländighet beskaffenheten af rikets försvarsverk, är det rent af omöjligt, att en sådan framställning icke skulle hafva gjort intryck på denne och förmått honom att efter yttersta förmåga afhjelpa bristerna, äfven om han ej kunnat förmås att afstå från sin halsstarrigt utmanande politik; en sak, hvarom vi äro mindre förvissade. Men då just de embetsmän, hvilka det närmast ålåg att skingra regentens villfarelse, tycktes anse det såsom sin högsta undersåttliga pligt att slå skyhög blå dunst uti majestätets ögon och satte sin ära i behändigheten att narra konungen till mörkret igen, när händelsevis hans blickar höllo på att öppnas för sanningens ljus, känner man sig omotståndligt frestad till mildare bedömande äfven af sådana förseelser, som uteslutande falla honom personligen till last. Oförklarligt är, huru de, som skoningslösast bryta stafven öfver den konung, hvars spira bröts i stycken under bördan af hans motgångar, kunna utan rysning tänka t. ex. på den ohyggliga krigslist, hvarmed general Tibell

ej långt före Gustaf Adolfs undergång i djupaste underdånighet lyckades bedraga sin konung angående rätta förhållandet med blomman af sitt fäderneslands ungdom, som uppoffrades åt förderfvet till gagn för ingen och intet, men till hela nationens sorg och förtviflan. Men världens dom blir ännu tills vidare den, att general Tibell var en om fäderneslandet väl förtjent man, och konung Gustaf Adolf väl förtjent af det öde, som drabbade honom. Och den, som vågar skrifva historien i annan anda, än detta formulär föreskrifver, förstår ej ett jota af den historiska konsten samt „*n'a ni Dieu, ni foi, ni loi.*“ Men det är också blott tills vidare förhållandet blir sådant. Egde författaren ej den fasta förtröstan, att detta tills vidare icke skall räcka evinnerligen, hade han längesedan tröttnat att uttala historiska sanningar, dem ingen tid kan vederlägga, så lätt det än är för hvilken tid som helst att förkättra dem. Der det medborgerliga mödet närmast kring thronen kunde finna sådana uttryckssätt, som det af Tibell begagnade, måste den af Armfelt såsom det yttersta medlet att bringa konungen till förnuft föreslagna, storartade planen hänvisas till chimerernas toma rymder. För att förekomma den katastrof, hvarpå dessa, som ej trodde på någon annan kraft än knytnävens, yrkade, ville nämligen Armfelt, att alla de organer, medelst hvilka statsmekanismen fungerade, skulle på en gång upphöra med all sin verksamhet, sålunda lemmande den allena styrande viljan rådrum att besinna, hvad en maktfullkomlighet betydde, på hvars förnuftighet ingen trodde mer. Sedan revolutioner blifvit påtänkta i denna oroliga värld, har väl aldrig en mera genialisk plan dertill varit utkastad: en plan, som bibehöll hela samhället i okränkadt besittning af medvetandet att ända till möjligheternas yttersta gräns hafva vidmakthållit den lagbundna ordningens herravälde. Först då, när det blifvit uppenbarligt för allt folk, att han, som var satt till högsta vårdare och väktare af samma ordning, förbytts till en mot henne fiendtlig makt, skulle statens lif genom en ögonblicklig skendöd upphöra att vara ett experimentalfält för den till förstöring snart öfvergående ordningen i organismen. I stället för att allt vidare låta nedsätta

sig till viljelösa verktyg för skengalna lifsparoxysmer, skulle *verken* genom blotta tyngden af sin *vis inertiae*, utan brutal våldsamhet erinra den högsta makten derom, att den var mindre än intet, sedan den upphört att vara ett förnuftigt uttryck af statens allmänneliga verksamhet. Den under råa tänkesätt och förhållanden uppkomna satsen, *morta la bestia, morto il veneno* hade här blifvit förädlad och humaniserad af en civilisation, som kort förut haft till högsta målsman en Gustaf III. Det ländar till evärdelig ära för denne konungs „bäste vän” och till försoning af den skuld, som tynger Armfelts minne för det lättfärdiga och fåvitska revolutionspröjektet under förmyndare-regeringen, att han varit upphofsman till en plan, som åsyftade att göra en oundviklig offentlig olycka åt alla håll så litet demoraliserande och olycksbringande som möjligt. Och det hedrar äfven den nation, på hvars samhällsanda och medborgerliga dygd en sådan plan ansågs kunna byggas med utsigt till framgång. Men Armfelt var en för mycket poetisk själ och för mycket van att finna outtömliga tillgångar i sitt aldrig rådlösa inre för att inse overkställbarheten af ett förslag, som förutsatte hans eget beslutsamma lynne hos tusende. Ifall det vore tillåtet att låta ens en skymt af skämtsamhet falla på så allvarliga ämnen, kunde man öfverflytta Lamartines glänsande ord om socialismen på den Armfeltska planen: den var för skön att bland menniskor realiseras: blott i englarnes rike vore den verkställbar.

Men den var också *otänkbar* ännu vid krigets begynnelse. Om än missnöje mot regenten här och der hos enskilde förefanns, egde likväl tillgifvenhet och aktning för honom rum i långt fleres hjertan. Och massan af folket, såsom vi vid ett annat tillfälle sökt leda i bevis, tacksam för den rättrådiga gången af lagarnas skipning och den samvetsgranna utöfningen af regeringsmakten i afseende på de inre förhållandena för öfrigt, älskade och ärade sin konung uppriktigt. Dessa känslor delades ganska allmänt åtminstone inom den finska hären; huru härmed må hafva förhållit sig inom den svenska, vågar jag ej i brist på tillräcklig sakkännedom afgöra. Men hvad jag med full säkerhet tror är det, att om man t. ex. hade befallt greve

Cronstedt skjuta ihjäl länets höfding Wibelius, ifall denne fått infallet att sätta sig emot konungens bud och befallningar, för att förmå regenten till större omsorg om Savolaks-brigadens krigsförnödenheter, skulle chefen för samma brigad lika litet i det fallet som annars ett enda ögonblick tvekat att lyda order. Ehuru ingalunda i öfrigt af husarlynne, kände han ej annat än tjensten, såsom det heter på korporalspråket.

Till andras afgörande hänskjuta vi deremot, huruvida det öfverensstämde med en så noggrann kännedom af tjensten att under de stormiga tider, i hvilka man då lefde, lemna allt hvad till brigadens utrustning hörde i det bedröfliga tillstånd, som ofvanför blifvit skildradt. Till Cronstedts urskuldande kan väl åberopas, att han under fredstid egentligen var blott nominel chef för brigaden, emedan, såsom läsaren torde erinra sig, regeringens alltsedan Sprengtportens för mycket energiska bruk af sin högst reela myndighet med ett visst misstroende skyggat tillbaka för vådan att inleda någon annan i frestelse till dylika kraftyttringar. Hon fick nu skörda lönen för en ömklighet, som såg Sprengtportens kolossala spöke till och med i grefve Cronstedts oförargeliga gestalt. Men om det ålåg någon menniska att bevaka och förfäktas på högre ort brigadens intressen, tyckes i alla fall detta åliggande närmast hafva hvilat på chefens för Savolaks infanteri skuldror. Och oförklarligt är och förblir det i alla fall, att han, hvars kår allra omedelbarast var utsatt för första anfaller från östra sidan och på fem olika vägar kunde af fienden medelst par dagars marsch ansättas i hjertat af dess territorium, icke kom på den ljusa idén, att det ändock var mycket „mindre farligt” att vara rustad och beredd på allt än att vara förberedd på alls ingenting.

Svårigheten af befälhafvarens i Savolaks ställning vid ett plötsligt fiendtligt angrepp i synnerhet vintertid ökades ganska betydligt derigenom, att han utom sin befattning såsom anförare för landttrupper äfven måste sköta värfvet af ett slags insjövatens amiral. Denna olägenhet var en naturlig följd af de savolakska nejdernas utmärkelse att företrädesvis göra skäl för Finlands benämning af sjöland. Under tidigare krig hade denna

landskapets maritima beskaffenhet blifvit begagnad endast såsom transportmedel för både människor och deras förnödenheter. Så finnes det t. ex. upptecknad, att medan slaget vid Willmanstrand brann som hetast, syntes stora båtar, lastade med hö för fästningens och härens behof, styra öfver Saima mot den blodade stranden. Men sedan gränsen ännu ytterligare genom sjelfva det kriget blifvit kastad tillbaka inpå lifvet af landet, begynte man mer och mer inse dessa vattendrags betydelse äfven i strategiskt hänseende. Och under åttatioåttå års krig såg man redan flerstädes flottiljer manövrera flinkt och raskt i labyrinten af den vackraste insjö-arkipelag jorden eger. Dessa „arméens flottas fartyg” hade sina stationer i Christina och Warkaus eller Laivanlinna, som platsen i följd af denna bestämelse äfven kallades. Af så betydlig nytta de under ett sommarfälttåg skulle varit, företedde de numera midt i smällkalla vintern och rådvillheten, som efterträdt en allt-trotsande politik, den generande anblicken af en „*embarras de richesse*.” Då man plötsligen förlorat hoppet att göra kol på landets fiender, vände man desto ifrigare hågen till bestyret att uppbränna dessa landets försvarsmedel. I den bedröfligt beryktade kongl. instruktionen för „*Excellensen*”, daterad den 4 Febr. och kontraserad af Carl Lagerbring, egnas behörig uppmärksamhet åt nödvändigheten att „fartyg och effekter måtte uppbrände och förstörde varda.” Men redan innan denna hyggliga ledstjerna hade tindrat opp på lokalbefälets horisont, bedrefs förstöringsverket med det nit i Christina af majoren vid flottan Sjöman, att icke blott fartyg och effekter, utan äfven byggnader fingo stryka med på köpet. Dock, dessa lemningar från den Gustavianska tidens företagsenhet, som en hård nödvändighet nu kastade ned i tillintetgörrelsens bottenlösa svalg, kunde ur sin aska framsucka:

„*Ex ossibus nostris nascitur ultor.*”

Äfven här var det följderna af Gustaf III:s heroiska „tupp-fäktning”, som ingaf hopp om en sakernas bättre vändning och möjliggjorde dem. „Ammunition erhöles något från arméens flottas förråder i Christina och Laivanlinna, så att vi åtminstone

hade 60 skott per Combattant; dessutom försåg oss nämnde förråder med några bättre artilleri-pjecer, serverade utaf de på båda ställen förlagda commenderingar af arméens flotta och Finska artilleriet. Utrednings-behofven afhjelpes äfven ur dessa förräder.⁷⁾

Höjd af patriotismens och pligtkänslans dubbla driffjädrrar, gjorde dessutom hvar inbyggare i dessa ödebelägna nejder allt hvad i mensklig förmåga stod att i denna yttersta stund godtgöra det af styrelse och befäl i långlig tid försummade. Den fattiga allmogen sammansköt af egen god vilja för truppens behof förräder, som i förhållande till dess eget armod tyckes oss nu lefvande fabulösa. Det syns, att hos den åtminstone var det fullt, blodigt allvar att värna fädernejorden. Ej blott sitt gods, utan äfven lif och blod ville den hafva osparade till sådant ändamåls vinnande. Heder och tack vare Dig, Du bonde god, nu och evinnerligen! Men därför svider det in i hjertats innersta, och ögonen fyllas af tårar, då man betänker, att Ditt och Ditt lands försvar stundom leddes af menniskor, icke värda att lösa ditt skotvång. Och för samma orsaks skull älskar och ärar man än mer på deras döda mull dessa Dina hjeltar, som förstodo tidens och Ditt eget stora kraf och gjorde sitt yttersta att motsvara detta. Derför älskar och ärar man äfven så högt denne Din hjeltemodige Duncker, i hvilken alla dina bästa egenskaper återfunnos.

Uppoffringslusten och hängifvenheten hos dem, som icke visste med sig af någon skuld, förslogo likväl ej till bot för fädernes missgerningar och samtidas likgiltighet vid uppfyllandet af sin pligt. Det torde kunna tagas för afgjort, att Rysslands beslut till det öfverraskande vinterfälttåget — något som alltse-dan den Wiborgska smällens tider hörde till sällsyntheter äfven i krigen mot Finland, der vanliga krigsbruk i allmänhet så föga togos till norm vid dessas förande — hufvudsakligast föranledes af tvänne motiver, hvilka stodo i närmaste sammanhang med besagde missgerningar och likgiltighet. Man kände öster om

Finland kanske bättre än vester om detsamma försvarsverkets rätta tillstånd derstädes öfverallt och i synnerhet fästningarnas svaga sidor så i ett, som i annat. Rysslands emissarie Schulman hade under sina långvariga, ostörda promenader inom de för en vettgirig resande så intressanta monumenter, som omgifva Ehrensvärds graf, lyckats göra både bland människor och ting åtskilliga upptäckter af vigt, hvilkas frukter nu mognade i den bistra Februarikylan. Ty han hade tagit sitt uppdrag vida allvarsammare än de af svenska regeringen utsända inspektörerne. Ehuru illa rustadt äfven Ryssland sjelft var efter sin fleråriga våldsamma kamp emot Napoleon, ansåg det således bäst förenligt med sina intressen att smida — innan det svenska jernet hann åter glödgas. Gustaf Adolf hade ock dessutom nyss förut ur sina fattiga arsenaler ställt åtskilliga kanoner till sin bundsförvandts disposition. Artigheten fordrade ju att pröfva „hur svenska stålet biter”, innan man på Sveriges egen sida hann märka de genom vänskänken förorsakade luckorna. Med ett ord: allt hvad Sverige hade försummat att ombesörja till sitt försvar, ej blott försvårade detta sedermera, Rysslands mening var att genom anfallets hastighet verkligen göra försvaret så omöjligt, som försvarsanstalternas beskaffenhet tycktes antyda, att det måste bli. Försumligheten vid dessas ordnande var således det indirekta förräderiet, som påskyndade förderfvet. Den frågan kan till och med utan obehörig frågvishet uppkastas, huruvida hela kriget skulle blifvit af, om Sverige och Finland stått rustade på sin post, beredda på det yttersta såsom *en* man. Det direkta förräderiet, ehuru af äldre datum, gjorde genom sina följder äfven sitt till att påskynda kriget.

De några få Anjaliter, som hade följt Sprengtportens fotspår under en ännu dunklare gång än mästarens egen, lefde liksom denne i det land, hvars gästvänlighet de med sin ära hade gäldat, i knappa, torftiga omständigheter. Lidners spådom, att deras gjorda tjänster skulle betalas med palatser, visade sig vara blott en — dikt. Men liksom alla andra flyktingar från och i alla möjliga herrars länder, byggde de rastlöst åt sig sjelfva slott i — luften. Det kostar äfven den ypperste poet

vida mer möda att leda en romantisk dikt till hvilken utveckling, han behagar, än det kostar den obetydligaste flykting att realisera sina djerfvaste, mest fantastiska förhoppningar i sina drömmar. De finska flyktingarne ville likväl icke låta sig nöja endast med denna imaginära realisation, utan traktade efter bastantare valuta; hvadan de inbillade den beskyddande makten, att deras sympatier, syften, tänkesätt skulle mötas af tusenfaldigt genljud i alla finska själar, ifall de blott finge tillfälle att göra sig hörda. En temmeligen trogen öfversättning af dessa förespeglingar uttalar sig i de på nationens ära allra hårdast gående dokumenter, dem detta, på sådana icke alldeles njugga, krig födde af sig. De förutsatte en gränslös låghet och demoralisation hos henne; men ehuru motivet till samma förutsättning var taget ur den från Anjala-förbundet ärfda skulden, förslog dock den arfsynden på långt när ej till att göra hela finska folket förtjent af all infami, som jemte stridshandsken kastades finska hären i ansigtet. På en sådan skymf kunde den ej svara med mindre än med allt sitt blod. Och den gjorde så. Det var ej blott dess lycka, utan hela den nations, hvars talan hären med sitt bröst och sin arm förde. Skulle finska arméen lyssnat till de fult skorrande sirénstämmor, som ur ryske öfverbefälhafvarens proklamationer surrade kring dess öron, hade Finlands heder och anseende varit borttappade för tid och evighet. Ett folk, som visat sig nog haj-artadt att bita på slika krockar, hade ingen rätt haft att beklaga sig, hvad öde en med sådana vapen segrande fiende än skulle åt det bestämt. Om ock dess medlemmar, såsom Ehrenheim i sin i allo mästertliga „förklaring” förutspår, blifvit „stycketals” försålde „på Petersburgs och Rigas torg”, hade segraren med fullt skäl kunnat *proclamera*: dig vederfares ej annat, än hvad dina gerningar förtjent hafva. Man hör väl idkeligen upprepas, att det viktiga, som genom finska härens trofasta sinnelag och manhaftiga mod blef vunnet, låg i den militäriska reputation, dymedelst skördades. Ja, det pratas till och med stundom i vädret om vigten och värdet af de *poetiska* intresse, finska arméens ansträngningar väcka, och man vill deruti se den hufvudsakliga vinningen.

Allt det der, så godt det än kan vara för nationen att kännas vid, är dock endast ett lappri mot den förnämligaste vinsten: den, att finska soldaten tvang eröfraren att respektera finnarnes moraliska integritet och öfverlägsenhet. Det är på *den* vinsten vi alla, som känt och känna lif uti oss, intill denna dag lefvat och lefva. Då kejsar Alexander, besökande den ej långt förut intagna fästningen Svartholm, gjordes uppmärksam på försvarsmedlens skrala beskaffenhet, yttrade han: „jag föraktar de fege, och ser med tillfredsställelse, att våra fiender ej äro det”. Hvart skulle det dock tagit vägen med Finland, ifall denne kejsare ej blifvit försatt i tillfälle att erfara ett sådant nöje genom andra finska tapperhetsprof än de inom Svartholmen aflagda, och ej hindrad att hysa förakt för den öfvermannade nationen genom andra af henne skördade lagrar än de, som stucko fram mellan springorna på Sveaborgs murar? De finska emigranter, som inbillade gref Buxhöwden, att finska hären kunde förledas till att nedlägga gevär för 2 rubel per stycke, hade ingenting mera att förlora*). Men desto mera hade denna armée att mista och — bevara. Obarmhertigt vore det i alla fall att neka, det äfven dessa icke talanglösa menniskor, som sjelfmant hade erbjudit sig till auktionsdirektörer vid den offentliga bortslumpningen af sin nations ära, inbillade sig sjelfva, att de hufvudsakligast, om ej uteslutande, leddes af kärlek till sina hembygder. Huru denna kärlek andades ur det släktes bröst, i hvilka frestelsen var ämnad att inkastas, derom skall äfven nedanstående utdrag ur Dunckers bref gifva en föreställning. *Ex uno accipe omnes*. Den första bland dessa skrivelser afgick från

---

*) Ifall *en* uraktlåten neslighet kunde lända desse herrar till heder, förtjente de beröm för att icke hafva lånat sin hand till nedskrifvande och uppsättande af sådana papper, som t. ex. det från „Lovisa Högqvarteret d. 22 Febr. 1808“ utspridda, hvars form, stil och språk fullkomlig motsvarade innehållets orginalitet. Så skrefvo Klick och Ladou etc. hvarken svenska eller något annat språk, Sprengtporten än mindre. När grefven hunnit något längre fram i landet, hade likväl hans kansli gjort betydande framsteg äfven i lingvistiskt hänseende.

S:t Michel d. 18 Febr 1808.

— — Jag har med flit uppehållit pojken här, för at få rigtig underrättelse om affärernas gång, men ändock är jag icke klokare nu än förut; hvad jag likvisst med säkerhet tror, är at inga Ryssar ännu ankommit till Suomenniemi; Jag finner ändock at både du och flickorna*) äro i ledsam ställning i Christina. Förefaller ock icke annat, så skräms ni beständigt af ryckten, som sväfva milliontals dagligen; men jag vet ock icke hvart jag skulle flytta er; och innan något blir säkert decideradt, tycker jag at det är bäst, at ni blir qvar. Skulle nödens tid infalla, så sätter du dig i släden jemte din gosse och kör hit. En skjutshäst för flickorna tycker jag du äfven kan få; den lilla egendom vi ha, kan du alltid umbära och derpå är icke att göra afseende, endast ni sjelfva kan räddas. Ger Gud fred, så kunne vi alltid skaffa så mycket vi nu ha; blir det åter krig, så Gud vet hvilket ställe som är säkert. Jag tycker derföre at det är onödigt at flytta något hvarken till Rasanen eller hans svärfar. Du får dock göra huru du vill. För mig är det omöjligt at få permission till och med på en timma. Nu slutar jag och önskar at Gud må beskydda och bevara er allesamman. Din evigt tillgifne

Zachris.

D 28 Febr.

Den bonden, hos hvilken Andersins flickor för det närvarande bo, var här i dag och lofte at äfven ge er qvarter; jag tycker at du kan flytta dit. Det är en förmögen och beskedlig bonde; af honom kan du få köpa era små behofver. Marie A. berättade at du loft resa hit i morgon; men ehuru gerna jag ser dig, önskade jag ändå, at om du möjligtvis får bo hos ofvannämnde bonde, som har detta bref med sig, du blefve der qvar tills det blir litet tranqvilare. Blir du i brist på penningar, så skicka pojken till mig. Flyttar du till bonden, så bör du tala beskedligt vid honom och hans Hustru, samt då och då tractera dem med caffè och brännvin. — — Hästen skall du låta furagera bra och alldeles icke hushålla på hvad dens föda kan kosta. Gud må välsigna dig och din gosse.

P. S. Ännu vete vi ingenting mer än förr; inga Ryssar finnas i Jockas eller Mäntyharju, men i Suomenniemi skall vara fyra Regimenten, och de ha loft hålla Gudstjenst i S:t Michels kyrka i dag; men ehuru gudstjensten snart är förbi, har det här icke syns till dem, så at icke lär deras löften vara alldeles pålitliga. Hälsa flickorna och gossen från etc.

*) Brefskrifvarens maka och bägge systrar.

D. 2 Mars.

Jag hinner ej mer än at på stående fot bjuda dig, gossen och flickorna farväl; är det allvar med kriget, hvilket man har all anledning att tvifla på, så är hela landet förloradt; förrådet i Christina är upbrändt, och vi skola retirera åt Österbotten. Jag vet väl ej at ge dig något riktigt råd; men jag tycker at du bör bli kvar på Sydenmaa Loukia tills första hettan går förbi. Ser du då at Rys-sarna fara fram beskedligt, kunde du resa till Christina och bo hos Svärmor. Gud välsigne er allesamman.

P. S. Penningar skall jag skicka till dig, om ej annars så genom parlamentär.

Haukivuori d. 3 Mars.

At det kostar på mig skiljas vid dig, flickorna och gossen, bör icke komma i fråga; men omständigheterna fordra det. Jag är embetsman i staten och får icke ha afseende på annat än mina pligter, som vill säga detsamma, som at blindt lyda mina förmäns befallningar. Likvisst böra vi icke ge allt hopp förloradt. Med Guds hjälp torde vi framdeles få bättre tider, och kanske den glada minuten snart torde inträffa, at jag i mina öppna armar finge trycka Er allesamman till mitt blödande hjerta.

Sex mil från Idensalmi d. 21 Mars.

Jag får berätta dig at Carl Gustaf*), Ståhlhane och jag ännu lefva och må temmeligen väl. — Innan kort torde vi få det nöjet råka Er; mer kan jag ej säga**). Flickorna bör du ej öfverge. Skulle ni bli i brist på något, så sälj bort chäsen och ert silfver. Längre kan aldrig detta väsende vara, och när jag får träffa Er skall jag nog sörja för allting; nu är det omöjligt at få några penningar till dig.

*) Tuderus, Dunckers svåger, om hvilken mycket ofta i dessa bref blir fråga.

**) Hvad detta uttryck syftar på, är väl numera omöjligt att utreda. Vi anse det dock icke alldeles ossannolikt, att Dunckers upprusande lynne härmedelst ger sig luft. Utan allt tvifvel kände han sig djupt sårad öfver det beteende, han af sin högste chef i de dagarna hade rönt, och hvarom vi snart skola berätta. Planer att „ge djefvulen alltsamman“ och taga afsked från tjensten stormade måhända för ögonblicket i den af sorg och harm upprörde tappre mannens hjerta, ehuru harmen, då som alltid, var hastigt glömd derefter.

Brahestad d. 3 April.

Ännu kan jag lemna dig den underrättelsen at jag lefver och mår bra; mina önskningsar vore uppfyllda om jag kunde få samma tidning ifrån dig, gossen och flickorna; men osäkerheten om er belägenhet tar alldeles lifvet af mig. För några dagar sedan lemnade jag femtio Riksdaler till Major Furumark, hvilka penningar han med en, som heter Salahn ifrån Heinola skulle skicka till dig; men som jag ej träffat Furumark alltsedan, vet jag ej om S. fått resa och således icke heller om du fått penningarna. F—k sade mig at fogden A. vore honom skyldig etthundrade Rdr, af hvilka penningar han lofte assignera de 50 Rdr jag lemnade till honom. Skulle du träffa möjligtvis A., så bed honom till dig lemna ofta nämnda 50 Rdr. Jag har redan lemnat dem till F—k, derom kan han vara öfvertygad. Skulle du åter ej få penningar af A., så bed C—g assistera dig med dina behof; jag skall med tacksamhet betala honom. Han har dessutom uppburit flickornas pension för 3:e och 4:e kvartalet förl. år, som gör 16 Rdr B:co. Men skulle han detta oakadt icke vilja lemna dig pgr eller annat hvad du behöfver, så pantsätt eller sälj chäsen till och med för halfva värdet. Det betyder ingenting, blott du ej lider brist. Jag skall på mina bara knän tacka Gud, blott jag får träffa dig, gossen och flickorna till och med så nakna ni kommit till verlden; då skall allting vara glömdt; hvad ni för öfrigt förlora betyder ingenting och det få vi nog ersatt, endast jag ännu en gång fick det nöjet omfamna er. Gud må välsigna och beskydda dig och din stackars värnlösa gosse.

P. S. Pehr A. lofte äfven hjälpa dig i allt hvad han kunde; påminn honom derom.

Limingo d. 23 April.

Ännu kan jag hugna dig med den underrättelsen at jag lefver och skulle må bra, om ej oron för din, gossens och flickornas belägenhet förgiftade alla mina företag; men vid allt hvad jag gör, kan jag ej glömma at ni är emellan 60 och 70 mil ifrån mig och till allt öfverflöd i fiendens våld och kanske för det närvarande lider brist på edra nödvändigaste behof. Med Baron Wrede, som erhållit afsked från sina militäriska embeten vid Svenska arméen och nu reser hem till Anjala, följer till dig Etthundrade R:dr B:co. Gud gifve du kunde hjälpa dig utan at lida nöd. Med flickorna bör du dela hvad du har, så at ni åtminstone hjälpas åt. Carl Gustaf och jag hafva följts åt allt ifrån Leppävirta, och förmodligen komma vi ock framdeles at följas åt, såvida vi höra till samma bataljon. Ett

Anmälan.

Under den tidrymd af mer än fyra decennier *Fredr. Cygnaeus* såsom skriftställare, skald, lärare och vältalare verkade i vårt fädernesland, utvecklade han en efter våra förhållanden ovanligt stor literär produktivitet, hvars alster ligga spridda i en mängd olika böcker, broschyrer m. m. eller ock, ehuru till ett ringare antal, ännu befinna sig i manuskript bland den bortgångne författarens efterlemnade vittra qvarlåtenskap. En ordnad och så vidt möjligt är fullständig upplaga af *Fredr. Cygnæi* samlade arbeten måste dock anses komma att utgöra ett viktigt och värdefullt bidrag till Finlands nationalliteratur. Äfven för den nu bortgångne författaren af dessa verk var det i lifstiden en kär förhoppning, att hans arbeten en gång skulle i en sålunda samlad upplaga hembjudas den fosterländska allmänheten, och behedrade han i sådan afsigt upprepade gånger under sina sista lefnadsår samt ännu på dödsbädden undertecknade med uppdraget att redigera och utgifva en fullständig edition af hans samlade arbeten.

Ehuru nogsammt inseende vanskligheten af ett sådant företags ekonomiska sidor, hafva vi dock, öfvertygade om detsammas betydelse i literärt hänseende samt af vördnad för den bortgångne patriotens yttersta önskan, icke velat undandraga oss det ärofulla uppdraget samt skrida nu till dess förverkligande, i det vi härmedelst inbjuda den fosterländska allmänheten till en subskription på en fullständig upplaga af

FREDR. CYGNÆI SAMLADE ARBETEN.

Enligt vår utstakade plan kommer denna upplaga att, så vidt författarens efterlemnade skrifter möjliggöra sådant, *fullständigt* upptaga allt, hvad *Cygnaeus* på svenska språket producerat och som kan anses förtjent af att intaga en plats i hans samlade arbeten. Detta verk — till omfånget ett af de största literära arbeten, som i detta land sett dagen — kommer att omfatta trenne afdelningar: 1:o *Historiska arbeten*; 2:o *Litteraturhistoriska och Blandade arbeten* samt 3:o *Poetiska arbeten*, hvilka serier utgifvas vid sidan af hvarandra i häften af 5 ark samt i det format och den typografiska utstyrsel, som detta nu utkomna första häfte utvisar. Hvarje afdelning kommer att

omfatta ett olika antal band. Men hvarje bands sist utkommande häfte följa titelblad och innehållsförteckning för bandet. En utförlig lefnadsteckning af Fredr. Cygnaeus efterföljer slutbandet och kommer att prydas af den bortgångnes porträtt.

Vid det grannlaga värfvet att redigera Cygnaei arbeten skall bemödandet blifva att dervid förfara med tillbörlig pietet för författarens uttryckssätt och tankegång. De förändringar i skriftsättet, som i vissa fall befinnas vara absolut nödvändiga, skola verkställas med varsam hand. Den vexlande ortografin i Cygnaei under en lång tidrymd utgifna arbeten återföres till en nyare tids, utan att dock det modernaste skriftsättets alla bestämningar ansetts lämpliga att här iakttagas.

Utgifningen skall fortgå regelbundet, dock så att icke flera än omkring tio häften årligen lemna trycket, hvarför det icke bör blifva alltför betungande äfven för den mindre bemedlade att med sitt bibliotek införlifva detta arbete. Subskriptionspriset är beräknadt så lågt som möjligt eller till 1 mark 25 penni per häfte.

Samlingens omfång kan ännu icke med bestämdhet angifvas, men torde komma att kunna inrymmas i 40 à 50 häften.

Subskription, som är bindande för hela verket, emottages hos alla bokhandlare i landet.

Helsingfors i December 1881.

G. W. Edlund,

Förläggare

E. Nervander,

Redaktör

af

Fredr. Cygnaei Samlade Arbeten.

FREDR. CYGNÆUS.

SAMLADE ARBETEN.

HISTORISKA ARBETEN.

ANDRA BANDET.

2.

HELSINGFORS,
G. W. EDLUND'S FÖRLAG.
1882.

Pris: 1 *My.* 25 *74*.

Nu utkomna delar af verket:
Historiska arbeten. I. 1-4 häft. II. 1-2 häft.
Literaturhistoriska och blandade arbeten. I. 1 häft.

HELSINGFORS,
Hufvudstadsbladets tryckeri,
1882.

par gånger har jag skrivit dig till; men Gud vet om du fått mina bref; icke den minsta underrättelse har jag haft ifrån dig alltsen vi skiljdes åt i S:t Michel. Om du skulle vilja skriva, så be endera S—k eller C—g anhålla hos närmaste Ryska befälhafvare, at ditt bref blefve skickadt till den Ryska Generalen, som commenderar emot oss. Derifrån kan brefvet med första parlamentär komma till vårt höggvarter; men för allting får du ej skriva något, som rör hvarken politique eller arméernas rörelse; för kom ihåg at brefvet endera skall vara öfversatt eller ock öppnas af både Ryssar och Svenskar. Dessutom går det ej an för fredliga medborgare i ett land, som vilja begagna sig af det beskydd, som alla civiliserade nationer lemna den värnlösa oskulden, at blanda sig i krigsoperationer. Nu hinner jag ej mer, utan innesluter dig och din stackars gosse i den store Gudens faderliga beskydd.

P. S. Penningarna följa i samma couvert.

Limingo d. 26 April.

Åter eger jag den fägnaden at kunna berätta dig at jag lefver och mår bra; men huru du och alla andra i Christina må, derom har jag ej den minsta underrättelse; och det är öfver all beskrifning hvad denna okunnighet inqvietar mig. Bästa du, om möjligt är, så låt mig med några ord veta om du ännu lefver. Ges ej någon annan utväg, så lej en bonde ifrån Christina, som genom skogen och ödemarkerna stjäla sig hit; jag skall med tacksamhet hederligen betala hans besvär; på penningar har jag ej brist, ehuru tillfälle felas at kunna få dem till dig. Med B:n W. skickade etc.; dem skulle han lemna på Skinnari Rautakylä, der Lochola gästgifvare då fick dem riktigt. Ännu en gång, bästa du, låt mig få veta, huru ni mår; okunnigheten om er belägenhet mördar mig. Flera gånger har jag skrivit till dig, men knappt lära mina bref kommit fram. Jag har tagit det parti at skriva med hvart bud, som härifrån går åt edra bygder; kommer ej det ena brefvet fram, så kommer väl det andra — —

Vi afbryta här tills vidare våra meddelanden ur Dunckers bref. Läsaren har sett, huru brefskrifvarens ångest, föranledd af hans brist på underrättelser om hans familjs ställning, med hvarje dag alltmera ökas. Sten på bördan lades dessutom af sorgen öfver det sätt att föra krig, som genom sina häftiga centrifugala rörelser aflägsnade oupphörligt mer och mer våra krigare från de nejder, dem de brunno af håg och lust att i det

yttersta värna. Liksom för att lugna sitt samvetes invändningar, som förebrådde honom att åtfölja den reträtt, hvaraf han bortrycktes från sitt älskade hem och det kära, deraf inneslöts, rekapitulerar han redan vid återtågets början i Haukivuori sin militäriska pligtkänslas alla argumenter; och sättet, hvarpå sjelfva uppbrottet för sig gick, ökar ännu mera behofvet af en sådan rekapitulation. Samma känsla äfvensom farhågan att för olägenheter blottställa de sina ålägga honom att sjelf efterlefva de råd, han gifvit sin maka, att icke låta någonting rörande politiska och krigsförhållanden inflyta i sina bref. Vid flera tillfällen derefter blir nödvändigheten af denna återhållsamhet för honom pinsam: munnen skulle så gerna vilja tala äfven om dessa förhållanden, hvaraf hjertat stundom är så fullt, som detta hjertas allt öfvervägande ständiga innehåll — kärleken till de sina — någonsin vill medgifva. Duncker öfvervinner dock åter med hela sin mannakraft sin meddelningslust och afbryter tvärt de redan påbegynta reflexionerna. Å ena sidan ger denna hans resignation åt oss efterlevande anledning till stor afsaknad. Det vore ju af högsta intresse att förnimma, huru han, som så hedervärdt handlade, bedömde sina egna och andras handlingar. Men denne för all uppoffring så redobogne karakter skulle ju åt detta håll visa sig bristfällig, ifall han hade talat, då han ansåg sig böra tåga. Vi skola framdeles visa, att den största olycka, som träffade Duncker under hela hans lif, vållades deraf, att andra ej förmådde efterlefva samma maxim. Duncker hade dock icke varit den *finne*, han var, ifall han ej känt konsten att tåga åtminstone lika grundligt, som nutidens finnar stundom konsten att icke göra det.

När Duncker från Limingo afsändt sitt senare bref, stod han utan att dertill ana vid vändpunkten mellan en bedröfvelses tid och den gladaste, ehuru korta perioden af sitt krigsmannalif. Innan vi meddela hans egen raska målning deraf, vilja vi dock ur Savolaks-brigadens yttre krigshistoria hopsamla några spridda kommentarier till den teckning af hans inre, hvilken han sjelf redan gifvit läsaren.

Om man ock möjligen kunde förevita grefve Cronstedt brist på omtänksamhet före krigets utbrott, vore det deremot obilligt att upprepa samma förebråelse angående hans beteende, sedan detta verkligen var för handen. Så lät han, uppskrämd af ett löst tal derom, att ryssarne voro komne till Jokkas, fyra och en half mil från S:t Michel, sin brigad i förfärligaste köld — den uppgick till 36 grader — stå under gevär hela natten mot d. 26 Febr. i förbidan på den, som komma skulle. Troligen för att undvika en belysning af detta elände, tillät chefen ej soldaten, som dignade ned förisad, upptända någon eld. Denne fick värma sig blott vid anblicken af lågorna, stigande mot himlen från de på höjderna, för att signalera fiendens antåg, brinnande vårdkasarna och från den autodafé, major Sjöman vid samma tid höll på att anställa i Christina. Den med sådan lyx af uppmärksamhet ända till kl. 8 följande morgon förbidade kom likväl ej; och det är med anledning såväl deraf som af alla i de påtrugade fiendtliga proklamationerna bortslösade löften, Duncker gör sin reflexion, att på dess löften icke alltid torde fullt kunna litas. Men denna fåfänga väntan kostade ändock de arma blottställda trupperna större förlust än den, hvarmed jemt två månader derefter segern gäldades vid Revolaks. Hospitalet befolkades plötsligen med öfver hundra af det öfversvallande tjenstenitet dit befordrade och sålunda för brigaden, om de ock kunde till helsan återställas, förlorade männer. Äfven en af brigadens ytterst få läkare — Savolaks jägarenes och Karelska dragonernes *gemensamme!* — qvarlemnades till att dela sina patienters oundvikliga fångenskap. Vi neka ej, att det var billigt och humant handladt af befälhafvaren, då han, som gifvit dem sot, äfven sökte bereda dem bot. Bättre hade det dock kanske varit att låta fienden sörja för den hederlige assessor Nass' sysselsättning på annat vis, än nu skedde, ifall man ej ville bli honom qvitt på anständigaste manér — hvilket dock nästan tyckes hafva varit fallet. Grefve Cronstedt, som annars gerna väntade på order, efter hvilka han skulle rätta sig, fann det ej nu rådligt att följa denna sin böjelse. Den ofvannämnda instruktionen för Klingspor var utarbetad med så noggrann kännedom

om de Savolakska lokaliteterna och öfriga förhållandena, att chefen för Savolaks-jägarene, hvilken, såsom redan nämndes, befann sig i Stockholm, då den uppgjordes, sannolikt hade blifvit rådfrågad, när dithörande detaljer bestämdes. Isynnerhet tro vi oss igenkänna Sandels' dristiga sinne på det stället i det för öfrigt så ängsliga dokumentet, hvarest Cronstedt anbefalles, „att med de Savolakske under retirerande försvara sig ända till Jorois; *där hålla stånd så länge möjligt kan blifva.*” Denna tågordning förutsatte såsom gifvet, att brigaden skulle göra en rörelse framåt mot nordost till Jokkas, der de flesta från ryska gränsen löpande vägarna stötte tillsamman, och hvarest således ett godt tillfälle kunnat yppas att „försvara sig”, om också „under retirerande”. Men instruktionen, som, ehuru dess anländande till finska hären vid Tavastehus var den största olycka, hvaraf denna kunde hemsökas, möjligen skulle varit till någon båtnad i S:t Michel, lät allt ännu vänta på sig. Och Cronstedt, hvilken äfven vid det tillfället tyckte, att den rakaste vägen var den bästa, rakade norrut genom Haukivuoris ödsliga trakter, lemnande sålunda Jorois under fortgången af marschen långt på högra sidan. „Denna marsche på en af fienden obekant väg satte honom i förvåning”, säger Aminoff. Det är visst möjligt, att fienden hade artigheten förvånas öfver ett sådant sätt att försvara det land, den angripit. Brigaden sjelf var deröfver i alla fall ännu vida mera bestört, men derjemte äfven djupt bedröfvad och till en del ganska harmsen. Lyckan, som tycktes mot grefve Cronstedt mera gynnsamt stämd än mot någon annan bland de öfrige finska befälhafvarene, erbjöd honom dock kort derpå det ypperligaste tillfälle att genom framgångens lysande bevisning rättfärdiga såväl dessa som alla andra dittills af honom tagna mått och steg. Men med ett filosofiskt lugn, som kunnat göra heder åt en från lyckans alla lockelser emanciperad Diogenes, afvisade grefven hennes mest förföriska anbud, gifvande dymedelst både åt vän och fiende ännu rikare anledning till öfverraskning, än han kunnat dem bereda genom sitt blygsamma tåg på mindre bekanta stigar. Sjelfva Klingspors outtömmeliga uppfinningsförmåga, när det gällde surpriser af sådan beskaffen-

het, maktade icke under hela kriget åstadkomma någonting jemförligt med Cronstedts fyndighet åt det hållet i Leppävirta. Och med huru mycket hade ej „Excellensen” likväl redan hunnit under de få dagar, armén varit chikanerad genom hans närvaro.

Den 1 Mars 1808 är en af de tre bedröfligaste dagarna i finska krigets historia och den, som mer än någonting annat förutbestämde äfven de tvänne andras, jemte öfriga sorgedagars tillkommelse*). Det var nämligen då, Excellentissimus anlände till Tavastehus med sitt absoluta *veto* mot all strid på fickan, jemte full makt och myndighet att uttrycka sitt räddhugade sinnes rörelser äfven i alla rörelserna af en armé, som lågade af begär att visa åt den der kroppen „utan Gud och utan hjerta”, huru ett folk slåss för att värna det dyrbaraste, det på jorden eger. Samma 1 Mars bröt äfven grefve Cronstedt, som blott i luften kunde känna till Klingspors anordningar, upp med sin hufvudstyrka från S:t Michel, sedan han, såsom det tyckes, redan de närmast föregående dagarne låtit en del af trossen med nödig betäckning afmarschera. Dunckers sista bref från S:t Michel utvisar likväl, att efterskaran ej förr än den 2 Mars tågade bort. Detta uppbrott erbjuder en ömkelig tafla, djupt beskuggad af befälhafvarens brist på sinnesnärvaro och rask blick öfver sakerna. Det är dock förnämligast den ädle grefvens totala deficit på känsla för historiens alla fordringar, som ställer hans figur för oss i en så föga vördnadsbjudande dager. Visserligen gör det ett mindre behagligt intryck, när man ser historiska personligheter ständigt liksom sitta för historiens pensel; emedan man då känner, att den höga naiveteten, som utgör en hufvudbeståndsdel hos alla verkligt stora karakterer, af hvad slag de vara må, fått gifva vika för en, om också flärdlös och storsin-

---

*) Det torde för läsaren vara temmeligen likgiltigt att veta, hvilka de tvänne andra *dies nefastae* för oss äro; hvar och en har ju rätt att efter eget godtfinnande göra urval bland de flera, som för gränelsen erbjuda sig. Angående den sinistra betydelsen af den 1 Mars äro dock sannolikt alla ense.

nad beräkning*). Men att se män, kallade af ödet till en upphöjd verksamhet, sakna detta gehör för historiens poesi, hvilket åtminstone såsom instinkt bör förefinnas hos naturer, ställda att utföra folkens mest maktpåliggande ärender, är nedslående både för tanken och känslan. „Att dö är hvar människas lott, men att handla stort och beundransvärdt, faller endast på några få utvaldes lott“, sade en talare fordom inför den förnämligaste af dessa utvalda nationer, hvilka framstått såsom bärare af människoslagets högsta intressen. Och sanningen af dessa ord, ehuru djup, är så enkel tillika, att hvar människa bör kunna fatta den. Derför är det obegripligt, huru det i alla tider kunnat ske, att män, äfven då de icke varit nedtyngda af ett lågt sinnelag, ej gripit i flykten det erbjudna tillfället att, innan de hunnos af *hvar mans lott*, tilltrotsa sig genom ädel handling en af de utvaldes lotter, äfven om den genom sjelfva sin hvardaglighet likgiltigas inträffande derigenom påskyndats några dagar.

Att den, som visat sig föga stämd för att lyssna till sitt ödes uppmaning att i högtidsstunder handla något frimodigare, än hvardagsbestyren kräfva, icke har sinne för historiens underordnade fordringar, väcker ingalunda förvåning; men bedröfligt förekommer det ändå. Detta nedslående intryck gör äfven grefve Cronstedts hela förfarande i S:t Michel. Att han, omgifven af en fattig befolkning, som med yttersta ansträngning hopsamlat förnödenheter, af hvilka hans trupper hade behof, uppbränner „vackra spanmåls- och höförråder“, i stället för att utdela dessa bland samma menighet, är endast förnämt enfaldigt och har således ingen allvarligare betydelse än som vanligen

---

*) Ett sådant intryck åstadkom t. ex. en af tidehvarfvets ädlaste personligheter, general Cavagnac, den tiden han spelade en offentlig politisk roll. Man hörde honom nämligen idkeligen erinra sina medbröder i deputerade kammaren, att de höllo på med ingenting mindre än att „göra historie“. Detta bevisade visserligen ytterligare, att Cavagnac var en man, som aldrig kunde nedlåta sig till en handling, hvilken historien finge skäl att fördöma. Men det hade ju varit nog, ifall han åtnöjt sig med att låta sina handlingar utföra denna bevisning.

belöper sig på denna egenskap. Men då det derjemte roar honom att „upptränna de i S:t Michel uppförde Kronans byggnader”, som för de nejderna redan egde ett historiskt intresse och hvilkas förstöring kunde utöfva intet inflytande på krigets gång, antager hans vandalism ett skaplynnne, öfver hvilket enfaldigheten förgäfves utsträcker sin skyddande egid. Ömkeligast förefaller i alla fall hans förfarande med de gamla efter Sprengtporten benämnda studsarena, hvilka ej blott hade ett ganska konstateradt reelt värde, men dessutom ett traditionelt, som gjorde dem dyrbara för både soldaten och provinsen, der de först blifvit begagnade. En lycklig slump, som har större anspråk uppå att väcka förvåning än tåget genom Haukivuori, hade låtit komma brigaden till godo nya från Helsingfors försända gevär*). Dessa skulle nu med all Gewalt påtrugas jägarene, hvilka deremot inlade den ifrigaste protest. Med stor svårighet lyckades hvarje kompani till slut få behålla 30 af sina gamla, med så stor virtuositet handhafda eldvapen. De öfriga, i stället för att lemnas i allmogens händer, hvilken af dem kunnat göra ungefär lika godt bruk som deras jägare *par preference*, insattes i ett magasin**), der man icke hade hjerta att förstöra dessa relikter, som påminde hvarenda man — med undantag af brigad-chefen, om mången ärofull dag. Det säges, att äfven sedan de fallit i ryssarnes händer, de ännu bevisat sin forna praktiska användbarhet *mot* dem, hvilka det icke förunnades att sjelfva utföra demonstrationen. Vare sig dermed huru som helst, en anförare, hvars sinne ej fattar betydelsen af dy-

*) Dessa framskaffades af tjenstf. brigad-adjutanten C. M. von Fieandt, som tog vägen öfver Tavastehus och Kangasniemi för att undgå den redan i landet framträngande fienden.

**) Denna framställning af sakens tillgång är den vanliga. Af en bland de få ännu kvarstående veteranerne, som sjelfve voro närvarande vid uppbrottet i S:t Michel, hafva vi dock hört försäkras. att de gamla gevären blifvit begrafna på S:t Michels kyrkogård med högst bristfälliga ceremonier, hvadan det var den lättaste sak i världen för fienderna att kort derpå uppväcka dessa dödsbringare.

lika gevär för sådane jägare, som Savolaksarene voro, saknar ej blott takt utan ännu någonting mera än detta och förtjenar ej att befalla öfver dem utan öfver maschiner. Den vilde jägaren Sandels, som ej var en personifikation af ett disciplinreglemente, utan en komplett menniska af kött och blod med thy åtföljande ande, förstod sig något annorlunda uppå, huru med folk af samma kvalitet som han sjelf förfaras bör. Också är det rent af omöjligt, att S:t Michels malm skulle blifvit skådeplatsen för all den misère, som senast hade frodats derpå, ifall han der haft ett ord med i laget. Men ehuru han i Pieksämäki upphann brigaden, förmådde han dock icke åt Leppävirta-affären, som några få dagar derefter egde rum, gifva den vändning, saken ofelbart under hans egen ledning skulle hafva tagit. Medelbart tyckes han dock hafva föranledt den situation, som gestaltade sig så fördelaktigt för brigaden, att den fintligaste kombinationsförmåga icke kunnat åstadkomma en sådan mera efter önskan.

Förhållandet dermed var följande. Med hvarje mot nordén taget steg, som ökade afståndet mellan truppen och dess hembygd, växte hos hvar man sorgen och harmen öfver Cronstedts sätt att, i ordets egentligaste mening, *gå till väga* i stället för att unna åt brigaden åtminstone trösten af ett försök till värnande af hus och hem. Ibland dem, som öppnast förde i denna {tonart allas talan, var chefen för andra jägarekompaniet Germund Aminoff, en redlig och frimodig man, hemma från Rantasalmi, hvilken då var i sin raskaste ålder och afled först 1853, några och åttatio år gammal. Genom sin regementschefs bemedling erhöll han tillstånd att såsom skicklig skidlöpare jemte 200 andra dylika draga åstad för att skaffa närmare besked angående den fiende, för hvilken man vek undan, utan att ens hafva beredt sig tillfälle att göra hans bekantskap. Stadd på denna sin upptäcktsresa, stötte han på en fiendtlig trupp, hvars styrka utgjorde omkring 1,500 man och anfördes af general Bulatof, som jemte Tutschkof hade inryckt öfver den Savolakska gränsen. Mot ett så öfverlägset antal kunde naturligtvis Aminoff ej försöka ett allvarligt motstånd, men han

gjorde dock hvad han kunde, i det han oroade fienden under dess frammarsch samt underrättade brigadchefen om dess anryckande. Bulatof var onekeligen en af ryska härens modigaste officerare, men omtänksamheten tyckes, måhända just i följd deraf, icke hafva varit en bland hans starkaste sidor. Åtminstone hände honom nu ungefär detsamma som vid Revolaks, der han omsider drabbades af det ödet, hvaraf han redan här hade gjort sig väl förtjent. Såsom han nämligen der, efter att hafva tillbakavisat Adlercreutz' demonstration, lade sig till hvila på sina lagrar, menande, att allt dermed redan var undangjordt, så visade han sig i Leppävirta fullkomligt bekymmerlös angående allt, som ännu komma kunde, sedan han förskingrat Aminoffs skidlöpare. Säkerhetens slummer stärktes väl hufvudsakligast genom ryktena om den fega metod, svenske öfverfältherren gjort gällande såsom den enda lämpliga vid Finlands försvar, en metod med den framgång efterhärmat af grefve Cronstedt, att fienden verkligen var temmeligen förbryllad öfver att under de flera dagars tid, han redan huserat i landet, knappt hafva sett en skymt af våra trupper. Den mindre fördelaktiga föreställning, ryska aristokratien medelst den eländiga anblicken af sina arma Ingermanländska lifegna på Hötorget i S:t Petersburg hade bildat sig om „Tschuhontzerne" i allmänhet, kunde ej förlora i styrka genom de mandomsprof, Savolaks-brigaden dittills fått tillstånd af sin chef att aflägga *). Förgäfves erbjöd nu Bulatof sjelf åt finnarne det yppersta tillfälle, som någonsin under det

---

*) Denna djupt rotade fördöm mot finnarne framsticker ännu hos den så humane, fint bildade grefve Paul von Suchtelen, hvilken i sin af Rabbe Wrede öfversatta framställning af finska kriget icke kan tillbakahålla de på öfvertygelse grundade förklenliga omdömen angående dem; omdömen, hvilka öfversättaren i sin 26:te not tillbakavisar med hela värman och kraften af sitt nobla finska hjerta. Det är först våra i ryska härarna tjenande landsmäns öfverlägsna duglighet och — må det tillåtas oss att tillägga äfven denna omständighet — landets universitet, Finland hufvudsakligast har att tacka för den stegring, opinionen derom uti Ryssland i senare tider rönt.

kriget gafs dem att upphjelpa sitt klena rykte; såsom redan blifvit sagdt: Cronstedt lät sig deraf ej beveka.

Oaktadt den af kapten Aminoff meddelade underrättelsen tyckes brigad-chefen likväl blifvit öfverraskad af Bulatofs ankomst, då denne tidigt på eftermiddagen d. 11 Mars stod, liksom han dertill varit inbjuden, midt uti de finska truppernas kantoneringsqvarter. Större var dock den ryska generalens öfverraskning att plötsligen befinnas i en sådan klämma, och denna kunde öfverträffas af ingenting annat än af hans förvåning att helskinnad slippa derur. Bulatof, som befann sig i en nejd, der intet förräddar-öga kunde legas till synrör för landets fiender mot egna landsmän, tyckes icke hafva besinna, att ej ens i Leppävirta vintern räcker evinnerligen, och att således vintervägarna ej äro de enda, der pläga begagnas. På en sådan tågade han nu opp i nejden af sockens kyrka, till venster om den stora, ända mot Kuopio sig sträckande halfö, som i öster inneslutes af Suvasvesi, i vester af Unnukkavesi och Koiravesi fjärdar. Den fiendtliga naturen hade så svekfullt tillställt, att Konnuskoski eller, såsom det under sitt lopp söderut egentligen heter, Leppävirta strida strömdrag, som ryssarna hade på högra sidan, för tillfället, liksom äfven vanligen annars, var öfverdraget af svag is, lockande sålunda främlingarne att, ifall nöden trängt på, ditåt taga sin tillflykt, men färdig att, vid första påtryckning sönderbristande, störta dem ned mot de slukande djupen. Ännu mer förderflig än denna tillfälliga isbryggga, höll den vanliga sommarvägen, som Bulatof alldeles hade för-gätit, på att för honom blifva. På denna, som strök förbi hans venstra flygel nära invid stranden, hade han vid frammarschen lemnat bakom sig första och andra bataljonen af Savolaks infanteriregemente under förste majoren Gust Ad. Ehrnrooths befäl. Denne var en utmärkt käck och modig ung man, som manierade sin talande tunga lika flinkt som sin klinga och vid många tillfällen under kriget mycket utmärkte sig*). Äfven nu

---

*) Såsom bekant, var general-major Ehrnrooth finska truppernas sista öfverbefälhafvare, då de tjugu år efter kriget upplöstes.

insåg han ögonblickligen det fördelaktiga af sin position och begärde att få rycka ned på isen för att der anfalla fienden i ryggen, tagande för afgjort, att denne i fronten skulle af hufvudstyrkan allvarligen antastas från nejderna af kyrkoby och Carlviks herregård, efter hvilken denna namnlösa träffning fått sin benämning. Det är ganska karakteristiskt för Cronstedt, att han, lydande sin hederliga själs första intryck, i början lemnade sitt bifall till Ehrnrooths anhållan. Men när han en stund hunnit grubbla öfver det ansvar, han kunde åsamka sig genom att taga saken allvarsamt, gaf han Ehrnrooth befallning att tvärt afbryta sin med brinnande ifver påbegynta anfallsrörelse; och derefter kunde ingenting mera förmå brigad-chefen att justera detta senare beslut, som fästade vid hans minne en fläck, den allt hans vid Alavo ärofullt uttrinnande blod ej förmådde utplåna. Numera reducerades denna affär, hvarur hvarken Bulatof*) eller någon enda man af hela hans skara hade bordt med lifvet slippa i någon annan asyl än fångenskapens, till lustspelet af en kanonad, hvars hufvudsakligaste resultat var den upptäckten, att „de af Majoren Sjöman på släd-lavetter ställde Gaffel-nickar befunnos oduglige“, hvadan de dagen derpå ned-sänktes vid Paukarlaks.

Då ännu ett halft sekel efter denna oerhördt ömkeliga tilldragelse blotta tanken derpå griper en med samma ångest, som förorsakas genom vidrörandet af det vidrigaste blötdjur,

*) Bland finnarne gick den berättelsen, att Bulatof ej personligen vid tillfället var närvarande, ehuru man ej visste namngifva hvem, som i hans ställe förde befälet öfver ryssarne. Det förtäljes, att denne, inseende det fatala af sin skaras situation, skulle hafva pekat från sin häst på Konnuskoski och sagt lakoniskt: ifall fienderna anfalla oss, är *min* reträtt dit; söken sedan att hjälpa er sjelfve bäst i kunnen! — Burman, som hade varit detacherad till Varkaus, berättar, att „fienden följde honom i spåren“, då han återvände till hufvudkåren. Enligt hans mening var Wlastof ryssarnes anförare; Burman påstår, att denne „redan sjelf såg sin ställning så vådlig, att han satte sin egen person i säkerhet och lemnade hela truppen i sticket“. Måhända är dock denna uppgift lika oriktig som den, att hela tilldragelsen inträffade ej den 11, utan d. 9 Mars.

kan man göra sig en föreställning om, huru de tappra män-
 voro till mods, hvilkas ädlaste känslor blifvit satta på ett så
 nesligt prof. Men vore det möjligt, att någonting eländigare
 kunde finnas till än sjelfva denna affär, så skulle befälhafvarens
 rapport angående densamma, daterad den 13 Mars från ett
 ställe, det han kallar „Cupio“, göra den rangen stridig. Sitt
 fattiga *Jag* sparar han nu vida mindre, än han sparade både
 sig sjelf och sina trupper, då det gällde att icke skona fienden.
 Hans *Jag* gör ensamt allt, som blef gjordt; och deruti har han
 på sätt och vis rätt, ifall man besinnar, att allt det, som göras
 borde, blef i följd af hans *Jags* beskaffenhet ogjordt. Emeller-
 tid är det hans *Jag*, som rycker straxt ned på isen med allt
 artilleri; som avancerar hela sitt artilleri; som börjar canonera
 fiendens Colonner, hvilka började retirera sig, då *Jag* i jemt
 anvanterande lät canonerna spela o. s. v., o. s. v. Den märk-
 värdigaste rolen spelar dock det *Jaget*, när „det började mörkna;“
 ty då såg det först rätt klart, att „fienden uti artilleri oss öfver-
 lägsen, ståndaktig på sitt ställe, visade tydligen, att den äm-
 nade antingen samma natt eller i gryningen tournera oss, hvar-
 till äro fullt af tillfällen“. Och skrämnd af fiendens genom mör-
 kret framgrinande sturska min, „tog jag det parti, at smånin-
 gom draga mina troppar i land och så snart mörkt blef, satte
 jag hela min styrka i säkerhet genom retraite“ etc.

Men kronan på detta opusculum sattes dock af hans naiva
 ursäkt för den fabulösa djerfhet, hans *jag* under alla dessa till-
 göranden låtit komma sig till last. Denna ursäkt lyder sålunda:
 „Att jag tagit det steg, att uti bataille rangée exponera min
 Konungs troppar, hvilka till ett lyckligare tillfälle böra sparas,
 var en nödvändighet“. — Huru Cronstedt, då han täcktes tala
 om ett *lyckligare tillfälle*, än det han nu hade släppt ur hän-
 derna, advocerade med sitt eget samvete och med den kår, hvil-
 ken i dagsljuset hade sett hela tillställningen fullt ut lika klart
 som han sjelf i mörkret, är och förblir omöjligt att afgöra: ty
 knappt tänkbart är det, att en brigadchef icke skulle förstått
 den fördel, slumpen honom beredt, och hans stridslystna här på
 allt sätt sökt för honom göra begriplig. För konungen och alla

öfrige, som skulle bedöma saken efter befälhafvarens lika meningslösa som sanningslösa framställning, var det deremot svårare att derom göra sig en med rätta förhållandet öfverensstämmande idé. Men vi hoppas dock, att det är endast malisen, som berättar, det Cronstedt icke för sin seger vid Revolaks blef kommandör af Svärds-orden, utan att denna utmärkelse vederfors honom för hans välförhållande vid Leppävirta, hvilket under ett annat öfverbefäl än Excellensens ovilkorligen skulle förskaffat honom en aktion på nacken eller en kula för pannan från hans egen till förtviflan bragta trupp, ifall ej disciplinens undergörande makt gjort den nu så underdånig all mer eller mindre mänsklig öfverhet, samt brigadchefens öfriga aktningsvärda egenskaper icke manat till öfverseende med de skralare. Ifall, såsom det berättas, dennes ställning till Excellensen „icke var den bästa“*), hade Cronstedt åtminstone nu hittat på det allra bästa sättet att åstadkomma försoning dem emellan. Klingspor hade nämligen bordt sentera, i hvilken förbindelse han stod till sin underbefälhafvare efter affären vid Leppävirta. Om det finnes någonting i verlden, som kan komma en att glömma, huru litet heroiskt undvikandet af all strid vid Tavastehus var, så är det väl den försummade segern vid Carlvik. Vid förstnämnda ställe var en motgång *tänkbar* åtminstone för en lätt skrämnd fantasi. Vid Konnuskoski var det deremot rent af omöjligt att *icke* segra för de finska trupper, som stodo vid dess svalg, brinnande af längtan att dit få störta fienden. Väl förminskar Cronstedt i sin rapport sin egen styrka vildare än den blodigaste strid hade kunnat det göra, då han ej vill veta af mer än 800 man vid det tillfället. Men denna af grefven på brigadens numerär gjorda massaker var endast en osanning, som fogades till den nesa, hvarmed han hade hemsökt dess krigsmanna-ära. Han stod der ungefär tre gånger så stark och till antal vida öfverlägsen sin nödställde motståndare. Hvad han resonnerar om betydliga af-

---

*) Det vore högst intressant att veta, hvarpå denna uppgift hvilat. Det ligger annars i lynnet hos sådana karakterer som Cronstedt att tro sig missförstådde, af förmän förföljde o. s. v.

drag af „detachementer och commenderingar“, håller föga streck. Vål är det sannt, att Karelska jägarene, som vid krigets begynnelse drogo ut 554 man starke, med klok beräkning af öfverbefälet hade blifvit beordrade att församla sig i Joensuu och skulle först i Kuopio stöta till hufvudstyrkan. En bataljon Savolaksjägare hade äfven blifvit från Pieksämäki utsänd åt Suonenjoki sidan, nordvest om Leppävirta; och dessutom lärer ett kompani af samma trupp varit åt annat håll detacheradt. Men för öfrigt voro alla andra trupper koncentrerade kring stridsfältet, med undantag af Aminoffs skidlöpare, som likväl ännu samma qväll der infunno sig ungefär från det hållet, hvarifrån Bulatof hade styrt sin kosa, och hvilka skulle varit af ovärderligt gagn vid fulländandet af det nederlag, han vid den tiden redan bordt lida.

Den „nödvändighet“, hvarmed Cronstedt ursäktar sin, såsom han sjelf menar, hufvudlösa dristighet, låg enligt hans egen förklaring deri, att han måste inlåta sig i strid: „dels för att betaga fienden den tanken att Savolakska troppen ville undvika all affaire med den Ryska, dels ock för att tillfredsställa min tropp, som brann af håg att mäta sig med den fiendtliga, och som visat missnöje deröfver, att den måste öfvergifva sitt fosterland“. Stackars grefve! Du ansåg dig nödtvungen att på en gång tjena tvänne så olikartade herrar, såsom Excellensens feghet och Savolaksarenes djerfva fosterländska mod. Hade du tagit till rådgifvare rösterna ur Ditt eget gudfruktiga sinne, skulle de ofelbart förenat sig med de maningar, som från alla håll uppstego till Dig och öfvertygat Dig derom, att Du aldrig kunde bättre tjena Gud, än om Du uppfyllde ärans och fosterlandets fordringar så, som din tappra kår hade dem uppfattat.

Den bedröfliga „nödvändigheten“ att åt historiens sanning uppoffra någon del af grefve Cronstedts reputation har ålagt oss en vidlyftigare historisk bevisning, än vi i annat fall skulle åtagit oss i detta nedslående ämne. Sedan denna pligt är fullgjord, torde ingen tänkande menniska mera kunna betvifla, att ifall denne grefve allt fortfarande fått för egen räkning experimentera med försvaret af Savolaks under krigets vidare utveckling, skulle det vackraste bladet af samma krigshistorie sorgligt

blifvit öfverkorsadt och här ej haft andra segrar att derpå uppteckna än dylika som den i Konnuskoski försänkta. Stående redan nära den vändpunkt för sakerna, då den rätta mannen till all lycka ställdes på det rätta stället, skola vi ännu helt kort vidröra blott en enda under Cronstedts ledning förefallande omständighet, som på det närmaste angår vårt hufvudsakligaste ämne.

Att Duncker var med vid Leppävirta-affären tro vi oss med bestämdhet kunna intyga*); men hvar den trupp, han tillhörde vid det tillfället, var uppställd, är deremot för oss ej alldeles klart. En bland Dunckers gamle, trogne vapenbröder, som sjelf deltog i denna affär, säger oss, att de stodo vid Nikkilä-mäki. Mot denna uppgift strider andras, som försäkra att Ehrnrooth med de ofvannämnda tvänne bataljonerna af Savolaks infanteri från det hållet bröt fram. Äfven den noggranne Burman förflyttar dock dessa bataljoners position ett betydligt stycke söderut. Han placerar deremot en trupp jägare i Nikkilä-mäki. Sannolikt tillhörde Duncker denna. I annat fall ryckte han från nejden af den österom viken liggande kyrkoby nedåt isen för att deltaga i striden, hvars utgång blef sådan ofvanför visades. — Desto lättare kunna vi göra oss en föreställning om de känslor, af hvilka Duncker bestormades i anledning af den ömkeliga vändning affären tog i detta samma Leppävirta, hvars blotta namn**) hos honom uppväckte så många raska ungdomsminnen. Det var ju i dess kompani han först hade trädt på den krigiska banan och i hvars modiga leder han hade delat

---

*) Vi omnämna detta äfven dertför, att Greg. Aminoff, utan någon ond mening likvisst, omtalar en liten malitiös anekdot om befälhafvarens för ofvannämnde detacherade jägarekompanis brist på vaksamhet vid Niirala gästgifvaregård. Grannlagenheten, som föranleder Aminoff att icke utsätta den tadelade chefens namn, är dertför obehörig, att misstanken nu kan falla på flera deraf icke förtjente.

**) Sällsamt nog betecknades den vik, hvarest undergången tycktes den ryska skaran så nära, liksom profetiskt, med namnet: Kalmalaks, d. v. s. *dödslukts* fjärd. Men vi hafva sett, huru grefve Cronstedt kom äfven den profeten i eget — vatten på skam.

1790 års ära och faror, den från kapten Webers lyftade käpp hotande icke till förglömmandes. Sedan den tiden hade han blifvit en *man*, jämförlig med de bäste. Endast några få dagar härefter kom han i tillfälle att inför hela den kår, han tillhörde, lägga i dagen, hvad han under en annan befälhafvare eller på egen hand förmådde uträtta.

Grefve Cronstedt fortsatte naturligtvis sitt tagna „parti”, att „sätta sin styrka i säkerhet genom retraite”. Men äfven fullföljandet af detta minst vådliga parti medförde sina svårigheter. I sin rapport af d. 16 Mars från „Alapitka” gästgifvaregård och afsänd för att blifva desto behagligare för hans nådiga onkel Excellensen med löjtnanten vid jägarene Dav. M. Klingspor, utlåter sig brigadchefen angående dessa vedervärdigheter sålunda: „Sedan min senaste Rapport har tilldragit sig, att sedan troppen blifvit utfatiguerad af de grufliga vägarne, som en mängd snö här uppe i landet gör, vid annat tillfälle än vid en nödvändig retraite”, snart sagdt obrukbara; så behöfdes hvila etc. Den hvilan fick dock ej bli lång. Den 13 Mars hade brigaden anländt till Kuopio, der Karelska jägarene enligt öfverenskommelse voro till dess möte. Desse skickades äfvensom Laivalinna-garnisonen, hvilken redan i Leppävirta hade stött till hufvudstyrkan, samt den umbärliga trossen tidigare norrut. Men redan i god tid om morgonen d. 15 aftågade äfven återstoden af brigaden. Endast fjerde jägarebataljonen under Dunckers befäl hade, jemte dennes tvillingsbroder, i mannamod och gemensamt sedermera tillkämpad reputation kaptenen Carl W. Malm, blifvit kvarlemnad söderom staden vid Henriksnäs, der densamma utgjort efterskaran under brigadens marsch till Kuopio. Denna glömska, som tycktes egnad att vålla hela truppens — den utgjordes af 320 man — ruin, blef dock anledning till ett betydande rykte, vunnet af hela bataljonen, men framförallt af dess lika oförskräckte, som rådige befälhafvare. Bataljonen understöddes från början af tvänne*) kanoner samt tjugu ryttare, anförde

---

*) Burman påstår dock, att endast *en* nicka vid detta tillfälle var till hands.

tappert af chefens för tillfället, tidigare omnämnde frände Gustaf Duncker, deltagaren i hans barndoms lekar och studier och nu i hans stora fara.

Vi tro oss bereda läsaren ett synnerligt nöje genom att här ordagrannt återkalla i hans minne Holms vackra, åskådliga, ehuru af Greg. Aminoff med stor bitterhet angripna framställning af hithörande förhållanden, som är af följande lydelse:

Den 15 Mars kl. 8 om morgonen aftågade brigaden ifrån Kuopio; men man glömde att indraga eller lemna behöriga föreskrifter åt fältvakten vid Jynkkä. Denna anfölls, en timma efter brigadens afmarsch af en fiendtlig styrka, hvilken säkerligen uppgick till 2000 man, med 4 kanoner, under general Tutschkofs befäl. Oaktadt denna stora öfverlägsenhet, försvarade sig likväl fältvakten på stället, under afbidan på order från brigad-chefen, ända till kl. 12 på dagen. Men då började fienden kringgå hela positionen, och Duncker hade ingen annan utväg än att draga sig tillbaka. Återtåget fortsattes med största köld och hjeltemod. Uppå isen försöktes tvenne anfall af fiendens kavalleri; men detta jagades tillbaka med drufhagels salvor och gevärseld. När det senare anfallet, med en förlust af 15 å 20 man, var afslaget, kastade sig kornett Duncker, med sina 20 dragoner, på Ryska kavalleriet, som tycktes vara nära 200 man, och tog dervid en husar till fånga.

Då fältvakten sedan befann sig under återtåg, således efter kl. 12, kom ändtligen brigad-adjutanten, löjtnant Brusin, ridande till fältvakten. Han frågade befälhafvaren: „hvem har befallt herr Kapten att öfvergifva sin post?“ Duncker svarade helt kallt: „det har fiendens manöver gjort“. Hvarpå Brusin tillade: jag får berätta att brigaden marscherat bort, och herr Kapiten får nu sauvera fältvakten så godt han kan. — „Jag tänker så göra“, svarade Duncker. Sådana voro de förhållningsorder Duncker fick itrån brigad-befälet, och omkring kl. half till 1 erhöll han understöd utaf libbataljonen af Savolaks infanteri-regemente.

Under återtåget hände den olyckan, att vår kanon råkade i något slags obestånd; och som Duncker för ingen del ville lemna den till byte åt Ryssarne, förorsakade dess iståndsättande, midt under fäktningen, betydligt uppehåll. Detta oaktadt nådde den öfverlägsna fiendtliga styrkan likväl ej sitt syftemål, att kringgå och taga denna lilla trupp. Något bidrog väl till en lycklig utgång, att isen öfverallt var betäckt med tre quarters djup snö, hvilken hin-

drade isynnerhet det fiendtliga rytteriet att göra kraftfulla anfall; men Dunckers kloka anordningar samt befälets och truppens utmärkta köld och tapperhet kunna icke nog lofordas“.

Aminoff påstår i vredesmod, att i denna teckning: „förekomma så många origtigheter och vrängda framställningar af denna affär, att det skulle fordras Arktals för att vederlägga dem alla“. Men i stället för dessa ark, högst behöfliga för att utreda befogenheten af ett så inhumant angrepp mot en man, hvilken synbarligen med innersta öfvertygelse om sanningen af sin framställning meddelat densamma, åtnöjer sig Aminoff med det mördande argumentet, att: „Författaren till dessa anmärkningar *) var ej allenast närvarande utan deltagande i affären, och kan således åberopa sanna förhållandet“. Något ovan vid författareyrket, tyckes Aminoff icke hafva sig bekant, att de maktspråk, som på Carlstens fästning kunde medföra en dråpelig effekt, ej äro af den allra ringaste betydelse, när frågan är om historiska sanningar. Det kan dessutom högeligen sättas i tvifvel, huruvida fänriken Aminoff deltog i *hela* affären, mer än bataljons-predikanten Holm det gjorde. Besagde fänrik tjänstgjorde svårligen vid den trupp, hvaröfver Duncker hade befälet, utan vid den bataljon af Savolaks infanteri, hvilken, enligt hvad Aminoff sjelf erkänner, afgick först, sedan jägarene hade blifvit angripne, och ej kunde för det betydliga mellanliggande afståndets skull hinna till dessas undsättning förr, än då striden redan fortfarit under flera timmar.

För att till fullo konstatera pålitligheten af den teckning, Holm med några mästerliga drag gifvit af striden, tillåta vi oss att komplettera prestens framställning genom en annan, lånad från en ganska skicklig och under kriget mycket använd militär, hvars trovärdighet ökas ej blott derigenom, att han vid ifrågavarande reträtt ifrån början till slut icke blott var närvarande sjelf, utan ock dervid hade sig ett befäl anförtrödt. Joh. Jac. Burman i sitt hittills otryckta arbete angående femte brigadens öden omtalar Dunckers återtag med följande ord:

*) De uteblifna naturligtvis?

„Den 15 Mars kl. 8 f. m. inrapporterade förposterna att hela fiendtliga arméen var uti antågande; kl. 9 börjades attacken vid förposterna, hvarest en häftig jägare-eld afhöll fiendens framryckande till kl. 12 på dagen. Djup snö hindrade äfven fienden att använda hela sin styrka, men sedan dess skidlöpare omsider hunnit öfverflygla vår trupp, blef den tvungen att draga sig tillbaka och under ett häftigt skjutande formera sig på isen under Jynkkä by. Nu anlände en Brigad-adjutant ifrån Cuopio stad och frågade med hvars tillstånd Capitain Duncker öfvergifvit sin post? Duncker svarade med köld att fiendens manœuvre har gjort det till en nödvändighet. Emellertid framryckte fiendtliga cavalleriet och syntes formera sig till chocque. Duncker slöt sin linje och afbidade fiendens anfall. Capitain Malm kommenderade venstra flygeln, som var stödd emot ett berg; Lieutenant Burman kommenderade den högra, och Capitain Duncker, såsom detachementschef, centern. Fiendens chocque riktades mot venstra flygeln. Isen var öfverallt betäckt med $\frac{3}{4}$ aln djup snö, hvilket försvårade alla rörelser men minskade ätven Cavalleriets hastighet. Då de nalkades uti en slutten colonn 300 hästar starke på 60 stegs afstånd ifrån vår front hälsades de med en jägaresalfva af första ledet, hvarvid omkring 15 å 20 hästar och karlar tumlade öfverända. Resten gjorde en högerom-vänder-er-sväng, och replierade på Infanteri-colonnerna. Nu ryckte fienden fram med 4 stycken 8 skålp:ds haubitser och begynte beskjuta Dunckerska corpsen med cartescher, hvarföre Duncker nödgades draga sig tillbaka. Då fienden märkte att Duncker retirerade, beredde dess Cavalleri sig till en chocque. Duncker formerade sig åter och afbidade en cavalleriattacke på högra flygeln, hvilken afslogs på lika sätt som den första. Så snart fienden vände, inhögg cornett Duncker med sina 20 Carelska dragoner och tog en Grodnosk husar till fånga. Såsom bevis på finska soldatens mod och behjertenhet torde det förtjena att anmärkas, att sedan fienden gjort tvenne choquer, som blifvit afslagna och deras skrotstycken medtagit några man ur ledet, framstiga några jägare, bland hvilka Örn och Spets vid Sulkava compagnie kunna nämnas och sade till sin officer: „låt oss med fälld bajonett gå på och borttaga fiendens grofva canoner, hvilka skada oss; deras cavalleri och infanteri frukte vi intet“. Det torde äfven vara anmärkningsvärdt, att samma jägare under kriget erhållit dubbla tapperhetsmedaljen, och afsked efter krigets slut, samt 1810 om våren tiggde på Stockholms gator sig underhåll och resepenningar till sin hemort Finland.*)

*) Till förekommande af onödigt skrik från vissa håll deröfver, att vi vågat aftrycka äfven dessa ord ur en åtminstone redan för

Sedan den andra chocquen misslyckades, började fienden åter sin canonad. I det samma återkom Brigad-adjutanten och sade till Capitain Duncker, att hela Brigaden retirerade till Toivola och att Duncker skulle besörja om fältvaktens reträtt, hvarpå han svarade med samma köld som förut: *jag tänker så göra*. Sedan detachementet gjort sin reträtt en half mil, tillstötte lifcompaniet af Savolaks Infanteri-regimentet till förstärkning; en adjutant ankom ytterligare och påskyndade reträtten. Duncker fördelte nu hela sitt detachement uti 3 divisioner och retirerade öfver den flacka isen successivt med hvarje division och slogs på stället efter hvart 100:de steg, utan någon märkbar förlust. General Tutschkoff, som kommanderade Ryska arméen, skall efter hvad sedermera sannfärdigt blifvit berättadt, framkallat sin officerscorps och bedt dem lära sig att retirera med sådan köld och ordning. Kl. vid pass 4 eft. m. uppnådde brigaden*) Toivola strand, hvarest hela brigaden var formerad till ordre de bataille. Fienden stannade på canon-skotthåll och bombarderade brigaden till kl. 9 om aftonen, då dess skidlöpare öfverflyglade brigadens venstra flanke, hvarigenom hände att trupperna måste vid sin reträtt löpa gatulopp vid Toivola by. För denna affair, som onekligen tillägger Capitain Duncker och hela detachementet mycken heder, blef Major Martinau föreslagen till Svärdsriddare; Brigadadjutanten Lieutenanten Brusin till Capitain och Riddare, och Cornetten Duncker, hvilken gjort en husar till fänge, till Riddare af Svärdsorden, men Detamentschefen Capitain Duncker och de öfriga officerarne, som biträdde honom, tycktes icke förtjena någon uppmärksamhet af då varande Brigad-chefen“.

Hvad än må framlysa ur ofvanstående relation, afgifven af den sannolikt sakkunnigaste man, som någonsin skrifvit eller i en framtid kommer att skrifva öfver detta ämne, en vederläggning af Holms uppgifter söker man deri åtminstone förgäfves. Tvärtom visar det sig, att Holm, då han författade sin berätt-

fyration är sedan författad skrift, afgifva vi den bestämda förklaring, att vi ej tro Finland hafva någon rätt att yfvas öfver större ädelmod i sitt förhållande till Örn, Spets och de fleste desses olycks-kamrater, hvilkas hjeltomod utgör texten för vårt patriotiska skryt både på vers och prosa. Att dessa heroiska veteraner tiggde först i Sverige och sist i sitt fädernesland, åstadkommer icke synnerlig olikhet i hufvudsaken.

*) Påtagligen skriffel i manuskriptet i stället för detachementet.

telse, steg för steg följt Burmans, hvilken redan på den tiden ej var honom obekant. Vi hafva ansett oss böra ur dess graf framkalla intyget af detta nya ojämfaktiga vittne för att angående rätta förloppet af Dunckers första hjeltetåg till oförgänglig krigarära lemna ingen plats öfrig åt tviflet, som Aminoffs storordiga protest sökt framkasta, ehuru visserligen utan fiendtlig afsigt mot sin tappre kamrats person. Till det sagda foga vi blott en omständighet, som gjorde en djup sensation på de mot krigets fasor ännu ej nog härdade finska trupperna. Dunckers reträtt kostade en yngling, som med brinnande håg nyss förut utträdt ur den af Sprengtporten grundade, vid krigets begynnelse upplösta hjelteskolan, lifvet. En fiendtlig kanonkula kastade det af tankar på kommande bragder uppfyllda unga hufvudet för de tillbakatågande kamraternes fötter. Hans namn var Argillander, och han började den långa raden af de lika manhaftige som intelligenta krigare, hvilka i blomman af sin ålder tecknade sina namn med sitt blod på den fosterländska härens alla slagfält. Och en broder till denne Argillander, som med sitt lif gäldade äran att vara med på Dunckers första hedersdag, anträffa vi ensam bland landsmän kvarstående vid hjeltens hufvud i den stund, det nedsjönk i dödens famn.

Sannolikt var det likväl icke så mycket Holms berättelse om tillgången vid sjelfva striden, som ej fastmer några reflexioner, han i närmaste öfverensstämmelse med Burmans dervid fogar, som satte Aminoffs blod i gäsning. De lyda så:

„Då general Tutschkoff efter slutad träffning kom till Kuopio, berömde han Svenskarnes återtag såsom mästertligt. Samma omdöme hördes ock i hela brigaden; brigadbefälet allena ville ej erkänna sådant. Men om stjärna eller tapperhets-medalj skola gälla såsom utmärkelser, så förtjente visserligen hvar enda officer som här var närvarande, en sådan belöning. Kornet Duncker var den enda som utmärktes; han blef ridd. af S. O. Brigad-adjutanten Brusin gjorde ingenting annat, än red tvenne gånger till fältvakten, sedan den redan börjat sitt återtag, och gaf de uppbyggliga förhållningsorderna dem jag förut omnämnt; han blef befördrad till kapten. Duncker och alla de öfriga officerarena, som så väl förtjente belöning, fingo intet“.

Den vederläggning häraf, hvartill Aminoff nedlåter sig, är inskränkt blott till återopande af Cronstedts rapport från Idensalmi d. 18 Mars. Men samma rapport bekräftar mer än någonting annat Holms påstående. Med något större skäl hade den redan af oss citerade tidigare rapporten från „Alapitka” kunnat omnämnas. Ehuru hvarken Duncker eller någon annan i denna nämnes, heter det dock der: „och kan jag ej nog lemna beröm åt hvarje befäl vid detta detachement, som emot en minst dubbel styrka af alla sorter vapen, gjorde en retraite af närmare 1 1/2 mil öfver isen till Taivola” (sic). I sitt skriptum från Idensalmi yttrar grefven endast dessa kyliga ord om Duncker: „jag kan ej underlåta att recommendera Capitainen vid Jägarne Duncker, som commenderade den attaquerade fältvakten, och som alldeles omringad försvarade sig tills han fick undsättning”. Det är åtminstone för oss alldeles omöjligt att i detta vitsord se något högre beröm om Duncker än det minsta möjliga, brigadchefen anständigtvis ej „kunde underlåta” att tilldela honom. Tonvigten ligger härvid i alla fall på den föranstaltade undsättningen. Hur annorlunda klingar ej denna lofsång i högre skalan! „Äfven har Lieutenanten vid Jägarne Brusin, förtjent utmärkt beröm för sin uti mitt namn, som min Adjutant, tagna disposition vid samma tillfälle”.

En sak framlyser klar ur det chaos, grefve Cronstedts rapporter förete. Lika litet som han kunde befalla, kunde han på rätta sättet berömma någon annan än sig sjelf — och huruvida ens sjelfberömmet var af det rätta slaget, må lemnas derhän. Han förmådde ej inse, att ett icke blott rättvist, utan ock slösaktigt, med entusiasm utdeladt beröm åt verkställarene af en chefs dispositioner återfaller tiofaldt tillbaka på denne sjelf. Häruti, liksom i allt annat voro Adlercreutz och Sandels, men isynnerhet Döbeln Cronstedts mästare; och just därför blefvo de af sina underlydande män uppburne mer än någon annan i hela hären. Hvad Duncker beträffar, ersattes det torftiga erkännande, han af befälhafvaren rönt, rikeligen genom hans vapenbröders ökade välvilja och aktning. Det är så öfverallt, der en sjelfständig opinion mäter mannens sanna värde. Hvarje obillig till-

bakasättning från „*vederbörandes*” sida frammanar hos denna opinion allt större ansträngningar att godtgöra den begångna orättvisan. Det är endast inom hofvens dunstkretsar, tomrum åstadkommas kring de arme, som blifvit utsatta för solförmörkelse genom moln på centralsolens panna. Ätt likväl de töcken af liden orättvisa, som för ögonblicket tyngande lägrade sig på Dunckers lika manliga som finkänsliga själ, hastigt förskingrades, bevisas klarligen af efterföljande bref från honom.

Pulkkila d. 6 Maj.

Annu äger jag det nöjet skrifva dig till, och tillika får jag berätta att jag tills dato mått rätt bra. Skulle jag endast få råka dig, flickorna och gossen, fattades mig ingenting; men så länge detta ej kan ske, kan jag ej ha någon lycklig momang. Jag äger mina förmäns förtroende, mina kamraters vänskap och till och med fiendernas aktning; penningar felas mig icke heller; jag borde således vara lycklig; men vill oändligen gerna bortbyta alla dessa förmåner om jag blott ett ögonblick fick se er. Nu har jag ordres att som courir resa till Stockholm, hvarifrån jag icke förr än efter 3 veckor torde återkomma. Den som skall ha detta med sig väntar, hvarför jag ej hinner med mer än oförändrad förblifva

Din
evigt tillgifne
Zachris.

Torneå d. 9 Maj.

Nu på resan till Stockholm och i yttersta kanten af Bottniska viken får jag tacka för ditt bref af d. 22 sistl. månad. Jag kan ej beskrifva mina känslor då jag deraf inhemtat den glada tidning att du och alla anhöriga må bra, samt att Ryssarne ej gjort er något ondt. Gud gifve man framdeles om dem kunde gifva samma vittnesbörd. Det fägnar mig oändligen att svärmor varit så god och tagit flickorna till sig. Hennes utmärkta godhet lyser deri som i hennes öfriga göromål. Förklara för henne min tacksamhet och eviga erkänsla, som ej skall upphöra förrän med mitt lif. Jag skulle äfven nu skrifva henne till, men min pressanta resa, på hvilken hvarje minut är raknad, lemna mig ej tid dertill. Jag hoppas du fått de hundrade Rdr jag skickade dig med B. W. Bästa du, lemna ej ett bekymmer åt svärmor: köp spannmål och annat, som behöfs i hushållet; kan jag få något säkert tillfälle, skall du få mera penningar. Jag är synnerligen inskrifven hos alla våra chefer och har

blifvit complimenterad af Excellensen, General Aminoff, Grefve Cronstedt och Öfverste Sandels, samt är af Excellensen specielt recom-menderad hos Konungen med anhållan att jag skulle bli Major och Svärdsordens Riddare. Min beskickning till Stockholm är ock ett bevis på Excellensens synnerliga ynnest för mig; det är endast gjordt för att jag skall bli personligen känd af Konungen. Allt detta behöfver du ej tala om för någon; *) hofsens trappor äro hala, ja lo-pussa kiitos seisoo.

Stockholm d. 24 Maj.

Ännu kan jag fägna dig med underrättelsen att jag lefver och skulle till och med må bra, om jag endast hade dig, gossen, svärmor och flickorna på en annan ort. Men hågkomsten deraf att ni ären i fiendtligt våld förgiftar alla mina företag. Jag blef skickad af Excellensen Klingspor som courier till Konungen och anlände till denna folkrika ödemark den 19 i denna månad, samt blef af Hans Majestät, som för finska arméen förklarar sitt nådiga välbehag, med synnerlig nåd emottagen. Som bevis derpå har han ut-nämnt mig till Major och Ridd. af S. O.; men hvad tjenar allt detta till, då du är borta. Jag har först under denna campagne funnit sanningen af de orden:

Ack hvad är väl utan dig
Lyckans gunst och snillets lager?
Blott en skugga, som bedrager,
Blott en dröm, som skingrar sig.

Men ännu böra vi ej fälla modet: solen måste sig fördölja, för att åter lysa klar. Den glada dagen torde likvisst en gång komma, då allt detta vore slut och vi dubbelt lyckliga finge lefva tillsamman i ostördt lugn och sällhet, och då skall jag med förtjusning säga:

Tömm då utan all förskoning,
Öde, mot mitt bröst din harm:
Jemte Lara djeflars boning
Blifver himlar vid dess barm.

Jag är här icke allenast hedrad och complimenterad, utan ordent-ligen couriserad af alla menniskor, deras höffligheter till och med be-

---

*) För svärmors och öfriga Christina-kunders räkning fick väl ändock ett undantag göras. Det ligger ett obeskrifligt rörande behag i all denna naiva glädje öfver det första offentliga erkän-nande, en utmärkt man hade rönt omsider, sedan detta ej långt förut utfallit så knappt. Och i hvems sköte skulle han väl nedlägga förtroendet af denna glädje om ej i sin makas?

svärar mig. Utom det att jag dageligen är bjuden till Excellenser och de förnämsta i staden, är jag från morgon till qvällen besökt af flera andra menniskor, och till och med nu då jag skrifver detta, sitta 7 å 8 stycken främmande i mitt förmak. — Nu slut. —

Och slut var det i sjelfva verket med den korta vårliga smekmånaden af Dunckers krigarelycka. När han daterade sitt nästa bref från Toivola, sken väl midsommarsolen med fullaste glans på hans nordliga hembygd och på finska härens fanor; dock samma vemodiga känsla, som griper oss alla, då med midsommaraftonens ankomst vår herrliga, men så snabbt bortilande vår redan sagt oss sitt sista farväl, hade kastat sin långa skugga också på hans sinne. Hågkomsten af hans vistelse i Stockholm qvarstod dock såsom en glanspunkt på hans minnens himmel. Konungen sjelf hade, såsom han i ett senare bref omtalar, behagat dubba honom till riddare af den orden, hvaraf han med sitt svärd hade gjort sig så väl förtjent. Den gästvänlighet, de vänskaps- och aktningbetygelser, hvarmed han från alla håll öfverhopades, äro redan omnämnda i det senast af oss meddelade. Hur vackert uttalar sig ej det svenska, under alla skiften outplånliga hjeltelynnet, som ändock varit det svenska folkets skarpast markerade karaktersdrag, äfven i den hyllning, hvaraf i Stockholm på den tiden möttes hwarenda personlighet, hvilken under kriget genom mannamod hade utmärkt sig. Man har väl smålett öfver grefve Björnstjernas naiva skryt med den lycka han, återkommen från striden, gjorde hos de skönaste — i dansen. Men detta allmänneliga behof såväl hos svenska män som qvinnor att ära dem, de der genom tapperhet ärat sig sjelfva och fäderneslandet, är dock produkten af en stämning i folkets själ och hjerta, hvilken uttalar såsom känsla samma mod, som på slagfältet öfversattes till handling. En bättre vederläggning af det vettlösa talet derom, att mången i Sveriges hufvudstad önskade de svenska vapnens motgång och nesa allt ifrån krigets begynnelse, kan väl ej framläggas än denna allmänna entusiasm, hvarmed hvarje krigisk förtjenst der lagerkröntes.

Att genom beröringen med hufvudstadens utmärktaste män Dunckers synkrets i många hänseenden utvidgades så, att han

nu såg mera vidsträckt öfver tingen än dittills ifrån Christina sockens högsta kullar, kan ej betviflas. Ett litet bevis derpå lemnar äfven den omständigheten, att „Excellensen“, hvilken förut såsom det enda exemplaret af sitt slag för honom var det absoluta och ej behöfde närmare betecknas, i Stockholm redan får ett namn. En anmärkning angående samma höge herre torde här vara på sin plats. Det kan synas den nu lefvande generationen sällsamt, att en sådan man som Duncker med så betydlig devotion „täckes tala om en sådan“. Vi föreställa oss ju, att de omdömen, Runeberg i sin förträffliga smädedikt „Fältmarskalken“ låter Savolaks-brigadens officerare om honom uttala, verkligen redan då för tiden var den allmänt rådande *vox populi* i Finland. Förhållandet tyckes dock på långt när ej hafva varit sådant, åtminstone under krigets första stadium. Visserligen visste alla menniskor här, att Excellensen icke var någon stor hjelte; och mycket annat ej så alldeles prisvärdt trodde man sig dessutom om honom veta. Men den gunst, hvori han stod på högsta ort, det anseende, som omhvärfde hans länge i detta land innehafda inflytelserika embete; de belevade och humana former, i hvilka den gamle, i hofvets alla manér routinerade magnaten förstod att kläda sitt nedlåtande; det sken af opartiskhet, ett ljumt och intresselöst sinne som hans har så lätt att utkasta öfver de flesta bland sina tillgöranden; detta allt, men mer än detta likväl det oskuldsfulla barndomstillstånd, hvori kritiken öfver högre uppsatta personligheter i *allmänhet* sig befann hos oss bakom bergen, gjorde, att man omöjligen då kunde svinga sig opp till den harmfulhet, hvarmed vi alla, för hvilka hans hofmannatalanger och öfriga fredliga förtjenster antingen äro obekanta eller likgiltiga, bedömma honom uteslutande från synpunkten af hans exempellösa eländighet såsom fältmarskalk, hvars vedervärdighet ligger i dess helhet vida klarare för våra ögon än den kunde sticka fram, så länge den kringhägna- des af maktens och myndighetens niofaldt oxhudbeklädda egid. De profanerande lagerkröningar, af hvilka han ännu under krigets senare skiften hemsöktes i hufvudstaden, och dem vi vid ett annat tillfälle öfverlemnad åt behörig begäbbelse, färdiga att,

oaktadt vår nyss uttalade beundran för de Stockholmska ovationerna, ännu i denna stund göra sammalunda, bevisa de ej, att lagerträdet hade hårdnat kring hans platta panna nästan lika ihärdigt som fordom kring Dafnes veka lif? Det är den snillrike Ehrenheims patriotiska anda äran tillhörer att först hafva begynt bortblåsa den heterogena sammanställningen af krigisk förtjenst och Klingspors person; och sedermera hafva vi, intelligensens män hvar i sin stad, stycke för stycke borttryckt äfven de sista visnade lagerstjelkarna, som möjligen ännu legat kringströdda på hans fältmarskalks-uniform, lika grundligt, som huden rycktes från Marsyas.

En underbarligt bister slump af ödet var det ändock, att nu, då Finland kunde uppvisa tvänne bland sina söner, dem naturen hade med slösande hand utrustat med alla egenskaper, som bordt göra dessa män till nära nog oöfverträffeliga ledare af det finska krigets gång, fältherrestafven fallit i den uslaste, dertill minst lämpliga hand, hvilken i land och rike kunde utsträcka sig till att emottaga allmosan deraf. Men Armfelt, som brann af ärelysten åtrå att på sin ungdoms och mannaålders framfarna oroliga, glänsande lif kasta återskenet från en förstörad nedgående aftonsol, såg sig tvungen att skära torftiga lagrar „i ett land, som hela naturen synes förvägra någon slags productiv egenskap”, såsom han sjelf i sin från Lier på Glommen d. 19 April daterade rapport uttrycker sig. Och Sprengtporten hade åt sig skapat en ställning, hvari han å ena sidan ej ens hade att tänka på det obetydligaste befäl öfver en fosterländsk skara och på den andra icke ville emottaga ett kommando öfver härar, fiendtligt inryckande i hans födelsebygd, ehuru han önskade och hoppades, att dessa skulle förskaffa honom styrelsen öfver densamma. Man vet, att Klingspor för allt det modiga, han icke vågade företaga och det fega han tillät sig, åberopade såsom förevändning och ursäkt den kongl. instruktionen. Och sannt är, att då man en gång bortkastat öfverbefälet i dylika händer, hade väl de vildaste, dumdrigtigaste förhållningsorder bordt upphängas öfver hans hufvud såsom hotande korrektiv och reaktionsmedel mot den förutsedda fegheten och obeslutsam-

heten. „Om ni ej gör så och så, kommer ni under krigsrätt“, hette det mången gång kategoriskt i de instruktioner, som på den motsatta sidan utdelades och alltid med dråpelig verkan. Men visst är i alla fall, att uti Armfelts eller Sprengtportens hand den kongl. instruktionen skulle verkat lika litet förlamande, som ett spindelnät kunnat tillbakahålla någon enda af Sand ls' operationer.

Språket kan inga uttryck forma, hvilka skulle så skarpt fördöma Klingspors fältherrliga bristfälligheter, som sistnämnda anförarens sätt att utföra kriget det gör. Sandels hade blifvit satt i spetsen för en brigad, nyligen hopflickad af partiklar, som utplockades från nära ett dussin olika kårer. Måhända misstaga vi oss, men såsom ett vidunderligt prof på öfverbefällets organiserande förmåga visar sig dock denna så föga homogena sammansättning för vårt omdöme. Vi kunna väl fatta, att Savolaks-jägareregementet måste slitas sönder i skilda fördelningar för att användas på de olika ställen, der dess vapen var behöfligt. Men hvarför Vesterbottningar och Österbottningar skulle företrädesvis anses lämpligast att försvara Savolaks, medan detta landskaps infanteri bidrog till försvaret af Österbotten, öfverstiger vår fattningsförmåga. Värst var i alla fall, att numerären af den Sandelska kåren blef blott nominel. Enligt planen skulle den utgöra 3,152 man; i verkligheten utgjorde den dock endast jemnt hälften deraf. Men hur den än må hafva varit sammansatt, hur ringa än dess antal var, förstod dock denne anförare att med förvånande fältherreförmåga deri ingjuta en anda, ett stegradt lif, som upphöjde de disparata beståndsdelarna till kraftfulla lemmar i en och samma energiska organism. Vid bedömandet för alla öfriga operationer under detta krig, tränger sig alltid på eftertanken ett *om*, ett *men*, en ouppfylld önskan. Men Sandels' försvar af Savolaks kan i evig tid ej bli annat än ett föremål af ständigt stegrad beundran såväl i afseende på planen i dess helhet som alla dess detaljer. Han lyckas ej alltid i sina företag, men han visar sig alltid förtjent af framgång. Alla egenheter i olika lokaler och hos skilda människor begagnar han såsom hjälpmedel för vinnandet af sina

ändamål med en virtuositet utan like. Hvar och en ställes af honom just på den post, der mannen är i tillfälle att utveckla alla i dess väsende inneboende krafter; och följden deraf blir, att hvar och en gör ej blott hvad han bör och ej ens blott hvad han kan, utan ofta nära nog det omöjliga. En så obetydlig varelse finnes icke i hela brigaden, som ej drifves fram af känslan deraf, att äfven han är en bärare af det hela; och truppens utmärktaste män känna sig manade att göra så skäl för sin bestämmelse, som Fahlander, Duncker och Malm det gjorde. Ovanliga män kunna ännu mindre än vi andre svage dödliga lefva allena. De framkalla, om också i ödemarkerne, liksom Sandels en omgifning, värdig dem sjelfve.

Sandels begynte sin få dagar förut beträdda fältherrebana med ett af dessa slag, som voro efter hans sinne. Ty dessa åsyftade ej blott fiendens besegrande, utan dess tillintetgörrelse. För detta slag föll vid Pulkkila d. 2 Maj den djerfve Abukof, nästan dödligt sårad och omlindad af de fanor, han oaktadt sitt förtviflade försvar ej kunde rädda. I rapporten om denna strid, skrifven lika raskt och manligt, som den hade blifvit utkämpad, anser sig Sandels, ehuru „han har svårt att lemna någon enskilt företråde, emedan alla på ett hedrande sätt fullgjort sine åligganden, likväl böra nämna: Öfverste-Lieutenanten Fahlander — — och Capitainen Duncker, som med sitt Jägare-compagnie*), posterad på fiendens venstra flanke, oaktadt en oafbruten Cartecheld flere gånger bestormat fiendtliga batteriet, understödd af dess Lieutenant Longe, som anförde Skarpskyttarne och dervid gjorde fienden mycket afbräck”. Desse tvänne sistnämnde följdes sedan troget åt på ärans bana ända till det yttersta, såsom frandeles skall visa sig.

---

*) Detta heroiska Sulkava-kompani, detsamma, som så storligen hade hedrat sig under återtåget från Jynkkä, gäldade dock sin förökade hjelteära ganska dyrt. Burman säger derom: „det utstod här den häftigaste eld, men desse tappre jägare, hvaraf likväl 40 stupade, hade nog mod att afslå fiendens tvenne gjorda försök att bryta sig igenom och öppna sig väg till reträtt”. — Döden hade uppsökt mer än halfva parten af sitt rof i „Dunckers“ kompani.

Det var med denna glada segertidning, Duncker så glad ilade hän till rikets hufvudstad. Hans vapenbröder vid brigaden hade emellertid icke mått så väl som han sjelf i Stockholm. Till förnämligare Excellenser, än han der var inviterad, hade likväl desse tidt och ofta blifvit inbjudna: dessa hette fara, ära, seger, död. Många af de kamrater, Duncker hade qvarlemnadt helbregda, voro det icke numera. Flere af dem hade ock redan gått till den eviga hvilan. Men såväl om de hädangångnes som de lefvandes verksamhet, så länge hvilken som helst bland dem någonting verka förmådde, vittnade minnet af striderna vid Pulkila, Käsämäki, Piipo, Ahokylä, Nissilä, Saviselkä, Walkiamäki, Rautalampi, Kuopio, Koivisto, Leppävirta, Jorois, Warkaus. Derom vittnade jemväl de eröfrade förråderna samt de mer än hundra fält- och andra styckena; de tillfångatagne 13 officerare och 1,000 fiendtliga krigarene för öfrigt. Derom vittnade slutligen de många i hast uppkastade, vidt kringspridda manngrafvarne öfverallt vid Saimas vackra stränder, som småningom begynte bortkasta detta bårtäcke, hvarunder döden slumrade och hvarpå lifvet hade rasat. Men vårsolen, som återkallade den bortdomnade naturen ånyo till lifs, förslösade sin lifgifvande kraft på de tappras grafvar förgäfves.

„Vom Siegen ermüdet“, såsom det heter på den till de vid Jacob an der Birs fallnes minne uppställda taflan, hade Sandels omsider fattat posto vid Toivola pass, icke i afsigt att der hvila ut på sina lagrar, utan för att i centralpunkten af de vidsträckta landsändar, han borde försvara, ega för sin fåtaliga hjelteskara en stödj- och utgångspunkt vid dennas och sin egen rastlöst förnyade verksamhet. Till detta samma Toivola, dit Duncker hade sträckt öfver de stelnade fjerdarna detta sitt af vän och fiende beundrade tåg, som var hans första steg mot namnkunnighetens branter, styrde han nu åter sin kosa, medan „vindarne sjöngo åter sin sång och böljorna gingo i lekande gång“ kring denna honom så kära sjö, vid hvilken hans vagga hade stått och der han ännu hade alla sina älskade, ehuru på en fjerran strand. Mindre än för någon annan blef Toivola för Duncker en hvilostad. Hvila unnades honom knappt någon-

städes mera under hans återstående lif. Den sista hvilostaden gaf honom först ro, men på en annan strand, ett år derefter, när allt var — slut.

Toivola d. 24 Juni.

Intet mer än ett bref har jag fått ifrån dig alltsen jag reste från S:t Michel. Gud vet om du mer existerar; men kanske dina bref ej kommit fram; samma öde torde ock träffa mina; detta oakadt har jag åtminstone haft det nöjet att författa dem och denna sällhet kan åtminstone ej nekas mig. — Jag har varit rest som courrier till Stockholm och är befordrad till major, samt af konungen sjelf dubbad till riddare af Svärdsorden. Sådant är dock lappri; jag ville gerna cedera både majorskap och stjerna för att ett ögonblick få råka dig. Bästa du, om möjligt är, så skrif helst några ord till mig; du kan aldrig föreställa dig huru orolig jag är öfver ert öde; i sådant r — — följes våld lär ni ej ha det bästa öde. Skicka hit en bonde direkte från Christina; jag betalar hvad som helst, endast jag slipper denna mördande ovisshet. Jag skulle skicka dig penningar, men tillfället är ej tillräckligt säkert. Carl Gustaf har varit sjuk, men är nu frisk; likvisst så matt att han ännu är kvar på sjukhuset.

Toivola d. 14 Juli.

Min glädje kan ej beskrifvas då jag genom Armen fick underrättelse att ni alla må väl; ett bref har jag förut fått ifrån dig, och för resten har jag lefvat i ett beständigt mörker och en oro, som öfvergår all beskrifning, öfver ert öde, som kanske icke alltid har varit det bästa ibland sådane barbarer, som för det närvarande regera i landet. Det fägnar mig att gossen mår bra och vuxit. Gud välsigne honom; må intet hans öde blifva att uppväxa och förnöta sin öfriga tid som Rysse; då skulle jag visst förebrå mig att vara orsaken till hans varelse. — Jag kan ej hålla mig, utan skickar Armen tillbaka för att riktigt få bref till dig; jag skulle äfven skicka dig penningar, men i det fallet kunde hända att Armen behölt både bref och penningar. 10 Rdr B:co följa likvisst jemte en brisk åt lilla Gustaf. Regimentsskritvaren A. är ämnad att resa till Rantasalmi; tillåta Ryssarne det, skall jag med honom skicka dig penningar; men Gud vet när han kommer fram. Emellertid kan du kanske vara i yttersta behof. Bästa du, låt mig veta huru du slår dig ut; jag har samvetsqual deröfver att jag ej med Wreden skickade dig mera penningar. Men som det är ovisst huru länge ni får behålla det ni har, har jag ej velat skicka dig mer än att du

i knappaste laget kan hjälpa dig. Detta lefnadssätt måste väl ock en gång ta en ända. (Gustaf Duncker är äfven riddare).

P. S. I Stockholm lät jag göra mig en ring med vapen uppå; deraf följer ett aftryck till dig.

Toivola d. 17 Juli.

För några dagar sedan skref jag väl dig till, men efter nu åter ges ett tillfälle, vill jag låta dig veta, att Carl Gustaf och jag må bra. Vi äro för det närvarande campagne kamrater och bo tillsammans. Då jag sist skref, lofte jag med A. skicka dig penningar; men A. reser icke heller härifrån; du blir således duperad. Gud gifve du ej led brist. Så snart något tillfälle ges, skall du med säkerhet få pgr. Bästa du, skrif mig till så ofta något tillfälle existerar. Min oro öfver dig, Gustaf och er allesamman är öfver all beskrifning. — — Ryssarne gjorde oss visit, och jag måste lemna brevet halfvägs; nu äro de tillbakadrifne och jag har likvisst ej annat att säga än o s. v.

Toivola d. 31 Juli.

Min glädje kan ej beskrifvas då jag fick Armen tillbaka och med honom den underrättelsen att du och ni alla mådde bra, samt att ni af Ryssarne icke blifvit misshandlade. Gossen har vuxit, säger du, och kan säga mamma och pappa. Gud vare lof för alla dessa förmåner; de öfverväga alla besvär och bekymmer, åtminstone glöms en stor del besvärligheter vid emottagandet af så goda tidningar. På utkomstens vägnar felas oss ingenting. Penningar ha vi i våra chatull och mat i våra visthus. Jag har nästan för min egen del ett ordentligt hushåll; det består af två drängar — den ena likväl med (tillika?) jägare Gache (?) —; tre hästar och mig sjelf. Mina husgeråd bestå i en silfversked, knif och gaffel, likvisst ej af silfver, och ett träfat. Major Grotenfeldt, Carl Gustaf, Lieutenant Gestrin och jag bo tillsammans i ett pörte, hvarest utom några miljoner flugor, såsom inventarium äfven finnas tårackor och vägglöss till en ansenlig mängd. Vi bo dock rätt bra i jämförelse med våra kamrater, som endast hafva löfhyddor att bo uti, och efter hvarje regnväder drypa deras rum några dagar; en stor olägenhet, som vi slippa. Också tjenar vårt rum till matsal för hela jägarebataljons officerscorps, och för vårt goda rums skull har en Capitaine af Westerbottens regemente vid namn Gyllengaham och lieutenant Bjerckéen slagit sig i matlag med oss. Böökman ifrån Heinola är tillika vår lifmedicus och hofmästare samt har till sitt biträde en jägare-hustru. Vi lida således visst ingen brist. Detta oaktadt äro vi nästan de olyckligaste menniskor på jorden. Icke

nog dermed att vi äro skilde ifrån vår fosterbygd, ha vi hustru och barn, anhöriga, vänner och egendom i sådant r— — packs, som Ry-ska arméns våld, och vi äro icke säkre någon minut att icke allt hvad vi ha kärast i världen på det grufligaste sätt skall bli miss-handladt. Allting skall ha sin tid, och efter denna kommer säkert en annan. Här påstås med mycken visshet att vi inom Augusti eller sist September månads slut skola ha fred. Äfven påstås att Ryssarne minst skola cedera den delen af Finland, som de under detta krig inkräktat, om icke någon del af hvad de förut innehåft. Gud gifve det vore så väl, då skulle man glömma Toivola med alla sina tårackor samt alla hundhål, hvar man fått vråkas, och åter lefva lugn och lycklig. — Femtio Rdr B:co följer härjemte till dig; jag önskar de skulle komma riktigt fram. Jag har 20 stycken specie dukater, som jag ungefär för två månader sen vexplade; men i brist på säkert tillfälle har jag ej kunnat få dem till dig.

Helsa den hedersman gubben Calonijs. Jag kan ej undgå att ha aktning för honom. Han är sig alltid lik; nyfiken och svärm-aktig, men hederlig och har ömhet och känslor för sin fosterbygd. En sådan man äger ständigt rätt till hvar redlig medborgares vördnad. Anmäl min vördnad för svärmor, mostrarna och faster Hedda. Till Eva följer härjemte bref; äfven min innerliga välsignelse öf-ver lilla Gustaf.

P. S. Stålhane och Boberg äro på flottan; alla andra både Christina- och S:t Michels boer höra till fjerde brigaden. — Boberg skickade hit 50 Rdr B:co, för att skickas till hans fru, men som jag då ej visste af något säkert tillfälle, ej heller ville behålla dem hos mig, skickade jag dem tillbaka till Uleåborg. Skulle fru Boberg vara i stort behof, vore det bra om du kunde hjälpa henne med 20 Rdr Rgds, likvisst med förbehåll att ej dina egna behof lida *).

Toivola d. 12 Augusti.

Nu skickar jag åter Armen till dig för att få veta huru du och ni andra mår. Må icke postgången oss emellan en gång skall bli lättare? Här tros allmänneligen att vi sist inom nästa månad skole vara vid vår förra gräns, endera såsom fredens sändningebud

---

*) Det skall framdeles visa sig, att den här vidrörda affären under tidernas lopp förorsakade Duncker bitter harm och förargelse; och nekas kan det ej, att den om sin egen familjs bästa så innerligt omsorgsfulle mannen tyckes denna gång, när det gällde en kamrats, hafva gått till väga med den bekymmerslöshet, hvilken, såsom vi redan tidigare antydt, äfven låg uti hans hjeltelynne.

eller ock såsom raske soldater med bajonetten i hand Bägge delarna vore bra; men jag önskar likvisst det förra mycket heldre. För något mer än en vecka skref jag dig till; då skickade jag äfven 50 Rdr B:co till dig. Jag hoppas du fått både bref och pgr. Litet kaffe och socker följer härjemte. Den varan torde för det närvarande vara nog dyr i ert land. Skulle du behöfva mera deraf, så låt mig veta. En sedel på 25 Rdr B:co följer äfven härjemte; kanske du behöfver den; och behöfver du den ej, så är den i förvar tills vi råkas. Jag skulle kunna lemna dig en hop till och med fägnande underrättelser om våra krigsoperationer; men som jag beslutit att ej i vår correspondance, åtminstone så länge du är på så osäker fot som nu, inblanda hvarken politiska eller militäriska omständigheter, får dermed has anstånd till bättre tider.

Toivola d. 20 Augusti.

Af ditt sista bref finner jag att du och ni allesamman mår bra. Gud vare innerligen lofvad för en sådan förmån. Här talas allmänt om fred; en del påstå att vi inom denna månad skole ha fred; men en del har prolongerat termin till nästa eller September månads utgång. Min önskan vore uppfylld endast någondera partiet sade sant; men ännu brinner kriget i full låga; kanske blir det likväl slut, innan vi förmoda. Gud gifve det! så finge vi åter i lugn och ro lefva tillsammans — och kriget med sina svårigheter, besvär och bekymmer vore glömdt. För någon tid sedan skref jag dig till och då skickade jag litet pgr jemte några skålpund kaffe och socker. Det lärer väl riktigt kommit fram. Nu följer äfven litet kaffe och socker samt 50 Rdr B:co contant. Jag önskar endast att du och de stackars flickorna icke lida brist samt att ni åtminstone på utkomstens vägnar icke skulle vara den beskedliga svär-mor till last. Bjud till att bevisa henne den aktning, hon som din mor, men isynnerhet för sin utmärkta godhet har rätt att fordra. Gossens välmåga, och att han utan plågor fått tänder, fägnar mig öfver all beskrifning. Gud välsigne honom samt lemne honom sin nåd att uppväxa i dygd och redlighet. Medföljande bref till moster Aurora har A. haft hos sig visst en månad och först i går aftse gaf — — — det åt mig. Carl Gustaf är här och mår bra; i går aftse kom Langen och Tigerstedt ifrån Uleåborg. Du finner således att Langen icke är död, som de hos er berättat. Vår gamle hederlige Tujulin är blifven Öfverste-Lieutenant. Grotenfeldt och Brunoff Riddare af Sv.-Orden; Lieutenant Baron Wrede och Ekestubbe samt underlieutenant Schwartz, Tigerstedt och Gustaf Andersin hafva fått Sv.-Ordens guldmedalj.

Ibland andra ledsamheter, som mött mig under kriget, är äfven den, ehuru bland de minsta, att min dreng dog för några dagar sedan; likvisst saknar jag honom ansenligt.

Toivola d. 10 September.

Allt ligga vi ännu qvar på Toivola, utan ändring i vår ställning. Ryssarne, som vi ha emot oss, ökas dageligen och vi deremot minskas. En tid hade vi det glada hopp att så snart få fred, men nu tycks det ock ha försvunnit. Åtminstone är kriget i full låga. Kanske likväl freden är närmare än vi tro; Gud gifve det; då skulle man ännu ha hopp om en lycklig stund, om någon lycka ges i världen. Ack, bästa Marie Charlotte, hvart ha våra förra lugna och lyckliga dagar tagit vägen, då vi ostörda fingo lefva tillsammans! Nu äro vi på det grymmaste åtskilda, och till och med skrifva är ett brott, så att sådant måste ske med den största hemlighet. Kan allt sådant vara allmaktens vilja; kan den finna nöje i människors plåga? Nej visst icke och jag är fullkomligt öfvertygad att detta snart tar ett slut. Jag önskar endast att vi härdade ut till slutet; men mina krafter börja redan svigta och jag fruktar att förgås i sorg och bekymmer. Skulle jag ändå vara i stånd att få dig och er allesamman inom Svensk gräns, vore jag mycket nöjdare, men sådant ser för det närvarande svårt ut. Likvisst skall man ej förlora hoppet, de olyckliges enda tröst. Detta är visst intet roande för dig; men söta Marie Charlotte, jag är ej van att tala för dig annat än hvad jag tänker, och kan icke heller vänja mig dervid, om de ännu satte starkare skiljemurar oss emellan, än Svenska och Ryska arméen. Dessa skola ännu förskingras, men vår vänskap skall aldrig upphöra: och då till och med minnet af dessa folkmassor upphört, skole vi nöjde och glade lefva tillsammans, det må då ske i hvilken vrå af världen som helst. Flere af mina kamrater ha blifvit offer för detta helvetes väsende. Vår redlige vän Jacob Norrgrén är dödskjuten; hans bror Anders är söttdöd, Joh. Henr. Furumark, som nu är Öfverste-Lieutenant, m. fl. illa blesserad. Mig har Gud och dina trägna böner underligen bevarat, och jag hoppas det skall ske framdeles. Ordspråket säger att: *den Gud vill bevara, är utan fara*, och derpå förtröstar jag mig. — Carl Gustaf är och blir här, ehuru jag ej vet om det är det bästa; det är svårt att säga, hvar här är det bästa stället. — Kan du ifrån Willmanstrand, Mäntyharju eller någon annan punkt af det fördömda Ryssland skaffa mig en tulubb och få den hit, skedde mig en synnerlig tjänst. Jag hade så när glömt att tacka dig för skjortorna och halsdukarna; men skjortorna hade jag nästan kunnat um-

bära, för vid min återresa från Stockholm köpte jag lärft från Angermanland och sen jag kom hit lät jag sy mig deraf ett halft dusin skjortor, ehuru det blef gjordt på fusk.

P. S. Härjemte följer 25 Rdr B:co till dig.

Så lyder Dunckers sista bref från detta Toivola, hvilket Sandels och hans män på en enda sommar förbytte ifrån en vid Kallavesis stränder i dunklet förlorad punkt till finska strategins klarast lysande skådeplats. I de meddelade skrivelserna från honom afteckna sig med daguerreotypisk trohet alla de färgskiftningar, som försiggå såväl i hans som stridsbrödernes själ och hjerta, medan historien adlar till ett oförgätligt namn detta, hvilket dittills föga trängt till någon på längre afstånd, än brusingen af fjärdens vågor hinner framåt. Trognast återspeglas likväl kämparnes i Savolaks vexlande sinnesrörelser af de hvarandra bortträngande vexlingarna i naturen. Genom nordens alla årstider slingrar sig väl ett gemensamt drag af vemod, men huru annorlunda blickar dock icke detta ned öfver människorna mellan midsommarnattens rosiga skyar, ur högsommarens blekande guld och den öfver höstdagarnas allt mera hopträngda rymd med sjumilsteg framskyndande qvällens stundeligen tätande töcken.

Samma vemodsdrag genomgår äfven Dunckers alla bref från Toivola, ehuru detta i de tidigare ej sällan genombrytes af skymtar, som peka på förtröstan och glädje, på förhoppningar, framtindrande än helt nära, än i ett sig alltmera aflägsnande fjerran. Ju tätare och ihärdigare striderna mot fienden begynna påkomma, desto harmfullare blir den på en trång tummelplats fastkedjade kämpens sinnesstämning mot den utan rast eller ro hotande och anfallande. Sjelfva underrättelsen derom, att fienden förfarit mindre omildt, än man trott sig hafva anledning att af honom befara, snarare ökar i det hela förbittringen än mildrar denna. Man vill ej hafva att tacka för något den, mot hvilken hatet, ärfdt från i många sekel fortgående fejder, stundeligen stegrades genom nya. Det kostar bitterligen på det tappra mannasinnet att nödgas vänta af de hatades skonsamhet den räddning undan det värsta, som kämpens egna öfvermenskliga

ansträngningar förgäfvades sökt bereda åt sina älskade. Och från de håll, hvadan bistånd åt den i sitt eget bortströmmande blod drunknande hjälteskaran borde och kunde förväntas, utsträckas inga räddande armar. Den oroligt spanande blicken upptäcker tids och ofta annalkande hjälpsändningar; dessa tillskott utgöra vanligen redan för sig det dubbla antalet af det, som hela den Savolakska kårens allt mera glensnande leder kunna fylla. Men det är den redan förut öfvermåktige fiendens här, som sålunda förstärkes. Den femte brigaden, som ensam redan försökt och uträttat tiofaldt mer, än man haft rätt att af densamma begära, skall än vidare ensam uträtta allt. Den lemnas ej på ett kristligt, utan hädiskt sätt åt Guds försyn. Den modige krigarens trosartikel: hjälp dig själfvan och Gud skall hjälpa dig! ljuder nog förmädet äfven der den bryter fram såsom uttryck af hans stegrade själförtroende. Men när de, hvilkas skyldighet det vore att hjälpa, i stället för att fullgöra denna, utkasta uppmaningen till själfhjelp åt sådane, som af jernhård nöd redan mer än tillräckligt öfvertygats derom, att de äro förlorade, ifall de ej förmå hjälpa sig själfva, skär frasen såsom argaste hån i de besviknes hjertan.

I det hela taget kunde dock egentligen *ingen* anklagas och ställas till ansvar för det uteblifna biståndet. Deri låg måhända en tröst i olyckan, ehuru den visserligen hvilade på en af de svagaste grunder, som under en sådan kan läggas. Ty förfördelad, finner menniskan vanligen en bättre lisa i kraftyttringen att kunna vända sin förbittring mot någon konkretare personlighet än det bestämmingslösa *ödet*. Nu fick likväl detta uppbära skulden för allt godt, som icke skedde, ehuru det bordt ske: och dessutom för åtskilligt ondt, hvilket inträffat, fastän det kunnat uteblifva. Hufvudhären var själf ganska hjälpbehöfvande; och dess ledares fel låg ingalunda deri, att de icke ännu ytterligare hade förlamat sin handlingskraft genom att göra den kår, hvarmed de egde att operera, fullt lika svag som de skaror, hvilkas bestämmelse det var att på egen hand reda sig bäst de gitte. Befälhafvarenes stora, oförlätliga fel låg deri, att de genom Sandels' exempel icke läto öfvertyga sig om

omotståndligheten af den herrskarekraft, hvarmed hjeltens energiska vilja kan göra sjelfva den motspänstiga naturen sig underdånig. Hvad skulle väl de i vårligt öfvermod uppsvallande några Österbottniska bäckarna hafva betydt för honom, som handterade Saimas alla vattendrag såsom pligtskyldige bärare af hans outtrötteliga planer? Och för den, hvars blixtnabba rörelser uppslukade inom några få timmar alla afstånd äfven då, när hans obanade väg gick öfver de oländigaste moras och ödemarker, hade väl tillryggaläggandet af stråten, som förde på kungsväg till segrar på Finlands bördigaste, af dess raskaste, tilltagsnaste befolkning odlade slätter, knappt nog erfordrat lika många dagar, som den bakifrån af generalissimus ledda hären behöfde veckor dertill. Om det ock onekeligen var, såsom man påstod, ett svårt naturhinder, hvaraf strandarméens segrande framsteg hämmades, medan den Savolakska kåren utvecklade sin fabulösaste verksamhet, gjorde sig detta hinder vida mindre gällande i den yttre omgifvande naturens nycker än i öfverbefälhafvarens *naturliga* brist på alla de egenskaper, hvilka upplyftade Sandels till herre äfven öfver den brydsammaste situation.

Hos Sverige kunde man lika litet som hos landets regent föreställa sig bristande benägenhet att skynda det för lifvet kämpande Savolaks till hjälp. Derför sökte hvar man vid femte brigaden i det längsta inbilla sig sjelf och alla andra, att det väntade biståndet vesterifrån var i annalkande — liksom man ihärdigt demonstrerade omöjligheten af Sveaborgs kapitulation ända till dess, att denna visade sig såsom bedröflig verklighet i gestalten af några till hemnejderna sig smygande soldater, hvilka hade haft olyckan att vara med vid det nordiska ex-Gibraltars försvar. Men lika litet som ens det obestriddliga faktum af Sveaborgs fall kunde öfvertyga någon om fallets absoluta oundviklighet, ådagalade faktum af den uteblifna hjälpsändningen hvarken Sveriges oförmåga eller obenägenhet att äfven på sina skuldror taga någon anpart af den stundeligen lavinlikt sig ökande bördan, hvarmed Finlands försvar begynte nedbryta vårt lands krafter. Anspråken på bistånd här voro sannerligen icke

öfverspända. Redan en tredjedel af den armé, som under fältmarskalken Toll lägrat sig såsom en lyx kring skånska slätterna, på hvilka just ingen nöd gick, ansågs tillräcklig att, ifall den i tid förstärkt de finska vidt kringspredda skarorna, afböja dessas neddignande under fiendtliga öfvermakten. Biträdet af två tredjedelar skulle jagat undan hvarje föreställning om möjligheten, att finska hären var utsedd till en förtrupp, gjord att offras opp och af ingen efterskara följd; och sannolikt hade fienden sett sig tvungen att vandra samma väg som besagda föreställning. Den sydliga svenska hären skulle utan tvifvel gerna utbytt sitt, under dylika tider, ingalunda för tappre krigare *dolce far niente* mot nöjet att åt ättlingarne af Borkhausen och hans män återgälda vänskapstjensten, som Karela-rene, stupande ända till sista man, fordom hade på samma Skånska mark bevisat de svigtande svenska lederna. Men den sydsvenska arméns lott var och förblef den att se på, huru rågen skars på tegarna, och ej att sjelf på slagfälten få skörda lagrar. De finske krigarenes lagerskörd var väl på långt när icke lika knapp: dem lemnades ju ej tid och tillfälle till annat, ifall de ville, att de sjelfve och deras land skulle hållas vid lif. Men aldrig har den ofruktbarhet, som i allmänhet vidlåder lagerträdet, på ett tröstlösare sätt framträdt i hela sin nakenhet, än då lagern skulle ensam ersätta alla förluster, Finlands försvarare fått till kropp och själ vidkännas. Det strängaste beviset härpå frambryter genom den höstliga känsla, som utgör grundtonen i Dunckers sista skrivelser från Toivola. Intet enda genljud från skördens glada fester förnimmes deri. Då man läser dem, blir man till mods såsom under vandringen i en skog, hvarur alla sångfåglar redan flyktat jemte all grönska: trädens grenar, bortkasta all fåfänglig grannlåt för att göra sig hårda mot is och snö, hvilka kanske redan nästa natt tungt falla öfver dem; och de gulnade, torra löfven, som dittills ehuru med möda ännu hållit sig fast, kastas af stormen öfver vandrarens hufvud eller dansa tanklöst kring hans fördröjda fot. Men mellan de nakna stammarna tränger nu mindre en skymt af himmelens ljus, än då deras täta kronor uppfångade

sommarns strålar; dock från stranden derborta höres doft det höstligaste af allt höstligt då: vågens, som brusten suckar vid klippan, att sommarn är all, att vinterns tid snarligen är inne, då inga skördar mogna för lifvet mer, men desto flera för döden.

Innan vi gå att åter genom Sandelska brigadens yttre öden under sommaren förklara den historie af sitt inre, Duncker i brefven lemnat, böra vi tillägga ännu en anmärkning. Vår afsigt var att vid meddelandet af hans skrivelser bortlemna åtminstone till någon del de ständigt återkommande uppgifterna på de summor, han idkeligen antingen öfversänder eller ämnar öfverstyra till sin familj, medan oron öfver dennas ställning lemnar hvarken dag eller natt hans själ frid och hvila. Vi befarade, att den kalla blicken kunde känna sig besvärad af de med synbar ångest upprepade siffrorna. Men när stunden var inne att utstryka dessa, hade vi dock ej hjerta dertill. Ty de för den likgiltige så tråkiga talen beteckna ju hvad den tappre mannen af sina i det hela knappa tillgångar sparat in på sitt eget lifs uppehälle och nödortft, på det att föremålen för hans kärlek skulle ingen brist lida — ehuru han för att lugna dem äfven i detta hänseende vemodigt skämtande mer än en gång ger sig min att vara en Croesus på bara backen och lefva såsom en Lucullus i ett — pörte. De äro sålunda, dessa siffror, mätare af hans kärlek och hans uppoffringskraft. De vända utåt för hjertats öga den inre sidan af samma hjeltelynne, hvilket hvarje ögonblick är redo att gifva ut i de yttre striderna lif och blod för fosterlandets räddning. Äfven i ett annat afseende har författarens plan undergått någon förändring. Meningen var nämligen ursprungligen den att stundom lemna en mera detaljerad framställning af den Sandelska kårens operationer i allmänhet. Men då en lycklig slump omsider bragt i händer, som förstå att tillbörligen uppskatta fyndets stora värde, en handskrift, hvarur full klarhet sprides öfver: „Femte brigadens krigshändelser och operationer uti Savolaks, Carelen, Öster- och Vesterbotten“, författad af Joh. Jakob Burman, och denna skrift snart kommer att ställas inför publicitetens dags-

ljus, anse vi oss ännu mer berättigade än förr att inskränka vår berättelse hufvudsakligast blott till de tilldragelser, hvilka närmast beröra Dunckers egna öden under kriget. För öfrigt hänvisa vi läsaren till Montgomerys, med hela lifligheten af outplånliga ungdomsintryck framkastade målningar af ifrågavarande händelser. En varmare hållen beskrifning af krigiska äfventyr än t. ex. den, hvari Fahlanders och hans mäns — Montgomery, en yngling ännu då, hörde sjelf till desse — ströftåg från Kivisalmi till Henriksnäs utmålas, anträffar man väl ganska sällan. Öfversigten förmörkas dock något derigenom, att Montgomery, hvars framställning omfattar hela finska krigets, genom tid och rum vidt kringstridda detaljer, nödgas oupphörligen sönderslita berättelsens sammanhållande trådar, så att endast årets på hvarandra följande månader erbjuda en synkronistisk ram för de ur sammanhanget lösryckta episoderna.

„Lyckan står dem djerfvom bi”, säger ett tappert ordstäf, och dettas stundom något problematiska sanning bestyrktes åtminstone i begynnelsen af Sandels’ operationer genom hans erfarenhet. De stora olägenheter, den fega ordalydelsen och den ännu fegare tolkningen af den allmänna instruktionen för fälttåget i Finland hade åstadkommit, förbyttes i flera afseenden genom Sandels’ djerfhed till opåräknade fördelar. Det snabbfotade återtåget af den endast häruti Akilles like Klingspor hade föranledt en spridning af fiendens skaror, som en skälig försigtighet i annat fall sannolikt skulle förbjudit. En öfverdrifven vaksamhet mot motståndare, hvilkas förnämsta skicklighet tycktes utveckla sig i snabblöperi, begynte man anse såsom bortkastade perlor, ehuru underrättelserna om hvad, som hade passerat vid Siikajoki, Revolaks och framförallt vid Pulkkila, gäfvö anledning till allehanda betraktelser af motsatt beskaffenhet. Men då Sandels företog sig att verkställa ännu mera pilsnabba rörelser framåt än de, genom hvilka grefvarne Klingspors och Cronstedts återtåg hade varit utmärkta, lemnades åt ryssarne ganska litet rådrum att göra en helsosam tillämpning af den dyrköpta erfarenheten. Deras fältmagasiner och öfriga upplag af förråder voro kringströdda på från hvarandra vidt aflägsna

punkter, utsedda i enlighet med sannolikheten, att kriget skulle fortsättas i Savolaks, såsom det hade der begynt. Det der kunde ej i en handvändning förändras. Emellertid flögo de af Sandels utskickade utförarene af hans vilja, hvilka kände nejderna såsom barnet lär sig känna stugan, hvori det är födt, och som dessutom leddes af naturmänniskans lokal-instinkt, vida omkring likt jagande falkar; och der de slog ned med lika stor djerfhet som klar besinning, voro såväl bevakarene som det bevakade ohjelpigen förlorade. Det var Sandels' manér att i fiendens visthus se sin ymnigaste förrådskammare; och då fienden, ehuru icke synnerligen väl förberedd, han heller, för kriget, ändock hade vida mer att komma med än vi sjelfve, som i det hela egde stort ingenting att vinka på, bekom den Sandelska metoden att proviantera sina trupper dem alldeles förträffligt, så länge den ville bära sig. Det dubbla nöjet att på en gång betala fienden för gammal ost, som man plägar säga och göra en rikelig skörd, der man förberedt denna under eld och rök, var ett sätt, att „leben und leben lassen“, som ypperligt öfverensstämde med de Savolakske svedjebrukarenes jagtvanor. Och de hemma kvarblefne vännerna och kunderne voro icke sene att bjuda sig sjelfve till deltagande i dylika roligheter. Af allt förunderligt, som Sandels i Savolaks och Karelen åstadkom, var dock det förunderligaste den trollkraft, hvarmed han hade hela menighetens själ i sin hand på samma sätt, som han styrde sina egna krigareskarors. Folket *kände*, att de här hade att göra med en *man*, liksom en menniskoålder tidigare fallet varit med Sprengtporten; och vandt att ingenting få och ingenting begära till skänks, är dess första behof att kunna lita på dem, för och med hvilka det går att sätta allt på spel.

Mycket hade af den Savolakska kåren blifvit uträttadt och vunnet, medan Duncker var borta på sin färd till Stockholm. Men då han i medlet af Juni derifrån återvände, begynte redan en häftig omsvängning af lyckans hjul ega rum. De detachementer i hvilka brigaden under våren varit upplöst, sågo nu plötsligen en gräns satt för sitt hvarken dag eller natt hvilande framåtskridande. Framgångens tid var förbi. Öfverman-

nade på alla punkter af fiendens mångdubbelt förökade styrka måste de rygga tillbaka, ehuru de i det yttersta spjernade deremot. Ingen fyndighet, ingen förtrolighet med lokalen, intet mannamod förslog numera till annat än att hjälpa de spridda hoparna och hvad de hade i sin vård ur ögonblicklig klämma. Och deri lyckades man makalöst. Blott en enda från Varkaus medtagen jernslinga hade stannat i sticket, då major Grotenfelt, som i sin födelsebygd vid Jorois ström i nära fyra dygn hållit ut mot en betydlig öfvermakt, omsider öfvervåldigades af denna. Men för öfrigt „erhöll fienden inga priser och intet en enda trosskärra eller något annat kronan tillhörigt, som kunde begagnas” *). Det gifves kronor, som icke hafva dylika förvaltare af sitt gods eller ej förstå att göra ett värdigt bruk af desse.

Sandels ådagalade likväl öfverlägsenheten af sin härförareförmåga äfven dymedelst, att han icke med fetischdyrkarens blinda ifver fasthöll sig vid något utvärtes ting, enär högre intressen genom dylik afgudadyrkan kunde äfventyras. Så beslöt han sig redan, innan den yttersta nöd trängde på, till den mest påkostande uppoffring, honom kunde åläggas, då han drog sig bort från detta Kuopio, hvilket den lika kloke som djerfve C. W. Malm med tillhjälp af sine goda vänner och bundsförvandter bland allmogen den 12 Maj hade intagit. Kuopio hade sedan den tiden varit lejonkulan, hvarifrån Sandels sjelf och hans män drogo ut på rof, centralpunkten, hvarest öfverbefälhafvaren höll i sin säkra hand alla trådar af de vidtutgrenade operationerna. Endast de allra viktigaste skäl kunde förmå en så energisk och beslutsam man som Sandels att öfvergifva en position, så lämpad efter hans sinne och behof. Burman i sin nyss omnämnda skrift erbjuder en klar och noggrann insigt af dessa tvingande omständigheter samt af den retrograda rörelse, hvartill de föranledde brigaden. Det vore en lätt sak att *omskrifva* hans framställning; men vi föredraga dock att *afskrifva* ögonvittnets

*) De citerade orden äro Burmans.

och deltagarens *verba formalia*. Läsaren förlorar ingenting derpå, och jag vinner fördelen att få respektera eganderätten.

Sedan Burman omtalat alla de vidriga omständigheter, hvilka förmådde Sandels att sammandraga hela sin kår vid Henriksnäs, hvarest densamma inträffade d. 16 Juni, fortfor han sålunda:

„Der ämnade Brigad-chefen göra det kraftigaste motstånd ehuru dess styrka icke utgjorde mera än omkring 1600 man och fiendens enligt alla öfverensstämmande underrättelser öfver 4000 man Infanterie utom ett talrikt Cavallerie och 18 canoner och kastpjecer“.

„Den 17:de Juni avancerade en fientlig corps inpå vår fältvakt, men drog sig efter några å ömsesidor växlade skott åter tillbaka utan någon förlust å vår sida. Emedlertid inlopp underrättelse att fienden upparbetade en väg, som leder ifrån Wehmasmäki åt Karttula Cappell, hvarifrån en farbar väg leder genom Haminalax åt Kuopio; äfven att han medelst medförde Pontoner och båtar sökte komma öfver Koirasalmi sund och derigenom tournera brigadens venstra flanke. Brigaden har väl möjligen kunnat hindra desse fienders dristiga företag; men å man var osäker om icke fiendens canonslupar, hvilka redan voro under vägen ifrån Nyslott och Willmanstrand snart kunde inträffa uti Kuopio, hälst man icke hade dylika att hindra honom derifrån, hvarjemte det kom under öfvervägande att om fienden lyckats att forcera positionen vid Henriksnäs, så var den enda väg till reträtte öfrig åt Kuopio och Toivola; ifrån staden till sistnämnde ställe är 1 mil sjöväg. Brigaden skulle i sådant fall förföljd af fienden nödgats under embarqueringen uthärda dess artillerie och infanterield utan att kunna försvara sig eller göra fienden något afbräck; och om några fientliga canonslupar med detsamma hunnit inträffa, så blef all öfverfart omöjlig och hela brigaden förlorad. Vid öfvervägande af alla dessa skäl, och sedan alla fångar och magasiner allaredan voro ifrån Kuopio stad till Toivola öfvertransporterade, ville Brigadchefen icke exponera sina modiga stridsmän för ett så nesligt öde, utan beslöt att så länge intet hinder mötte, sätta hela brigaden öfver och fatta posten vid Toivola strand, hvarföre han den 18:de Juni lät bataillonerna successive marchera och sätta sig öfver med båtar, som der till långt förut voro tillreds. 300 man af Wasa nya regementet med 50 Savolaks-jägare jämte tvenne 6 sk:ds canoner utgjorde ariergardet, men bröto icke upp förrän de öfriga bataillonerna redan hunnit embarquera, och på det att ariergardet icke skulle blifva öfverraskadt af fienden, då det skulle sätta sig på båtar, utsattes en fält-

vakt, 50 man stark, $\frac{1}{8}$ m l ifrån embarqueringsstället, hvilken hade beridne jägarevedetter frammanföre. Kl. 8 eftermiddagen attackerade fienden denna fältvakt, då Brigadechefen, som uti staden öfvervar embarqueringen och inväntande de sista troupperna, beordrade Löjtnant Coliander med 100 man af Wasa regementet för att understödja fältvakten och uppehålla fienden tills att sista trouppen hunnit om bord, hvarefter fältvakten jämte den sända förstärkningen fick ordres att landvägen draga sig till Kelloniemi udde och der, mindre exponerad för fiendens eld, gå på båtar öfver till Toivola. Denna manöver lyckades ganska väl; fienden förföljde dem icke längre än till staden, som nu var alldeles öde, emedan äfven alla innevånare flyktat undan“.

Sådan var denne Sandels, om hvilken man för poetiska ändamåls skull funnit lämpligt inbilla menskligheten, att hans kår i det största ögonblick, som någonsin förunnades både brigaden och honom sjelf, allmänneligen hyst den meningen, „att han var dess fegaste man“. Ingen behöfver lära sig af samma styckes slut, der denna tirad förekommer, att Sandels personligen var en af de modigaste anförare, som haft äran stå i spetsen för tappra skaror, och att hans brigads supponerade mening om honom varit det gröfsta misstag, den kunde låta komma sig till last. Men hvad man mindre allmänt känner, är hans utomordentliga omtänksamhet att förutse hvarje omständighet, som kunde befordra eller öfverkorsa hans uträkningar. Djerf, så att hans planer oftast gingo fram ända till möjlighetens yttersta gränсор, ja stundom öfverskredo äfven dessa, lemnade han dock åt slumpens nycker ingenting, som kunde vid vågstyckets utförande beräknas på förhand. Det var denna sällsamma förning af det manligaste mod och den menskligaste klokhet, som förklarar möjligheten af den hjälteroll, Sandels i Savolaks utförde, och som ställer honom i jemnbredd med alla tiders ypperste, hvilka med begränsade medel utfört oändeligen stora ting.

Äfven valet af den plats, Sandels nu utsåg till sin strategiska sommarstation, lemnar det evidentaste bevis både på hans beslutsamhet, som ej vill vika ett enda steg längre tillbaka, än den oundvikligaste nödvändighet påbjöd, och på hans allt öfverskådande blick, som på en gång vet utspana hvarje svagare

punkt, der fienden lättast kan åtkommas, och likaså hvarje smyghål, som kunde blottställa honom sjelf för fiendtlig öfverrumpling. Ej långt norrom Sandels' läger i Toivola reser sig en betydlig höjd med det dystra namnet Uuhumäki, men hvarifrån den fredliga blicken, rikeligen lönad för sin möda att skåda vidt omkring sig åt alla håll, uppmäter ej blott det herrligaste panorama af utsigten i dess helhet, utan ock derjemte får dröja vid otaliga detaljers ljufva behag. Från en sådan höjd blickade Sandels' fältherreöga ned öfver de omgifvande tingen; och intet syntes honom så stort, att han ej i klarhet kunde uppfatta det i hela dess betydelse, men intet tedde sig ändock för honom så ringa, att han föraktande skulle förbisett detsamma.

Häftig var väl den strid, som 1808 blodade Saimas alla vatten och stränder; häftigare måste ändock striden hafva varit på samma ställen, då elementerna under blindt raseri först på må få formade de konfigurationer, af hvilka dessa vatten begränsas, fantastiskt såsom himmelens blå en sommarafon af skyarnas nyckfulla konturer. Äfven det ställe, hvarpå Toivola är beläget, bär vittne om dessa i en urtids dunkel försiggångna våldsamma daningar. Naturen tyckes hafva ämnat det egentligen till en ö, men i hastigheten bortglömde hon att deråt gifva den sista inskränningen, hvadan det ej utkastats i sjön lika handlöst och utan sammanhang med fasta landet som Sorsansalo och de öfriga helt nära liggande holmar, hvilka utgjorde liksom detacherade fästen för Toivolaläget. För öfrigt ter sig denna halfö såsom ett från norr till söder på hufvudet ställdt motstycke till det i motsatt riktning uppåt sträfvande, af otaliga vikar genombrutna sjölandskap, på hvars östliga strand Kuopio är beläget.

Detta läge, som numera förskaffat Kuopio heder och värdighet af stapelstad, tvingar vandraren liksom landsvägen sjelf att stanna vid dess strand. Redan vid Jynkkä tager den väg af, som i vestlig riktning förer till Karttula och som derifrån med starkare böjning mot norden, genom Pielavesi, leder till Brahestad. Förmämsta olägenheten af Sandels' utvandring till Toivola låg också deri, att stråten för fiendens transporter och

strategiska operationer från Nyslott till Österbotten nu låg öppen. Dittills hade Sandels' ansträngningar skyddat från det hållet Klingspors långa vårhvila på sin armés lagrar. Sandels var ej den man, som tröttnade vid utöfningen af sin pligt, när det gällde. Hade hans lynne icke varit sådant, låge den föreställningen nära till hands, att han, utledsen vid den ogenhet, hvarmed herrarne i högqvarteret tillbakavisat äfven hans billigaste anspråk på bistånd i de fall åtminstone, då han sjelf inga utvägar egde till afhjelpande af de öfverklagade bristerna, lemnat också från sin sida åt överbefälet att hjälpa sig bäst de behagade. En krigare, som begär hägn ej blott af sitt svärd, utan derjemte af en trogen sköld, önskar redan för sitt eget intresses skull, att denna icke med bruten motståndskraft måtte möta striden. Men Klingspor, ehuru försigtighet i smått mer än någonting annat låg i hela hans lynne, tyckte sig hafva gjort nog såsom menniska och fältherre, då han bokstafligt efterlefde den beskedliga läran: „bättre fly än illa fäkta". Han besinnade ej, att mödan af det baksprång, hvarmed han så visligen undvek sin armés klackar, då den tågade fram och dess skospetsar, när den var stadd på återtåg, möjligen kunnat förkortas med ett par mil, ifall Sandels försattes i tillfälle att allt fortfarande ställa sig i vägen för de fiendtliga massor af allehanda slag, hvilka sträfvade att österifrån ännu ytterligare störa fältmarskalken under hans små bestyr att bereda sig den komfort och säkerhet, det närgångna krigets impertinens gjorde lika behöfliga som svårtillgängliga. Vi vilja här meddela ett bevis bland de flera, som i samma syftning kunde åberopas på den beredvillighet och öfverlägsna klokhet, hvarmed Klingspor fann lämpligt att understödja Sandels' allt förutseende ansträngningar.

„Brigade-chefen anhöll medelst memorial af den 29:de Maj hos fältmarskalken om tillstånd, att af de uti Saimen och Kallavesi under requisition satte större båtar och lodjor få inrätta några canonbåtar och bestycka desamma med de på Varkaus tagna större och mindre canoner, i afsigt att med dem kunna hindra fienden, att begagna sina uti Willmanstrand sedan förra kriget ägande och under utredning varande slupar, hvilka brigadechefen förutsåg skulle

blitva mycket besvärande då de engång hunno komma uti öfra Saimen. Till inrättande af de projecterade canonbåtarne anhöll brigadchefen att någre sjöofficerare måtte blifva commenderade.

Men denna proposition blef afslagen på den grund, att alla sjöofficerare skulle emplojeras på den flottille. som uti Uleåborg och Bottniska viken skulle inrättas“.

Det der afslaget låter dock nästan för starkt att kunna tros vara utgången till och med från en sådan öfverbefälhafvares torftiga hjerna och ännu torftigare hjerta som Klingspors. Kommunikationen såväl till lands som vatten stod obehindradt öppen med Sverige, hvilket utan tvifvel hade förmått förse honom med de ämnen, hans, måhända just i följd af Sandels' projekt, till mognad komna hafsfunderingar erfordrade. Men han tvekar ej att tvärt afslå den på sig sjelf tillbakakastade, blott till resurserna af sin egen rådighet och uppfinningsrikhet hänvisade Savolaksförsvararens anhållan om ett bistånd, svårare att taga i öknen, än Sandels visat det vara att der taga bröd. Ty det var skicklighet och erfarenhet i sjöväsendets högre detaljer, hvaraf nu gjordes behof. Men Klingspor går än längre. Han ej blott afslår Sandels' begäran. Äfven af Dunckers bref se vi, att flere bland de officerare, som hade sina hemvist vid Saimas stränder, blifvit bortkastade till tjenstgöring på flottan*). Jag hatar Klingspor med hela innerligheten af min kärlek till

*) En kommendering af „arméens flotta“, bestående af fyra officerare — major Sjöman, kapten Munck, löjtnanterne Boberg och Ramsay — lika många underofficerare samt åttatio man föröfrigt, var förlagd till Christina och Laivanlinna. Sedan desse, såsom redan ofvanför omtalades, nödgats hjälpas åt att öfverlemna åt lågorna allt, som brännas kunde på besagde ställen, ansågos de hafva gjort nog för Savolaks' försvar, och man hör derefter icke mera af dem i detta hänseende. Utan tvifvel var det om återfående åtminstone af denna fördelning, Sandels gjorde påstående. Under sjelfva kriget hade likväl blifvit organiserade en „Båtsmansbataljon“ under kapten Brummers befäl samt „Arméens flottas volontairer“, utgörande 72 man och anförde af kapten Rechenbach. Båda dessa truppafdelningar räknades till femte brigaden, ehuru de qvarstannade i Uleåborg.

min kärlek till det fädernesland, hvars högsta, heligaste intressen, han skandalöst komprometterat; jag föraktar honom med all den styrka, hans infama sätt att uppfatta och fullgöra sin pligt, medan land och rike äro stadda i lifsfara, ingifver; och jag erkänner ingen annan gräns för mina tadlande omdömen om honom än den, hvarvid skäl och bevis upphöra. Jag jäfvar likväl icke riktigheten af tyskarnes sats, att: „man kann selbst dem Teufel zu viel thun“; och därför tillåter jag mig ej, emedan bevisning saknas, att härleda fältmarskalkens nyss omtalade afslag från missunsamhet emot den öfverlägsne underbefälhafvaren. Men hvilket namn man än må vilja gifva åt motivet af det faktum, som beröfvade Sandels möjligheten att försvara Savolaks så som han det önskade och i annat fall kunnat, qvarstår ändock hvar människas rätt att åt sjelfva detta faktum och dylika gifva hvad namn man än behagar.

Sandels drog likväl ej derur ett enda ögonblick någon slutsats om förminskad skyldighet för sig att i det yttersta söka fullgöra allt, hvad honom ålåg. Samma dag, han såg sig tvungen att vika undan från det äfven af alla sina öfriga innevånare öfvergifna Kuopio, hade dessutom hufvudhären brutit opp och genom det heroiska björnataget vid Lappo nära en månad deretter till fulla bevisat, att dess långa dvala, hvarmed den tagit sin skada igen om våren för sin störda ro i vinteridet, nu omsider var öfvervunnen. All anledning ledde således till den förmodan, att det envig, femte brigaden under hela Maj månad och förra hälften af Juni hade utkämpat så godt som ensam, numera skulle öfvergå till en allmän strid, och att öfverbefälet genom den oersättligt förlorade tiden lärt sig inse värdet af en väl och raskt begagnad. Denna slutsats visade sig dock tyvärr lika illusorisk som så mycket annat under det kriget. Hvilket eldigt gry brann i den finska hären uppenbarade sig blott på slagfältet och vid de tillfällen, då de enskilda krafterna släpptes lösa att verka, såsom t. ex. Spoof och Roth, på egen hand. Blytung lik en döendes förbannelse fastnaglade deremot skandalen af den ledande fältmarskalksstafven arméns rörelser, utom då det gällde återtag — ehuru den finska tröghe-

ten stundom vid sådana tillfällen, såsom vid Siikajoki, inlade egenmäktigt protest mot de andrutna skarornas gatulopp, för hvilket ej de, men deras fegaste eller kanske rättast sagdt ende fege man var gjord.

Det var billigt, att Duncker skulle få taga sin skada igen för all förlust, utmärkelsen att till konungen framföra segertidningen angående striden vid Pulkkila förorsakat honom. Flere bland de kamrater, han vid återkomsten ännu anträffade vid lif, framförallt dock Fahlander och Malm, hade under hans frånvaro vuxit ett hufvud längre i krigisk reputation, än han dem vid sin afresa qvarlemnade. Hans högsinte befälhafvare sörjde således på det liberalaste sätt genast för tillfällen åt Duncker att intaga den plats, honom tillkom både i umgänget med farorna och det derur härflytande anseendet inom kåren. Redan midsommardagen, på hvilken Duncker hade daterat sitt första bref från Toivola, aftagade han kl. 11 om aftonen till en expedition, hvarvid Sandels fästade synnerlig vikt, emedan dess lyckliga utgång kunde medelbarligen bidraga till hans motståndares förderf.

Brigadchefen hade gjort allt, hvad upptänkas kunde till att försätta fienden i mörker och ovisshet, medan han, så långt det ville låta sig göra, sökte konfiskera för egen räkning upplysningar och trygghet. Före sin reträtt hade han hopsamlat alla farkoster, som i närmast liggande fjärdar och vikar åtkommas kunde, och gömmande dessa båtar bakom holmarna vid Toivola ville han blott med de varelser, som rörde sig medelst fenor och vingar, dela rättighetep att färdas genom Kallavesis och de öfriga Nord-Saima vattendragens böljor. Till yttermera visso lade han embargo på nejdens samtliga kronobetjente, så att fienden äfven i detta afseende saknade all upplysning och handräckning. Utom de till positionens försvarande utsatta nödiga fältvakter förrättades täta patrulleringar på båtar till sjös, och på det att brigadchefen tidigt måtte blifva underrättad om alla

fiendens företag, utsändes pålitliga kunskapare till fiendtliga sidan för att noga inhemta dess förehafvande.

I följd af alla dess kunskapsälskande forskningar och bemödanden, samt understödd af allmogens trofasta, inga farhågor skyende beredvillighet att tillhandagå deras hembygders modige försvarare, erhöll Sandels säker underrättelse derom, att en väldig provianttransport var på väg från Varkaus till Kuopio, der den med högsta otålighet förbidades af de ryska trupperna, hvilka allt mer och mer begynte känna olägenheten af sin Tantalidiska ställning vid Kallavesis ogästvänliga stränder. Från Nyslott hade de väntade förnödenheterna med all trygghet vandrat sjöledes till Varkaus. Men att derifrån få dem helbregda fram till destinationsorten, det var den stora — livsmedelsfrågan. Och den frågan hade Sandels en afgjord böjelse att lösa ungefär, såsom Alexander löste den gordiska knuten. Duncker utsågs till svärd vid exekutionen. Huru maktpåliggande brigadchefen ansåg planens lyckliga utförande vara, bevisades ej blott genom detta val af expeditionens ledare. Hvad han sjelf samtidigt företog till hennes trygghande, tyckes lemna derpå ett ännu starkare bevis.

Med den säkerhet i blick, hvarmed Sandels plägade tränga till målet, dit han ville hinna fram, utsåg han äfven nu lokalen för katastrofen. Då frågan var om Cronstedts bedröfliga återtåg, omnämndes redan i förbigående ett ställe vid namn Paukarlaks med anledning af de kanoner, dem greffen fann vara för skrala att fortsätta färden i hans förnäma sällskap. Sandels, hvilken icke delade sin f. d. förmans aristokratiska fördom hvarken mot Savolaks' studsare eller kanoner och som äfven i detta hänseende kunde svälja både mygg och kameler, hade dragit försorg om de försänktes frambefallande i vårljuset ånyo. Dessa kanoner, tio till antalet, tycktes hafva så legat till sig på sjöbotten, att de numera icke ansågos ovärdiga att fortsätta marschen. Och vid samma Paukarlaks, der denna sällsamma fångst hade blifvit gjord, skulle nu Duncker göra en lika rik, ehuru af annat slag. Den ofvannämnde transporten måste tåga fram helt nära stranden af tvänne små vikar, bildade af det inträngande

Koirusvesi och lika många utskjutande uddar. Detta ställe ansågs enkom klippt och skuret för öfverrumplingsplanens verkställande.

Duncker hade vid detta tillfälle under sitt befäl 120 man af sina redan mångbepröfvade jägare och lika många af de ej långt förut uppsatta Vasagossarne, hvilka, utgörande 657 man, kallades „Vasa nya Regemente” och qvarstannat i Uleåborg för att derstädes inöfvas i „trassel och exercis”. Stadd i trångmål, hade Sandels nyligen beordrat dem att ila till sin hjälp; och under öfverstelöjtnant Conradis befäl infunno de sig i hans läger. Sandels känner synbarligen ett ädelt behof att särskildt uppmuntra Finlands yngsta regemente med dessa varma loford, hvaraf han gjorde ett så mästerligt bruk. Han slutar nämligen sin rapport med följande försäkran: „jag anser mig likväl icke böra obemäلت lemna, att Vasa Regemente, ehuru nyligen uppsatt, uppförde sig med all den tapperhet och skicklighet, som af en gammal trupp kan väntas”. Lycklig den ungdom, som under sin „Kampf der Annerkennung” har att göra med en så nobelt sinnad och varmhjertad prisdömare som Sandels! Och dess lycka är dubbel, då den liksom det unga Vasaregementet förstår både att rättfärdiga berömmet och att löna det ädla erkännandet med lika ädel erkänsla.

Ifrigt, men tyst, såsom hade det gällt ett möte mellan älskande, drog den raska skaran åstad i den nordiska midsommarnattens *clair-obscur*, som utbredde öfver himmel, vatten och strandens grönska ett genomskinligt flor, hvarur den omärkligt undanvikande dagens glans lyste ännu ehuru med svalkadt sken. De till sjömän för tillfället förbytte jägarene gleda fram på tjugu, i tvänne lika starka „divisioner” afdelade båtar. Den ena anfördes af den tappre Duncker sjelf; den icke mindre tappre Malm förde befälet öfver den andra. Bättre män än desse två hade den Sandelska kåren ej att uppställa, då brigadens anförare af ett annat företag var förhindrad att i egen person deltaga i detta.

Ingen menniska med hjerta skrifver historien af sitt nödställda fäderneslands förtviflade sjelfförsvar på Elihu Burits sen-

timentala oliveblad. Och likväl kan man icke hindra en iskall rysning att genomla hela ens väsende, då man, sedan stridens stormar långt för detta lagt sig, och alla de, hvilkas hjertesorg och hjelteharm af samma stormar jagades upp till vild låga, redan gått till den eviga hvilan, *behjertar* vidunderligheten af de menskliga kollisioner, som drifva ädla, humana, ja, kärleksfulla män, att draga ut i midsommarnattens Gudsfrid, ej till öppen kamp bröst mot bröst, men till smyghål, hvarifrån rofvet af en hop, åt hungrande varelser ämnade lifsförnödenheter med minsta farlighet kan åtkommas jemte diverse thy åtföljande menniskolif. Dessa lif, hvilkas egentliga brott består blott deri, att de taga sig friheten existera tills vidare; som tjuste kanske af en natur, så skön att de aldrig skådat dess like förr, vore snarare böjde till vänlighet än till hat mot dem, för hvilka samma natur alltsedan födelsetimman varit så förtrolig, att de icke kommit sig till att varsna hennes ljufhet; som, ehuru till spillo gifna åt förbittring och förderf på den främmande jord, dit de kastats ut, utan eget val, kanske ej af *pligtkänsla*, men likväl af sin oeftergifliga pligtutöfning — dessa lif ega dock, äfven de, människohjertan, klappande af oro, bekymmer, ömhet för deras välfärd. Men för det att slumpen utsatt dem såsom ett *appendix* till några foror, hvilka släpas fram vid Saimas stränder, hafva de ingen rätt mera att lefva, att betraktas och behandlas såsom menniskor. Foglarna i luften och deras ungar, gömda mellan trädens grenar, skyddas af lagen ännu midsommartiden till sina lif; men den under arglös sång framtågande främlingen är hemfallen åt den rätt, hvarunder rofdjuren höra. Och det är Dunckers skyldighet att skipa denna rättvisa. Ingen betänklighet uppstår dervid i hans för menskliga känslor så öppna sinne. Hvilka tankar hvälfde sig i Dunckers och hans mäns själ, medan de tillryggalade sin hemlighetsfulla, nära fyra mils långa ärr. Ovar djupen, nemiighetsfulla, tigande såsom de sjelfve? Deras tankar hafva blåst bort med vinden, som påskyndade deras tåg; försjunkit med böljan, som bar detta. Men de skulle ej hafva varit *finnar*, om den yttre handlingen, till hvilken de skyndade, hade vändt utåt allt deras tänkande eller

till och med förflygtigat detta i rymdens tomhet. Det vissa är ändock, att för filantropiska grubblerier af den beskaffenhet, som nu på midsommardagens afton ett halft århundrade efter ströftåget till Paukarlaks tar makt öfver den återblickande reflexionen, fanns i kämparnes egna hjertan intet rum. I dessa kunde ej ens få plats en tvekan, sådan som den, Schiller låter sin Tell bekämpa i Küssnachts klyfta, då skytten medelst ord söker göra för sig klar nödvändigheten att med sin pil genomtränga den jernhårda barm, från hvilken herrebudet hade utgått, att en fader skulle förbyta sin sons hufvud åt sig till skotttafla. Lågan af deras förbittring och hämdelust lät dem i full klarhet se målet, dit de borde sträfva; och känslan deraf, att de försvarade, hvad jorden bar dyrbarast för dem, hindrade hvarje tveksamhet att tränga mellan detta mål och deras vilja att på hvilka vägar som helst bryta sig dit en bana. Ingen af de finska jägarene kände väl de ord, Schiller hade lagt i den schweitziskes mun; men ingen bland dem skulle heller bekymrat sig det ringaste deröfver, om någon hviskat i hans öra:

„Jetzt geht er einem andern Waidwerk nach,
Am wilden Weg sitzt er mit Mordgedanken,
Des Feindes Leben ist's, worauf er lauert“.

Ej ens då han böjt knä vid sin hemsockens kyrkoaltare, hade han väl någonsin tyckt sig mera rättfärdigad inför Gud och människor än nu, då han hukade sig ner i Paukarlaks' vilda skog. Och Schiller skulle i alla fall sjelf erbjudit en replik, hvaremot ingenting kunnat med skäl invändas. Han fortsätter nämligen så:

— „Und doch an euch nur denkt er, lieben Kinder,
Auch jetzt — Euch zu vertheid'gen, eure holde Unschuld
Zu schützen vor der Rache —
Will er zum Morde jetzt den Bogen spannen“.

Ur Dunckers egna bref veta vi, att i hvart andetag den känslan beherrskade hvarje annan:

„Die armen Kindlein, die unschuldigen,
Das treue Weib muss ich vor deiner Wuth
Beschützen;“ —

och mer eller mindre var väl fallet dylikt hos alla hans kamrater.

Bland *Bulletinerna* finnes upptagen en rapport, daterad Toivola den 27 Juni 1808, som, fastän utgifvarene funnit skickligt att låta den underskrifvas af en obekant personlighet vid namn J. J. Dunker *) och kalla stället, som var expeditionens föremål: Pankarlaks, likväl utan tvifvel är författad af Joach. Z. Duncker och gäller hans bedrift vid Paukarlaks. Ehuru skriven med klaraste besinning genast efter det blodiga arbetets fullbordan, röjer äfven denna rapport, att Duncker ej kunde föreställa sig någonting annat, än att han utöfvat en oeftergflig rättvisa, då han genom sin nattliga bragd utkräft hämd för begångna oförrätter. I vredesmod omförmäles, huruledes han: „genom säkra kunskapare och patrouillers utfärdande båtledes erhållit den underrättelse, att Ryssarne i Domaregård icke hade för sig något båt- eller flottbro-arbete, utan endast derstädes ett bageri för att baka den spannmål *de af landets innevånare deromkring röfvat*, och nu mera hunnit verkställas samt brödet blifvit bortfördt och bageriet till det mesta upphört, *sedan ingen spannmål från landet vidare var att tillgå*“. Men när fienden visade sig hugad att af egna förråder bereda sig

*) Denna förvridning af Dunckers namn påminner författaren om en annan ännu förargeligare, hvaröfver jag urladdade, redan för nära tjugu år sedan, min sorg och harm i en liten uppsats, hvilken en dåtidens vidtberömd f. d. vitterlekande censorinsk diktator, som numera gått till sina fäder, fann så förgriplig, att den icke kunde till tryckning gillas. I en slarfaktigt fabricerad öfversättning från en skrift, författad af den ädle Arndt och tryckt någonstades ej särdeles långt från det stället, der Duncker stupade i strid för Sverige, hade man, midt i farten att illustrera hjeltens namn tillåtit sig att benämna honom *Dunkel*! Patetiskt försäkrades på samma rad, att „*Antiken*“ åt dylika dunkla varelser plägade uppressa monumenter. Huruvida den obskure öfversättaren dervid erinrade sig Pauli berättelse om den hyllning, som i Athen vederfors „den obekante guden“, vet jag naturligtvis icke. Men hvad jag vet är det, att man derstädes ej fördunklade namnen på de ypperste, som fallit under försvaret af fosterlandet.

sitt lifs uppehålle och nödtorft, var äfven denna metod Duncker så litet i lag, att han anser allt tillåtet till förekommande af en sådan industri. Fiendens rent menskliga argument: *il faut que je vive*, vederlägger han peremptoriskt med den oppositionen: *je n'en vois pas la nécessité*.

Att företaget syntes i hög grad äfventyrligt och dess framgång ingalunda på förhand afgjord, röjer sig ögonskenligen i det öfverflöd på försigtighetsmått, hvarmed katastrofen förbereddes. Löjtnanterne Roos, Castrén, Weber få sig hvar och en särskilda positioner anvisade och de noggrannaste förhållningsorder. Duncker sjelf, behållande Malm vid sin sida, söker med ansträngdaste uppmärksamhet vinna säker öfversigt af det hela, och står hvarje ögonblick redo att handla efter omständigheterna. När man nu för tiden kallt betraktar saken, sådan den ligger inför efterverlden i sin oföränderlighet, vore man frestad mena, att befälets ytterst omständliga förberedelser till ernående af ett skenbart så lätt vunnet resultat, varit nära nog bortkastade samt att ihågkomma fransmannens epigram om den, som rustar sig att med ohejdad kraft *«enfoncer une porte ouverte»*.

Så lätt kunde denna spannmåls-leverans — åt lågorna dock icke tagas i den stund, den försiggick. Oaktadt alla *«säkra kunskapare»*, omhvärfdes utgången äfven då af denna mystiska horisont af möjligheter, som vidgar sig kring allt, hvad *komma skall*. Vid Wehmasmäki, beläget ej långt norrom Paukarlaks, låg dessutom *«en större fiendtlig styrka camperad»*. Från det hållet hotade egentligen faran, som kunde, om också icke helt och hållet tillintetgöra företaget, likväl ganska betydligt kompromettera dess fullkomliga framgång. Förbi det stället måste Duncker ändock med sin lilla eskader passera. Han *«verkställde sitt beslut så hemligt som möjligt var, för att icke vid Wehmasmäki af fienden blifva upptäckt»*. Landstigen på en udde en sextondels mil från Paukarlaks gästgifvaregård, hastade han in i en skog, der han sjelf väl fördold *«icke allenast kunde se hela Paukarlaks by, utan ock ett stycke af Landsvägen på ömse sidor af byn»*. Omkring kl. 3 e. m. den 25 Juni upptäckte han en kosack-patrull, som ridande nedåt från Wehmas-

mäki-sidan, närmade sig hans gömma. Den bestod af 3 man och qvardröjde en stund i nyssnämnde gästgifvaregård och deromkring liggande boningar. Den varseblef dock ingenting, som kunnat uppväcka farhåga, och red därför i allsköns lugn åt Nilvala; i motsatt fall hade det blifvit ett helt annat ljud i skällan. Detsamma skulle förhållandet äfven hafva blifvit, ifall en enda lefvande varelse bland de många af nejdens inbyggare, för hvilka Dunckers hemlighet icke var någon sådan, om också icke med ett ord, likväl med en blick, en min förrådt densamma. Men bland nejdens män, qvinnor och barn andades ingen, som hade lust att inbränna förrädarens Kainsmärke på sin panna. Dunckers och hans mäns affär var ju en familjeaffär för dem allesamman. Och Savolaks' befolkning utgjordes af en familj, hvars seder åtminstone uti ifrågavarande hänseende ännu voro *rent* patriarkaliska. Kl. mellan 9 och 10 samma qväll slog den afgörande stunden. Man såg en ändlös rad af stora transportvagnar nalkas från Leppävirta-sidan. De drog af 370 „präktiga hästar“, hvilka egentligen tillhörde ryska artilleriet, men för tillfället begagnades såsom anspann för foran. Det såg ett ögonblick ut, som skulle de annalkande vilja stanna $\frac{3}{8}$ mil från Paukarlaks vid en äng, som erbjöd bete. De gjorde dock ej halt der; drifne af sitt öde tågade de vidare. Också var detta numera ohjelpigen afgjort. Duncker hade ögonblickligen „detacherat under-lieutenanten Weber med 50 man af Savolaks jägare, till yttersta södra ändan af ofvannämnde äng, med befallning, att då sista Ryska transportvagnen vore förbipasserad, han straxt borde anfalla colonnen“. — Man ser att lokalen är en öde skog strax utanför människoboningar, vid hvilken ingen Trätäljas yxe eller svedjeflamma ännu rört. Såsom det enda *vestigium hominum* sträcker sig der, såsom så mångenstädes också i dag uti vårt land äfven för öfrigt, en landsväg; men invid denna kunna hela krigareskaror tåga fram och åter obemärkta af hvar och en, som ej vet förbida deras ankomst. Så äfven Weber och hans folk. Och hastigt var nu detta så omsorgsfullt förberedda drama utspeladt. Fienden blef af den sistnämnde „i queuen och af Lieutenant Roos i centern samt af

Duncker och Malm i téten *attaquerad*", medan Castrén hade *ordres*, att på sin post *qvarstanna* och i händelse af anfall från Wehmasmäki-sidan försvara sig till sista man". Ett sådant anfall hördes dock icke af, hvadan Duncker lyckades nära nog så fullkomligt som möjligt. De angripne förlorade 1 officer och 10 man döds skjutna, 1 under-officer och 8 man fångne samt allt lefvande och dödt, som till transporten hörde. Blott en del af eskorten, som utgjordes af män tagne ur det käckä, ofta använda Asofska regementet, men om hvars antal ingen uppgift är oss bekant, fann sin tillflykt i samma djupa skog å ömse sidor om vägen, hvarifrån förderfvet kommit öfver den. Att trosskuskarne grepo enahanda utväg, som eskortens flyende befäl och manskap, berättar Duncker uttryckeligen, ehuru det lätt kunnat förstås af sig sjelft.

Emellertid var nu denne man, som några månader förut uppmanat sin maka, att *om också för halfva värdet sälja chäsen*", sin enda egendom, för att bevara henne från ytterlig brist, ett ögonblick herrskare öfver tvåhundra vagnar, lastade med ofantliga förråder. Och han, som i den tiden haft så lifligt bekymmer för *hästens*" välbefinnande, visste nu ej rätt hvad han skulle företaga med de flera hundra dråpliga springarene, hvilka hade fallit i hans våld. På de tjugu små bräckliga båtarna kunde all denna herrlighet omöjligen få plats. Ingen tid var att förlora. Ferm, såsom den dittills varit, måste *expeditionen* blifva ända till slut. Blott några få atomer af de stora förråderna, af hvilka hela Sandelska kåren haft mer än tillräckligt för månader, kunde för kronans räkning bergas. Dertill lades åtskilliga dels förseglade dels oförseglade bref, en rysk karta samt trenne officersvärjor. *Resten tillät jag troppen att spolia; *)* och sedan detta var verkställt", tillägger Duncker,

*) Att denna *rest* icke bestod i större massor af lifsförnödenheter och dylika skrymmande varor, måste tagas för afgjort; ty i den enskildes hand erfordrade de ju ej mindre rum än i kronans. Dessa *spolia opima* utgjordes väl hufvudsakligast af diverse kannor *„votka"* som ifrån de törstiga ryska struparna af ödet förflyttades i de nästan lika törstiga finska.

„var jag föranlåten att låta ihjalskjuta alla hästar och uppbränna vagnarna med de derå lastade effecter”.

Så lyktades *den* blodiga leken. Det tyckes som både Duncker och alla andra haft anledning att vara väl belåtna med en sådan utgång, och det så mycket mera, som hvarenda man återvände lika helbregda från denna i sitt slag märkeligaste expedition under hela kriget, som han hade dragit ut till densamma. Belåtenheten stod dock i intet förhållande till sin anledning. Redan nu begynte Duncker få en förkänning af denna förunderliga, mystiska inflytelse, hvilken de gamle grekerne betecknade med benämningen: „gudarnes afund”, och hvaråt de ansågo utmärkta personligheter hemfallna, de der icke sett dagens ljus under den lyckligaste stjerna. Till gudarnes afund kom väl såsom tillskott äfven en smula af människornas. Vare sig dermed huru som helst: det vissa är, att Duncker sedan sin Juninatts-bragd vid Paukarlaks' stränder, närhelst han företog sig någonting viktigare under sitt korta återstående lif, städse möttes antingen af en verklig stor olycka eller utsatte sig åtminstone för beskyllningen att hafva ofrivilligt vållat en sådan. Det visade sig allt mer och mer, att Duncker hörde till dessa utvalda bland människor, för hvilka en hvardaglig lycka ej gör lifvet lustigt och lätt såsom en blomsterängas eller solstråles svängningar i den töckenfria luften; men på hvilkas handlingar och lidanden till ersättning faller en tragisk glans, som väl i begynnelsen leder deras stråt till undergången, men sedan till ett oförgängligt minnes tempelgårdar.

Bland jubelropen öfver det utmärkta sätt, hvarpå Duncker fullgjort sitt åliggande, upphof sig ett doft sorl, hvilket antydde att samme befälhafvare, hvars omtänksamhet vid Paukarlaks tycktes hafva urartat nästan till öfvermått, ändock i *en* ganska väsendtlig omständighet torde hafva förfarit med en besinningslöshet, som *efteråt* förekom äfven den enfaldigaste lika klandervärd som lätt att undvika. Det faller ej folk med gladlynt anlagda sinnen in att i en handling eller händelse, *ubi plurima nitent*, hufvudsakligast gräfvat sina tankar ned i en enda punkt, hvilken genom sin mulenhet skarpt sticker af mot alla de öfriga ljusa

sidorna af samma sak. Men för varelser med så melankoliska, grubblande, misstänksamma och — missunsamma humörer som finnarnes är det ett kärt besvär att utfundera, huruledes åt de klaraste förhållanden ändock kunde beskäras en skiftning af surmullenhet och åt de noblaste handlingar en brytning mot deras motsats. En förmodan är härvid vida vägnar tacknämligare än ett fullt konstateradt faktum, ty henne tillkommer en böjlighet efter olika omständigheter, en elasticitet allt efter olika behof att maniera henne, som totalt saknas hos det omedgörliga faktumet. Likaså har en lögn i följd af dess Proteus-artade mångsidighet uti ifrågavarande fall ett afgjort företräde framför den enfaldiga sanningen, och den vingelfotade lögnens merit förökes dessutom ofantligt genom dess egenskap att kunna utgifvas och emottagas utan den aflägsnaste skytt af bevisning, hvilken såsom oundgängelig barlast besvärar den tungrodda sanningens framåtskridande.

Det sorl, hvarom nyss nämndes och som var egnadt att blåsa omkull någon del af Duncckers senast ådagalagda förtjenst, förkunnade, att på en af de uppbrända vagnarna en betydlig fältkassa blifvit lågornas rof, liksom så mycket öfrigt af mindre värde och betydelse. Förlusten af ett sådant portativt Kalifornien skulle äfven för en rikare armé än de Sandelska vagabonderne varit åtminstone till stor förargelse; men för dessess fatigdom kändes den helt annorlunda hjertgripande. Och vi tvifla ingalunda derpå, att besittningen af denna imaginära skatt omöjliggen kunnat tillskynda dem lika stor fröjd, som dess förmodade mistning vållade hos dem afsaknad. Härmed vilja vi dock icke hafva absolut bestridt möjligheten deraf, att någon af de ryska forvagnarna kunnat för tillfället fungera såsom skattkammare *ad interim*. Besynnerligt förekommer det oss endast, huru dessa „betydliga“ guld- och silfvermassor så spårlöst gingo opp i rök, att ingen enda klump deraf förr eller senare kunde af någon dödlig hand framvisas. Vi taga nämligen för afgjort, att den så bittert sörjda och saknade fältkassan bestod i dukater och silfverrublar; utgjordes den af då tidens ryska assigna-

tioner, var den sin död värd och förtjente ej synnerligen, att dess aska skulle fuktas af saknadens tårar.

Men hvarpå grundade sig då denna dröm om ett Eldorado, försjunket i Paukarlaks' fjerdar liksom grefve Cronstedts tio kanoner? Upphofsmännen till denna uppgift gäfvö onekligen deråt en viss grad af sannolikhet, liksom deras auktoritet vältrade en sten på bördan af det ansvar, hvarmed Duncker belastades. Sandels sjelf, hvilken lärt sig penningens värde genom det förträffliga bruk, han deraf gjorde och som i sin rapport två särskilda gånger återkommer till detta i Dunckers egen alldeles förbigångna kapitel, återopar „fångarnes utsago”. Väl kunde det ej med skäl påstås, att det var lika lätt för detachementschefen att midt i stridens eld och larm anställa sådana forskningar som de, i hvilka brigadchefen, sedan allt var förbi, utan ringaste svårighet hade tillfälle att fördjupa sig; och möjligt var det dessutom, att den fångne underofficeren och de öfrige 8 krigsfångarne väl *trodde* sig veta, att en fältkassa medföljde, ehuru de ej kunde uppgifva, hvar den verkligen låg begravnen. Men — men, genom Dunckers förvållande gick den herrligheten ändock förlorad för hans behöfvande kamrater. Hundradefaldt mindre skäl förslå ju mången gång att ställa ädla människors förtjenst på förknappning.

Huru djupt skränet om den förlorade skatten gick Duncker till sinnes, kan väl numera ej med bestämdhet mätas. Hans finkänsliga, af småsinnets och orättvisans getingsting så lätt sårbara själ föranleder dock till den förmodan, att det smäktande ropet hos honom ej möttes af alldeles döfva öron. Harmen öfver en oändeligen mera grofhändt orättfärdighet, som några få dagar derpå grep i hans väsendes ömtåligaste strängar, öfverröstade väl dessutom hastigt nog det stygga skorret af dessa preludier, som bebådade hans ödes tragiska vändning.

En annan omständighet, åt hvilken Dunckers expedition till Paukarlaks gaf upphof, erbjöd för öfrigt mera grundade anledningar till sorg och grämelse. Fienden, som med lätt förklarlig vrede varseblifvit den beredvillighet, hvarmed inbyggarna i Paukarlaks befordrat Dunckerska skarans fördelar och dess egna

missöden, hemsökte byn med stränga straffdomar. Dess anseddaste och förmögnaste hemmansvärdar bortsläpades såsom surrogat för de svårt ersättliga förrådena och försvunno i obekanta öden, sig sjelfva till straff och androm till varnagel. Ryska öfverbefälhafvarens uppskrämde inbillningskraft förmådde ej se annat än *uppror* i den finska befolkningens förtviflade försök att värna hus och hem mot främmande angrepp, hvars befogenhet endast ganska få kände bättre än han sjelf. Och då han försporde, att dessa vildar, äfventyrande allt, togo i tu med sin sak med något mindre klemiga fingrar än han sjelf personligen vid anfaller och hans honom nästan värdige antagonist, den svenske fältmarskalken vid försvaret, utropade han bestört och sviken i sina ljufvaste illusioner, att hans arméer voro illa ansatta af ohygglige finska rasboiniker, hvilket ord uttolkadt betyder röfware. Leppävirtaboarne hörde till de fasligaste bland detta upproriska släkte. Ej under således, att de fingo den lön, hvaraf de ansågos så väl förtjenta då. En annan tid faller öfver dessas och deras likars fosterlandskärlek, mannamod och uppoffringsberedvillighet en något annorlunda lydande dom. Det är den, som kommer att ega giltighet, så länge häfden och sången behålla någon säker plats öfrig för folkens hjerteminnen.

Då Duncker den 26 Juni på eftermiddagen återvände till Toivola med underrättelse om hvad som timat i Paukarlaks, kunde man i lägret löna sagan med åtskilligt, under hans frånvaro passeradt. Sandels hade ej legat överksam der. Med 600 man begaf han sig på 60 båtar aftonen förut åt Kuopionejden och verkställde der kl. 11 en landstigning vid Kelloniemi udde, som pekar åt det gentemot belägna Toivola. Den utmärkte major Arenkihl med sina tappre Österbottningar ledde, 200 man stark, anfaller från Julkulanniemi, traktens nordligaste spets, och Savilaks-viken, dit han i skygd af holmar skulle intränga. I följd af den omväg, han nödgades taga, skedde hans angrepp först vid den tid, då brigadchefen sett sig föranlåten att afstå från sitt. Äfven Arenkihl måste omsider, ansatt af allt mera växande fiendtlige hopar, befalla återtåg, ehuru befallningen endast motsträfvigt åtlyddes af hans folk, som, sedan det

en gång haft nöjet att rätt komma i farten att slåss, ej ville släppa tag så lätt, utan hämnas sina stupade kamraters fall.

Sandels hade råkat ut för större svårigheter och vaksammare fiender, än han tycktes hafva varit beredd på. Han fick ej lägga vantarna på någon enda bland de sju kanonerna, till hvilka han hade ett så godt öga. Hans anfall var onekligen ett misslyckadt. Men krigskonstens finesser fordrade, att detta led samma ord erhöill en mindre anstötlig öfversättning. Det isynnerhet åt detta håll så smidiga fransyska språket erbjöd härutinnan önskad hjälpsändning. I stället för om ett *förolyckadt* anfall talade man efter utgången om en *fausse attaque*. Ehuru det sannolikt varit Sandels ganska kärt att i allo eller åtminstone i några detaljer röna framgång, hette det nu, att hans mening varit ingen annan än den att rekognoscera fiendens position och vidtagna försvarsåtgärder — hvilka han till sin ledsnad fann ändamålsenligare, än han troligen föreställt sig. Hufvudsaklig vigtlades dock på afsigten att medverka till Dunckers företag, ehuru detta redan var behörigen utfördt, då Sandels begynte sitt, och det för vanlig människoblick ej är så lätt att inse, hurulunda expeditionen till Paukarlaks kunde i hastigheten lida synnerligt afbräck från det flera mil aflägsna Kuopio, åtminstone vid den tiden, när Sandels ditåt företog sin, och der den ryske befälhafvaren sjelf kände sig högeligen generad.

Efter allt, hvad af oss tidigare blifvit sagdt i det ämnet, torde vi ej behöfva försäkra, det Sandels' krigiska reputation för oss är så dyrbar, att ingen på jorden kan för densamma bysa större ömhet än författaren. Historisk opartiskhet aftvingar oss likväl den bekännelsen, att vi förmena Sandels' förklaringar, såväl angående denna sin militäriska demonstration mot Kuopio, som den närmast derpå följande, ej hafva varit stort annat än sofistiska — demonstrationer. Ej ens denna vår anmärkning är dock ämnad såsom tadel mot honom. En befälhafvare, som blifvit ställd att, en mot tio, uppbära och försvara de högsta intressen, hvilka kunna läggas i krigarens hand, behöfver, ja, får ej ens vara, åtminstone så länge striden ännu fortfar, så skrupulös i sina uppgifter som nunnan inför den bik-

tande patern. Hans sak är att hålla sin ringa hop vid bästa möjliga mod. Och kan han dertill bidraga genom att, sedan han fått stryk, försäkra, att ej segern, utan någonting belt annat varit hans ändamål, må denna skenfagra idealisering af nederlaget vara honom gerna förunnad. Här helgas verkligen medlet af ändamålet. Vi gå så långt, att vi till och med förlåta Sandels, att han, i brist på någon lämpligare ursäkt, kastade på Duncker ensam hela skulden för misslyckandet af hans *omöjliga* expedition mot Kuopio den sista Juni. Men denna förlåtelse kan ej utsträckas till dem, hvilka obesvärade af all *eftertanke* evinnerligen gifva ifrån sig ett meningslöst echo ur ihålligheten af en förgången stunds nödlögn.

Vi gäfvö epitetet „omöjlig” åt det anfall mot Kuopio, hvilket Sandels, sedan det misslyckats, äfven med bästa vilja ej kunnat beteckna med pseudonymen: *fausse attaque*; det dristiga tillmålet erfordrar en förklaring, som blott kan tränga fram genom en öppning i fiendens hittills för vår läsare stängda läger.

Den öfvermakt, som i medlet af månaden öfverallt hade tryckt tillbaka Sandels' dittills så framgångsrika skaror, och för hvilken brigadchefen sjelf nödgades vika undan till Toivola, hade från nejderna af Nyslott och Willmanstrand störtat öfver Savolaks och utgjorde ensam en dubbelt så stor styrka som finska hufvudhärens, hvarmed sommarens segrar vunnos. Den anfördes af Barclay de Tolly, genom sin vest-europeiska extraktion, bildning och humanitet ställd på en terräng, som ej hölls för tillräckligt rysk, åtminstone i tider, då obemängdt ryska beståndsdelar ansågos oundgängliga hos befälhafvaren, såsom t. ex. under 1812 års krig var fallet *). Äfven nu visade han, att vördnaden för instruktioner och högre befallningar icke hade trängt så djupt i hans sinne som en sann „kännedom af tjensten”

---

*) Flere äfven bland de öfrige i Finland kommenderande generalerne voro dock, såsom barn af det liberalistiskt-civiliserande tidehvarf, Catharina II under större delen af sin regering sökt i sitt rike kolonisera samt genom den kontakt, hvari de under Alexanders långvariga krig hade stått med det öfriga Europa, högeligen bildade män, som kunnat göra heder åt hvilken europisk armé som helst.

kräfde, hvadan denna brist på grundlighet höll på att kosta honom dyrt och skulle ofelbart hafva kostat honom ännu dyrare, ifall vederbörande kunnat umbära hans *tjenst*, så bristfällig den än må ha varit. Obeqväm förekom han i alla fall för krigsministrar af den styrka i humanitet som den energiske Araktschejef. Så uttrycksfulla termer som t. ex.: „ifall ni ej punktligt uppfyller mina bud, skall fan ta er”, hade ej varit fullkomligt lämpade för en Barclay de Tolly, i hvars ådror en viss brittisk känsla af hans människovärde rann jemte det skottska moduppfyllda blodet.

Meningen var ej, att Barclay de Tolly skulle qvarstanna i Savolaks: han borde blott i förbigående „*rensa*“ denna provins, en operation, den man föreställde sig något lättare, än den i verkligheten var, emedan man ännu icke gjort sig fullt reda för, hvilken svår fisk att fjälla man hade i Sandels. Hufvuduppgiften för den nykomne ryske fältherren borde vara den att erbjuda stöd och uppmuntran åt general Rajefski, som, ehuru en befälhafvare af helt annat skrot och korn än vår fältmarskalk, spelade mot denne, uti mellersta Finland, en af de i komedierna mycket omtyckta rollerna af tvänne personnager, hvilka, hvardera uppskrämde, ömsesidigt hos hvarandra injaga en grufflig skräck. Saken var nämligen den, att Rajefski såsom en man med hufvud ganska väl insåg, hvilken ofantlig öfverlägsenhet *situationen* skänkte åt Klingspor och tog för afgjort, att motståndaren skulle göra det, han kunde göra. Men just deri låg den ryske generalens misstag. Han hade ofelbart varit mycket trankilare och ej så ifrigt anhållit om att få retirera söderut, ifall han kunnat föreställa sig, på hvad sätt fältmarskalken uppfattade de omständigheter, som lofvade honom sjelf så betydlig båtnad och syntes fienden så fruktansvärda. När karelaren Tianen, hvars gård sedermera blef bränd och på hvars intelligenta hufvud ett pris sattes af fienden, tidigt om våren infann sig i svenskarnes läger, erbjudande der de tjenester, genom hvilka nämnda utmärkelser tillskyndades honom, vände honom den kort derpå till fältmarskalk upphöjde föraktligt ryggen och frammumlade, ryc-

kande på axlarna: „lycksökare, bara lycksökare!“ *). Och hvem skulle väl ock ega nog kapacitet att föreställa sig ett sådant bottenlöst djup af både oförskämdhet och enfaldighet, förenade till ett makalöst helt? Ej var det åtminstone Rajefski. Han trodde sig därför hafva all möjlig anledning befara, att han, anfallen af finska arméen, som kunde göra någonting bättre än vänta på bättre tider, skulle kastas midt i lågorna af de österbottniska „rasboinikernes uppror“. Och därför längtade han ock, såsom den törstande hjorten efter en källas friska språng, efter realisationen af de från högsta ort Barclay de Tolly gifna instruktionerna.

Också var det till en början dennes allvarliga mening att efterlefva desamma. Då Sandels, öfvergifvande Kuopio, begrof sig på andra sidan om vattnen, ansåg man honom så godt som död, och att intet synnerligt hinder mera var att befara från det hållet. Och i sin tur begaf sig nu äfven Barclay de Tolly bort, qvarlemnande likväl i Kuopio under generalmajor Rachmanoffs befäl en truppafdelning, **) till antal öfverlägsen ännu hela Sandels' kår, men som ofelbart förr eller senare varit såld, ifall femte brigaden haft blott med den att göra. Barclay de Tolly hade likväl före sin bortmarsch utstakat åt denna fördelning en ganska storartad verkningskrets. Bagatellen att eröfra positionen vid Toivola upptog blott en enda punkt bland öfriga momenter — de utgjorde inalles sex — med hvilka Rachmanoff egde att sysselsätta sig under sina lediga stunder.

Att Sandels och han tschuhontzer ändock icke voro så komplett hädangångne och bortkomne, som man i gardes-öfver-

---

*) Sådan har dåvarande general-adjutanten Gustaf Lövenhjelmns uppgift långt derefter varit om Tianens och Klingspors konferens. Ty värr hafva vi dock icke erhållit den direkte af honom själf. Men berättelsen öfverensstämmer så nära med Klingspors själs beskaffenhet och har en sådan karakter af originalitet, att vi knappt skulle tilltro något geni i verlden förmågan af att uppdiakta ett så karakteristiskt drag.

**) Den utgjordes af tvänne hela regementen, det Nisofska och Revelska; en bataljon gardes-jägare, en sqvadron gardes-ulaner, ett tjog kosacker och ett kompani af gardes-artilleriet.

mod behagade föreställa sig, erfor äfven Barclay de Tolly sjelf snarligen under sitt tåg. Ännu ifrån sin graf satte de nästan öfvervinnerliga hinder för detta. Äfven under sin, mot udden i det yttersta spjernande flykt hade Sandels' skaror så grundeligen bortblåst broar, färjor, båtar, med ett ord allt, hvarmed en fiendtlig armé kunde hjälpa sig öfver fiendtliga vatten, att den stolte härföraren, som sedermera dock förstod att bana sig väg öfver Bottenvikens frusna böljor, nu knappt slapp ur fläcken. Detta var en stor olägenhet för *honom* för ögonblicket; utgången visade likväl snart, att de svårigheter, Sandels välbetänt hade förberedt åt sin motståndare, snärjde sig kring hans egen fot och beröfvade honom personligen fröjden af en lysande framgång, ehuru han äfven nu, såsom alltid annars, uppoffrat sig för *det helas* båtnad.

Medan Barclay de Tolly med så ringa framgång stretade att aflägsna sig från Kuopio, begynte han att uppnås af den ena Jobsposten efter den andra från sin underbefälhafvare derstädes. Långt ifrån att se någon dager till uppfyllande af de sex momenternas kraf, klagade han bitterligen deröfver, att hans manskap begynte lida brist på det allra nödvändigaste, emedan de väntade transporterna i förtid bedrägligt slutat sin vandring; att truppen uttröttades genom ansträngd vaksamhet, som förunnade ingen hvila och ändock ej erbjöd önskelig säkerhet; att döden utskickade, då man minst var derpå beredd, fruktansvärda sändningebud med desse, hvilkas tillvaro fienden nyss förut knappt ansett sig mera behöfva taga i beräkning vid uppgörandet af sina planer.

Dessa nödrop, uppstigande från en skara, närmast anförtrord åt Barclay de Tollys högsta ledning och vård, gingo honom naturligtvis nära till hjertat, såsom fallet skulle hafva varit mer eller mindre med hvar och en befälhafvare i dylik ställning. Men måhända fanns bland de öfriga ryska anförarene ingen enda man med nog moraliskt mod att utsätta sig för det ögonskenliga ansvar, som måste blifva följden af det beslut, han nu på eget bevåg fattade i strid mot de uttryckliga order, honom gifvits. För att bistå Rachmanoff och sine öfrige nödställda

vapenbröder vågade han ett steg, som från rent militärisk synpunkt genast strängt tadlades och troligen aldrig skall anses till fullo ursäktadt, huru högt man än må uppskatta de motiver, som föranledde detsamma. Det menskligt sköna ordet:

„Jag är soldat och kan ej bödel vara”

kan väl på sätt och vis finna sin tillämpning äfven på denna sällsamma subordinationscasus och sänka öfver den humane härföraren ett försonande sken, som evinnerligen utestänges af krigsartiklarna, hvilkas lynne alltid måste vara mer eller mindre drakoniskt. I betraktande af hans karakters ädelhet skall menskligheten ej gå så strängt till doms med Barclay de Tolly, ehuru han saknade detta „hjerter af jern”, hvori engelsmännen och med dem mången annan se den högsta stämpeln på en fulländad härförare.

Vi hafva några ögonblick dröjt vid karakteristiken af Barclay de Tolly, emedan ovanligheten af denne man på den plats, han innehade, vida mer än Duncers beteende ländar Sandels till ursäkt för den grofva misräkning, han lät komma sig till last, då han, troende sig hafva att göra endast med Rachmanoffs fördelning, stötte på det obegripliga motståndet af en hel armé. Huru kunde väl en aning hos honom uppstå om en sådan fenix bland motståndare, hvilken mindre fruktade för ansvaret inför krigsrätten än inför mensklighetens domstol? Men det gick väl ej an för Sandels i den ställning, hvori han sig befann, att öppet erkänna sitt misstag, hvarom han ej i tid kunde underrättas på det isolerade Toivola, oakadt all beredvillighet hos hans trogna bundsförvandter bland den kunskapande allmogen att lemna honom behöriga upplysningar. Hade Sandels haft sitt läger på samma land, der fienden kamperade, skulle väl ingen makt räckt till att från honom afstänga underrättelsen om Barclay de Tollys återkomst till närheten af Kuopio.

Ifall vi vågade antaga, att det dock egentligen var en långt gången omtänksamhet, som vid det tillfället utsatte Sandels för hans svåra misräkning, skulle väl detta påstående till en början tillbakavisas såsom en nog dristig osannolikhet. Och likväl stöder det sig på ett obestridligt, ehuru bortglömdt eller

förbisedt faktum. Troligen inseende sjelf det förhastade i det med alltför svaga krafter företagna nattliga anfallet mellan den 25 och 26 Juni *), beslöt Sandels att nu gå desto försigtigare till väga.

Icke belåten med den dyrköpta erfarenhet om fiendens dispositioner och försvarsanstalter, han sjelf förvärfvat, ville han på ett mindre äfventyrligt sätt förskaffa sig ännu noggrannare upplysningar: „till vinnande hvaraf fältmätningsofficeraren, kapten Burman, åtföljd af några andra officerare afsändes till Kuopio stad som parlementair för att öfverlemnna några privata bref**), och derjemte under resan utmed fiendtlige stranden söka göra alla de upptäckter, som var möjligt. Detta verkställdes, och sedan alla fiendtlige batterier och märkbara posteringar blifvit utsatta på en i detta afseende förut författad charta, uppgjordes planen till attacken⁷.

Allt det der var onekeligen förträffligt uttänkt, planeradt och äfven utfördt. Det ledsamma dervid var blott den omständigheten, att Sandels under dessa parlamenteringar förlorade hvad han eljest aldrig plägade låta gå sig ur händerna, den rätta stunden. Allt hvad Burman genom sina minutiösa punkteringar hade lyckats bestämma, öfverkorsades ohjelpigen derigenom, att Barclay de Tolly emellertid hann kasta sina massor tillbaka till de af Sandels hotade och så väl kända positionerna. Det var ett streck i räkningen, mot hvilket all fyndighet och

*) Vi äro innerligen öfvertygade derom, ehuru det aldrig blifvit utredt, att Sandels, då han gjorde detta sitt, efter utgången till betydelsen af en „*fausse attaque*” nedsatta anfall, icke rätt visste, huru stark den i Kuopio qvarblifne fienden verkligen var. Van sjelf att uträtta mycket med ringa krafter, kunde han ej föreställa sig, att ett detachement af en hjälpkår öfvergick i styrka hela den trupp, hvarmed han egde att operera. Skulle han redan vid sitt första anfall kunnat disponera helst öfver lika många stridsmän, som han vid det senare använde, hade sannolikheten för en lysande utgång varit en helt annan. Då var framgång ännu möjlig; sedermera ej.

**) Dessa utgjordes väl till en del af de genom Duncker vid Paukarlaks uppfångade.

djerfhet *måste* snafva och ramla öfverända. Hufvudfelet låg deri, att Sandels företog realiserandet af sin ypperliga plan för sent Dunckers dröjsmål under sjelfva operationen, hvilket nu så strängt gjordes ansvarigt för kantrandet af hela planen, skulle en dag tidigare föga hafva blifvit bemärkt, ja, möjligen tillräknats honom såsom förtjenst. Så går det i krig.

Då Sandels åt Duncker uppdrog ledningen af expeditionen till Paukarlaks, hade han påtagligen betecknat honom såsom sin hjelteskaras rådigaste och tilltagsnaste man. Att han icke ännu om aftonen den 30 Juni förändrat denna sin mening, bevisade sig genom den lejonpart, brigadchefen anvisade Duncker i den stundande faran och i ansvaret — ehuru i en helt annan betydelse af ordet, än omständigheterna sedermera deråt gånne. Väl uppger Sandels sjelf i sin rapport, daterad Toivola den 3 Juli, att af de tusen man, han på expeditionen kunde använda, blott fyrahundrade voro ställda ifrån begynnelsen under Dunckers befäl; men andra ögonvittnen intyga enstämmigt, att halfva antalet af hela truppen af honom kommenderades. Denna uppgift tyckes äfven deraf besannad, att han disponerade om hälften af alla de för tillfället begagnade 100 båtarna *). För öfrigt omnämner äfven Sandels, att när nöden som häftigast trängde på, kapten Fuchs med 100 Vesterbottningar, som ursprungligen tyckas hafva följt med major Grotenfelt, „afsändes till secours” åt Duncker **). Anfallet verkställdes denna gång på tre särskilda punkter af den halfö, som sträcker sig öster och nordost om Kuopio ifrån en udde med det, i sådana nätter som den nu beskrifna, betydelsefulla namnet: Itkonieni, uppåt Kelloniemi, hvilket i alla landstigningar, från den under Malms ledning om våren lyckade, ända till den ifrågavarande spelar en så vigtig roll, och hvars hufvudbyggnad ännu i denna dag bär allvarliga spår efter de då förefallna bardalekarna. Den fjerde anfallsrö-

*) Sandels, kouseqvent äfven deri, säger dock, att antalet af de till Dunckers disposition ställda båtarna utgjorde blott 40.

**) Att Sandels personligen icke kunde vidtaga denna anordning, synes klart deraf, att han „följde efter” Burmans detachement, hvilket opererade på ett betydligt afstånd från Grotenfelts.

relsen verkställdes från Kittulanlaks, skildt genom en djupt inskärande vik från sistnämnda ställe. Denna leddes af den modige kapten Söderhjelm, hvilken vid detta liksom vid alla andra tillfällen visade sig förtjent af äran att föra i striden de raska Österbottningarne, som, denna gång 240 man starka, stodo under hans befäl. På den motsatta yttersta punkten af operationslinien, „blef Majoren Grotenfelt beordrad att med 150 man, uppå 15 båtar, jemte 2:ne 6-pund. canonpråmar afgå till Kuopio, under vägen attackera fiendtliga lägret vid Itkonieni udde, derifrån avancera fram åt staden, göra mine af landstigning derstädes, samt på allt möjligt sätt inqviettera och sysselsätta fienden”. Välbetäckt, för att bortleda uppmärksamheten från de öfriga hotade punkterna, skulle Grotenfelt något tidigare än de öfrige detachementscheferne börja på med utförandet af detta sitt mångsidiga uppdrag, hvilket hans ringa trupp dock ej i längden kunde vara vuxen, hvadan han, sedan „hans canonbåtar tagit läck, måste upphöra med attacken mot staden och draga sig tillbaka” *).

Ungefär midt emellan Grotenfelts och Söderhjelm's operationspunkter, likväl något närmare den förstnämndes, hade Duncker fått sin verkningskrets sig anvisad. Hans sak var att „utrycka mot fiendens högra flanke och vid Honganiemi udde till venster om Likolaks Tegelbruk landstiga och fatta dervarande fiendtliga batterier i ryggen samt söka borttaga desamma, och derefter vidare framrycka åt Kelloniemi för att i förening med Captain Söderhjelm anfälla venstra flanken samt bemäktiga sig de derstädes anlagda 2:ne batterier, under det Captainen Burman med en 6- och en 3 pund. samt 100 man skulle en front attackera Kelloniemi och Likolaks” **). „Sådan var instructionen”, säger Burman, och i artistisk förtjusning öfver att äfven hafva haft sin hand med i spelet vid planens uppgörande utropar han vidare: och har planen aldrig misslyckats om den blifvit utförd enligt ordres”. Derefter komma dock mera ned-

*) Burman.

**) Sandels rapport.

stämnda toner, och det heter: „men ofta gör ett litet misstag eller dröjsmål den bästa plan till intet”. *Hinc illae lacrymae!* Det är, såsom vi redan veta, Duncker, hvilken har olyckan att frampressa tårarna, utan att någon aning om denna hans melanholiska bestämmelse kunde hos honom uppstå, medan han djerfvare kanske än någonsin förr satte lif och blod på spel för planens realiserande.

Vid förstäfven af den farkost, som bar honom mot den af fienden uppfyllda stranden, stod Duncker upprätt i hela sin längd; och när allt mera tätande hagelskurar af de mot honom och hans folk riktade kulorna begynte hvina kring hans hufvud, spred sig öfver hans vackra anlete en sällsam ljusning af fröjd. Nedhukad vid hans fötter i båten satt den unge kirurgen Bökman, hvilken läsaren känner såsom Dunckers och hans bordskamraters i Toivola „lifmedicus och hofmästare på engång”. Då Bökman, blickande uppåt, förmärkte den vanligen så allvarlige krigarens af glädje strålande uppsyn, yttrade han deröfver sin förvåning, tilläggande, att han för egen räkning skulle vara mycket gladare, om han befunne sig på långt afstånd borta från sin nuvarande genanta ställning. Då såg Duncker mildt ned på kirurgen och sade leende: „om du ej är glad nu, kommer det deraf, att du här ej har något ännu att göra”^{*)}. — En ädlare *förklaring* öfver den uppfyllda pligtens glädjealstrande förmåga torde ingen menniska hafva förnummit i ord förkunnad.

Hvad man så svåra lagt Duncker till last är just det, att han för länge njöt af fröjden att låta sitt eget lif tjena till skotttafla för fiendernas kulor, medan han, spelande med sina tvänne kanoner, sökte öppna åt sina kamrater en väg genom de fiendliga massorna på stranden, täta såsom stenrösen derstädes. Sandels sjelf, som, ehuru misslynt öfver utgången, fått tid att något kalmera sig, innan han afsände sin rapport, medger, att „Major Duncker, hvilken borde anställa hufvudanfallet, i afseende

^{*)} Flera personer qvarlefvä ännu, som icke kunna glömma Bökman's ofta förnyade berättelser om denna märkeligaste stund i hans lefnad.

till den emot honom använda större styrka, icke med sådan skyndsamhet som vederbordt kunde landstiga⁷. Och den lika tappre som mensklige Duncker, hvilken troligen i den stunden hade för sitt minnes blick de blodiga hoparna af Sulkava-kompaniet, stupande omkring honom utanför den der ogästvänliga gården i Pulkkila, ansåg det väl tillräckligt att mer än nödigt var exponera sin egen person, för att med desto bättre samvete skona så mycket som möjligt sina kamrater. Andra, hvilka i sina skrifter strängare än Sandels gått till doms med Duncker, ehuru under uttryckliga försäkringar om oförminskad estime för hans person, hafva icke låtit dylika konsiderationer gälla såsom giltigt skäl för hans förfarande. Och detta med rätta, förutsatt likvisst, att i Dunckers förhållande af tiden i sjelfva verket låg den *error calculi*, som bragte de klokaste förutsättningar och beräkningar på skam. Men just denna punkt af saken är, såsom redan ofvanför antyddes, allt ännu icke bevisad och skall ej heller ledas i bevis, så länge man blott åtnöjer sig med att evinnerligen återupprepa fraser, som i sinom tid uppfyllde sitt ändamål, då de gäfvö uttryck ej blott åt „gudarnes afund”, utan äfven åt menniskornas behof, att emot *en* mans starka skuldror nöta bort de mångas, i följd af felslagna planer och besvikna förhoppningar, oformligt förlängda — näsor.

Innan man kan närma sig till en något så när giltig utredning af frågan, borde tvänne ännu af töcken omhöljda omständigheter befordras ur skymningen i klar dager. Angående den ena af dessa har det tills dato ej fallit någon in att förslösa ett ögonblicks eftertanke. Men vi fråga ändock: var det väl tänkbart, att en flottilj af etthundrade båtar kunde, „under rask rodd”, sträfva öfver det milslånga passet från Toivola till den motsatta, af inga holmar och skär bortskymda stranden, utan att den genom täta öfverrumplingar uppskrämde och vaken hållne fienden skulle få nys derom någon stund tidigare, än motståndaren grep honom om strupen? För planens fullständiga framgång var fiendens så totala mystifikation outhärlig, att ingen enda af de, ju närmare de nalkades, desto mera sig åt olika håll spridande farkosterna skulle varseblifvas förr, än de alla

hade uppnått sin bestämmelse. Derför har man utan vidare betänkande tagit alldeles för gifvet, att det, som begärdes, äfven så skedde. Men äfven om man erkänner, att dimman, som utbredde sitt täckelse på den mystiska expeditionen, var den ypperligaste ridå, deröfver kunde sänkas, tills alla deltagarene i sorgespelet stodo redo att begynna med aktion, kan dock ingen menniska, som helst sett ett dussin kyrkbåtar „durch Nacht und Nebel” nalkas en strand, hvarpå alla hemmablifna stå väntande, göra sig föreställning om möjligheten af Toivola-flottiljens bibehållna inkognito tills dess, att detta utan våda kunde afläggas. Vi insistera på denna omständighet, emedan af dess utredning i väsendtlig mån bestämmes graden af det fel, man tillvitar Duncker. Var nämligen hans ankomst, såsom vi skulle förmoda, redan på förhand röjd, så stod icke allenast hela den på närmaste strand befintliga truppen redo att emottaga honom så, som den verkligen det gjorde, utan fiendens lätta kavalleri hade ock pilsnabbt framburit till det ej särdeles långt aflägsna Kuopio nödropet om sekurs. Och med den allmänt kända, af inga arméer i verlden öfverträffande snabbhet i rörelser, som utmärka ryska trupperna, kunde hjälpen ej länge låta vänta på sig, allenast den fiendtlige befälhafvaren egde att disponera om en sådan. Så länge det således ej är utredt, att Duncker genom öfverraskning kunde ögonblickligen kasta öfverända sina motståndare eller efter en ganska kort strid så binda dem till händer och fötter, att intet vidare hinder från deras sida behöfde befaras, är det icke heller så alldeles afgjort, som man velat låta påskina, att en något tidigare af honom verkställd landstigning hade åstadkommit en total omsvängning af affärens gång. Var Rachmanoff icke nu starkare än vid det föregående anfallet, så hade väl Duncker och hans kamrater nog rådt med att sköta om honom, äfven ifall de ej gripit till bajonetten i samma ögonblick, som det första skottet small af. Stod deremot Barclay de Tollys hela kår såsom ryggstöd bakom underbefälhafvaren, då var spelet ohjelpigen förloradt redan, innan det begynte. Och vi tveka ej att gå än längre i vårt påstående: i stället för att bringa förderf öfver den Sandelska kåren, räddade Dunckers dröjsmål troligt-

vis denna från bråd undergång vid det tillfället. Sannolikheten af denna sats, liksom lösningen af frågan i dess helhet, beror dock ytterst på utredningen af den senare omständigheten bland dessa två, till hvilkas noggranna ompröfning vi ofvanför uppmänade. Ehuru af afgjordaste vikt för ämnet, har den likväl med oförklarlig lättfärdighet hittills blifvit behandlad.

Var Barclay de Tolly, då Sandels företog sitt anfall, redan anländ till Kuopio eller var han det ej? För Burman, i hans topografiska naivetet och fröjd öfver de lyckliga upptäckterna under hans fyndiga parlamentering, existerar den ryske befälhafvaren alldeles icke. För Sandels var naturligtvis Barclay de Tolly ingen obekant storhet, och före affärens slut lärde han sig mer än tillräckligt känna på nytt hans tillvaro; men ehuru han flerstädes i sin rapport omnämner från staden ankommande större kolonner och betydliga förstärkningar, som derifrån hinna fram äfven till stridens aflägsnaste punkter, anser han onödigt påpeka, i hvilken hand den Pandoras ask, hvarur alla dessa planförstörare outtömligt strömmade, egentligen hölls.

Den bäst underrättade författare angående ryssarnes operationer af alla slag under finska kriget, Danilefski, lemnar äfven åt sina läsare, i enlighet med „den heliga viljan”, han i företalet åberopar såsom sin högsta ledstjerna, och de officiella rapporterna*) en klar öfversigt af dessa. Väl kan det ej nekas, att han något kavalierement förfar med de kronologiska och topografiska detaljerna, äfven så vidt de angå Sandels' senast om-

*) Af dem ansåg han sin sanningskärlek böra låta underdånigt binda sig. Ett exempel derpå må här anföras. Vid utförandet af sitt arbete begagnade Danilefski såsom hjälpreda en ovanligt rikt begåfvad ung finne, generalstabs-officeren Starck, hvilken från den lysande verkningskrets, som troddes vänta honom, tidigt borttrycktes, förhärjad af de demoniska makter, åt hvilka „alla genier“ anses hemfallna. Då Starck en gång yttrade sin förundran öfver generalens enfaldighet att sätta tro till sagorna om de flera tusen man starka bondhoparna, hvilka i ordnade slagtningar sades hafva kämpat i finska arméns leder, log Danilefski nobelt åt den unge officerens oskuldskraft och genmålte: „nog knäfveln vet jag lika väl som ni, att det är osann — *men det står så i rapporterna*”.

talade operationer; men jag förmår dock ej bedöma, huruvida man har rätt att alldeles bestrida hans uppgifter om tiden för Barclay de Tolllys återkomst till Kuopio. Enligt dem skulle fältherren redan dagen före anfallet hafva befunnit sig derstädes. Men äfven om man ville på dessa ryska uppgifter tillämpa den i Elgskytterne uppställda principen för „kontryssarnes” kommers: „mycket prutades ej, men hälften prutades genast”, kunde man på medelvägen komma till det resultat, att hufvudkåren först samma dag, då Kuopio om aftonen hotades, var tillstädes till dess försvar. Och detta var också allt, hvad för fienden behöfdes.

Gående äfven nu medelvägen, såsom af annan anledning tidigare om honom anmärktes, släpper dock Montgomery ryssarne ej längre fram än „till nejden af Kuopio” eller, enligt en senare afgifven specifikation, „ $\frac{3}{4}$ -dels mil” nära staden*). Detta antagande förminskar visserligen icke så litet fördelaktigheten af fiendens ställning vid begynnelsen af striden. Men äfven redan då skulle vissheten om en betydlig hjälpstyrkas närhet hafva erbjudit Rachmanof oberäknelig vinning. Han vågade ju i sådant fall, obekymrad om försvaret af Kuopio, hvilket, huru det än gick för ögonblicket, i det nästa *måste* återfalla i ryssarnes våld, afsända genast till sitt vid Likolaks och Kelloniemi kämpande folks undsättning nästan alla de trupper, dem han annars omöjligen kunnat umbära i sjelfva staden. Och dessutom ingaf säkerheten om Barclay de Tolllys snara ankomst såväl befälet som manskapet denna segervisshet, hvaraf mannen lifvas, då han i sin kamp känner sig icke stå allena: att ryggen hålles honom fri äfven i värsta fall.

Författarens medgifvande i frågan om Barclay de Tolllys vara eller icke vara i Kuopio har gått så långt, hans vetenskapliga samvete någonsin velat medgifva, emedan han har den olyckan att i andra punkter råka i ohjelpig kollision med Mont-

*) Grefve Suchtelen, följande, äfven han, medelvägen, kommer till resultatet af ett *juste milieu*, som har mycken sannolikhet för sig. Han säger nämligen: „dans la nuit du $\frac{17}{29}$ au $\frac{18}{30}$ Juin il (Barclay) avait rejoint le général Rachmanoff à Kuopio”.

gomerys hithörande förmenanden. Sällan har nämligen dennes af juvenila minnen genomsvärmade fantasi låtit så hejdlöst väderdrifva sig från all historisk besinning, som då han uppbygger luftslottet af alla de fördelar, hvilka han föreställer sig tillintetgjorda genom Dunckers dröniga beteende. Ack! samme „Duncker, en af Sandelska härens tappraste, klokaste och djerfvaste officerare” — *quantum mutatus ab illo*. Skulle han ändock äfven då varit densamma som förr! Men nu „frälste Rysarne genom den eljest oförtrutne Major Dunckers ändamålslösa uppehåll sina 500 man och 5 stycken vid Kelloniemi samt måhända derjemte Kuopio stad”. — „Nästan oberäkneliga fördelar för Svenska hären i Finland” gåfvos till spillo. Då man läser denna sorgedikt öfver allt, hvad som kunnat vinnas, ifall Duncker vederbörligen uppfyllt sin pligt, påminnes man ovilkorligt om den älskeliga fabeln af Lafontaine, hvari en mjölkflicka, bärande på sitt fantasirika hufvud den kruka till staden, hvarur hon hoppas, att en hel verld af lycka skall nedströmma öfver henne, hängifver sig åt sina framtidsdrömmar, tills dess ett obetydligt felsteg stjelper öfverända både kruka och alla derpå grundade luftslott. Lika viss som hon om sin sak är äfven Montgomery om de der förespeglade „oberäkneliga fördelarna”. Väl nekar han ingalunda, att det varit bättre, ifall Sandels’ „djerfva försök skett några dagar eller blott dagen förut;” men han återkommer dock städse till fantasierna derom, att försöket „äfven nu till stor del kunnat lyckas, om ej en opåräknad händelse, den, att den modigaste och djerfvaste gjorde ett misstag, hade inträffat” *).

Det är genom de sväfvande åsigterna angående oberäkneliga fördelar, hvilkas uppnående han anser hafva varit föremål för Sandels’ expedition, Montgomerys förmenande om Dunckers felsteg äfven blir så nebulöst och obestämdt. Vida mer konse-

*) Vi hafva med innerligaste tillfredsställelse reproducerat alla de högt berömmade epiteter, Montgomery inblandat i sitt tadel mot Duncker för att visa, huru han, sjelf en modig man, förstår att göra en hjelte rättvisa äfven då, när han förmenar denne ej fullt hafva uppfyllt, hvad man af honom egt rätt förvänta.

qvent förfar Burman, som energiskt fasthåller den enkla planen att undan fienden rycka några kanoner och taga till fånga dessas betäckning. Var hufvudafsigten blott denna, så medgifva äfven vi gerna sannolikheten deraf, att Duncker, ifall han haft hjerta att med stor manspillan genast, utan att föregås af vägbärande kanonskott, bryta fram, kunnat åstadkomma det åsyftade resultatet åtminstone till någon del. Vi säga väl betänkt: *till någon del*. Ty både Söderhjelm och Burman, mot hvilka inga beskyllningar angående försutna fataljer blifvit höjda, sporde, att äfven fienderne hade *sin* plan, som bestod deri att ofördröjeligen undansläpa kanonerna, i det de toma batterierna skulle öfverlemnas till angriparenes förfogande. Ingenting gör det likväl sannolikt, att dessa räddade kanoner skulle, enligt den på förhand uppställda beräkningen, kastas i gapet af Dunckers anfall. Fienden, som egentligen var anfallen blott på en linie, kan sväriligen sägas hafva varit kringränd, och den skogrika nejden lemnade för ögonblicket oåtkomligt skygd åt dessa vapen, tills tiden för deras ytterligare användande åter var inne. Ställningen här var i alla afseenden en annan än Abukofs vid Pulkmila.

Skulle Sandels hafva åtnöjt sig med att i fall af framgång lägga sig till en eller par fiendtliga kanoner och på sin höjd lika många hundra fångar — ty ingen kan väl föreställa sig, att han på sina små båtar kunnat herbergera alla de der 500, äfven om de sjelfmant erbjudit sig att följa med till Toivola? Det är väl möjligt, ehuru icke sannolikt. Men ifall man antager, att Sandels hade inskränkt sig blott till ett så blygsamt syfte, vore det hög tid, att talet om de oberäkneliga fördelarna, som genom Dunckers kanonskott gingo upp i rök, måtte gå samma väg. Var det deremot Sandels' afsigt att utsträcka sitt anfall ända till staden, så skulle han, långt ifrån att harnas öfver Duncker och beskylla honom för hela planens misslyckande, bordt säga om Sven Dufvas kompanichef detsamma, som dikten låter generalen yttra om denne: „den der har räddat oss”. Att fienden i stället för att låta taga sig hade den afgjordaste böjelse att afskära de våra all möjlighet till återtåg, visste ingen

bättre än Burman och Montgomery sjelfve. Den förstnämnde måste med egen hand nedskjuta tvänne ryssar, som med försvifad häftighet fattat tag i den farkost, hvarpå han sjelf befann sig i afsigt att gifva alla sina felslagna planer på båten; och Montgomery undgick med yttersta svårighet det öde, som drabbade hans med täppraste mod sig värjande närmaste befälhafvare, von Schantz: fångenskapens. Fiender, som råka vara vid så argt lynne, låta ej i en handvändning knipa bort sig, så länge de hafva ryggen fri och det massivaste stöd bakom denna.

Huru skulle det väl gått med största delen af Sandels' skara, ifall Duncker, framrusande besinningslöst, såsom man det velat, hade lockat äfven sina öfrige kamrater att på betydligt afstånd aflägsna sig från den räddande stranden, innan man kunnat upptäcka, att man hade emot sig icke en fiendtlig fördelning allena, utan en hel armé? Öfvermannad, afskuren från hvarje möjlighet till återtag, skulle den väl då, oaktadt sitt lejonmod, hafva hemfallit åt samma öde, som Sandels' kloka omtänksamhet velat förebygga genom den frivilliga reträtten till Toivola. Och tvärt afskuren hade i sådant fall på det sorgligaste sätt varit äfven hela den hjeltebana, som det var femte brigaden förelagd att genomtåga ännu, innan dess sista timma slog. Den åsigt, vi här efter den noggrannaste granskning af förhållandena, som för oss varit möjlig, uttalat, kan väl ej göra anspråk på större giltighet än sannolikhetens. Men allvarligheten af vår undersökning berättigar till fordran på allvar hos den, som tilltror sig kunna kullstöta dess resultat. Och vi äro djerfva nog att fränkänna hvar och en, som med andra argumenter än sådana, hvilka framgå ur djupet af en redlig, genom eftertanke vunnen öfvertygelse, ville vederlägga vår sats, all befogenhet att öfver densamma afkunna ett utslag.

Större ära kunde ej vederfaras Dunckers minne, än om det omsider blefve erkändt, att Försynen hade utsett till redskap för allas räddning hans humana omsorg att ej exponera sina vapenbröders lif för större våda, än den vinning tycktes vara, som genom dessas uppoffring möjligen kunde skördas. Vi

tillägga likväl den allmänt kända och erkända omständigheten, att han en gång landstigen, när han ansåg stunden dertill vara inne, lejonmodigt med bajonetten bröt sig väg och kunde först hejdas, då hela regementen ställde sig i denna för honom. Då han drog sig till slut tillbaka, åtföljdes han af flere, som icke hade tagat ut med honom. Ty han medförde 17 fångar. Andra deremot, hvilka nyss förut stått vid hans sida, återvände icke mera. Bland desse var äfven den kække underlöjtnant Weber, som vid Paukarlaks så rådigt hade bistått sin befälhafvare och nu i blomman af sin ålder och Juninattens halfdager gick förut till de dunkla nejder, dit samme hans chef ett år derefter i samma belysning följde honom. Hvilken rik verkningskrets erbjöd ej det här kriget åt kapten Webers varnande käpp, minnesvärd från åttatioåtta års fejder! Dock, det sista finska krigets kämpar hade nu trampat ut barnskorna, och ingen varning, från hvilket håll den än må hafva kommit, förmådde öfverrösta deras hjertesinnes maning, att de, försvarande fosterlandet och dess ära, skulle gå ända in i döden.

Sandels hade misslyckats i denna — med undantag af en enda blott — sista anfallsrörelse, han under detta krig ansåg sig kunna uti större skala vedervåga; misslyckats oaktadt öfverlägsenheten i allt, som gör en fältherre beundransvärd: klokhet i beräkningar, rådighet i utförande och en rörlighet både i andelig och lekamlig motto, hvilken aldrig hvarken af med- eller motgång tillät sin oerhörda spänstighet förslappas; misslyckats, ehuru hvarenda man i hans kår, liksom instinktiakt kännande, att äfven han för sin enskilda del på sina skuldror uppbar *det* *helas* sak, fullgjort allt, hvad af de modfullaste bland menniskor kan begäras. För att uppfostra honom till sann storhet, var det sörjdt därför, att han ingenting af lyckan fick till skänks; att framgången nog sällan krönte hans ansträngningar till och med då, när han från sin sida hade ingenting försummat för att göra sig förtjent af sin lycka. Hade man icke lemnat honom åt sitt öde och outtömligheten af de tillgångar, dem hans rådiga

Anmälan.

Under den tidrymd af mer än fyra decennier *Fredr. Cygnaeus* såsom skriftställare, skald, lärare och vältalare verkade i vårt fädernesland, utvecklade han en efter våra förhållanden ovanligt stor literär produktivitet, hvars alster ligga spridda i en mängd olika böcker, broschyrer m. m. eller ock, ehuru till ett ringare antal, ännu befinna sig i manuskript bland den bortgångne författarens efterlemnade vittra qvarlåtenskap. En ordnad och så vidt möjligt är fullständig upplaga af *Fredr. Cygnaei* samlade arbeten måste dock anses komma att utgöra ett viktigt och värdefullt bidrag till Finlands nationalliteratur. Äfven för den nu bortgångne författaren af dessa verk var det i lifstiden en kär förhoppning, att hans arbeten en gång skulle i en sålunda samlad upplaga hembjudas den fosterländska allmänheten, och behedrade han i sådan afsigt upprepade gånger under sina sista lefnadsår samt ännu på dödsbädden undertecknade med uppdraget att redigera och utgifva en fullständig edition af hans samlade arbeten.

Ehuru nog samt inseende vanskligheten af ett sådant företags ekonomiska sidor, hafva vi dock, öfvertygade om detsammas betydelse i literärt hänseende samt af vördnad för den bortgångne patriotens yttersta önskan, icke velat undandraga oss det ärofulla uppdraget samt skrida nu till dess förverkligande, i det vi härmedelst inbjuda den fosterländska allmänheten till en subskription på en fullständig upplaga af

FREDR. CYGNÆI SAMLADE ARBETEN.

Enligt vår utstakade plan kommer denna upplaga att, så vidt författarens efterlemnade skrifter möjliggöra sådant, *fullständigt* upptaga allt, hvad *Cygnaeus* på svenska språket producerat och som kan anses förtjent af att intaga en plats i hans samlade arbeten. Detta verk — till omfånget ett af de största literära arbeten, som i detta land sett dagen — kommer att omfatta trenne afdelningar: 1:o *Historiska arbeten*; 2:o *Litteraturhistoriska och Blandade arbeten* samt 3:o *Poetiska arbeten*, hvilka serier utgifvas vid sidan af hvarandra i häften af 5 ark samt i det format och den typografiska utstyrsel, som detta nu utkomna första häfte utvisar. Hvarje afdelning kommer att

omfatta ett olika antal band. Men hvarje bands sist utkommande häfte följa titelblad och innehållsförteckning för bandet. En utförlig lefnadsteckning af Fredr. Cygnaeus efterföljer slutbandet och kommer att prydas af den bortgångnes porträtt.

Vid det grannliga värfvet att redigera Cygnaei arbeten skall bemödandet blifva att dervid förfara med tillbörlig pietet för författarens uttryckssätt och tankegång. De förändringar i skriftsättet, som i vissa fall befinnas vara absolut nödvändiga, skola verkställas med varsam hand. Den vexlande ortografin i Cygnaei under en lång tidrymd utgifna arbeten återföres till en nyare tids, utan att dock det modernaste skriftsättets alla bestämningar ansetts lämpliga att här iakttagas.

Utgifningen skall fortgå regelbundet, dock så att icke flera än omkring tio häften årligen lämna trycket, hvarför det icke bör blifva alltför betungande äfven för den mindre bemedlade att med sitt bibliotek införlifva detta arbete. Subskriptionspriset är beräknadt så lågt som möjligt eller till 1 mark 25 penni per häfte.

Samlingens omfång kan ännu icke med bestämdhet angifvas, men torde komma att kunna inrymmas i 40 à 50 häften.

Subskription, som är bindande för hela verket, emottages hos alla bokhandlare i landet.

Helsingfors i December 1881.

G. W. Edlund,

Förläggare

E. Nervander,

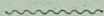
Redaktör

af

Fredr. Cygnaei Samlade Arbeten.

FREDR. CYGNÆUS.

SAMLADE ARBETEN.

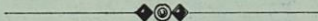

HISTORISKA ARBETEN.

ANDRA BANDET.

3.

HELSINGFORS,

G. W. EDLUND'S FÖRLAG.

1882.

Pris: 1 *My.* 25 *pk*

Nu utkomna delar af verket:

Historiska arbeten. I. 1—4 häft. II. 1—3 häft.

Literaturhistoriska och blandade arbeten. I. 1—2 häft.

ТЕМА И АНТИ

HELSINGFORS,

Hufvudstadsbladets tryckeri,

1882.

själ skapade, om också icke alldeles ur intet, så likväl ur förhållanden, som åt en vanlig människas förmåga erbjudit föga mer än intet; hade de stridskrafter, med hvilka allt borde utföras, som han åsyftade och ville, stått i något menskligt förhållande till svårigheterna, dem han föresatt sig att öfvervinna och i hufvudsaken också verkligen besegrade: då skulle han visserligen framstå såsom en utmärkt man, en lycklig härförare; men den underbara glansen af tragisk hjeltestorhet, som på en gång upplyfter och nedböjer sinnet till beundrande vördnad, den glansen skulle ej då kringstråla hans minne såsom nu. Om någon man får gälla såsom en personifikation af hela finska härens hjeltesträfvan att i det yttersta fresta, om ej ett allt mer och mer oundvikligt öde kunde af mannamod ändock öfvermannas, så är det väl Sandels. Och såsom den ovärderligaste lycka kännes det för ett finskt hjerta, att full rättvisa omsider blifvit gjord åt detta hjelteminne, till hvilket Finland står i en lika helig som outplånlig skuld af tacksamhet.

Så dyrbar lyckan af en sysselsättning med ett sådant minne än kännes för häfdatecknaren, medförer likväl sjelfva beundran, som deraf ingifves, en viss olägenhet för den historiska opartiskheten. Det faller sig icke lätt att lemna åt skuggor, som tränga sig äfven kring den herrligaste människobild, det spelrum, hvarpå sanningen yrkar. Och ännu vådligare synes det att gifva rum åt suppositioner, af hvilka bildens dager kunde något undanskymmas, huru sannolika än dessa må uppstå ur bestämda förhållanden. Mängden af människor har dessutom svårt att begripa, huruledes en författare kan bete sig högst konsekvent, fastän han i en eller annan punkt tadlar en historisk personlighet, den han i dess helhet hafver oändeligen kär. Så har författaren t. ex. till sin stora förvåning förnummit, att han i ett annat arbete förfarit emot samme Adlercreutz, hvars karakter han der trodde sig hafva tecknat med all den kärlek, hvaraf hans tanke och känsla voro förmögna, med hårdhet, emedan han vågade yttra den förmodan, att det för hjälten varit bättre, ifall han afhållit sig från en viss operation, som mera anstod hjeltar af ett helt annat slag än han,

och för hvilken sjelfva ädelheten och loyaliteten af Adlercreutzs sinnelag gjorde honom mindre danad än dessa andra.

Oaktadt alla betänkligheter våga vi dock den anmärknin- gen, att det tyckes, såsom skulle ett töcken af missförstånd hafva efter den sist omtalade expeditionen trängt sig söndrande mellan Sandels' och Dunckers sinnen. Vi neka ingalunda möj- ligheten deraf, att Dunckers finkänslighet eller lättretlighet, om man så vill, sårad på den ömtåligaste punkt, der en tapper krigare kunde åtkommas, icke gjort någon hemlighet af det onda blod, som Sandels' offentligen med en viss moderation, men en- skildt med desto hejdlösare häftighet uttalade missnöje *) hos den förorättade framkallat. Tvärtom taga vi för afgjordt, att Dunc- ker, så vidt hans djupa känsla för militärisk disciplin ville det tillåta, bland kamrater brusade så högt upp, att en svallvåg deraf kunde tränga ända till brigadchefens öron. Fiende blott till den knipsluga, oförsonligt inbitna argheten, faller det mig icke in att pruta bort hjeltelynnens naturliga rättighet att, när de af stormen uppröras, svalla öfver något väldigare, än som anstår en kälkborgerlig „Filisté.“ Jag missunnar således hvar- ken Sandels eller Duncker njutningen att genom utbrottet af ögonblicklig harm hafva lättat sina hjertan. Men det gör mig uppriktigt ondt, att det ser ut, såsom hade Sandels låtit som- marsolen gå ned öfver sin vrede. Det hade varit en ädelsin- nad krigare sådan som Sandels värdigt att, förman och den förorättande, bjuda handen till försoning, äfven om han ännu efter närmare besinnande af förhållandena vidhöll sin mening, att en i öfrigt af honom högt aktad underordnad vid ett visst tillfälle felaktigt uppfattat, hvad honom ålåg. Oaktadt häftig- heten af sitt lynne, var Duncker i grunden af sin själ lätt för- sonad såsom ett kärleksfullt barn; och en i öfverilning af ho- nom begången orättvisa låg tung liksom ett samvetsqual på hans hjerta, tills den blifvit försonad. Ingenting tyckes således

*) Burman säger uttryckligen: „Brigadchefen måste nu med missnöje se att den (aftären) var förfelad genom hufvud-corpsens sentidiga landstigning;” och hvad Sandels *med missnöje såg*, det plä- gade hans ord icke undanhålla.

hafva varit lättare än en uppriktig försoning mellan dessa båda män, hvilkas namn gått på samma bana gemensamt till odödligheten. Egde en sådan försoning dem emellan verkligen rum? Vi önskade ingenting högre än att obetingadt kunna jakande besvara frågan; och efter den ärofullaste dag i bådas lif, hjelteslaget vid Wirta bro, ser det ut, såsom hade allt groll, ifall ett sådant verkligen för någon tid åtskilt dem, smultit bort i glädjen af den omätliga segerfröjden. Ty ej långt derefter lägger Sandels i Dunckers hand största delen af sin återstående kår och den djerfvaste plan, han sjelf eller någon annan här-förare någonsin uttänkt. Hemskt vore det därför, om man ej helt och hållet kunde afvärja den tanken, att i Sandels' allra sista ord till Duncker och i dennes allra sista helsning till hemmet och sina älskade der ännu bryter fram ur askan af förbrunnen harmfulhet en gnista, erinrande om dessa tragiska fataliteter, åt hvilka endast höga andar hafva äran hemfalla. Vare sig härmed huru som helst, svårt blir det i alla fall att såsom en tillfällighet blott anse Sandels' förhållande mot Duncker under de tre månader, han fortfarande ännu fasthöll sig vid Toivola. Den ena expeditionen efter den andra afsändes derifrån. Än är det åt Söderhjelm ledningen af en sådan anförtros; och valet var godt. Söderhjelm visade sig fullt förtjent af förtroendet. Än åter ställes Malm i spetsen för företaget; en förträffligare ledare deraf kunde hela finska armén icke uppvisa. Men när den högeligen maktpåliggande och djerfva expeditionen, som med 300 man den 3 Augusti skulle företagas mot Warkaus, öfverlemnades åt chefen för karelska dragonerne Ad. Ludv. Christjernin, ser det beklagligtvis ut, som hade Sandels alldeles glömt bort den ypperlige utföraren af Paukarlaks-affären eller alltför mycket erinrat sig honom, hvilken beskylldes för att ej hafva tillräckligt tidigt landstigit vid Likolaks. Samme Christjernin, så öfverstelöjtnant han än var liksom Lode, ansågs af sina kamrater såsom en bland dem i hela hären, hvilka minst hade rättighet att grondera ens på fältmarskalken. Förunderligt förekommer det således i hvilket fall som helst, att Sandels vid utförandet af en så vigtig plan frångick sin

vana att till ledare utse den lämpligaste mannen. Men äfventyrades företagets hela framgång i följd af brigadchefens afvoghet mot Duncker, så förtjenar valet af anförare ett namn, som en annan hand än min må nedskrifva. Också hade Sandels föga anledning att rosa marknaden, då hans öfverstelöjtnant 3 dagar derefter återvände, visserligen helskinnad, emedan han lyckats göra sig osynlig för hvarje fiende, men sedan den dristiga planen burit vatten, för det att Kisemä å icke behagat bära honom. Och medan Christjernin begagnades till att förskona fiendens rika förråder i Warkaus, användes Duncker, qvarhållen i Toivola, till att understödja löjtnanters små försök i närheten, såsom förhållandet t. ex. var, då han skickades ut såsom vittne till „Extra Brigad-Adjutanten” von Fieandts experimenter på Waajasalo holme, andra dylika hvardagsbestyr till förtigandes.

Ja, ett hvardagslif var det, den Sandelska kåren förde i Toivola; men ett hvardagslif ändock i den högsta mening, som i ordet kan inläggas; ett hvardagslif af aldrig afbruten ansträngning, möda, fara, sjelfuppostring. Anlaget att beundra det lysande, präktiga, mäktiga, som med ens bryter fram på mensklighetens himmel, nedlagdt i människornas sinne, tillåter dem sällan göra rättvisa åt detta hvardagliga, aldrig förtröttade, aldrig misströstande, alltid återvändande arbete, hvilket af intet glänsande sken återspeglas förstoradt. Och människorna göra i det hela rätt uti att icke sätta fullt lika stort värde på det lilla, hvilket blott genom addition af bråk under tidernas förlopp vinner sin betydelse, som på de stora handlingarna, passionerna, tankarna, de der upplyfta menskligheten plötsligen till höjder, från hvilka en vidgad horisont visar nya verldar åt hennes tanke och inbillningskraft. Men den femte brigadens långvariga mödor i Toivola, ehuru de icke göra samma plötsliga effekt som dess seger vid Idensalmi ström, äro dock betraktade i sin helhet ett storverk, jemförligt med det yppersta, finska hären förmådde uträtta. Se här en af de verksammaste deltagares i dessa mödor enkla, men djupt gripande beskrifning på hvad man led och fördrog utan att knota, klaga eller förlora hoppet. Deri ligger en lärdom och ett exempel för oss alla,

dem vi i vår nuvarande sinnesvekhhet, vacklande mellan klenmod och öfvermod, aldrig nog kunna behjerta:

„Genom detachementerna åt Carelen och Maninga blef hufvudstyrkan vid Toivola så försvagad, att de till dess säkerhet nödvändiga posteringar icke kunde aflösas eller ombytas, utan måste beständigt ligga på geväret. De sjukes antal, såväl befäl som manskap öktes dagligen, ty illa artad feber hade utbredt sig i landet och äfven ibland trupperna, så att $\frac{1}{3}$ -del af Brigaden kunde anses vara på sjukhusen. Härtill torde icke allenast den stränga tjänstgöringen och beständiga bivuaqueringen, utan ock förra vinter-campagnen ganska mycket bidragit; alltnog att den agerande styrkan dagligen minskades och ingen förstärkning var att förvänta.“

Burman håller sig i den här anförda framställningen af det allmänna eländet blott till dess *synbara* orsaker. De inre, kanske ännu djupare tärande, vidrörer han ej. Han talar ej om våra krigares hemlängtan, deras oro och bekymmer för de hemmarandes ställning och bergning; och äfven den billiga förtrytelsen deröfver, att de mäktige på höjderna, som bordt sörja för allt, öfverlemnade åt de svage på Toivola-stranden att sörja för sig sjelfve bäst desse gitte, antydes endast med varsam hand. Men angående våre krigares inre klagopunkter — med undantag af den sist anförda, som Dunckers trofasta sinne tillät honom ännu mindre vidröra under sjelfva krisen, än Burman tillät sig det efteråt — lemna de senast meddelade brefven nogsam upplysning, och de återstående skola fullborda den sorgliga teckningen. I dessa bref förekommer dock icke ens den aflägsnaste syftning derpå, att Duncker skulle ansett sig af sin chef förfördelad. Denna omständighet kunde i vanliga fall gälla såsom fullgiltigt bevis derpå, att han alldeles icke var af slik känsla vexerad. Men då brefven utgått från en sådan karakter som Dunckers, vore dock en dylik slutsats nog förhastad. Han kunde väl harmas öfver lidna oförrätter; men att *klaga* deröfver, dertill var han för stolt. Och han var dessutom mycket för öm om de sinas själafrid för att störa denna genom klagovisor öfver missöden i tjensten.

Men måhända hade han också inga verkliga anledningar att deröfver beklaga sig, åtminstone så vidt föremålet för klagan

varit den, att hans hvardagslif i Toivola ej afbröts af några ströftågs-episoder. Äfven Sandels sjelf dröjde der ju lika oafbrutet numera qvar. Sedan, oaktadt alla hans uppmaningar till vederbörande och alla hans egna ansträngningar att godtgöra desses försummelse, den skandalen hade inträffat, att Finlands Medelhaf knappt nog kunde mera betraktas såsom en finsk sjö; sedan tungrodda fiendtliga lodjor och pråmar huserade i alla dess sund och vikar, från hvilka alla våra egna båtar, handterade af händer, dittills lika förtroliga med dessa, som böljorna sjelfva, måste sörjande och harmfulla vika undan, var Sandels' läger vid Toivola den hufvudpunkt, det fäste, på hvars försvar eller fall hela kårens väl eller ve berodde. Dag och natt förnyade fienden angreppen mot den bergfasta förargelseklippan midt i krigets brusande haf. Härskaror, tio gånger starkare än de, som skulle anfallas, trängde från olika håll allt närmare på för att med sin jernkedja bryta ned detta fäste, hvilande på grunden af fältherrens starka själ. De fiendtliga massorna kunde ju en töcknig natt störta deröfver, förkrossande allt. På hvems hjelteharm och hjeltemod kunde väl Sandels i en sådan stund säkrare lita än på Dunckers för att bryta sig en väg till räddning, om sådan ännu var möjligt, eller tillkämpa sig ett fall, värdigt dem båda, värdigt den hjelteskara, de förde? Det är oss ljuft att tro, att den tappre Sandels endast af sådan orsak qvarhöll utan afbrott den tappre Duncker vid sin sida; och med denna försonande tanke skilja vi oss gerna från den dystra hypotes, hvars framkastande ämnets allsidiga betraktelse kräfde af historie-skrifvaren.

Ifall Sandels qvarhöll Duncker under hela återstoden af sommaren i sin närhet för att i nödens stund kunna räkna på ett lika modigt som rådigt bistånd, handlade han otvifvelaktigt med samma kloka beräkning, som utmärkte de flesta bland hans tillgöranden. Det tyckes som en öfverlägsen förmåga att stå på sig i en viss gifven position, att beslutsamt reda sig under vissa bestämda förhållanden, hvilka ej öppnade svårt öfverskådliga utsigter till val mellan många olikartade utvägar, varit det, som, jemte hans öfver allt tvifvel upphöjda mannamod, förnämligast

karakteriserade Dunckers krigarelynnē. Medan Duncker fick „ligga på geväret” vid Toivola, öppnade sig för hans medtäflare i hjelterykte uti det ödebelägna Karelen ett vidsträckt fält, hvarpå han stadgade den militäriska reputation, han förnämli-gast genom intagandet af Kuopio tidigare på våren hade för-värfvat. Under dessa sina ströftåg, som förde honom ända bortom fiendens gränser, utvecklade Malm mycken fyndighet att begagna alla naturliga och menskliga tillgångar, dem förhållandena kunde erbjuda, samt en rådighet, som af inga mötande svårigheter lät sig konfundera. Härtill kom en föga vanlig skicklighet att sätta allt hvad lif och anda hade i rörelse såsom redskap för sin vilja och planer. Alla dessa egenskaper betecknade honom, hvil-ken ännu mindre än Duncker hade varit i tillfälle att i ung- domen inhemta boklärdom, såsom på praktisk väg en värdig lär-junge af Sandels, hvars eget kompani han hade äran kommendera, och som äfven i följd af andra, rent personliga förhållanden med synnerlig ynnest omfattade den djerfve och beslutsamme kriga-ren. Med afseende på allt detta uppskattade man i vissa kret-sar Malms militäriska talang ganska högt, oaktadt bristen på kunskaper och bildning, som vidlådde denna. Och personer funnos, hvilka, ifall en katastrof hade beröfvat kåren dess fält-herre, och valet af befälhafvare på dem berott, skulle, så vidt man kan tala om ersättning af en fullkomligt oersättlig förlust, ansett denna bäst godtgjord genom utnämningen af Malm till Sandels' efterträdare. I allmänhet var Malm, skulle jag tro, hvad man kallar *populär* inom kåren i vida högre grad än Duncker, isynnerhet mot slutet af sin bana. Duncker var en *förnäm* natur och oaktadt sitt humana lynne ej rätt egnad att fraternisera med mängden och ingifva densamma tillfredsstäl-lelsen att känna sig såsom hans jemnlige. Dessa små konster, hvilka tillsammanlagda utgöra häfstången, hvarmed demagogen sätter massorna i rörelse efter sitt välbehag, tills de, kännande, att de dock äro starkare än han sjelf, nedbryta honom, voro Duncker icke medfödda. Han var gjord att gå i spetsen för andra, som följde honom såsom sin anförare; ej till att armbåga sig fram bland en hop, villig blott att erkänna honom såsom

den förste bland likar. När, hvad det led, oro och bekymmer allt tyngre föllo på hans inre, stängdes det mer och mer för de kringstående blickar; ty de, för hvilka han blottade hela djupet af sin själ och sitt hjerta, voro fjerran. Om han också inför dessa røjde en känsla, väl icke böjd af, men svigtande under olyckan, stod han likväl oåtkomligt högt öfver medlidandet, hvarmed äfven den likgiltigaste för bästa pris kan gälda förtroendet af andras lidanden. Han kunde bära himmel och helvete i sitt bröst, utan behof af dessa konfidentiella meddelanden åt den närmast mötande, hvilka mängden tycker så mycket om, då de utgått från öfverlägsna personligheter, emedan hon på sådana bryggor anser sig komma sina öfvermän närmare på lifvet, finnande dessutom till sin belåtenhet, att de skenbart starke erbjuda vissa beröringspunkter, der de äro svagare än mängden själf. Man trodde sig komma under fund dermed, att hos Duncker känslan af hans värde växte jemte tillfällena att ådagalägga detta; samt att slarfvars förtroliga framfusighet ej alltid från hans sida möttes på ett så förekommande sätt, som de i känslan af sina afsigters renhet mente sig hafva skäl förvänta. Äfven bland dem, som trodde sig skarpsyntare än andra, var det ej hvar och en gifvet att tränga in i djupet af denna i grunden så veka, kärleksfulla, blödande själ, sådan den nu i hans bref ligger för öppen dag; och varelses funnos, hvilka, så långt det utan våda kunde ske, sökte ett lättfärdigt nöje i att göra små rispor i denna förmenta bålhet, som dock egentligen ej var annat än ett stelt täckelse, icke smidigt nog att genom bugter röja alla de sår, ur hvilka hans hjerta blödde. Till soldaten, till de menlöse och svage i menskligheten trängde hans inres verkliga anletsdrag städse oföränderligt fram. Derför greto bland dessa alla, som hade känt honom i lifvet, bitterligen, då de sett hans fall eller förnummo derom. Och för många af dem var det derefter tillräckligt, att hans namn blott nämndes till att ur deras ögon pressa tårar, så länge källan till både glädjens och sorgens tår icke hade i deras hjerta för alltid försinat.

Dunckers frejdade vapenbroder Malm, jemnlik honom i hjelterykte, var hvarken i lekamligt eller psykiskt hänseende af

naturen så fint anlagd som denne. Han var deremot utrustad med alla de förmögenheter, som erfordras hos folkledaren i ett krig, hvori stora menniskomassor gripits af känslan deraf, att det ej endast är fråga om dem, utan att frågan är deras egen; med ett ord, då kriget är nationelt. Af olikheten i de kämpande folkens lynne, framförallt af det närmare eller fjärmare förhållande, hvori de stå till naturen, bestämmas vissa modifikation-er i de egenskaper, som åt folkförarens vilja gifva omotståndlig makt öfver massornas, så att han, en *primus inter pares*, utan att egentligen stiga framom deras djupa leder, åtminstone skenbart leder dessa, dit han finner för godt. Vi säga: *skenbart*; ty närmare betraktad är hela hans ledning ej stort annat än en hänförande optisk villa. Ehuru det ser ut, såsom skulle hans vilja leda allt, är det dock hon sjelf, som ledes lika mycket, ja kanske mer än den siste, bland massorna förlorade individen. Han är ej styrman på folkrörelsens Noaks-ark, hvars besättning utgöres af alla möjliga disparata elementer, dem den gemensamma nöden kastat ihop om hvartandra. Han är blott rodret, i hvars handtag hela hopen griper, och hvilket styrande kraft reduceras till noll den stund, det icke behagar friska vindpustar att sätta lif i seglena mer. Också är äfven den eminente folkledaren icke det företrädesvis beundransvärda. Men beundransvärd är denna ande, som blåser upp till lågande flamma, när stunden är kommen, gnistan, hvilken låg skendöd i de likgiltiga, tröga, från hvarandra isolerade menniskorna; kastar tillsamman dessa till hopar, massor, härar och drifver dem fram till gemensamma mål och håller dem ihop, omslutna af syftenas enhet. Ty en gnista, om än slumrande, måste dock förefinnas i den dittills overksammas mängdens själ; annars åstadkommer äfven den häftigaste storm icke lifligare eld der än i morasets gytta, och den ypperste demagog förslösar derpå lika fruktlöst all sin konst och hela sin kraft, som fallet blefve, om han försökte att uppmana „dessa stenar” att varda krigshärar. Likväl är det ej nog af storm och gnista att åstadkomma de flammor, hvilka med hemsk låga stiga upp ur folkrörelsernas hvimmel. Olikheten i det antändbara ämnets

beskaffenhet åstadkommer äfven under förhållanden, hvilka på ytan förete stor likformighet, betydande olikhet i eldens intensiva kraft. Sjelfva desse karelare, som i tusen år hade legat en aldrig aflöst förpostkedja i gapet på alla de fejder, som slukat släkten efter släkten och låtit de nyfödda vakna till lif, uppväxa och stupa på samma fält, hvarpå deras fäder hade fallit i samrta oafslutade krig, äfven de visade ej i olika trakter lika eldfängdhet att följa uppmaningarna, som „studiosus” Stenius, Tianen och Malm läto till dem utgå, att de skulle gripa till allt, hvad såsom vapen kunde brukas vid försvaret af allt, för hvilket det lönade mödan att lefva och dö. Kan Nedra Karelen mark anklagas för sådan yppighet, att dess öfverflöd skulle fostrat mot farornas hot och de säkra förlusterna mindre stål-satte män än de, hvilkas hemvist sköljdes af Pielisjärvis ödsliga böljor? Det vore höjden af orättvisa att någonstades i Karelen beskylla den yttre naturen för bortklemmande inverkan på sina söner; och i det hela förbränner äfven en hetare sol än den, som gör karelarens barkbröd så bäskt, mindre, än man vanligen tror, *krutet* i naturbarnens sinnen. Sjelfva den soltorkade neapolitanske lazaronen är feg endast så vidt och så länge det roar honom att så vara. När det faller honom in att vända sin ludna sida rätt utåt, kan han visa sig argare än den ännu mera solbrända tigern. Bestridas kan det likväl ej, att naturen lika litet som hon tilldelar alla sjöar i vårt land samma förmåga att alstra jern, nedlägger samma jernhalt i ådrorna på de olika individerne, stammarna, folken. Det är dock de mensklige förhållandena, af hvilka förädlingen eller förfuskandet äfven af dessa malmanledningar hufvudsakligast beror. Högeligen intressant vore det därför att se utredt, hvarför i en vrå af verlden, der de mensklige förhållandena i allmänhet hade varit så litet *mensklige* som i Karelen, lusten och modet att uppoffra det lilla man hade — äfven lifvet inberäknadt i detta lilla — der røjde sig så olika.

Jag vore dock nästan färdig att åter utplåna denna grubblande psykologiska episod, ehuru icke därför, att den framträder såsom episod, än mindre för dess grubblande tendens. Re-

flexioner öfver nationela förhållanden äfven inom ett inskränktare område borde för den tänkande icke synas störande i ett arbete med så fosterländska syften som detta. Men jag tvekar att genom ofvanstående minutiösa anmärkningar inkasta i läsarens sinne frön till underkännande af karelarenes hurtiga, naturfriska, af inga betänkligheter angående de sannolika följderna tillbakahållna resning till värnande af den mikrokosmos, hvars gränser för dem nära nog voro hela världens*). Och illa nog skulle det anstå en generation, som ej längesedan grufvat sig mycket öfver några af fienden uppbrända vedskutor och deraf följande dyra priser, att mästra en folkstams mannamod, hvilken ej fann det alltför äfventyrligt att genom sin resning underkasta sig

*) Ett sällsamt bevis derpå lemnas i en af Olof Wibelius den 31 Maj 1808 undertecknad „Efterlysning“, hvari landshöfdingen i enlighet med Hans Excellences etc. etc. befallning låter efterspana icke mindre än 25 man Karelska jägare, tillhörande Pielis kompani, hvilka d. 24 och 25 s. m. olofligen afvikit från de fanor, som hade äran att belysas af öfverfältherrens eget öga. Man borde kunna taga för temmeligen afgjort, att desse desertörer, hemma från den nejd, hvarur uppstego djerfvare „rasboiniker“ än någonstades för öfrigt i hela Karelen, icke drefvos bort från den orörliga hufvudhären af samma *terreur panique* för krutrök, som derifrån bortskrämda fältmarskalken sjelf vid hvarje tillfälle, då hans fina organer möjligen kunde blifva besvärade af denna för hans konstitution så föga söta lukt. Den efterlysande fältmarskalkens antipoder, „de halfråe Karelarene“, såson Danilefski täckes uttrycka sig, tyckte väl mera om att sätta sina lif på spel i deras fäders, bröders och öfriga goda kunders hederliga sällskap än att desertera *à la* Klingspor för att konservera det eländigaste bland lif. — Desse törrymde jägares historia, om hvilka Wibelii efterlysning meddelar de noggrannaste biografiska notiser, skulle lemna ett ämne för dramatisering af mera gripande beskaffenhet än något annat, hvars föremål varit subordinationsbrott, föranledda af älskog o. m. d. Hvilken afgrund af poetiskt djup i dessa pligtkollisioner! Tappre män, som uppenbara kraften af sin pligtkänsla genom att, räddande sig undan sin kår, der det ej förunnas dem att någonting medverka till sin hembygds försvar, taga sin tillflykt till Stenii och Tianens improviserade fanor? Hvem skulle kunna uppdikta något sådant, som verkligheten här erbjuder?

upprorslagen, d. v. s. försätta sig utom menskligheten, och kunnat taga det någorlunda kallt, ifall det misslyckade försöket att tända, hvad man kallade upprorslåga, skulle qväfts genom eld och brand, hvarunder hela deras hembygd sjunkit i aska. Vore det ej för oss mera passande att mäta karelarenes ansträngningar med samma förstorade måttstock, hvarmed fienden, slutande till orsakernas betydenhet af verkningarnas, uppmätte de krafter, som ej blott ställde sig i vägen för den ena generalen efter den andra, utan ock kastade dem mer eller mindre brådstörtadt tillbaka? Lika litet som 1808 års karelare hade vanslägtats från sina förfäder i afseende å hurtigt sinnelag, måtte de hafva blifvit efter de forntida släktena i trolldomskonsten, då de förmådde så vända fiendens ögon, att denne med bästa samvete i världen kunde inrapportera, att motståndarene uppträdde med härskaror af ej mindre än „6,000 man, deribland vid pass 1,500 man reguliera trupper”. Och den sämste trollkarlen var sannerligen icke anföraren för besagda reguliera trupper, hvilka under hans ledning tillväxte nästan med en hel nolla, hvarigenom på ett ganska tillfredsställande sätt löstes det intrikata problemet att uppbringa en del af ett helt till större storhet än detta sjelft. Ty hela Sandelska kåren uppgick på den tiden ganska säkert icke till ett lika stort antal som det af Malm förstorade detachementet ensamt. Ej underligt således, att karelarenes öfversteprest i besvärjningskonsten, Tianen, stundom försattes i den mest humoristiska sinnesstämning, såsom fallet t. ex. var, då han öfverrumplade den stackars improviserade ståthållaren i Karelen Fürstenberg, som hade utlofvat ett pris åt hvem helst, som kunde öfverlemna Tianen död eller lefvande i hans händer. Tianen, sjelf en kortväxt man, ålade nämligen den jätten, hvilken fungerade såsom hans adjutant, att framfösa sin kapten, gripen i axlarna, till Fürstenbergs person samt utkräfva af denne, som nu befann sig uti insurgenternes våld, det utsatta priset. Adjutantens vid denna sällsamma presentation brukade uttryckssätt är ingalunda det minst kuriösa i hela affären; det epitet, han dervid tillade insurgent-chefen, var dock påtagligen ett nytt mot Fürstenberg begånget rån.

Vid så muntert lynne visade sig sannolikt Malm bland karelarene ganska sällan, ehuru jag dock hört äfven motsatsen påstås af personer, som bordt vara väl underrättade. Det vissa är dock, att äfven hos honom, liksom hos Duncker, karakterens grunddrag vida mer hade sin riktning åt melankolin än lustigheten, ehuru en sådan själs beskaffenhet ingalunda utesluter möjliga utbrott af rolighet då och då. Af personnager, ej dugande till något annat än rolighets-ministrar, sattes likväl intet folk och allra minst det, som diktat Kalevala, i våldsam rörelse. Malm imponerade på karelarene genom egenskaper, hvilka ställde honom nära folket och motsvarade dess föreställningar om ett manligt ideal. Han egde fullkomligt i sitt våld det första och högsta kommunikationsmedlet menniskor emellan: språket; ty han talade sitt modersmål fullt lika väl, kanske bättre än svenska; behöfde ej söka reda sig bland dess egenheter såsom bland besvärliga främlingar, utan behandlade alla dess idiotismer och äfven dess energiska ordspråk liksom vänner från barndomen. Ett sådant herrskarevälde öfver det talade språket rekommenderar i Nurmis ej mindre än i Paris; man är och förblir främling i hvarje land, för hvars språk man visar sig främmande. Hvad som för öfrigt gaf Malm makt öfver karelarenes sinnen, voro samma omständigheter, hvilka gåfvo nerv åt hans okufveliga mod och åt hans ihärdighet att hålla ut med de våldsamaste strapatser: en koncentrerad, atletisk kroppsbyggnad, hvars jättestyrka fullt motsvarade utanskriftens löften. Malm var en komplett *man* i enlighet med naturmenniskans uppfattning af en sådan i dess fullkomlighet: ett hälleberg, om hvars fasthet och kraft intet tvifvel kunde uppstå. Äfven häftigheten i det till sin natur så lugna och stationära hällebergets rörelse, när det af naturmakter försattes i rullning nedåt, kompletterade bildens sanning och gjorde den mera jemnfotad, än sådana pläga vara.

Detta försök att närmare karakterisera Dunckers utmärktaste vapenbroder, hvilken städse nämnts och skall nämnas med ära, när helst talet faller på Duncker sjelf, torde svårigen behöfva någon ursäkt. Det har af en sådan desto mindre behof,

som det, så vidt vi känna, är första gången, man i skrift sökt annorlunda än genom allmänna fraser gifva föreställning om de egenskaper, hvilka gjorde Malm, hvars namn äfven i regementets rullor stod närmast efter Dunckers, kapabel att utföra de märkeliga ting, dem han hade att tacka för sitt hjelterykte. En karakteristik af honom var äfven därför här så mycket mer på sin plats, som vi stå nära den förfärliga katastrof, hvari den i allmänhet i sina företag af lyckan oändeligen mer än Duncker gynnade krigaren, genom kamratens olycksöde invecklades, och som kastade Malm i den af honom så ofta besegrade, ännu oftare i förskräckelse försatte fiendens våld. Det vore för öfrigt författaren synnerligen kärt, om hans på den opålitliga grunden af en jämförelsevis svagare sakkännedom försökta teckning af denne vår mäktigt jernhaltige *Malm*, som för våra hjertans öra har en så heroisk klang, skulle tjena till uppmaning åt andra, hvilkas närmare bekantskap med hans personlighet lofvar dem lyckan att med säkrare drag framställa denna krigarebild, så att de icke ännu längre måtte undandraga fosterlandet fröjden af dess anblick.

Såsom snart skall berättas, afsände Duncker den varmaste afskedsblick efter sin vän och trogne medhjelpare i så många gemensamma faror, när de skilts åt i deras lifs bittraste stund, för att aldrig möta hvarandra i lifvet mer, men desto oftare sammanträffa i minnets oförgängliga ära. Det var ej en sådan skilsmessa, de tycktes förespå, dessa ihärdigt återkommande fredsrykten, ständigt meddelade i Dunckers bref väl äfven därför, att han sjelf gerna ville tro på deras sanning, men hufvudsakligast ändock till tröst och hugsvalelse för hans värnlösa familj. Längesedan bortglömda numera, förtjena dock dessa fridfullt läspande flöjttoner, hvilka försökte blanda bort ljudet af de sträfvaste krigstrumpeter, att återklinga för minnet och eftertankan ännu, ehuru en tid, som sjelf ej hade hört dem, låtit också de der drömmarna vandra samma väg, hvarpå miljoner andra drömmar, ej åtföljda af någon verklighet, utträngt hvarandra: låtit dem förrinna såsom strömmar. Enligt all sannolikhet ansåg man ej någon annan terräng på hela krigsteatern

så lämplig för fredsprofetiors förkunnande som trakten närmast invid den Sandelska kårens läger; och äfven denna omständighet styrker oss i vår tro, att fienden redan då insåg, hvad sedermera öppet blifvit erkändt: att den i Sandels hade mött sin skickligaste och fruktansvärdaste motståndare. Alla upptänkbara medel tycktes således goda nog till nedbrytande eller kringgående af detta den finska härens oåtkomliga bröstvärn; och det vore ingalunda för mycket påstådt, om man sade, att det lilla, som från svenska regeringens sida gjordes till erkännande af Sandels' och hans truppers förtjenst, synes ännu obetydligare, då man besinnar, hvilket öfvermått af respekt röjer sig i ryssarnes slöseri med bevis derpå, att de oakadt all sin materiella öfvermakt trodde sig på vanlig öppen krigsväg ingenting kunna uträtta mot en skara af något öfver tusen man, anförd af en öfverste. Vi tveka ej att räkna till antalet af de mindre krigiska medel, med hvilka fienden åsyftade att förlama det förtvifladt sega motståndets senor, siréntonerna om en redan i „nästa månad" förestående fred, hvarigenom ett för alla önskligt slut skulle, på hederligaste villkor, göras uppå krigets blodspillan och elände. I den korus af fredshärolder, hvilka sökte insöfva Sandels och hans män i säkerhetens sömn, beröfvande dem håg och lust att ytterligare anstränga sig för ändamål, redan så godt som vunna genom tidigare bemödanden, tycka vi oss känna igen stämman af en personlighet, i hvars väg slummen mer än en gång fört författaren, men troligen mindre bekant för alla öfriga skriftställare i dessa ämnen, från vår sida. Vi syfta härmed på italienaren markis Paulucci, om hvars illfundiga konster af allahanda slag äfven Montgomery vet berätta åtskilligt med anledning af förhållandena vid Toivola, ehuru ingenting nämnes om herr markisens uppträdande såsom fridens apostel för tillfället. Allt hvad vi känna om denne mans lynne, äfvensom den icke oviktiga roll, han vid ifrågavarande period af kriget deri spelade, ingifva oss dock den föreställningen, att ingen visade sig mera nitisk att öfvertyga försvararene af Savolaks om öfverflödigheten att vara på sin vakt dåmera, sedan lyckligtvis allt lutade till fred med accelererad fart. Då en

närmare kännedom om hvarje personlighet, som ingrep eller åtminstone sökte ingripa i vårt fäderneslands öden under den tidens hvälfningar, bör kunna göra anspråk på något intresse, våga vi här försöket af en teckning efter naturen, hvars syfte vore att framställa denna märkeliga matador sådan han var, icke sådan han ville visa sig för mängden, ja, för alla, ifall det skulle lyckats. Vi tillåta oss det försöket desto hellre, som enligt all sannolikhet kännedomen om markis Paulucci verkliga karakter skulle med författaren försvinna från detta land, ifall denna italienska bild ej nu medelst några rader här blefve fasthållen.

Episod om en bland Sandels' motståndare vid Toivola.

Hemma från Lucca, var Paulucci både till börd och utseende en verklig *grand seigneur*, ungefär i samma stil, som man ännu för ett decennium sedan hade tillfälle att studera i Finlands hufvudstad, medan den illustrerades af en förnäm herre, på hvars första ungdomstid den Gustavianska solens sista strålar hade fallit. Äfven Paulucci var en högväxt figur, hvilket i norra Italien icke är någon synnerlig sällsynthet, ehuru den nuvarande konungen af Båda Sicilierna ensam i sitt rike förbehållit sig äfven rättigheten att beteckna sin värdighet såsom beherrskare af länderna på hvardera sidan om Messinska sundet genom att i sin groflemmade gestalt imitera kolossen på Rhodos. Sina ögonkast kunde vår markis icke med samma lätthet hålla i styr som sina tankar, minner, ord och gerningar. Det var svårt att bestämma, hvad han egentligen fixerade, när han blickade omkring sig; men inåt vänd var åtminstone hans blick icke; och att den gerna ville excellera äfven i allseendets vidtomfattande konst, syntes temmeligen klart. — Ur österikisk tjänst trädde Paulucci med betydande reputation om militärisk skicklighet i den ryska kort före finska krigets utbrott. Genom sina talanger, framförallt likväl genom en smi-

dighet, som inom några få ögonblick kunde genomlöpa hela skalan af nyanser ifrån den illistigaste slughet ända till åthäfvorna af den öppnaste, spegelblankaste ridderlighet ocb uppriktighet, tillvann sig denne moderne *condottieri* genast allmänligt anseende och syntes värdig att äfven af kejsaren sjelf användas vid behandlingen af ärender, som erfordrade mer än vanlig klyftighet och finaste väderkorn. I det kritiska ögonblicket, då efter finska vapnens framgång under sommarn det begynte se mera mörkt ut med landets eröfring om hösten, var det Paulucci, som erhöll uppdrag att noggranneligen undersöka dithörande ställningar och förhållanden samt derefter redogöra för Majestätet om det, han förnummit hade. Och i följd af markisens iakttagelser stärktes kejsaren än mera i den öfvertygelsen, att en omedelbar fortsättning af anfallsrörelserna vore blott till ondo; hvadan beslutet var så godt som fattadt på högsta ort att uppskjuta med alla offensiva operationer, tills en ny vinter åter hunnit bygga de broar, öfver hvilka man den föregående hade skridit fram till landets okupation. Det är bekant, att grefve Buxhoevdens på förnuftiga grunder sig stödjande invändningar mot den defensiva planen, men framförallt de positiva demonstrationerna, utförda af Kamenskis hjeltehand gjorde Pauluccis bemedlingsplaner om intet. Hans karakter är en borgen därför, att han genom fördröjandet af de ryska operationerna icke åsyftade någon båtnad åt Sverige: ty detta hvarken kunde eller ville ju erbjuda en tillfredsställande ersättning för risicon och skammen af ett förräderi mot den makt, italienaren för tillfället råkade tjena. Samma karakter gör det å andra sidan högst troligt, att Paulucci under de sällskapsnöjen, han så nitiskt beredde Sandelska kårens officerare, sparade lika litet som på punschbålar på de öppenhjertigaste försäkringar om sina sympatier och ur dem härflytande beredvillighet att göra allt sitt till, hvarigenom så goda vänner kunde befrias från den ledsamma nödvändigheten att slå ihjäl hvarandra; likvisst med förbehåll för honom att, såsom det egnade en hederlig fiende, på mellantiden, ifall det så passade i stycket, både knipa bort Toivola och göra med svärdet i hand kål på sin ypperste kund

vid punschbålen. — Svårligen kan någon annan så väl som författaren bilda sig en föreställning om den hjertgripande verkan, dylika på en gång så burschikosa och nobla, så välvilliga och loyala expektorationer måtte hafva gjort på de fleste bland våra hederlige och tappre, men föga verldskloke krigare *). Jag har sjelf varit i tillfälle att se, hvilket djupt intryck denna virtuositet att använda miner af öppenhet, rättframhet och ridderlighet såsom mask för en beräkning och illfundighet utan botten gjorde sedermera på ett finskt sinne, lika ärligt som människans vid Toivola, men som dock kände världen litet bättre än de. Och därför gör jag mig icke heller de ringaste skrupler att ur kända förhållanden draga slutledningar angående italienarens handlingar, hvars eget samvete var vida upphöjdt öfver alla betänkligheter, så länge dessa ej antogo utseende af farhåga för handlingens våldliga följder.

Ett decennium efter finska krigets slut anträffas markisen, hvilken fullt lika väl kunnat göra heder åt befattningen af jesuitergeneral, såsom generalguvernör öfver de protestantiska Östersjöprovinserna. Det var denna hans funktion, som förde honom tillsammans med den nyss omtalade finske mannen, då för tiden de protestantiska intressenas högste vårdare *ex officio* i Ryssland, och hvars nit för sin kyrkas sak var Paulucci den argaste nagel i det spejande ögat. Vi omtalade redan, hvilken tjuvningskraft italienarens oöfverträffeliga konstnärsskap att imitera skenet af den trohjärtanhet, som var hans finske antagonist medfödd, gjorde på den senares arglösa sinne. Historien om det förrädiska sätt, hvarpå den katolske signoren begagnade det stulna förtroendet till att hos regenten ruinera välviljan för protestanternes i Ryssland målsman, skulle förtjena sitt eget kapitel; och detta skall väl troligen också en gång skrivas. Men här kan deråt i alla fall ingen plats inrymmas.

---

*) Ätminstone på Duncker tyckes likväl markisens svada icke åstadkommit den åsyftade impressionen. Misstaga vi oss icke, så föranleddes den hemska bitterheten mot fienden, hvilken frambryter i Dunckers bref från denna tid, till någon del af italienarens smidighet, för hvilken han instinktmässigt ryggade tillbaka.

Några ord må dock tilläggas för att komplettera bidragen till punschbryggarens vid Toivola karakteristik.

De här vidrörda omständigheterna egde rum i den mystiska tiden för den heliga alliansens kongresser, som äfven var tiden för de olycksfödde italienske carbonaris desperata, ej fullt lika heliga ansedda försök. Carlo Alberto, tragisk numera i åminnelse, en yngling ännu, men redan då, såsom under hela sitt återstående lif, vacklande mellan öfverspänningen af de djerfvaste planer och nedstämningen af de klenmodigaste farhågor, mellan entusiasm för det i all sin rikedom arma Italiens befrielse och fruktan att kompromettera sina egna intressen, hade föga lyckats i sitt experiment att sätta sig emellan två stolar — om det är oss tillåtet att låna detta målande fransyska talesätt. Hos bundsförvandterne nere i dalarne, de i alla sina förhoppningar svikne carbonari, var hans reputation icke stort bättre, än hon återklingar i den fruktansvärdaste händikt, nyare tiden åstadkommit: qvädet, hvori den melankoliske, ädle fosterlandsvännen grefve Justi*) presenterar Italiens samtliga furstar, församlade till att illustrera den ömkelige kejsar Ferdinands kröning i Milano. Då raden kommer till Carlo Alberto utbrister skalden, apostroferande herrar carbonari, sålunda:

È il duc vostro, il stesso,

Chi al palco e carcer' duro voi ha tratto:

Realmente di venti uno il patto

Mantiene adesso!

Och äfven på höjderna var den furstlige demagogens renomé ingalunda den bästa. Detta passade så mycket värre för honom, som tiden var hardt nära förhanden, då Sardiniens krona,

*) Jag har tillbragt blott en enda qväll i hans sällskap — hos markisinnan Arconati Visconti i Pisa — och derunder knappt hört den af omätlig sorg krossade mannen yttra ett ord. Men bilden af denne vemodigaste bland alla nyare skalder, en bild, som skulle egna sig till en sådan af hela det *Italia dolorosa*, viker aldrig bort ur min själs minne.

till hvilken han var närmaste arftagare, måste falla från det hufvud, hvarpå hon då satt. Den heliga alliansens representanter ansågo det naturligtvis högst betänkligt att med konungsliga insignier pryda en person, som, ifall den ej hade stått thronen så nära, utan allt tvifvel blifvit betungad med helt andra utmärkelsetecken. Till inhemtande af pålitlig kunskap om hvad monarkerne hade att förvänta af den sardiniske thronpretendenten, utsändes nu den samvetsgranne forskaren markis Paulucci. Och si! Denne kom, såg och sade: Eders Kongl. Höghet! jag har den lyckan att bära den konungakrona, Ni förbidar, i min hand. Och Ni skall få den. Men en sådan tjänst är, vänner emellan, en liten återtjänst värd. Jag är derborta i Norden styresman öfver par tre temmeligen vidlyftiga provinser. Men jag cederar dem allesamman, ifall ni oåterkalleligen utfäster Er att så begå saken, att i samma stund, konungakronan tillfaller Er, styrelsen öfver det lilla hertigdömet Genua tillhör mig. Jag är dock italienare framför allt annat: ingen uppoffring för mitt lands väl kännes mig för tung. Och äfven Eders Kongl. Höghet är italienare liksom jag. Vi förstå således båda tiga, när det gäller ett *pactum cum Satana*, till dess att vi saklöst kunna taga bladet från munnen. *Avete capito?* Och Carlo Alberto genmålte, glad i sin håg att för så godt pris kunna aftvä den svarta misstanken om sin carbonarism: *si Signore!* Och öfverenskommelsen mellan de två pretenderne uppgjordes så olikt bådas karakterer som möjligt: d. v. s. med undvikande af alla tvetydigheter. Och Paulucci återvände till den honom sändt hade med de amplaste försäkringar om Carlo Albertos afsigters renhet. Och i följd af denna högst vederhäftiga rekommendation ansågs den rentvagne thronarfvingen förtjent af kronan, som kort derpå verkligen också tillföll honom. I den tiden hände det sig, att generalguvernören öfver Östersjöprovinserna plötsligen försvann bortom ryska rikets landamären. Han upptäcktes ej långt derefter residerande i de gamle dogernes palats uti „*Genova la superba*“. Alla vägar föra, såsom bekant är, till Rom. Men äfven de, hvilka leda till Genua, äro icke så få, som man kanske föreställer sig. Pauluccis upphøjelse till de

genuesiska dogernes quasi-efterträdare är derpå att lika lysande som slående bevis.

Omkring ett fjerdedels sekel hade han redan styrt denna stolta stad, styrd i stoltare tider fordom af Andreas Doria och andra lika märkvärdige heroer, då öderna, i början af 1846, förde mig till Genua. Jag hade senast i närmare halftannat år strukit omkring uti Italien och derunder lärt mig något annorlunda uppfatta efter italiensk mått dessa italienska karakterer, dem vi här uppe med oskuldens föraktande indignation absolut fördömma, emedan de mindre fullkomligt öfverensstämma med våra åsikter om dygd och rättfärdighet. Jag hade med beundran länge stannat vid Caesar Borgias bild i palazzo Borghese, hvars framtröllande med sin fromma pensel Rafael sjelf icke aktat för helgerån, liksom den store republikanske statsmannen Machiavelli sedermera fann i bildens original idealet af en italiensk furste. Jag hade med historiskt lugn stått vid sjelfva Alexander VI:s marmorkista, som den katolska kristenheten icke aktat för rof att låta qvarstå vid sidan af drottning Christinas i kryptan af S:t Peters kyrka. Hvarför skulle jag då ej våga en sådan småsak som att återse det moderna Genuas ej blott mäktigaste, men äfven märkeligaste man: markisen, som fordomdags hade hållit vad om att inom åtta dagar eröfra Sandels' position vid Toivola samt godhetsfullt förlorat vadet; som visat mycken benägenhet att låta den evangeliske biskopen i S:t Petersburg vandra samma väg, jesuiterne kort förut hade nödgats taga ur Ryssland, ehuru han misslyckades äfven i denna strategiska manöver; som, hvad mera betydde än dylika svaga försök, med afgjord framgång spelat konungsmakare i det rike, hvaraf han nu styrde en part. Med större respekt likvisst för de gamle dogernes egna skuggor än för deras moderna skuggas person hade jag äran anmäla mig hos denna. Jag glömmar aldrig hans: *qui êtes vous?* hvarmed Genuas guvernör helsade den inträdande främlingen. Inom rösten, som frambar dessa ord, i accenten, som på dem lades, inrymdes en oerhörd latitud, så att den enkla frågan allt efter olika omständigheter kunnat vindiceras åt en storingvisitor, en förnämlig verldslig magnat eller till och

med en upplyst gynnare af literatörer och deras sträfvanden. En så mångtydig modulation har jag aldrig hvarken förr eller senare hört någon människa ge åt tre ord. Möjligen hade mitt namn framkallat ett lätt moln af mindre angenäma hågkomster i de mest undangömda vrår af hans sinne; på seigneurens panna förmärktes deraf likväl ej det ringaste spår. Och så snart han genom mitt svar blifvit förvissad om fredligheten och oförargligheten af mina afsigter, var han idel vänlighet, humanitet, ja godhet, och allt detta med en konst, hvilken liknade naturen sjelf, nästan såsom ett löf liknar det andra. Lifligare kanske än någonsin förr kände jag vid det fullkomligt opartiska betraktandet af detta fenomen, att jag hade lyckan befinna mig i *konstens* rätta hemland, „der man är stor eller förlorad”, såsom Ehrensvärd öfverträffligt säger. Hur annorlunda bar ej denne redan gammal vordne man sitt nobla hufvud än desse stackare i Norden, hvilkas halfva lif åtgår att begå skälmstycken, medan den återstående hälften täres bort under ånger och rulse öfver de begångna synderna, och som låta ormarna i sitt samvete skrämmas upp af ett fallande vissnadt blad, af en nattlapps flaxande vid ingången till deras boning! Här förspordes ej en skymt af gemenhet, af detta vämjeliga liseri, hvarunder bekännelsen om sinnets låghet kryper fram med bönen om ett förakt, som ej fullt uppnår, hvad uselheten förtjenat. Italienaren bemötte medlemmen af en familj, hvars hufvud hans osparade intrig hade velat störta fordom, med en otvungen artighet, såsom hade han redan länge blott väntat på tillfälle att fortsätta de vänskapsfullaste förbindelser, som händelsevis för en tid blifvit afbrutna. Han införde främlingen i kretsen af sin egen familj och bemötte mig inom denna nästan så flärdlöst, som skulle jag verkligen hört dit. Om jag också icke kunde skänka mitt odelade bifall åt alla de konststycken, som hade utmärkt de olika stadierna af denne herres vädjobana, såg jag deremot med en förvåning, ej fri från beundran, det fulländade konststycket af en personlighet, stående allaredan efter naturens ordning vid grafvens bredd, hvilken aldrig haft svagheten att vara oense med sig sjelf; aldrig nedlätit sig att vara blott till hälften det han ville

vara; och som just därför kände sig ännu i lifvets qväll obruten, helgjuten och såsom det tycktes, fullt medveten af att förtjena medmenniskors erkännande. Huruvida han någonsin gjort anspråk på deras aktning, lemnar jag osagdt, emedan jag ej är rätt säker derpå. Men ögonskenligen egnades honom i det samhälle, hvars första man han var, en hyllning, olik det hyckleri, som mångenstädes bakom personens rygg tager medelst smådelser sin skada igen för de vördnadsbetygelser, med hvilka män inför densamma kostat ut sig. De icke så alldeles lätt styrde genuesarene voro dock för mycket italienare för att ej i sin landsman och guvernör se sin mästare, och det föll dem ej in att på hans förtjenster applicera en hyperboreisk måttstock.

Tanken på min egen hyperboreism erinrar mig om en omständighet, som höll på att störa den beundrande sinnesstämning, hvari Italiens luft hade försatt mig i afseende på f. d. punschbryggaren vid Toivola. Han hade bland annat haft artigheten införa mig i en reunion, hvari de genuesiska notabiliteterna en gång i veckan, vill jag minnas, tillbragte sin afton. Sedan han der förskaffat mig åtskilliga utmärkta bekantskaper, hände det sig icke bättre, än att jag råkade befinna mig helt nära honom, medan han var sysselsatt med en berättelse af något skabrös beskaffenhet, hvars lokal förlades till de nordligaste trakterna af vårt land och grundade sig enligt uppgift på personlig erfarenhet under 1808 års krig. Då hans allseende blick, ehuru den gången något för sent, varseblef, att äfven jag fått åhöra dessa smådesägnar, utmålande Finland såsom en fosterbygd för antediluviansk råhet, spordes det oerhörda, att han nästan såg flat ut, liksom en annan människa, hvilken „förtölpat sig i sättet”. Naturligtvis gjorde han sig icke skyldig till en sådan inkonsequens af den orsak, att han hade handlat oädel och brutit mot gästvänlighetens lagar, utan helt enkelt därför, att han af en barbar låtit gripa sig på bar gerning under begående af en dumhet. Jag lät, det kan ej nekas, för tillfället en finsk enfaldighet hänföra mig till den sottisen att se något misslynt ut öfver bristen på nobless i Pauluccis minnesorganer, då han bland sina unga års finska krigareminnen ej hittade på bättre reminis-

censer än historietten om en lappländsk polygamistisk sedvana; bjöd dock till att vid markisens magra spel hålla så god min som den genuesiska atmosfären kräde. Vid lugnare besinnande af saken måste jag dock anse det som en verklig lycka, att Sandels' motståndare ej, liksom oförvarandes, råkade låta mig höra berättelsen om någon vacker bedrift, utförd af Duncker, Malm eller Sandels sjelf. Ett sådant minne, framkalladt i den genuesiska församlingen, skulle med oemotståndlig tjuvningskraft utbreddt en så skimrande täckmantel öfver sjelfve Mefistofeles' bockfot, att jag på allvar kunnat börja betvifla dennes tillvaro.

Slumpen erbjöd för öfrigt åt Genuas guvernör det ypperligaste tillfälle att bortjaga den lappska molnfläcken, som hade tillfälligtvis lägrat sig emellan mina sympatier och honom. Och han begagnade sig af denna slumpens ynnest med en virtuositet, som åter upplyftade honom i min beundran till en mästare utan like — i Norden. Vid min afskedsuppvaktning hände sig nämligen, att tvänne hufvudmän för de sardiniska jesuiternas genuesiska distrikt äfven inträdde hos guvernören. Deras ärende var att till honom öfverlemna ett i rosenrödt inbundet exemplar af en liten bok, som innehöll namnen på kongregationens samtliga medlemmar i riket jemte uppgifter om dessas organisation i olika fördelningar o. m. d. Genuas världsliga styresman bemötte desse andans män, hvilkas helighet framblänkte från fotabjellet ända till den tonsurerade hjessan, på ett sätt, så snävt, torrt, kort och kallt, att de, af brist på vana vid sådant, synbarligen konfunderades, och som företedde den bjertaste kontrast med det humana beteende, hvarmed jag samtidigt lyckliggjordes. Jag kan ej neka, att, oakadt mitt lifliga intresse för herrar jesuiter, detta var ett synnerligen roligt spektakel för en erkekättare, som ganska väl visste, att det i grunden icke låg den höge herrn lika ömt om hjertat att hålla mig vid godt mod som de vördige fäderne, hvilka han nu likväl så manhaftigt trotsade. De kände sannolikt ändock sin mästare för väl för att, oakadt det bedrägliga skenet, ett enda ögonblick anse honom ovärdig den upphöjdaste plats bland dem sjelfve. Och de skulle ännu mer stärkts i denna öfvertygelse, ifall de fått se det genialiska

bruk, som gjordes af den förärade rosenröda boken. Knappt hade de nämligen rättat sig efter det *consilium abeundi*, hvarmed de alltifrån sitt första inträdande blifvit emottagne, innan den helt vårdslöst och utan allsköns beräkning öfverlemnades såsom gåfva åt en, för hvilken denna jesuitiska myster sannernligen från begynnelsen ej var ämnad, under yttrad förmodan, att det skräpet ändock kunde hafva större intresse för mig, den oinvigde, än för gifvaren, som hade nog af slikt. Men oakadt heligheten af den rosenfärgade minnesgåfvan undslapp mig i tysthet det hedniska utropet: „*corpo di Bacco!*“ Om någons, fortjenande guvernörens i Genua namn att stå främst på den här förteckningen. Jag är dock redobogen att för denna supposition göra den sedermera under stormiga tider hädangångne sardinske konungsmakarens vålnad offentlig afbön på blocksberget, ifall ännu en förmodan, den sista, jag tillåter mig angående honom yttra, någonsin blir formeligen vederlagd. Vid min afresa satte Sandels' fordne motståndare kronan på sitt älskvärda verk genom att lemna mig ett rekommendationsbref till Sardiniens d. v. utmärkte ambassadör i Paris, marchese Brignole Sales. Männe ej denne, någon tid efter det brefvet kommit i hans hand, från Genua erhöll upplysning derom, att all vänlighet, ministern hade begynt bevisa mig, vore förslösad *en pure perte*? Skulle Paullucci gjort sig skyldig till den oförlåtliga inkonsekvensen att icke afåta till Paris en sådan skrifvelse angående min obetydliga person, vore jag nästan böjd att återtaga alla de loford, med hvilka jag erkänt hans enorma öfverlägsenhet i allehanda konststycken öfver samtliga sina motståndare vid Toivola, hvilka visserligen icke heller gjorde anspråk på mästerskap i slikt.

Ofvanstående teckning torde bland annat ådagalägga, att vårt lands försvarare äfven utanför fästningarna kunnat på sina egna förhållanden tillämpa den gamle Romarens klagan: „vi hafva på en gång att göra med ett lejon och en räf, men räffen är ännu farligare än lejonet.“ Mot lejonet förstodo lejon,

sådane som Sandels och hans män, någorlunda värja sig, emedan detta berodde af dem sjelfve. Räfvens funder blef det dem svårare att undgå, sedan dessa, såsom snart skall visa sig, begagnade ett får i svensk fältmarskalks-uniform till att taga kastanjerna ur den af Sandels upptända elden. På svårare prof sattes en fältherres både moraliska och fysiska mod aldrig än Sandels', då hans ställning i Toivola förmörkades så, att för en annan, hur tapper han än må hafva varit, ingen skymt till räddning skulle visat sig på annan väg än den snabbaste flykts, och knappt nog ens på denna. Men aldrig har profvet heller blifvit herrligare bestådt än af Sandels då. Det föll honom ej in att fly ens nu, ehuru väl han med den beundransvärdaste omtänke långt för detta hade på förhand förberedt allt till betryggande af sitt återtåg, när detta blefve oundvikligt. Huru eländigt små synas ej alla markisers i verlden strategiska konstgrepp att befordra sina egna intressens fortkomst mot ansträngningarna af denne Atlas, som ej tröttnar att på sina trofasta skuldror uppbära ett sjunkande fäderneslands neddignande lycka! Se här i några energiska drag situationen tecknad från några andra sidor än de redan ofvanför framhållna:

„Den 12 Sept. ankom en express ifrån fänrik v. Fieandt vid Tavasteh. Regem. med rapport till Brigad-Chefen, att Öfv.-Löjtn. v. Fieandts corps, som försvarade Lintulaks-vägen, var totaliter slagen; att bemälte Öfv.-Löjtn. med öfverlevforna af dess trupp dragit sig genom Kronoby till strand-armén, och således vägen till Gamla Carleby alldeles obebakad, samt att fänrik v. F. var beordrad att med 50 man infanteri och 12 dragoner marchera åt Uleåborg och förstöra alla broar efter sig, hvaraf man hade skäl att tro det fienden icke länge skulle dröja att följa honom på spåren, i hvilken händelse denna Brigad, som hade 40 mil att marchera till Uleåborg, aldrig kunde räddas ifrån att blifva couperad. Uti denna vådliga ställning beslöt Brigad-Chefen icke desto mindre att försvara sig uti det längsta, och afvaktade derjemte förhållningsordres från högqvarteret, men förgäfv. All communication emellan strand-armén och denna Brigad var genom fiendens framryckande på Carlebyvägen afskuren och alla tillförlitliga underrättelser om strand-arméns ställning och öde saknades; de ifrån Brigad-Chefen till högqvarteret afsände courirerna återkommo icke; endast opålitliga rykten sade, att strand-armén var inspärrad emellan Wasa och Gamla

Carleby; andra att den gått om bord på transportfartyg och kryssade i sjön. Begge var troligt, men intet officiellt."

Mycket var dock der borta redan fixerad såsom officiellt, ehuru det sväfvade ännu kring Kallavesis stränder under den lösa formen af mer eller mindre sannolika rykten. Officiel var den tragiska konflikten af trilogin vid Kuortane, Ruona och Salmis, hvari *ödet* uppträdde såsom fiendtlig makt mot finska härens heroiska mod, och som förberedde den snart inträffande slutkatastrofen. Officiel var också redan denna. I slaget vid Oravais hade af samma öde, som vid Ruona om natten blåste bort segern från finska fanorna, den de i dagsljuset vunnit, till allt afgörande nederlag förbytts den dyrt gäldade segervinning, svenska och finska härskarorna, denna enda gång under det kriget i större proportioner förenade, redan tillkämpat sig, båda med ett dödsförakt och en hjelteharm, hvaråt de forne kämparne, hvilka under den store Gustaf Adolf och de store Carlarne hade på oräkneliga slagfält blandat sitt blod tillsammans, kunnat ännu i himlen och sina förgätna grafvar fröjda sig. Till officiel värdighet hade deremot icke kunnat upphöjas ryktet derom, att Klingspor "var ren för fan i våld på resa", ehuru denna gång för ombytes skull till sjös; ty detta rykte var blott en dikt, kringspridd till att vilseleda den närgångne fienden. Ehuru väl icke officiellt kungjort, var det deremot i det närmaste säkert, att den mot Sandels "agerande, så i och omkring Kuopio, som den genom Karelen antågande fiendtliga styrkan öfversteg 9000 man utom 27 stycken canonslupar och en anseelig artillerie-park till lands." Ett ännu mera bedröfligt och konstateradt faktum var det, att Sandels mot denna öfvermakt ej kunde uppställa ens 1200 man. Och oaktadt allt detta gjorde han sig alls ingen brådska med sitt återtag. Först när furst Dolgoruki, sedan han omsider lyckats besvärja Malm och de andra trollkarlarne i Karelen, var honom nära på lifvet, fann han lämpligt att i slutet af September anträda detta.

Redan innan han tog ut detta för honom så påkostande steg, hade likväl lejonets styrka, men isynnerhet räfvens öfverlägsna talang lyckats på betydligt afstånd från Toivola eskamo-

tera ej blott detta, utan äfven en annan plats, der han velat åt sig bereda ett värn, oåtkomligt för sjelfvaste hin onde och allt hans anhang. Lejonets för tillfället sekundära egenskaper representerades af hjälten Kamenski; räfvens, nu afgörande, kapacitet naturligtvis af den celebre diplomat, hvilken sedermera under en hel menniskoålder i Sveriges hufvudstad egde tillfälle att åtnjuta det anseende och skörda de frukter, hvartill hans tidigare mot svenskarne ådagalagda förhållande gjorde honom berättigad. Så vådliga Kamenskis och van Suchtelens förenade bemödanden än voro för Sandels, hade dock äfven han anledning att uppstämman den gamla bönen: Gudarne bevare mig för mina vänner, för mina fiender skall jag nog bjuda till att bevara mig sjelf! Det var nämligen mandarinerna, residerande i den kinesiska byn Himango, som af de båda Sveaborgsbetvingarne, till Sandels' ofärd, läto narra sig att begå en dumhet, förunderligare än det kinesiska porslinstornet, kolossalare än den kinesiska muren. Man vore verkligen frestad till den förmodan, att konventionen i Lochteå blifvit stadfäst i djupaste skötet af det himmelska rikets omhägnad, ifall man ej kände genom Franzéns berättelse i Åbo tidningar blott några få år före dess afslutande, de sällsamma insigter, man i Sverige egde om „den stora byn Savolaks i Finland.” Icke obillig tyckes emellertid den fordran, att öfvermandarinen Klingspor skulle använt åtminstone några af de stunder, då han höll på „att svälta ihjäl i det här landet”, emedan han fick vidkännas den horribla afsaknaden af färskt smör vid sin fältherrliga taffel, till inhemtande af abecedariens kännedom om det lands geografiska förhållanden, hvars väl och ve voro kastade på hans samvete. Vi inskränka oss till denna anspråkslösa önskan, väl vetande: *plenus venter non studet libenter*, och att fältmarskalken lika litet tyckte om att svälta ihjäl som att låta skjuta ihjäl sig, i det han öfverlemnade åt de lägre naturer, som i honom vördade sin högste ledare, dessa plebejiska funktioner. Beklagligtvis såg man dock geografiska kartor ännu mera sällan på Klingspors bord, än det besvärades af det fältherremördande dåliga smöret; och den mängd personer, som nära till hands

kunnat tillhandagå med ypperliga, på praktisk väg vunna upplysningar, rådfrågades ej grundligare än kartorna. Det är en sorg och skam att nödgas erkänna: äfven de finnar, som stodo i kretsen af fältmarskalkens närmaste omgifning, visade ej bättre kännedom om sitt land än denne sjelf. Deras syd-finska födelsebygder hade ingen rätt att göra dem vildfrämmande för Savolaks; och skulle i våra dagar någon tillåta sig att i skrift framställa den tidens historia med så ringa insigt i vårt lands lokala förhållanden, som desse herrar, hvilka hade äran att göra densamma, røjde, då de ingingo konventionen i Lochteå, vore han väl förtjent att till riktande af sina geografiska kunskaper deporteras dit, der pepparn vexer. Med undantag af samtliga paragraferna, i hvilka Suchtelen vid ett annat tillfälle hade uppenbarat hela omfånget af sina stylistiska äfvensom öfriga talanger, approberades under hela kriget intet enda skriptum, hvars antagande från vår sida så litet låter rättfärdiga sig inför historiens domstol, som följande passus: „På Kuopio-sidan skola Svenska tropperna intaga en sådan ställning, att Idensalmi kyrka blifver neutral. Ryska tropperna skola besätta *passet på sydöstra sidan* och Svenska tropperna det, som ligger nordvest om kyrkan. I händelse Ryska tropperna skulle på någon sida gått förbi Idensalmi kyrka innan ordernes ankomst, så skola de draga sig tillbaka till den öfverenskomna ställningen.”

För den eller dem, som icke bättre än kineserne i Himango känna hvad det der „passet på sydöstra sidan” hade att betyda, måste ordalydelsen af denna stipulation ännu förekomma lika liberal, som den ljöd från begynnelsen för besagde mandariner. Hvilket ädelmod hos en fiende, som fjorton dagar förut vunnit segern vid Oravais! Han utfäster sig ju till och med att återställa eröfringar, hvilka förmodas redan vara i hans våld. Och huru kunde väl till det kinesiska Himango en sägen hafva trängt derom, att i Savolaks fanns ett ställe vid namn Toivola, der en anförare för några hundra finske män, hvilken hette Joh. Aug. Sandels, i tre och en half månaders tid ställt sig i vägen för fienden, som trängde på från östan och vestan, och släppt ingen djefvul öfver den bron; och att om någon sådan

ändock försökt att smyga sig fram, hade han rönt det öde, som genom Tigerstedt drabbade Lapatinski och hans följeslagare i Wassila torp? Än mindre kan således hos våre kineser förutsättas kännedom om de försigtighetsmått, medelst hvilka Sandels sökt förebygga all sannolikhet af den förmodan, att fienden äfventyrade någon uppoffring, då han lofvade draga sig tillbaka, ifall den med gudfruktigt sinne för neutral förklarade Idensalmi kyrka redan låge bakom hans rygg. Fältmarskalken, alltid „premier i reträtt”, menade, att hvarje dag i detta hänseende, liksom då det gällde det färska smöret, hade sin egen börda. Han kunde således svårligen föreställa sig, att en för återtåg så föga fallen härförare som Sandels redan i flera månader varit betänkt uppå att lika litet låta slumpen bli ledare af hans retrograda rörelse som af hans marsch framåt. Förhållandet var emellertid sådant; och vid samma förhållande, ansedt så oförtjent af uppmärksamhet från öfverbefälhafvarens sida, att denne med ett enda tanklöst penndrag bortflägtar och i fiendens våld öfverlemnar alla frukter, dem en annans vidtseende omsorg fostrat till räddning under stundande onda tider, stannar efterverldens blick med lika djupt deltagande som förbittring. Det kriget, så rikt på upplyftande momenter, går dock mer än en gång fram öfver ohyggliga afgrunder. Men en rysligare företeelse än den lättfärdiga behandlingen af Savolaks-försvararens intressen uti konventionen i Lochteå söker man på Finlands öppna fält förgäfves 1808. Sandels hade rönt så litet bistånd från de håll, dädan bistånd bordt vara att förvänta, som om han kastats ut till ett ströftåg på en annan planet, dit ingen hjälp mera kunde hinna honom från den han lemnat. Det der var ledsamt, men stod sannolikt icke att förhjälpas; måste därför med menskligt tålamod fördragas. Men hvad som öfversteg alla de anspråk, man på mensklig resignation rättvisligen får ställa, var deras tilltagsenhet, hvilka utan verklig nytta för det hela, utan säkerhet för erhållandet af de åsyftade tvetydiga fördelarna, framförallt utan föregången pröfning af stegets beskaffenhet och följder, göra mera, än fienden trodde sig förmå utföra sjelf, till att stjelpa mannen, den der, oakadt det hjälp-

lösa tillstånd, hvori han lemnats, i mångahanda måtto ändock hulptit äfven desse sina förmän, oförmögne att gifva honom något bistånd och begagnande sin materiela myndighet endast till den andeligen öfverlägsnes förderf. Att Sandels kände sig djupt kränkt och förnärad genom detta myndighets missbruk, begånget der han hade ojäfaktigaste rätt att förvänta mer än någonstädes erkännande, aktning, ja tacksamhet, kan tagas för lika gifvet, som att historien städse skall göra den ohemult förorättade hjeltens sak till sin egen. Men om han också harmades, såsom det anstod honom, tillät hans lejonlynne honom dock ej att ens för ett ögonblick i omanlig nedslagenhet framsucka någon fläck på sin hjelteäras spegel. Han sökte blott genom klok negociation genast afhjelpa de förderfliga följderna af den oklokaste bland transaktioner. Och när detta ej lyckades, ej kunde lyckas, sedan enfaldigheten öfverlemnats åt illistigheten Sandels' öde, tog han detta manhaftigt åter liksom förr i egna händer. Och „den gamle bundsförvanden *deroppe*“, om hvilken gubben Ziethen berättade under sjuåriga kriget för sin klintrogne herre och konung, förhjeipte Sandels ganska snart till en upprättelse, en seger öfver ränker och onda funder, sådan att hela finska kriget dertill intet motstycke erbjuder. Det inses lätt, att vi härmed syfta på den herrliga uppenbarelsen af *Nemesis Divina* vid Wirtas strida, blodfärgade böljor.

Några faktiska detaljer, tjenande till upplysande noter åt ofvanstående reflexioner, skola, förmoda vi, till fullo ådagaläggas dessas befogenhet. Ehuru Sandels sparade inga ansträngningar för att göra sin position vid Toivola så stark som möjligt, betraktade han dock denna allt ifrån begynnelsen blott såsom en öfvergångsstation. För att bibehålla makten öfver sina operationer, dem omständigheterna föranledde, ställde han sig på rörligaste fot. Allt hvad som kunde kännas likt hindrande block vid det snabbaste återtag, fick vandra sin fredliga väg långt, innan brigaden sjelf behöfde uppbyta. Sandels hade en del af sin umbärliga tross, sitt magasin, sitt sjukhus der borta i det aflägsna Pulkkila. Resten afsändes till Idensalmi, äfven detta nära tio mil skildt från lägret. Det låter otroligt, men är lik-

väl obestridlig sanning, att han i Toivola behöll endast den kvantitet af proviant, som erfordrades för en veckas behof. I Idensalmi hade han deraf ett ständigt förnyadt upplag, beräknadt för tio dagar. Samme utmärkte fältmätningsofficer, kapten Burman, hvars handskrift vi redan flera gånger åberopat såsom auktoritet i dessa ämnen, afsändes på vägen norrut ända till Pulkkila för att utse de punkter, hvarest försvaret med bästa hopp om framgång kunde frestas. Hans skarpa blick upptäckte i det, en fjerdedels mils sydost om Idensalmi kyrka belägna passet vid Palois ett ställe, der naturen erbjöd det yppersta underlag åt hans skicklighet att enligt alla konstens regler befästa en position. Det är ett i det hela temmeligen obetydligt vattendrag, sammanbindande en mindre sjö — som sannolikt erhållit det sällsamma krigiska namnet Kilpijärvi efter formen antingen af en från nordliga kanten dit inskjutande udde, Kilpisaari benämnd, eller af en nära invid denna belägen holme — och den något större Porovesi, dit äfven Wirta, ehuru i annan riktning, leder. Ijärvis böljor. Sistnämnda ström stupar nämligen nästan gerad från norr till söder, medan Palois går från öster mot vester, ehuru under en närmare utloppet tilltagande sydlig böjning, samt skild vid samma utlopp från Wirtas våg af en melanholisk udde, kallad Luuniemi. Ej långt i öster om sagde utlopp fortsattes den deraf afbrutna landsvägen, parallelt med Wirtaströmmen, rakt norrut, tills den, hunnen ofvanom Idensalmi kyrka, kröker sig mot nordvest för att begagna sig af en landtunga, hvaraf Wirtas vatten pressas ihop, så att den minnesvärda bron, som leder deröfver dymedelst ansenligt förkortas, ehuru dess längd äfven sålunda utgör omkring 200 alnar. En bro förde äfven öfver Palois pass, men vårfloden hade bortvräkt denna till stort hinder för all kommunikation på dessa trakter, men isynnerhet för den af Sandels underhållna. Den raske, till dylika värf mycket använde Clementieff, löjtnant vid Kajana bataljon, erhöi i anledning deraf uppdrag att medelst en flottbro återställa förbindelsen mellan strömmens båda stränder. Detta arbete var dock endast en småsak mot det af Burman den 15 Juli påbegynta. Soldatens tid och krafter voro,

såsom ofvanför visades, dag och natt upptagna af helt andra bestyr och kunde därför ej till detta begagnas. Man väjdade nu, liksom så ofta äfven annars, till Savolaksarenes håg och nit för sin fosterbygds försvar. Och äfven denna gång ingalunda förgäfvdes. Ehuru den brådaste andtiden var inne, tillströmmade den fredliga befolkningen i sådan mängd, att man dagligen räknade två å trehundra arbetare sysselsatta vid dessa krigiska anläggningar. Aldrig njugg, när det gällde det allmänna bästa, bestod Sandels åt desse 8 skillingar b:co i dagspenning, en för de tiderna visserligen temmeligen frikostig arbetslön; men det behöfver knappt anmärkas, att det icke kunde vara *den lönen*, som utan tecken till något tvång dref allmogen i massa från sina obergade ängar och åkrar till de Burmanska förskansningarna. Detta verk, lika litet som Rom — *sans comparaison* — byggdes sannerligen ej på en dag. Till åstadkommande af „Passets starka försvar uppfördes på detta ställe sju särskilda batterier med tillsammanräknade 24 embrasurer, utom ett 300 alnar långt bröstvärn för infanteriet.” Det der var just icke att leka med; också ansåg fienden det ointagligt, hvadan han „till blodsbesparing” äfven nu vände sig till sådana personer, på hvilkas humanitet han i detta hänseende kunde räkna, ehuru denna egenskap hos ifrågavarande urbana herrar, vare det sagdt till deras relativa heder, endast hvilade på inskränkhetens solida grund. Det föll Suchtelen lika litet som hans diminutivum Paulucci in att demonstrera för *Sandels*, huruledes det ju var fullkomligt likgiltigt, om han hade artigheten besvära sig en knapp qvart mil nordligare, än han beslutat envisas att placera sig. Denna argumentering skulle på det hållet kunnat vänta lika ringa framgång, som om man försökt göra det klart för fältmarskalken, att det var alldeles ett och detsamma, om han kvarstannade på ett slagfält, der de af honom kommenderade trupperna stridde, eller om han visligen tog sin Matts från den skolan, så långt vägen räckte. Inför den genialiske befälhåvarren, hvilken till att bereda sig oåtkommeliga försvarspunkter länge och väl depenserat en så storartad omtänksamhet, att denna lika litet rymdes inom fältmarskalkens hvardagliga små

försigtighetsmått, som en lejonkula i mesens fågelbo, samt hvilken dessutom låtit en större mängd 8 skillingar betala för samma ändamåls vinnande vid Palois' strömdrag stryka med, än Kling-spor troligen under hela sitt långa, i kräslighet tillbragta lif användt på färskt smör, med ett ord, inför Sandels fann man det ej rådligt framlägga det kommunistiska förslaget: *ôte toi de là, que je m'y mette*! Det var, läsaren torde ej hafva förglömt det, de store geograferne i Himango förbehållet att finna billigheten och oförargligheten af denna proposition, ehuru Suchtelen själf vid hvarje annat tillfälle än just detta skulle ansett det såsom grof förolämpning, ifall någon velat i projektets oskuldsfullhet se dess utmärkande drag. Dåraktig vore harmen deröfver, att personifikationen af slugheten i en fiendtlig generals gestalt, då densamma hade råkat ut för geografer af herrarnes i Himango naivetet, icke skulle äfven nu efterlefva sin vid ett annat viktigt tillfälle uppställda sats: „här lönar det ej mödan att operera, negotieras måste här.” Man kan tvärtom icke vägra Suchtelens ädelmod sin beundran, att han ej vid uppgörande af konventionen i Lochteå genomdref antagandet af en t. ex. så lydande paragraf: „Bron öfver Wirta ström förklaras icke existera. Brigadchefen Sandels ålägges att i spetsen för sina trupper tåga fem alnar till höger eller till venster om besagde bro från strömmens venstra strand till den högra. Ifall händelsevis vattnet, som vanligtvis kan inrymmas i en skopa, icke behagar draga sig undan för att lätta denna frammarsch, är det dess ovillkorliga skyldighet att skyndsammeligen ända till sista droppa förfoga sig antingen till Uleåträsk, hvarifrån det kommer, eller till Päijänne, dit det faller ut.” — Skulle någon tro sig finna ett sådant tillägg till konventionen i Lochteå mindre rimligt och antagligt än den nyss citerade paragrafen deri, visar han sig fullkomligen inkompetent att ega säte och stämma i den geografiska byrån uti Himango.

Medan ledamöterna i denna togo saken med naiv allvarsamhet, behandlade fienden konventionen, såsom den det förtjenade, endast humoristiskt. Med undantag af grefve Buxhoeveden, hvilken verkligen tyckes hafva inbillat sig, att den dugde

hållas, lärer ingen annan på den sidan betraktat öfverenskomsten annorlunda än som ett litet elakt skämt, hvarigenom Klingspor skulle narras att förråda Sandels' försvarsverk vid Palois. Den minister-kommité, som under kejsarens frånvaro i Tyskland, der han i Erfurt med Napoleon yttermera rådplägade angående världens affärer, handlade ärenderna i S:t Petersburg, menade, att hela konventionen numera, sedan ändamålet dermed var vunnet, dugde rakt till ingenting. Denna åsigt gillades äfven med stort eftertryck på högsta ort.

Kuriren, afsänd från Lochteå för att hugna Sandels med underrättelsen om de derstädes öfverenskomna roligheterna, tillade mundtligen till hans uppbyggelse och hugnad, att dessa voro ett förebud, som bebådade en snart förestående fred, hvarvid Finland ofelbart skulle återställas: samma lirim larum, så ofta redan framtralladt af Paulucci och hans korsångare för att medelst en ljuflig blund tillsluta deras vaksamma öga, hvilka man önskade snart uppväcka med ropet: J ären förlorade! Det var utan tvifvel dessa ömma fredsljud, som utgjorde grundtonen till den i Lochteå så skickligt komponerade konserten. Och en efterklang deraf förhånade ännu den, som blifvit bortdrillad från alla sina fasta positioner och utkastad i Oktobernattens köld och mörker utanför dessa. Sandels insåg genast, hvad dessa fredsförsäkringar hade att betyda; men ville dock göra ett försök, huruvida fienden kunde rätt hålla tonen ännu, ifall man föreslog någonting för finnarne förmonligt i samma fridfulla tonart. Han afsände därför chefen för Wasaregementet Conradi samt Burman att i Alapitkä möta general Tutschkoff, som ersatt Barclay de Tolly, aflägsnad för en tid från befälet, emedan han, såsom tidigare omtalats, visat böjelse att resonnera i utöfningen af tjensten. Då våra officerare framkommo med sitt projekt, som gick derpå ut, att om också Sandels ej finge besätta sina förskansningar vid Palois' pass, detta åtminstone skulle anses såsom neutralt område, visade den ryske generalen tillräcklig takt att icke genast bestämdt förkasta förslaget. Han undvek derigenom visligen att röja konventionens innersta mening, som var ingen annan än just den att utan uppoffring och strid be-

mäktiga sig Sandels', möjligen icke ens dymedelst åtkomliga, position. Men när man skulle skrida till definitivt uppgörande af affären, förklarade han sig naturligtvis omöjligen kunna så groft afvika från konventionens ordalydelse, som Sandels' kontra-proposition äskade. Och deri hade Tutschkoff utan tvifvel till den grad rätt, att det verkligen vore förunderligt, om Sandels ett ögonblick gjorde sig några illusioner i afseende å sina utskickades förmåga att i Alapitkä spela Kamenskis och Suchtelens roll i Lochtea. Sannolikt ville han blott freda sitt samvete genom att lemna ingenting oförsökt till att beröfva öfverbefälets dimmiga återspeglung, i dess tankar och sakkännedom, af Porovesis böljor kraften utaf en *fait accompli*. Det var dock ej åt detta håll Sandels gifvet att göra det omöjliga. Den äran förbehölls honom i segern, som den af vän och fiende åt undergången vigde hjelten det oaktadt vann. Den 7 October öfverlemnades Palois' pass, i enlighet med konventionens bokstaffliga kraf åt fienden. Jemt tjugu dagar derefter sönderslet Sandels några tusen alnar derifrån de konsekvenser, denne hade i afseende å honom dragit af Suchtelens mästerligt svekfulla pappersseger.

Sandels' ofärd, ehuru närmast åsyftad genom konventionen, var dock en bisak blott i det stora hela, ett medel till att realisera mera vidtomfattande planer. Han borde bli slagen, ja, om möjligt tillintetgjord, för att öppna vägen åt de nu omsider förenade ryska härskarorna, hvilka dittills opererat hvar för sig i Savolaks och Karelen. Sedan den stötestenen, mot hvilken redan en eller par gånger förut dylika planer ramlat öfver ända, blifvit bortvräkt, skulle Sandels' motståndare öfver Pulkkila hasta till att medverka från sidan till den i fronten af Kamenski anfallna strand-arméns totala ruin. Men ännu en gång hade denna att tacka för sin momentana räddning samme af öfverbefälet tillspillogifne härförare. Det var den enda hämd, som anstod honom; och dess njutning skänktes honom i rikaste mått. Fienderne, ehuru minst af allt föreställande sig, att de gingo hans ärender, skyndade med högsta otålighet att bereda honom denna fröjd.

I spetsen för de fiendtliga skaror, hvilkas närmaste mål det var att åstadkomma en öfverstes och hans ringa härs undergång, stodo, utom öfverbefälhafvaren sjelf, icke mindre än fem generaler; nämligen furstarne Dolgoruki och Labanoff, Kuopioförsvararen Rahmanoff, Alexejeff, på hvars lott den äran slutligen föll att mot Sandels utföra hvad som här och redan långt förut varit föremål för så liflig åstundan: hans besegrande, och dessutom ännu en till vid namn Gertschoff. För tvänne isynnerhet bland desse var en lysande framgång på den af Suchtelen jemnade marken en lifsfråga. Fältherrestafven, som ansågs för tung i Tutschkoffs land, emedan han så litet dittills med den uträttat i Finland, var hardt nära att slinta derur. Detta kände han ganska väl, ty alla de ogynnsamma tecken, som pläga förespå väder-vexling inom gunstens atmosfär, bebadade hans lyckas sista stund — tills vidare. Det låg honom därför nu mer än någonsin ömt om hjertat att ådagalägga inför Gud och hela världen, huru som han lika väl som någon annan kunde uträtta mirakel, endast han hade att göra med en vanlig menniska och icke med en djefvul, hvilken förstått att göra sig oåtkomlig. — Den unge furst Dolgoruki, general redan vid en ålder, då de fleste andra unge män ega blott enkla epåletter till vingar för sin uppåtsträfvande ande; med förkärlek omfattad af kejsaren sjelf och af honom utsedd till utförare af stora framtidsting; med afundsfri tillgifvenhet och förtröstan betraktad af de fleste äfven bland dem, hvilka ej gjort det till oföränderlig dogm för sin afgudadyrkan att tillbedja hvarje uppgående sol; lika uppfylld af förhoppning om en glänsande framtid, som af otålighet och mod att förvandla hoppet till verklighet; denne naturens, lyckans och sin monarks gunstling visste sig vara utkorad att besegra ej blott Sandels, utan äfven sin egen öfverbefälhafvare. Hans blotta annalkande hade ju lyckats tillräckligt till att utvisa den förstnämnde från detta Toivola, på hvars alla portar Tutschkoff under hela sommaren förgäfves hade klappat utan att blifva insläppt. Dolgoruki lågade af modig lust att fullborda sitt verk. Med klockan i hand räknade den unge fursten nu minuterna, som icke ville föra honom nog snabbt fram till hans äras högtidsstund. Ho vet, om han ej mindre lifligt

skulle anklagat deras tröga gång, ifall en aning hade hviskat till hans tappra hjerta, att just dessa minuter voro de sista mätarene af hans hela framtidsbana? Det säges, att midt under stridens hetaste larm en fältjägare framräckte åt honom en skrifvelse. Den var från kejsaren sjelf. Utan tvifvel antyddes deri redan bestämdt, hvad som två dagar derefter besannades i ryska lägret. Ty då anlände en ny skrifvelse, undertecknad af samma höga hand och innehållande furstens utnämning till befälhafvare i Tutschkoffs ställe. Men den öppnades ej mera af framtidsmannen. Sedan tvänne dygn var denne redan ett — lik. Medan Dolgoruki i skenet af tusentals eldvapen genomögnade försäkringarna om sin glänsande framtidslycka, berättas det hafva händt, att Tutschkoff, hvars lyckas sol var stadd i nedergången, lutat sig öfver den lyckliges axel, nyfiken att förnimma, hvad som spordes från höjderna. De nyheter, han läste både i och mellan raderna, torde icke hafva behagat forskaren, ty han vände sig bort till något annat mindre beklämmande bestyr. Det var *hans* lycka. Dolgoruki deremot kunde allt ännu ej slita sig lös från betraktande af sin framtidslyckas horoskop, det osvikliga — tycktes det. Då kom en kanonkula från vår sida, med artistisk syftning, säges det*), enkom utsänd att bereda döden den mest lysande skörd, han bland fienderne kunde berga i sina mörka lador, och släckande i dess gryning en stjärna, hvars möjliga framtidsstorhet ingen förmådde beräkna, men åt hvars minne vän och ovän i sorgsen häpenhet öfver den menskliga herrlighetens vansklighet, gerna och frikostigt förunnade det tillskott af glans, som lifvet ej hann sprida på den tidigt ödelagda hjeltebanan. Den unge krigarens bråda fall har också förmildrat till någon del förtrytelsen öfver hans mindre ridderliga, lilla kronologiska missräkning, hvilken påskyndade, ja, troligtvis föranledde

*) En tradition, för hvars sannfärdighet förlättaren ingalunda kan gå i borgen, tillskrifver detta mästarskott en yngling, som ansågs utmärkt skicklig i handhafvande af sitt vapen. Han hette Gustaf von Becker, men vi finna hans namn ej nämnt hvarken af Sandels sjelf i hans rapport eller af de författare, som skrivit i ämnet, ehuru flere andra artilleri-officerare med stort beröm omtalas.

den stora misskalkylen i afseende på hans egna kommande dagars tideräkning. Det är allom kunnigt, att Dolgorukis klocka redan var ett, medan vår endast hunnit till tolf, och Sandels enligt fiendens egen proposition trodde sig ega en timme qvar till vidtagande af de mått och steg, stilleståndets uppsägning föranledde ännu i „elfte stunden“. Förunderligt är det i alla fall, att Sandels i öfverensstämmelse med ryssarnes egna uppgifter i sin hithörande rapport uttryckligen antager kl. 12 såsom den termin, vid hvars utgång ett loyalt anfall från fiendens sida kunde påbegynnas. Var det segrarens stolta ädelmod, som ej ansåg sig böra lägga sten på de slagnes redan nog tunga börda, hvaraf han förbjöds att instämma dem inför hela världens rid-darjury för begånget löftesbrott? En sådan supposition saknar ej all sannolikhet; men intressant vore det dock, ifall personer, hvilka haft äran stå hjelten nära i lifvet, behagade lemna upplysning om hans egen åsigt i ämnet *). Detta krigs historia har hittills ej blifvit behandlad af egentliga vetenskapsmän, hvadan det ganska ofta händt, att punkter, som för en sådans — pedanteri, om man så vill, förekomma såsom stötestenar, öfverhalkas med den elegantaste lätthet af desse lycklige, hvilka alldeles icke ofredas af lärdt samvetsqual, äfven der de utan vidare pröfning antaga, att „känd sak är så god som bevittnad.“ En sådan kränkning af den militäriska hederns lagar som den, hvarigenom anfallet vid Wirta bro skall hafva påskyndats en hel timme framom den stipulerade tiden, torde knappt ega att uppvisa ett motstycke i historien om de moderna krigen, förda civiliserade nationer emellan. Blott i Savolaks' ödemarker är slikt kanske tänkbart; men på Frankrikes, Tysklands, ja sjelfva Spaniens slätter skulle det uppväckt ett himmelsskriande cla-

*) Det måste dock medgifvas, att Sandels' ord äro ställda på skruftvar, såsom man plägar säga. De lyda nämligen så: „Sedan det imellan Svenska och Ryska arméerna slutna vepenstillestånd, ifrån fiendtliga sidan blifvit uppsagdt, ankom ifrån General-adjut. Ben v. Pahlen, uppå Gen. Lieut. Tutschkoffs befallning, i går middag kl. 12 avertissement att fiendtligheterna då skulle ånyo taga sin början“. Rapp. är dat. d. 28 Oct.

mamus. Man vore därför böjd att förutsätta ett missförstånd såsom grunden till det, hvilket nog mycket liknade någonting helt annat. Såsom bekant motsvaras det svenska uttrycket: klockan är 12 slagen, i ryska språket af talesättet: *den första timmen* (är inne). I detta sätt att uttrycka samma sak på olika sätt låge måhända möjligheten till en förklaring af den olika uppfattningen om den rätta stunden; då man ej kan förutsätta särdeles styrka i ryskan inom den Sandelska kåren, ehuru äfven det språket, välbetänkt, temmeligen ifrigt studerades vid Haapaniemi krigsmannaskola af dem, som uppfostrades för fejder med „den östra grannen.” Ty värr håller likväl denna tolkning föga streck, emedan positiva bevis förefinnas derpå, att meningen verkligen var, då stilleståndet d. 19 Oct. uppsades, 12 och icke 1. Uppsägningen försiggick näml. medelst ett „försegladt bref”, troligen på fransyska språket affattadt, från ryska befälhafvaren till Sandels, öfverlemnadt åt denne „af Ryske Capitainen Thesslöf”, *) och hvori det senare klockslaget uttryckeligen fixeras. Äfven grefve Tolstois förnämnt slyngelaktiga svar på Brusins invändningar lemna intet tvifvel öfrigt derom, att man på båda sidor var fullkomligt ense om sjelfva saken, och att tvistepunkten angick endast olikheten i klockornas mer eller mindre snabba framskridande. Grefven täcktes nämligen yttra sig på följande facon: „*deras* klockor voro ett, och som de icke hade någon astronom närvarande, som kunde justera klockorna, så rättade de sig efter sina.” — Det der vore i sanning ett högst beqvämt sätt att öfverallt i verlden, med undantag endast af observatorierna, undslippa hvarje bryderi, som af klockslagens pedantiska noggrannhet åstadkommes. Tolstois chef Dolgoruki bevisade dock sjelf, några ögonblick efter detta

---

*) Männe ej denne „Ryske Capitaine“ var samme Amatus Theslef, hvilken 29 år derefter i en något förändrad samhällsställning med så djupt förakt omtalade „den svenske professoren Porthan”, samt med grandios ifver apostroferade författaren af denna skrift för hans delaktighet i en tillämnad minnesfest, hvarmed besagde svenske professors hundraåriga födelsedag skulle firas af österbottniska student-afdelningen vid universitetet?

astronomiska resonnement, genom sitt öde, omätligheten af stundernas betydelse, alldeles oberoende af klockornas tillfälliga gång. För öfrigt tyckes det klart, att om greffen var framom ej blott Brusins tid, utan äfven sin egen, det östliga läget af hans *astronomiska* horisont ej ensamt förslår till att förklara ett så regellöst framåtskridande.

Ehuru vi redan kostat på detta ämne mera ord, än mången, som ej fullt fattar frågans ofantliga vikt för den offentliga moralen, torde anse det förtjena, tillåta vi oss likväl ännu en anmärkning, från annat håll sammanhängande med denna mikroskopiska tidsbestämning. Man har, enligt hvad författaren har sig bekant, ej sällan förmenat, att i förra afdelningen af Runebergs storartadt komponerade målning: „Sandels” tonvigten hvilat hufvudsakligast derpå, att „Sandels smorde sitt krås i Partala by;” och med anledning deraf tryckt sig finna hans ohejdbara appetit vid ett så halsbrytande tillfälle temmeligen oförsvarlig, lindrigast sagdt. Jag skulle dock tro, att skalden, fastän han denna gång ej lyckats tvinga alla till insigt af sin mening, velat låta accenten förnämligast falla på den omständigheten, att: Sandels satt som i djupaste fred, ehuru väl den var bruten vår konvention från motsatta sidan. Denna idé att ej låta Sandels öfvertygas ens genom eldarna från tusen gevär, hvilka gällde hans lif, om möjligheten af ett löftesbrott, en kränkning af den krigarära, hvardera parten borde hålla helig, är hög och värdig både hjelten och skalden; hvaremot det vore en profanation af Sandels’ stora, ädla minne, om allt folk lärde sig sjunga, att han ej kunde låta bli att smörja sitt krås ens då, när hans tappre vapenbröder förfärligt klädde blodig skjorta för allas sak. — Sandels’ ridderligt stolta sinne framblixtrar äfven deri, att, sedan fienden lurat honom på hans försvarsverk, han oaktadt tidt och ofta skedd uppmaning från fiendtlige befälhafvarene ej bevärdigade någon enda bland dem med ett samtal. Först på bron, som var öfverhöljd af de rysligaste bevis derpå, att hans försvarskraft, oaktadt alla försök, ändock ej var så bruten som konventionerna, mötte han försonligt sina motståndare, bland hvilka ej blott Dolgoruki utan äfven Tutschkoff,

såsom för tillfället *opasslig*, saknades. Och i denna omgifning, hvarpå han i förlåtlig segerstolthet blickade ned såsom på „det lilla Austerlitz”, bekräftade han med sitt general Alexejeff gifna handslag den vapenhvila på 36 timmar, hvarunder de kvarlevande skulle fullgöra sina pligter emot de i modig strid fallne, hvilkas utgjutna blod blandade saknad och smärta i segerfröjden eller tillfredsställelse och tröst i nederlagets smärta. Och på denna af lik i flera hvarf betungade, af blod i lika strida strömmar öfvanför, som nederst af vattnet sköljda bro, hans äras högsta piedestal, taga vi tills vidare afsked af hjelten för att något senare se hans bild blott framskymta då och då, utan att vi dervid, på ett enda undantag när, mera skola dröja. Det är oss en verklig uppoffring att icke få uppehålla oss vid detaljerna af den heta strid, hvarmed hans herrliga seger gäldades. Men sedan vi senast genom utvikningar från vårt speciela ämne efterkommit kanske mer än tillbörligt krafvet af det i arbetets allmänna titel gifna löftet att framställa „förgångna tider's lif”, vända vi oss åter till Dunckers person för att ej mera lemna honom ur sigte, innan han, bortryckt ur menniskolifvets himmel, förflyttas till minnets rymliga verld. De senast vidrörda omständigheterna, ehuru de ej angå honom ensam, röra dock äfven honom lika nära som någon bland hans vapenbröder. Meningen med deras anförande har varit att visa, huru litet man, fasthållande sig endast vid de egentliga vapenskiptena, förmår uppfatta alla de svårigheter, mot hvilka våra krigare måste göra sig hårda, om de icke skulle duka under annorlunda än de det omsider gjorde: med ära. — Hvad striden vid Wirta bro beträffar, kunna vi ej hänvisa läsaren till någon ypperligare teckning deraf än den af Burman författade, när den en gång befinner sig i hvar mans hand. Den är af stort intresse äfven därför, att Sandels deri på ett fullkomligt tillfredsställande sätt rättfärdigas mot alla beskyllningar för obeslutsamhet, brist på omtänksamhet o. m. d., som hittills mot honom blifvit nog när-
gånget höjda. Hvad t. ex. hufvudpunkten bland anklagelserna, den sentida rifningen af bron, beträffar, erhåller man af samma hand, hvilken hade sig anförtrödt detta värf, sådana upplysnin-

gar, att man derefter ej mera tillåter sig betvifla, det Sandels äfven härutinnan gjorde allt, hvad han borde och kunde. Att fienden skulle begå ett miserabelt löftesbrott, *fick* ej ingå i beräkningarna hos en krigare af ära. Hvad som återstod att göra till brons förstöring, kunde oändligen väl medhinnas på den ännu återstående timmen, och Sandels torde knappt förtjena klander för det, att han ej utsatte sina på venstra stranden qvardröjande beridna vedetter för samma öde, hvaraf den vilde dragonen Nandelstadt hemsöktes, sedan han i allsköns grannsämja druckit omkull ett ännu större antal ryssar, än han under alla sina bardalekar dittills af dem slagit till marken.

Den afgörande andel, Duncker hade i segern, är allmänt bekant och har både på vers och prosa blifvit tillbörligen firad. I spetsen för sina jägare utförde han jemte Malm det der förfärliga bajonettanfallet, som nedbröt ryssarnes vildt framstormande mod och kastade dem tillbaka ned till bron, hvaröfver de aldrig kommo och som tvärtom förbyttes till en Charons färja för dem. Det är således nära nog oförklarligt, att ingenderas namn erhållit ens den minsta plats bland de mångas, som ärofullt uppräknas i Sandels' båda rapporter af d. 28 Oktober och 3 November, i hvilka han redogör för sin seger. Duncker och Malm fingo således låta sig nöja med den vackert tänkta och sagda ursäkten: „att med den grannligheten ämnet fordrar härvid göra en och hvar den rättvisa han förtjenar, är svårt att uppfylla, helst både befäl och manskap med yttersta nit och bravoure på det mest berömvärda sätt uppfyllt sina skyldigheter.” Jag föreställer mig, att då Sandels vid detta tillfälle beskärde hvarken Duncker eller Malm någon *mention honorable*, han leddes på sätt och vis af samma motiver, hvilka bestämde en rysk general under turkiska kriget 1828—29 att icke med utmärkelse omnämna i sin rapport angående nyss utkämpade strider en finne, som deri hade ådagalagt synnerliga prof på skicklighet och mannamod. Då man gjorde generalen uppmärksam derpå, att den finske officeren, om någon gjort sig förtjent af att med beröm ihågkommas, genmälte befälhafvaren med en naiv öfvertygelses fulla energi: „om finnarne bete sig tappert,

kan det alldeles icke tillräknas dem såsom förtjenst; deras natur är att vara tappre. Helt annorlunda förhåller det sig med de der andra." — Vare det långt ifrån mig att härmed vilja antyda, det *de der andra*, som af Sandels med berömmelse omtalas, icke till sin natur voro högeligen modige män. Det förekommer mig blott såsom hade brigadchefen velat begagna detta stora tillfälle till att utmärka åtskilliga bland befälet, som vid andra icke kunnat så ådraga sig uppmärksamhet såsom fallet ofta hade varit med de tvänne mest framstående kämparne *). Det vissa är i alla fall, att när Holm efter denna affär befordrar Duncker, för hvars minne han städse visar den ädlaste välvilja, till öfverstelöjtnant, han är lika förd bakom ljuset, som då han under sjelfva striden, hvilken förorsakade Sandels' ringa härskara en så kännbar förminskning, oupphörligen tvärtom förstorar densamma, så att den till slut nästan uppgår till det runda tal, ryssarne från begynnelsen, med skyldigt afseende å det myckna brigaden uträttade, deråt förärat.

Väldigaste härjning åstadkommo de fiendtliga kulorna bland de raske Wasagossarne, som jemte Savolaks jägare öfverändakastade ryssarnes våldsamma anfall, och i spetsen för hvilka den käcke fänrik — löjtnant hade vi så när skrivit — Zidén med sådan hjeltefröjd sprang ur sitt unga lif i dödens famn. Det torde, sällsamt nog, vara en nyhet för mången, att större delen af dem, hvilka voro med i detta slag, hade dragit ut från Österbotten. Österbottningarne, ehuru lika skicklige att föra pennan som till handling, hafva hittills med förunderlig likgiltighet underlåtit att åt sig vindicera den stora andel, de dock hade i det mesta, Sandels utförde. Hvad skulle de ej under en sådan chef hafva uträttat, om de icke blifvit bortkastade ifrån sina hemnejder, utan der haft till ryggstöd en befolkning, färdig hvarje ögonblick att rycka ut man ur huset, och lika rask, lika rörlig, lika modig som de, hvilka af den uppställts till att representera under fanorna dess krigarlynne! Men hvar

*) Denna vår åsigt tål naturligtvis ingen applikation på Fahlander, som välförtjent af Sandels i första rummet utmärktes.

skulle de dock kunnat finna en anförare lik denne, som af deras lycka dem beskärdes? Författaren har sig ej rätt väl bekant, huruvida tacksamhet för bevisade tjänster hörer till de egenskaper, af hvilka man för det närvarande vill berömma sig i Österbotten. Han kan således icke heller bedöma, om man derstädes anser sig skyldig Runeberg den erkänsla, hvarpå skallden eger de giltigaste anspråk, då han i sin herrliga „löjtnant Zidén" varit den förste, som alltsedan Sandels' tider offentligent gjort på ett djupt gripande sätt rättvisa åt Österbottningarnes under kriget ådagalagda hurtighet och manhaftighet.

Vi öfvergå nu till fortsättningen af Dunckers brefvexling. Hans närmast följande skrifvelse är daterad:

Uleåborg d. 28 November.

Nu är jag i Uleåborg, hvarifrån de sista Svenska trupperna afmarchera i morgon. Enligt det stillestånd, som är slutet emellan befälhafvarene för Finska och Ryska arméerna, blir vår station hädanefters på norra sidan Kemi elf. Finlands öde tycks således vara afgjort; kanske slutas allt detta likväl bättre än man vågar tro. — Jag har ännu ej förlorat allt hopp; vare dermed ock huru det vill, kan jag ej tillfyllest tacka försynen, som låtit mig behålla lifvet samt armar och ben. Kan du, gossen och flickorna öfverleva dessa svåra tider, torde jag ändå våga hoppas den glada dagen, då jag finge trycka er till mitt brinnande hjerta; sådant må ock ske i Lappmarken, Skåne, Norrje eller på hvilken punkt som helst af jordklotet, så äro mina önskningar uppfyllda, och jag skall med nöje glömma kriget med alla sina besvär. 10 decessiva affärer har jag under denna campagne bevistat, utom skärmytslingar och förpostattacker, hvilka i synnerhet i somras nästan dageligen inträffade; på intet ställe har jag hållit mig undan; alltid har jag varit på det farligaste stället. Likvisst har Gud bevarat mig så att jag icke till denna minut haft någon rispa på min kropp (vare sagdt i en lycklig stund). Carl Gustaf har varit sjuk, men är nu på förbättringen, likvisst så matt att han ej orkar mer än ganska litet gå oppe in i rummet. Jag tänker låta transportera honom med oss på släda. I alla händelser skall jag broderligen sköta honom. Ifrån Idensalmi skref jag dig till med den bekanta brefbäraren ifrån S:t Michel, hvars namn jag ej vill nämna. Då skickade jag äfven 50 R:dr B:co och 20 Ducater till dig; jag vore nyfiken veta om de

framkommit*). Hädanefter torde du ej kunna skrifva mig till an-
nars än med parlamentär, och då skola breffen gå öppna; sådant
gör ej till saken, men för allting får du ej i ditt bref tala om vår
hemliga breffvexling; men för att jag ändå skall få veta om du fått
mitt bref från Idensalmi, så sätt ett litet kors under ditt namn i
händelse brefvet framkommit, ungefär sådant här †. Jag skrifver
dig till härifrån med Lagman Envald och äfven med parlamentair;
med endera skickar jag penningar; om dem kan du tryggt skrifva
i dina öppna bref. Nu en annan sak; när du vill skrifva mig till,
lemnar eller skickar du ditt bref till Öfv.-Löjtnant Duncker, som
skall vara Rysk commendant i S:t Michel, med anhållan att han
skickar det till Baron von Pahlen, som är adjutant hos General
Tutschkoff. NB! utanskriften skall vara till mig.

Uleåborg d. 29 November.

Jag får lemna dig den glada underrättelsen att jag lefver och
mår bra, och vore innerligen glad om jag fick höra att du och gos-
sen fått njuta samma förmån. Du torde vara i behof af penningar;
och jag är oändeligen ledsen att jag ej har tillfälle skicka dig
några. Lagman Envald var ämnad att resa hem, och om det blifvit
af, hade jag besvärat honom att af mig emottaga penningar och
skicka dem till dig; men sedermera har Envald resolverat om och
reser ej, hvarigenom äfven denna utväg gick mig ur händerna.
Bästa du, låt mig veta huru du mår; du kan lemna brefvet, likvisst
oförsegladt, till Postmästaren i S:t Michel med anmodan att han
skickar det till Baron Stackelberg, som är Rysk commendant i
Varkaus, jemte anhållan att Baron Stackelberg skickar brefvet till
Gen. T—ffs adj. B:n v. d. P:

Pudasjoki d. — **).

Ehuru jag för några dagar sedan skref till dig ifrån Uleå-
borg, kan jag ej ändå neka mig det nöjet att äfven nu lemna dig
den underrättelsen att jag mår bra. Bästa du, underrätta mig om
du fått mitt bref jemte pgna, som jag skickade från Idens. I brist

---

*) Om dessa penningars sällsamma öden skall framdeles när-
mare upplysas. Sjelfva det medföljande brefvet, ehuru det framkom
till Dunckers maka, fanns ej bland de öfriga. troligen i följd af de
efterspaningar, som af annan person måste anställas för att återfinna
de vilsegångna gyllene fåren.

**) Jag har vid afskrifvandet utelemnadt datum: men de första
orden i sjelfva brefvet tillkännagifva dock ungefärligen, när det
afgätt.

på säkert bud skickade jag ej några pgr ifrån Uleåb., men om du är i behof, skall jag skicka med parlam. Nu hinner jag ej med mer. Vi skola straxt marchera. Gud må beskydda etc.

P. S. Carl Gustaf är här och mår redan skäligen bra.

Kakamo emellan Torned och Kemi d. 26 Dec.

Jag har ingenting mer än förut att säga dig, neml. att jag lefver och mår bra, samt att min innerliga önskan är det du, gossen och ni allesamman gjorde så med. Med Regem.-skrifvaren A. följer till dig Etthundrade R:dr B:co, min klocka med guldked, pitscher och tvenne guld uhrnycklar. Stålhane och Boberg kommo hit juhl afton och reste härifrån i går; de togo Carl Gustaf med sig, hvarföre han ej nu skrifver, men mår bra. Ingen underrättelse har jag haft ifrån dig och är derföre alltför orolig om din belägenhet.

Kakamo d. 29 Dec.

Oändeligen orolig öfver din belägenhet såvida jag ej fått någon underrättelse från dig, får jag be dig vara god och med parlam. skrifva mig till *). — Frisk har jag Gud vare lof varit, och vore oändeligen glad om jag fick höra detsamma om dig.

P. S. Jag fick nu just veta att B:n Stackelberg vore borta från Varkaus, hvarföre du kan adressera dina bref directe till General Alexejeff på Uleåborg.

Laivaniemi vid Torned d. 30 Dec.

Nog har jag några gånger skrifvit dig till dels med parlamentär och dels med andra resande; men Gud vet om något af mina bref kommit fram. Åtminstone har jag ej fått någon underrättelse från dig och är således i största oro öfver din belägenhet. Gud vet hvad det här blir utaf, och när det tar slut; emedlertid ber jag dig vara tranquil: *efter storm och oväder låter Gud solen skina* och säkert träffas vi ännu samt få nöjda och lyckliga lefva tillsammans. Med Reg.-Skrifv. A. skref jag dig till; han lofte personligen resa till Kosoniemi. Då skickade jag**) etc. — en Svensk Guld-klocka — stort karniol pitscher. — Om de helst riktigt framkomma, så

---

*) Här upprepas de tidigare anvisningarna, huru dervid skulle gås till väga. Jemte baron von der Pahlen nämnes äfven major Barboriken såsom den, till hvilken brefvet kunde adresseras.

**) Vi utelemna här och annorstädes detaljer, som redan i tidigare bref förekommit samt antyda blott i korthet nya omständigheter, som närmare specificera de förut kända.

kunde du åtminstone se hvad tiden lider samt på en tid slippa att lida brist på dina behof. Lieutenant Poppius, Sahlan m. fl. ha äfven ämnat att resa härifrån till hemorten; om det blir af, skall jag med dem skicka dig pgr. Det är svårt att skicka mycket på en gång; en eller annan olycklig händelse kunde göra att pgrna komme bort på vägen och det vore ledsamt att mista allt hvad man äger. Men på andra sidan betraktadt bör du ock ha svårt att slå dig ut med så litet, som jag kunnat skicka. Här är en horribel dyrhet på allting. En tunna korn kostar här 15 R:dr, ett skpnd smör 16 sk. och så vidare. Men allt sådant betyder ingenting; fälttractamentet räcker nog till och slipper man helskinnad härifrån, tör väl Gud ha någon utväg för en. Stålhane och Boberg må bra; de äro nu flyttade till en socken, som heter Skelefteå, ungefär 30 mil härifrån. Carl Gustaf har bref från dem till deras fruar; men jag vet ej om han denna gång vågar skicka dem; de torde innehålla pgr. Frisk har jag varit samt njuter allmän aktning af både Ryssar och Svenskar. Men hvad vill allt det säga; utan dig är jag ändå en olycklig människa. — Ryssarne känna mig personligen och ha åtminstone försäkrat att de högakta mig, samt att de anse för ett nöje att vara mig till tjenst. Om du derföre vill skrifva mig till med parlamentär, behöfver du endast med posten skicka brevet till Gen. Alex. på Uleåb. så får jag det säkert. Han har lofvat att precist skicka det till mig. Huru mår lilla Gustaf? Gud välsigne honom och gifve att han må bli beskedlig.

Laivaniemi vid Torneå d. 12 Januari.

Flera gånger har jag skrifvit dig till; men knappt lär något af mina bref kommit fram; åtminstone har jag ej erhållit svar. och är derföre i största oro öfver din belägenhet. Jag vågar likväl hoppas att Gud, som är alla värnlösas tröst och beskydd, äfven bevarat dig och vår stackars lilla gosse. Med Regem.-Skrif. A etc. Ifrån Idensalmi i höstas etc. Men om de framkommit vet jag lika litet som om ditt öfriga tillstånd. Med Jankus Poppius, som har detta bref med sig, skickar jag Etthundrade R:dr B:co. Han har lofvat att resa till sin syster fru Hougberg och äfven till dig; då kan du få precis underrättelse om min belägenhet, som annars är sådan: jag bor tillsammans med Tujulin, Grotenfelt och Emanuel Berner. De sörja för min mat och jag behöfver ej mer än gå till bordet och äta, då mattimman infaller. Då vi icke äro sysselsatta med tjenstgöring, spela vid Trä Karl eller resa ut och köra, skryta med våra hästar och disputerar om hvem som har den bästa hästen. Stålhane och Boberg träffade jag för några dagar sedan i Torneå; de mådde bra och reste till Vesterbotten, der de hädanefter komma

att ha sin station. Boberg lemnade till mig Trettio R:dr B:co, för att skickas till hans Fru, dem har Poppius med sig. Kan jag förmå P—s att ta det med sig, skickar jag dit ett halft L:pdn Caffé. Socker skulle jag äfven skicka, men för det närvarande fins här ej sådant. Be mormor vara så god oeh tillåta flickorna att bo qvar på Kosoniemi, och, bästa du, lemna dem pgr efter dina tillgångar till deras små behof. Kunde du få hit ett prestbetyg att de lefva och riktigt nytja sina salighetsmedel, vore jag i tillfälle att ta ut deras pension för förra året. Om du vill skrifva etc.

P. S. Jag borde väl äfven skrifva till Flickorna, men som jag ej har annat att säga än hvad som är sagdt i detta bref, så kan Ni ha det samfäldt.

Laivaniemi d. 16 Januari.

Ännu frisk och sund, äger jag det nöjet skrifva dig till, och önskar ingenting högre, än att du, gossen och ni allesamman vore vid hälsan. Jag både ber och ålägger dig att vara så tranquil som möjligt är och icke med en onödig sorg förstöra din hälsa och förkorta din lifstid. Bedröfvansens tid kan icke räcka i evighet; vi kunna säkert hoppas på bättre tider, då vi glade och lycklige få omfamna hvarandra, och huru dyrbar blir icke då hvarje minut! — Sedan stilleståndet emellan Finska och Ryska arméerna blef slutadt, har jag nästan varit mera bekymrad öfver dig än förut. Jag har fruktat att du med gossen skulle företa dig en resa hit*); och så oändeligen gerna jag ville se er hvardera, så mycket råder jag er ifrån denna. Utom alla de olägenheter, som på resan kunde träffa dig, är redan vägens längd och det härvarande kalla klimatet fruktansvärdt. Också kunde den ledsamheten inträffa, att då du hunnit till Ryska förposterna, vore stilleståndet uppsagdt, af hvilken orsak du ej slapp öfver till oss. — Ifall dina omständigheter tillåta, vore det bra, om du till Palmgren betalte Spakens och Savanders fordran; men då bör du utom Palmgrens qvittance äfven återfå mina skuldsedlar, samt tala med någon som uppgör liqviden er emellan, så du icke blir filuterad. Om Carlborg eller Pehr Andersin kunde förmås dertill! Likvisst vore det ännu bättre om du kunde betala Dr Lille 25 R:dr Rgds och Broström 6 R:dr samma mynt. Dem blefvo vi skyldige under vår varelse i Heinola. Broström har min sedel, men Lille har intet bevis på sin fordran. Jag har haft ordentligt samvetsqual öfver dessa skulder, ehuru jag varit ur tillfälle att betala dem. Om fogden Andersin reser åt Heinola, så kanske han kunde

*) Dessa ord äfvensom åtskilligt annat i brefvet få sin förklaring genom en senare skrifvelse, daterad d. 26 Januari.

förmås att ta pgr till Lille och Broström med sig; eller om du lem-
nar dem till Carlborg och ber honom besörja om deras framkomst
samt om min sedels återfående af Broström. — Ännu en gång ber
jag dig ge dig tillfreds och ej sörja, och framför allt må du ej ta
samma parti, som Majorskan Grotenfelt och Capitainskorna Ami-
noff. Deras männer och stackars små etterlemnade barn kunna ej
tillfyllest beklagas. Aminoffarne ha alltsedan de erhållit underrät-
telsen om sina hustrurs död legat eländigt sjuka och i flera skof va-
rit utan all apparence Grotenfelt har ej ännu legat till sängs, men
omöjligt är det att i hans ögon få se någon gläder blick. Också är
det ej underligt; en sådan underrättelse skulle säkert ta lifvet af
mig, åtminstone skulle den för evigt jaga glädjen ur mitt hjerta
Store evige Gud! förskona mig ifrån detta sista slag af din vrede!
— Med Regem.-Skrifv. A. etc. etc — Om allt detta har jag redan
flera gånger skrivit dig till, men som postgången oss emellan är
så förbålt osäker, att det är ovisst om och när brefven framkomma
och jag både för min egen tillfredsställelse och äfven för att så ofta
som möjligt är skaffa dig någon förnöjelse, beslutit att skriva så
ofta något tillfälle gifves och dessemellan med Parlamentär, så kan
det hända att du får läsa en och samma berättelse flera gånger.
Men hvad gör det! Jag har ändå haft det nöjet att få skriva dig
till och du det att få bref från mig; och vi kunne således säga att
vi haft några drägliga om ej fulltut lyckliga ögonblick under detta
olyckeliga krig. Anmäl min vördnad för svägerskorna och svärmor
äfvensom min broderliga hälsning till flickorna och min faderliga
välsignelse öfver lilla Gustaf. Gud må välsigna och beskydda både
dig och honom.

P. S. 15 skpnd caffè skickade jag äfven med P—s. Jag tror
att detta bref aldra snarast framkommer, för det afgår med en ex-
près ända till Jorois.

Laivaniemi den 20 Januari.

Med hvarje bud, som härifrån afgått, har jag skrivit dig till,
utan att veta om och när mina bref framkommit; jag har ändå haft
det nöjet författa dem, och skulle de möjligtvis komma fram, är
det allt hvad jag begär. Om det första af mina bref kommer sist
fram, gör det ej till saken; datumet plär vanligtvis vara det enda,
som skiljer dem. Min ställning, lika som mitt tänkesätt är allt den-
samma. Också tillåter ej sjelfva sättet, på hvilket brefven fram-
skaffas någon synnerlig förtrolighet. De måste först visas vid
Svenska och sedan vid Ryska förposterna, och i sådant fall får man
anse för en lycka att få skriva, isynnerhet då man som jag kan
berätta att man mår väl. Med A. och P—s etc. etc. Nu har Sah-

lan en af mina hästar; kanske du behöfver den; äfven följer med honom ett halft Lpnd Caffé. Gud gifve du helst skulle kunna bärga dig utan att lida brist; det är nog svårt att ändå slå sig ut i dessa bedröfliga tider. Det har jag fått försöka. Vi ha lax och reenstek tillräckligt; kaffe och viner äfvenså; likvisst är jag aldrig nöjd och kan icke heller bli det innan jag får lefva med dig tillsammans. Jag bor en mil från Torneå stad, men är der så sällan som möjligt; icke oftare än då högsta nödvändigheten fordrar. Hos kamraterna och hemma trifs jag ej heller; jag tror att om vår Herre tog mig till Himmelen, gjorde jag som Vestgöthen, hvilken ville till Värnamo marknad; jag skulle säkert begära att slippa till Christina. Grotenfelts dräng for för några dagar sedan härifrån till Jorois; med honom skref jag äfven och fogade den anstalt att brefvet med en exprens skulle skickas till dig, och om möjligt vore, skulle sammer dräng föra brefvet ända fram; med honom kunde du skriva, han skulle komma hit tillbaka. Anmäl min vördnad för Mamma och tacka henne för det hon är så god och håller dig och vår gosse och flickorna hos sig. Hennes beskedlighet kan ej tillfyllest beprisas, jag må icke säga lönas: det kan endast Gud göra. — Jag tror jag ren förut berättat dig att jag bor tillsammans med Tujulin etc. — I dag ha vi hela dagen spelt träkarl; Berner likvisst undantagen, som ej går i hasardspel; men så får han i det stället resa ut för att skaffa våra behof och ätven höra efter nyheter. Vi skicka alltid honom som Noach foglarna från arken; aldrig har han väl ännu som korpen blifvit borta, men icke heller som dufvan med lagerqvist i näbben kommit tillbaka. På sin höjd har han med sig en reenstek, några buteljer vin och tillochmed färska lakar; men sådant bevisar ej att syndaflo den är förbi. Frågar man honom hvad som hörs, svarar han alltför enfaldigt: ingenting, och det visste vi förr än han reste, så att i den delen är han en dålig commissionair. — Ett riktigt förslag skall jag lemna dig på våra härvarande Christina boar. Carl Gustaf här, skrifver sjelf och kan berätta att han mår bra; Otto Ståhlhane, mår bra, men stationerad 30 mil härifrån; Boberg, rest till Stockholm; Cap. Fieandt, Langen, Vilh. Calonins, Hoffrén och Anton Ståhlhane alla här och må bra; Samuel Laurell har varit sjuk, men nu bättre. Hälsa Laitis herrskapet samt och synnerligen, Willehad och Sanna visst icke förglömmades, och säg att jag flera gånger med förtjusning påminnt mig de glada stunder vi förnött i deras sällskap. Store Gud skall ej den dagen komma, då detta får renoveras? Nu tycks det vara tid att sluta; jag skall väl säga resten när jag kommer hem.

P. S. Anmäl min vördnad för mademoiselle Marie Andersin och säg att jag anser för en ära om hon kommer ihåg mig.

Laivaniemi d. 26 Januari.

Både med parlam. och äfven med resande har jag skrivit dig till, ehuru jag icke i något af mina bref directe vågat säga att jag fått ditt bref af d. 16 Nov., och då äfven den glada underrättelsen att du och ni alla mådde bra. Gud vare lof derföre och hjelpe oss allesamman i dessa bedröfliga tider! Flera än det ena brefvet har jag ej fått ifrån dig alltsedan vi marscherade ifrån Idensalmi och lefver således i största oro öfver din belägenhet. — Du säger i ditt bref att du har lust söka upp mig; det tror jag alltför väl; jag känner din beskedlighet och vänskap för mig, och vet också att du vore färdig att våga allt för att vinna din önskan. Att jag åter önskar att få råka dig, är utom all fråga; jag icke allenast önskar det, utan nästan förgås af längtan efter det lyckliga ögonblick då jag kunde få träffa dig, af hvilken orsak jag ock nästan har samvetsqual deröfver att jag med Grotenfelts dräng skref och afrådade dig ifrån att företa en resa hit, isynnerhet sen Calvanderskan (?) Greta Winter kom hit. Ja, hvad tycker du derom, hon kom ifrån Helsingfors genom hela Ryska arméen spännande hit! Men åter på andra sidan betraktadt vet jag icke ännu hvad jag skall råda dig till; nog vore det roligt att få träffa dig, gossen och flickorna samt att en gång få er i säkerhet; men vid betraktandet af alla de svårigheter, som på denna resa kunde möta er, stannar jag åter i ovissheit om hvilket som är det bästa. — Först och främst skulle ni få lof att resa genom hela Ryska arméen, och alla städer der Rysk garnison finnes för att erhålla Ryska Commendantens pass och podorosna; och till det andra borde Ni säga er födda i Sverige, så vida ingen infödd Finne får pass att resa ur landet. Den tredje betänkligheten är lilla Gustaf; må han skulle kunna uthärda en så lång resa i det härvarande kalla klimatet utan att såsom en fluga dö af köld? Dessutom kunde det ock möjligen hända till råga på alla ledsamheter, att då ni kom till Uleåborg, vore stilleståndet uppsagdt och ni fick derifrån vända om utan att vi ändå fick träffas. Alla dessa omständigheter få lof att considereras. Också vore en nödvändighet att du hade en heltäckt släde och en pålitlig dräng, som körde för dig. Bästa du, gör derföre som du vill; jag tycker nästan det är bäst att ännu vänta en liten tid; kanske vår Herre förbarmar sig öfver oss. Alla anstalter tyckas dessutom säga att vi snart få komma hem, det må då ske som Ryssar eller Svenskar; också kan det vara detsamma; då är man i tillfälle att bli hvilketdera man är bäst belåten med. — Var icke det ett underverk att brefvet med penningarna och ducaterna, som jag ifrån Idensalmi skickade med Matilainen, kom fram sen den olyckan hände att han dog på vägen. Jag har fått höra att fordna trumslagaren vid

Christina kompani And. Snabb eller Säppäläinen ifrån Sasari by i S:t Michel tagit både ditt bref och ducaterna. Hans historia är sådan: under det första stilleståndet kom han till Idensalmi och tog värfning som jägare vid mitt kompani; men rymde samma natt vi retirerade från Idensalmi. Denne And. Snabb har af en händelse kommit till samma gård der Matilainen dött och derifrån tagit såväl ditt som många andra människors bref jemte ofvannämnda ducater, och jag måste tillstå att jag finner det högst besynnerligt att han gaf fram någonting *). Åt karlen, som hämtade ditt bref, har jag gifvit två R:dr, och betalar alltid med nöje sådana brefposter; men jag kunde ej skriva med honom; han såg mig så dum ut och dessutom lofte han resa härifrån i sällskap med Fahnjunkaren Hoffström och skulle således passera Ryska vakterna. Åt denne karl, som för detta bref till dig, måste du ge 2 1/2 R:dr Rgds. Jag har

*) Duncker torde i det närmaste hafva varit riktigt underrättad om förra hälften af detta sällsamma postrån. Den hedersmannen Matilainen, som, liksom den flera gånger i denna korrespondens omnämnde f. d. soldaten „Armen“, med högsta lifsfara genom skog och ödemark plägade smyga sig mellan våra krigare och deras hembygder för att underhålla den stängda kommunikationen, ankom en Novemberqväll medtagen af sina utståndna strapatser till en enstaka stuga, der han sökte en hvila, som förde honom till hans sista. Då han förmärkte, att hans yttersta stund var inne, anförtrorde han åt kojans egare, skulle jag tro, sin enkla postväska jemte de i en linneklut invecklade ducaterna. När detta var gjort, vandrade den trötte „mångvandraren“ all verldenes väg. Hans värd, som emottagit testamentet, hade, ehuru svåra frestad af det ovana guldets demoniska makt, ej hjerta ändå att behålla brefvet, hvari de svenska bankosedlarna voro innelyckta. Dunckers maka, underrättad genom detta om de uteblefna ducaterna, öfverlemnade saken åt en bland familjens vänner, som innehade en administrativ befattning på orten. När embetsmannen inträdde i den guldtörstigets koja med brefvet i handen, slog syndarens samvete, ovan vid dylik guldvaskning, liksom mannen sjelf vid denna form af den lede frestarens uppenbarelse i och för köttet, och utan att göra minsta invändning gick han till sin fattiga brits och framdrog ur ett af dess hörn den af hårdhänt handtering illa medfarna linnekluten, men med oförminskadt innehåll. Man ser, att innebyggarene i de savolaksiska pörtena ej ännu voro rätt hemmastadda i slika Paukarlaks affärer *en miniature*, oaktadt de lärorika exempel kriget i stort hade för dem uppställt, äfvensom eröfrarene i mindre skala tidt och ofta erbjudit.

loft honom det och skulle redan betala honom här, men då kunde det hända, att han icke förde brevet till dig. När skola vi slippa att skriftligen tala med hvarandra. Jag tycker det redan vore tid att mundtligen få göra sina andraganden. Gud gifve det snart skulle inträffa. Emedlertid får man vara glad och tillochmed anse för en lycka att nu få göra det skriftligen. Att jag med A, etc., har jag redan så ofta skrivit, att du lär vara ledsen att höra det; men med en så osäker postgång får man lof att flera gånger upprepa en och samma sak, såvida man ej vet om brevet komma fram, och hvilket som kommer först.

Oaktadt jag flera gånger skrivit dig till både med parlam. och resande, har jag icke erhållit något svar, och fruktar därför att du liksom mina kamraters hustrur är död och begravnen. Bästa du, om min förmodan vore osann och jag ännu så lycklig att du finns bland de lefvande, så skicka en karl ifrån Christina till Kemi med bref till mig. Brevet kan gå öppet; jag vill icke veta hvarken militäriska eller politiska nyheter, endast om du, gossen och flickorna lefva, samt hur ni mår. Brevet kan du adressera till Major Barboriken, som commenderar Ryska förposterna; han är säkert så god och skickar det till mig. Det bör likväl märkas att utan-skriften på brevet skrifs till mig och utanpå brevet att Maj. B. är god och skickar fram det. Karlen, som hämtat brevet, vill jag med nöje betala skjuts och tractamente för hela vägen.

Laivaniemi d. 2 Februari.

Ännu vid lif och hälsa har jag det nöjet skriva dig till; om du lefde och vore frisk, kan jag nästan säga att min önskan vore uppfylld. Ingen underrättelse har jag fått ifrån dig och är därför i största oro öfver din belägenhet. Bästa du, ifall ej annat tillfälle gifves, så skicka en karl från Christina ända till Kemi och skrif med honom om du lefver och huru du mår. — Karlen, som skickas bör vara förpassad af Commendanten i St Michel. Jag betalar etc.

Piteå d. 21 Februari.

Jag har rest hit ifrån Regementet för att några dagar hvila på mina lagrar och sköta mitt bröst, som af en i långliga tider åsamkad förskylning börjat på att krångla litet. Det är likvisst ej farligt och tör gå öfver bara jag en liten tid kan lefva ordentligt. Jag har ej fått ditt bref, som du skret med Grotenfelts dräng, af den orsaken att han stannade i Torneå hos sin husbonde; men jag har genom resande fått den underrättelsen att både drängen och brevet riktigt framkommit, och har således kunnat veta att du lefver, hvarpå jag nästan en tid tviflat af den orsak, att jag ej på

lång tid fått bref af dig; men det långa afståndet oss emellan och postgångens osäkerhet torde vara orsaken att dina bref ej framkommit. Mina lära haft samma öde, eburu jag skrifvit beständigt. Jag skall nog få reda på mina bref, för innan kort skall jag råka Grotenfelt och hans dräng och då skall jag svara på hvar punkt i breffen. Generalerne Tutskoi (sic) och Alexejeff, öfverste B:n v. Pahlen och Major Barboriken, med ett ord sagdt alla de Ryssar jag är bekant med, skola vara borta ifrån den Ryska arméen, som är emot oss, så att utvägen äfven försvunnit att igenom dem få bref af dig; men deremot tros här, att det möjligtvis torde tillåtas någon af våra Finska officerare att på en kort tid få resa till sin hemort, och om det är sannt, kan du vara säker att innan kort finna mig i dina armar. Gud gifve det vore så väl; den här eviga skiljsmässan tar lifvet af mig, om den varar länge. — Jag* skall lemna dig en kort beskrifning om Piteå stad, der jag nu befinner mig. Den är liten och det finns ej flera herrskaper, än Borgmästaren och Tullförvaltaren, utom några dåliga köpmän; en enda officer är inqvarterad i hela staden. Det är en Major Möllersvärd, bror till afl. fru Sture och precist lik henne i alla delar. Likvisst är man ej här utan sällskap; här reser folk beständigt genom stan. — Jag är af konungen utnämnd till Öfverste-Lieutenant. Det kunde vara smickrande om jag vore på hemorten och fick dela mina öden med dig; men kanske den tiden ock infaller; då skall kriget med sina besvär och sorger snart vara glömdt. Stålhane är i trakten af Umeå, Carl Gustaf vid Regementet; båda må bra. Capt. Fredr. Fieandt, Anton Stålhane och Vihkas Hoffrén passerade i dag genom stan och voro inne hos mig och be hälsa. Vilh. Calenius är i Torneå; han är adjutant hos sjukhus-intendenten, och har derigenom 30 R:dr B:co tillökning på sitt fälttraktamente i hvarje månad; det tycks vara ansenligt, men Herren behöfver them och låter them gå; knappt tror jag han derföre mer än jag samlar capitaler.

Umeå d. 16 Martii.

Tvenne öppna och ett försegladt bref har jag haft det nöjet att inom kort tid få af dig. Gud vare lof att ni lefver och mår bra; sådana underrättelser vederqvicka ändå något mina lifsandar, som af sorg och bekymmer redan flera gånger varit på vägen att duka under. Söta, bästa du, skrif derföre så ofta som möjligt är, om icke andra så parlamentairbref. General Tutskoff och Alexejeff äro ännu qvar vid Ryska arméen. Jag är personligen känd och högaktad af dem; nog skaffa de fram mina bref. Om ock några bref skulle bli på vägen, komma väl några fram; bara man skrifver beständigt, kan man säga som gardeskarlen: nappar det ej här, så

nappar det väl der. Det har varit mitt valspråk. Jag har ock skrivit tillochmed med hvar fågel, som flugit åt hemorten. Någre af kamraterne torde snart komma hem; jag har icke samma hopp. Först och främst är jag icke så sjuk att jag täcks begära afsked, så länge fäderneslandet behöfver min tjänst och jag finner mig i stånd att tjena det, och till det andra kan jag ej subsistera utan min lön, som den enda egendom jag har; och att gå i Rysk tjänst har jag satt i litanian. Men hvad är sviten af allt detta? Jo, jag måste allt längre och längre vara skild från dig; men det kan icke heller räcka i evighet, och det är icke någon merit att vara hederlig karl, då man icke blir frestad att bli filur. Hvad Bobergskan säger om mig, sätter jag mig öfver; mitt rykte är byggt på fastare grunder än att kunna derangeras af en sådan månglerskas prat; också bör hvar förnuftig menniska finna att jag icke utan att vara galen engång kunnat falla på den idéen att behålla Bobergskans 50 Rdr. *) Jag har under hela kriget haft mera penningar än jag behöft, isynnerhet i somras; då var mitt chatull aldrig utan 200 Rdr B:co, ehuru jag ej för postgångens osäkerhet vågade göra betydligare remisser till dig, I vinter har det varit mera svårt om penningar; likvisst aldrig strandsatt för en så liten summa; 50 Rdr kan man få låna af hvilken som helst af kamraterne. Fru Boberg borde likväl skämmas; jag har hela sommaren agerat postmästare emellan henne och hennes man, och utan att det kostat dem en styver framskaffat deras bref, ehuru jag för hvarje bud till Christina betalte 5 à 6 Rdr B:co; men jag ansåg det för min skyldighet och var tillochmed glad att jag kunde vara mina fordna grannar till tjänst. Att fru B. derföre belönar mig på ett sätt, som är henne värdigt, finner jag alltför naturligt. Derföre ber jag dig icke heller tycka illa vara deröfver. Hvar och en fågel sjunger efter sin näbb, tjufven tror att alla stjäla och H — — ingen ärlig är. Så är det ock här; den som aldrig ägt heder, tycker sådant icke kan finnas i verlden. Emedlertid kan man skratta åt sådana usla yarelsor. Gud gifve detta vore den största sorgen, som de kunna förskaffa en. **)

*) Jfr. härom P. S. till brefvet från Toivola af d. 31 Juli, pag. 113.

**) Den häftiga uppbrusning, hvarmed Duncker öfversköljer en „månglerskas prat“ i hemknutarna, aftäcker för läsarens blick en egen genretafla, hvarpå „Gudarnes afund“ framkrälar under den anspråkslösa inkarnationen af det inventarium, som enligt hans egen berättelse i samma bref, der Bobergskans affär omtalas, gjorde honom lifvet så surt uti Toivolas pört-residenser. Den tappre mannen, som ganska väl vet med sig sjelf, att han tillkämpat sig „all-

— Jag kan icke begripa att ni icke fått bref af Carl Gustaf. Precist lika ofta som jag har han väl ej skrivit, men i alla fall har han skrivit flera bref och jag vill äfven påminna mig att jag i hvarje af mina bref nämnt om honom. Nu mår han bra, dansar och courtiserar hvart han kommer, samt har utom sina krigsbedrifter hos alla fruntimmer skaffat sig ett odödligt namn. Jag vet väl ej precis huru långt han avancerat med sin courtoisie; men hvad jag tror, är att de orter han passerat, skola ha mycket lättare rekrytering efter 20 år än för det närvarande*). Wilh. Calenius och jag sitta i Laurells kammare och skriva dessa bref till hemorten, Laurell**) har lemnat oss inspection öfver sina magdroppar och sin kantin; men det skall han ej stort vinna på.

män aktning“ såväl inom sin egen här som bland fienderne och gått utan „en enda rispa ur tio decessiva effärer“ etc. etc., känner sig djupt sårad af en ondsint qvinnotunga. Det der hörer till: *les petites misères de la vie et de la nature humaine*, men som i vissa ögonblick kanske mer än de stora olycksfallen kunna tära på äfven den skenbart starkastes själ. Menniskan, oaktadt sin undransvärda kapacitet af storhet, eger dock derjemte en lika förunderlig förmåga af ömklighet. Och „ju högre lif, dess högre smärta“. — Jag vet naturligtvis ej, huruvida Duncker i det innersta af sitt sinne, åtminstone sedan harmens svallvågor hunnit lägga sig, måste erkänna ungefär detsamma, som vi antydde, då frågan först var om denna affär: nämligen att han icke med tillbörlig omtänksamhet behandlat densamma. Men ett sådant hans eget samvetes rättfärdigande af Bobergskans hvassa tungas rörlighet skulle knappt nog gjutit balsam på de rispor, denna hade stungit.

*) Detta kasern-skämt — det enda af den sorten i Dunckers bref — undsluppet hans penna påtagligen för att genom en rolighet förmildra intrycket af den vresiga polemiken emot Bobergskan, förorsakar honom genast derefter de ögonskenligaste samvetsqual. Det är mycket roligt att se, huru Duncker i sina efterföljande bref vinnlägger sig med största ifver om att inför „Mamma“, „flickorna“ och familjens öfriga qvinliga personal återupphjelpa Carl Gustafs, genom ofvanstående något lättfärdiga skryt öfver hans fredliga bedrifter, skakade reputation såsom en dygdig och anständig yngling. Svågern tröttnar ej med sina hithörande „broderliga“ omsorger för Carl Gustafs rehabilitation, innan han förskaffat denne utmärkelsen att afsändas till Stockholm.

**) Regementsläkare vid Savolaks infanteri, en snillrik man, ehuru af ganska eget lynne. Han var fader till de tidigt bort-

Umeå d. 17 Martii.

Jag har haft det nöjet att få tvenne öppna och ett försegladt bref af dig; de voro väl alla något gamla, det sista var af d. 29 Januari, men de lemnade mig ändå den glada underrättelsen att ni då lefde och mädde bra, utom lilla Gustaf, som haft hosta. Så har det ock förhållit sig med hans pappa; mitt bröst har krånglat flera tider; men nog tycker jag det onödigt för Gustaf att apa efter mig i den delen. Att han för resten varit rask och tillochmed lärt sig dansa, fägnar mig öfver all beskrifning. Jag önskar endast att han vore här, då kunde han på en i dag blifvande assemblée få visa sin färdighet. Ja, bästa Marie Charlotte, när skall jag få se er allesamman? Jag har nästan haft samvetsqual alltsen jag skref med Grotenfelts dräng och afrådde dig ifrån att resa hit. Öfverstinnan Aminoff var ifrån Kuopio rest till sin man i Torneå; men jag visste ej hon skull' resa då jag skref. I hennes sällskap hade du ock möjligen kunnat komma hit. Nu är jag ändå villrådlig och vet ej hvad jag skall rå dig till; när jag betraktar min längtan att få råka dig, önskar jag väl att du vore der jag är; men när jag på andra sidan ser det långa afståndet oss emellan, fruktar jag att blottställa dig för alla de, svårigheter, som torde vara oskiljaktiga från en sådan Romresa. Det är således med mig som med barnen, hvilka ej veta hvad de vilja, men gråta och knirra vid allt som sker. Gud vet, hvad som är det bästa: *suo siellä, vetelä täällä, ei kuiva kussaan*. Odrägligt är det ock på det här sättet Gud må hjälpa och trösta oss i dessa grymma tider. Flere af kamraterne ha för sjukdom och ålderdom lagt in om afsked. Blir det beviljadt, som man tror, torde de snart komma hem; med dem skall jag ytterligare skriva dig till; kanske man till dess är i tillfälle upptäcka något i vår politiska ställning, hvilken för det närvarande är insvept i sådant mörker, att vi lefve precis uti en säck. Kanske du lättare kunde komma hit med sommarföre. Dit är väl ännu långt, men bättre sent än aldrig. Det kommer likväl derpå an, hurudana conjuncturerna då äro, och hvar jag då fins. Hvar man vänder sig synes bara mörka skuggor och glädjen tycks fly öfverallt. Likvisst bör man ej miss-trösta. Vår Herre kan icke finna nöje att beständigt plåga menniskor. Glädjens sol skall väl en gång upprinna, fast vi stackare tycka att det dröjer för länge. Nu lär du redan fått både klockan etc. Gud gifve det vore så väl; då sluppe du åtminstone att lida brist på dina nödortftigaste behof; man har ändå nog bekymmer dessa tider. Framdeles skall jag skicka dig mera pgr, så snart

gångne utmärkte akademiska lärarene Axel och Alexander Laurell samt nu varande bergsintendenten Gustaf.

något säkert tillfälle existerar. Appropos, bed Fru Boberg fråga Poppius till hvem han lemnat hennes 50 Rdr; NB. om det förtjenar att göra sig besvär för hennes oförnuftiga prat.

P. S. Jag skulle väl skicka dig papper, men det är svårt att få fram, och dessutom lär du der kunna få Ryskt papper. Skrif på det: dina bref äro i alla fall välkomna.

Umeå den 27 Martii.

Inom åtta dagar ha så många besynnerliga händelser hos oss och ikring oss inträffat, att de redan utgöra en hel roman. Jag skulle berätta dem allesamman, om jag icke en gång för alla beslutit att ifrån vår correspondans utesluta både politiska ock militäriska nyheter. Du får väl höra det framdeles. *Kyllähän kuuluu, sano! torven tekiä.* Emedlertid berättar jag nu att jag lefver och i händelse jag kan få permission reser jag till Stockholm på några veckor, och nästan hade jag lust att ta Carl Gustaf med mig, om det blir möjligt.

Bygdeå d. 15 April.

Jag har fått höra att Wilh. Calonius skulle vara i Skelefteå och som han snart reser hem, vill jag ha det nöjet att med några ord låta dig veta att jag lefver och mår bra. Gud gifve att du och ni allesamman etc. — Grefvinnan Cronstedt och Öfverstelieutenant-skan Suun hafva itrån Savolaks riktigt kommit. Ack om du ändå hade gjort dem sällskap. Jag har trätt på dem för det de ej hämtat dig med sig. Men sen det nu gått så här långt, så kan du vänta till sommarn. Kanske conjuncturerna till dess ändra sig; till- ochmed kunde det hända, att jag finge tillstånd att göra en visit hemma och i det fallet kan vi få öfverlägga om hvad som är bäst. Mig hindrar hvarken före eller någonting annat; får jag tillstånd så är jag knaps hemma. Carl Gustaf är som Courir rest till Stockholm. Jag tyckte han behöfde se hufvudstaden, och skulle det ej krigstiden ha blifvit af, så torde det ha dragit långt ut. I alla fall mår han bra — och är afhållen både af sina förmän och kamraterne; också förtjenar han det: han är en beskedlig och flinker gosse. *) — Stålhane, Boberg och Westerlund må bra. — Armen har bedt mig skrifva dig till och anhålla, att du skulle säga åt haus hustru, att hon får sälja sina rum och flytta till Himatansaari.

---

*) Det var under denna kurirresa till Stockholm, Tuderus gaf anledning åt hertigen-regenten att inhemta, hvarför den Savolaksiska jägareuniformen *„såg så mörk ut,“* Jag har vid ett annat tillfälle omtalat den beundransvärdt herrliga förklaringen, som i anled-

Bygdedå d. 18 April.

För några dagar skref jag dig till, men oviss om mitt bref framkommit, kan jag ej neka mig det nöjet att äfven nu säga att jag lefver och mår bra. Skulle jag om dig och er allesamman få höra detsamma, vore min önskan uppfylld. Carl Gustaf är rest till Stockholm. Jag tyckte han behöfde litet se sig om i verlden. För öfrigt mår han bra och är afhållen af både förmän och kamrater.

Umeå d. 29 April.

Ännu vid lif och hälsa, vet jag ej något större nöje än att derom underrätta dig. Kommer mitt bref fram och träffar dig, gossen samt er allesamman vid hälsan etc. Intet hopp har jag att få resa hem. åtminstone förrän kriget är slut, och Gud vet när det sker. Af Wilh. Calenius, som nu vidlag lär vara hemma, torde du fått veta att vi träffats i Umeå och mig icke felats annat än ha dig, gossen och flickorna här. Ack, om du ändå tagit det parti, att i sällskap med Grefvinnan C. och Fru S. resa hit; men den arme lilla Gustaf, må han skulle ha härdats ut med en sådan Romresa? Flere af kamraterna ha fått afsked och torde snart komma hem. Med dem skall jag skriva och äfven skicka dig pgr. Jag är rädd att du skall lida brist på dina nödvändiga behof. Jag skulle visst låta göra åt dig en medaljong; men det är icke möjligt annorstädes än i Stockholm, såvida jag nödvändigt personligen skall träffa en porträttmålare, för att få mitt miniatyrporträtt. Men kommer jag att resa till Stockholm, kan du vara säker att få en sådan. Jag har låtit göra en liten sked åt Gustaf och en annan åt Sanna; när någon härifrån reser hem, skall jag skicka dem till dig. Carl Gustaf är i Stockholm; att han mår bra, vet jag af andra, fast han ej

ning af furstens anmärkning i detta hänseende, meddelades honom; men jag begick då det oförlåtliga felet att icke kunna gissa, hvem det var, som i hertigens omgifning fann i sitt hjerta det oförgätligt sköna ordet: *den ser så mörk ut, emedan den är så krutbränd*. Sedermera erlor jag i Duncers forna hem, samma Kosoniemi, dit alla hans tankar riktades, och som nu beboddes af „Carl Gustaf“ och hans hustru, den ena af de der „flickorna“ för hvilka brodern hyste en så faderlig ömhet — att svaret gafs af den ende man i det Kongl. slottet, som kunde så gifva det — behöfver jag utsätta namnet? — af Carl Adlercreutz. Både Tuderus och hans maka äfven som den andra „flickan“ hafva, en efter annan, inom kort tid dessa senaste år gått hädan för att efter femtioårig skiljsmässa åter råka deras „Zachris“, hvars minne för dem alla var det dyrbaraste, de på denna jord hade att förvara.

sjelf varit så god och underrättat mig derom. Men jag föreställer mig att han lär vara som örren i leken, och lär ännu icke hunnit tänka på sina frånvarande vänner. Gud må välsigna, trösta och uppehålla dig och er allesamman.

Den 30 April.

I går skref jag dig till med en resande, som öfver Qvarken for härifrån till Wasa; men jag kan ändå ej neka mig det nöjet att äfven i dag med några ord låta dig veta att jag lefver etc. Gud vet om något af mina bref framkommer; postgången är så konstig. Likvisst har jag haft den lyckan författa dem och således några ögonblick varit lycklig. Ingen underrättelse har jag haft ifrån dig alltsedan d. 15 Febr. Du lär redan vara död och begrafven; denna underrättelse felar mig ännu för att öka rågan på mina olyckor och tillochmed beröfva mig hoppet, de olyckliges enda tröst, att nånsin bli lycklig. Carl Gustaf är o. s. v. och lär snart komma derifrån hit, emedan han ej skrifvit till mig på flera postdagar; men att han mår bra, vet jag ändå. Stålhane är i Skelefteå, en socken 15 mil härifrån åt Torneå; Boberg är emellan Skelefteå och här, och Westerlund här i staden. Det berättas att Fredr. Fieandt på sin begäran fått afsked med majors namn heder och värdighet. Han torde snart resa hemåt; med honom skall jag skrifva och äfven skicka dig pgr. Jag är så rädd att du skall lida brist på dina nödvändiga behof. — Söta, bästa Marie Charlotte, skrif för Guds skull och låt mig veta huru du mår, annars förgås jag af pur inqvietude. Adressera dina bref till Torneå och recommendera dem till framkomst hos Befälhafvaren för ryska arméen. Oss emellan gå beständigt parlamentärer. Anmäl min vörndnad för mormor och mostrarna samt min hälsning till flickorna, alla bekanta och lilla Gustaf. Gud må välsigna och uppehålla honom, önskar hans Pappa och din Zachris.

Rikleå i Västerbotten d. 26 Maji.

Ännu är jag nog lycklig att frisk och sund få skrifva till dig några rader. Gud gifve de skulle träffa dig, gossen och er allesamman vid hälsan. Då torde det vara hopp att få lefva våra återstående dagar tillsammans. Här arbetas starkt på fred, och allmänna tanken är att den i medio Junii skall vara afgjord. Af Stålhane, som blef fången jemte Öfverste-Lieutenant Furumark i Skelefteå och snart torde vara hemma, kan du få veta om min belägenhet. Ifall du är i behof af pgr, så bed Stålhane låna dig, han skall icke bli obetald; så snart ett säkert tillfälle ges härifrån, skall jag skicka

dig åtminstone så mycket pgr att du kan hjälpa dig för momangen. Carl Gustaf är återkommen från Stockholm.

Bygdeå d. 28 Maji.

Att jag lefver och mår bra, ser du af dessa rader; min önskan vore uppfylld, om jag fick veta att du åtnjöt samma förmån. Vi ha nu stillestånd till den 6 Junii, och hoppas att till dess få fred. Gud gifve! Då skall jag ej dröja att ila till dig. Likvisst kunde det hända att jag tar vägen genom Stockholm Emanuel Berner, som erhållit afsked, lär endera dagen resa hem.

Umeå d. 31 Maji *)

Att jag ännu lefver, ser du af dessa rader. I dag marchera vi öfver Umeå elf. Hvert jag sen tar vägen vet Gud. Helsa mor-mor, mostrarna, flickorna, lilla Gustaf och alla bekanta, derom beder din Zachris.

Nordmaling i Väster-Norrboten d. 9 Junii.

Ännu vid lif och hälsa, äger jag det nöjet att med Fredr. Fieandt, hvilken erhållit afsked med majors namn och vedervärdighet samt härifrån reser hemåt, skrifva dig till. Gud gifve brevet träffade dig och er allesamman vid hälsan; det vore ändå en stor tröst i dessa förbistrade tider. Ännu ha vi ej fred: men allmänna tron är, att den sist inom en månad skall vara afslutad. Gud gifve! Den må då bli hurudan som helst, endast man till dess kan behålla lif och lemmar. Jag tycker det här eländet har räckt nog, och ingen lär finnas, som ej deraf fått tillfyllest. Stålhane torde nuvidlag vara hemma, han blef fången tillika med Furumark i Skelefteå. Jag var äfven der nära, men undvek den gången ulfvarnes klor. Gud vet likvisst, hvad som är bäst: lopussa kiitos seisoo. Med Fieandt skickar jag dig Etthundrade Rdr B:co samt 16 Rdr 52 sk.

*) Utanskriften på dessa få rader lyder så: „Pour Madame Madame Marie Charlotte Duncker, née de Duncker” Vittnar denna sällsamma uppgift angående fru Dunckers ursprungliga namn endast om stor brådska? Eller uppenbarar sig ej möjligen i hastigheten en förborgad riktning i brefskrifvarens tankar, gifven åt dessa genom „den tappre Fahlanders“ upphøjelse i adeligt stånd under det ob-skura namnet Edelstam? Ho kan säga det? Äfven en supposition åt detta håll är ytterst vågad, ehuru jag subjektivt är temmeligen öfvertygad derom, att Duncker skulle haft ingenting emot ett dylikt offentligt erkännande af hans militäriska förtjenster.

samma mynt i 3 dalers stycken, dem kan du ha åt gossen till lek-saker. En liten sked åt gossen och en dito åt Sanna har jag ock låtit göra; men jag vet ej om jag kan förmå Fieandt att ta dem med sig; i annat fall skickar jag dem med Berner, som äfven reser hem! Med honom får du ock Etthundrade Rdr B:co samt sex specie Rdr och 16 Specie Rublar. Om du helst kunde hjälpa dig och flickorna utan att lida brist på era nödvändigaste behof. Intet bref har jag fått från dig eller någon annan på hemorten alltsen den 15 Febr.; då var ditt sista dateradt, och det ökar med en anse- nlig portion mina bekymmer; men på samma sätt lär det ock vara med er, ehuru jag skrivit tätt och ofta, torde få eller kanske intet enda af mina bref framkommit. *Det är ett stort svalg oss emellan, som uppslukar alla bref.* Mätte det engång upphöra, så man mundtligen kan få förklara sina tankar. Gud välsigne och beskydde er allesamman, önskar

Din Zachris.

P. S. Carl Gustaf är här och mår bra.

Nordmaling i Hernösands Lähn d. 10 Juni 1809.

Älskade Marie Charlotte!

Jag kan ej neka mig det nöjet att med några rader under- rätta dig att jag lefver och har hälsan. Skulle jag bli underrättad att du och ni allesamman fick njuta samma förmån, kan min glädje ej beskrifvas. Anmäl min vördnad för mormor, mostrarna, morbror Stålhane, flickorna och alla bekanta, derom beder

Din Zachris.

Denna afskedshelsning från Nordmaling till Dunckers när- maste anförvandter och „alla bekanta” var den sista rad från hans hand, som af de efterlevande förvarades, då mig förunna- des lyckan att åt framtiden rädda dessa relikier. Jag säger med fullt skäl *var*; ty numera skulle man ofvan jord söka dem för- gäfvets. Det svarta konvolut, hvori brefven lågo inneslutna jemte det rosenfärgade bandet, som slingrade sig kring detsamma, hvilat nu, otillgängliga för människornas forskningar, i grafven under hennes hufvud, till hvars hjerta dessa bref en gång i tiden blefvo ställda. Det hopp är mig ljuft att kommande släg- ten skola med tacksam glädje se dessa skrivelser åt sig be- varade. Sådana författas troligen af ingen då lefvande mer. Och äfven nu redan hörer väl en sinnesstämning, fullkomligt lik

den, hvarur Dunckers bref flutit fram, liksom brefven sjelfva till det för alltid förgångna. Men också i den tiden, då de först gäfvö luft åt ett varmt, ett „blödande” hjertas lidande och kärlek, kunde de svårligen uppstå på någon annan grund än ett *finskt* mannasinnes. Den, som således vill nu och i all framtid se ett sådant af renaste halt återspegladt i den mest oförfalskade, autentikaste källa, skall med vördnad för det, som varit, med innerlig glädje, att det en gång var, betrakta denna trogna bild af det ädlaste, hvilket gjorde våra fäder till ett *eget* folk. Åtminstone för mig är det alldeles omöjligt att fatta, huru t. ex. en fransysk eller svensk krigare från 1808, ansedd såsom en af de tappreste bland tappre, kunnat under krigarlivets häftigaste tumult fortfarande vara så oupplösligen rotfästad vid sin familj, att alla hans tankar och känslor liksom fasttrollas i den trånga krets, som af denna förbindelse kring honom drages. Jag förstår rätt väl begripa, att i hvilket land som helst modige män kvarhållas vid sitt fäderneslands fanor, „så länge detta behöfver deras tjänst:” men då blandar sig väl ändock alltid en större dosis af soldatisk *point d'honneur*, af naturlig böjelse och lust för krigaryrket, af hjeltefröjd att trotsa kommande faror, af hopp, att den tappres namn skall på ljudvågorna, sätta i svallning af Ryktets trumpet, bäras vidt kring verlden eller åtminstone fosterbygden. Jag inser derjemte ganska väl, att Duncker ingalunda var likgiltig för erkännandet af sitt mannamod och sina förtjenster. Också vore sådant otänkbart hos andra varelser än dem, för hvilka äfven besittningen af förtjensten sjelf är fullkomligt indifferent: hos stackare och skälmar af ömkeligaste kaliber. Man ser tvärtom, att aktningbetygelser till och med från den åtminstone under *en* period af kriget så bittert af honom hatade fiendens sida göra på hans sinne ett icke obehagligt intryck. Men ur så godt som hvarje rad i Dunckers bref framlyser dock, att den af alla såsom en högst utmärkt krigare ansedde mannen icke är en krigare af själ och hjerta, ej älskar det allra ringaste kriget för krigets egen skuld, aldrig är blind för dess bedröfliga sidor. Dertill kommer ännu: den, som menar, att han ifrån sjelfva himmeln skulle önska sig tillbaka till

Christina, tyckes lätteligen hafva kunnat advocera med sitt samvete; öfvertyga sig derom, att *hans* fädernesland ej låg bortom den gräns, inom hvilken hemmet var beläget; tro sig hafva uppfyllt allan rättfärdighet, sedan han gjort allt, hvad den yttersta ansträngningen af själens och kroppens krafter medgifvit till att försvara *det* land, dit Christina socken hörde. Han ser, hvad det lider, klarligen, att hans tappra strid till försvaret af det landet var en förlorad. Men han fortfor allt ännu att kämpa ut den hopplösa striden. Naturen gifver honom en hotande vink: hans „bröst begynner att krångla” i följd af de mördande ansträngningarna. Den ena efter den andra bland hans kamrater draga hädan till hembygden, åberopande en hälsa, bruten någon gång kanske ej mera än hans egen. Hemlångtans qual hos den, „hvilken med hvarenda fogel, som flyger åt hemorten” ditsänder sina helsningar, förökas vid deras bortfärd ännu mer. Men han blir *qvar*. Aningen derom, att han aldrig med lifvet skall komma undan de svårigheter, af hvilka han från alla sidor omhvärfdes, växer påtagligen dag från dag till allt hemskare visshet. Han älskar sin maka och sitt barn så högt, som något mannahjerta någonsin älskat föremålen för sin oföränderliga kärlek; och hans innerligaste önskan är att ännu i lifvet få återse dem. Men han öfverger ändock ej den post, der *pligten* ställt honom. Denna *pligtkänsla*, som föga sublimerar sig till resonnement, som bjuder mannen att utan reflexion handla så som han handlar, emedan *det skall så vara*; denna pligtkänsla, outgrundlig, djup, stor, helig såsom naturen sjelf, är det, som utgör grundväsendet af Dunckers karakter. Och hon är det ock, hvilken, oaktadt det af sorger krossade, af bekymmer sönderrifna sinnet, gifver åt hans lynne en primitiv helgjutenhet, en naiv enkelhet, sådan den af all verldenes konstlade medel aldrig kan hopsättas. Och ur samma känslas trofasta grund framspirar äfven den omätliga kärleken till hemmet och allt hvad deraf hägnas värdt att älska; äfvensom den aldrig svigtande tron på Gud, de olyckligas osviklige hjelpare.

Hvad som jemte gudsfruktan, familjekärlek och pligtkänsla giiver Dunckers sinnelag, sådant det i all flärdlöshet återspeglar sig i hans enkla bref, en så gammaldags finsk prägel, är den stora godhet och mildhet i bedömandet af de menskliga individerna, hvilken derur välgörande andas. Vål upphetsas han till brinnande hat mot fienderne, medan han, inskränkt till ett odrägligt pörte, dag och natt måste afvärja deras besvärliga „visiter”, utan att sjelf på fria fältet få tacka dem för sist. Men icke ens bland dem omnämner han en enda personlighet med någon skymt af förbittring — ifall ej möjligen en sådan kunde ligga i förvridningen af general Tutschkoffs namn på ett ställe. Blott en enda gång brusar han upp i hejdlös harm; men det är vid försvaret af sin egen ohemult angripna personlighet han dertill drifves, och ganska snart är äfven den stora förargelsen så totalt förgäten, att det ej skulle synnerligen öfverraska, ifall man bland „alla bekanta”, till hvilka Duncker sänder sin sista helsning, skulle se „Bobergskan” uttryckligen nämnd. Men gerna begagnar han sig tvärtom af hvarje tillfälle att säga ett godt och vänligt ord om de personer, han kommer att omtala. Råkar han skämta öfver någon, är skämtet det oförargligaste, humanaste, som tänkas kan. Till och med „Konungen“ omnämner han aktningsfullt och tacksamt ännu några få dagar före dennes fall, då det sannolikt ej fanns inom Sverige särdeles många mer, som icke med ett mer eller mindre harmfult och förhånande epitet lättade sitt hjerta angående Majestätet. Denna Dunckers godsinthet faller isynnerhet i ögonen, om man t. ex jemför hans bref med de anteckningar under kriget, hvilka, författade af en ryttmästare vid Nylands dragoner, finnas införda i Borgå Tidning för 1848. De tyckas gjorda från början till slut med en galla, som för Dunckers natur var fullkomligt främmande i vanliga förhållanden. Der Savolaksaren låter blott de svåra, förvirrade tiderna uppbära skulden, vänder sig Nyländingen med otämd ondska mot den ena personen efter den andra, och ingen af dem alla förmår göra den arga dragonen det ringaste i lag. Det ser ut som ryttmästaren skulle hafva att göra med idel Bobergskor i generals och andra uniformer, hvart helst han

vänder sig. Sådant vittnar om ett torftigt och flackt sinne, som hvarken kan hata eller älska, såsom det höfves en man. Alldeles naturligt är det dessutom, att Gud för ryttmästaren är ett alldeles obekant väsende, liksom för Ateniensarne; men han skiljer sig ifrån detta, för intrycken af allt stort och herrligt så tillgängliga folk äfven derutinnan, att han ej egnar den obekanta Guden den ringaste dyrkan. — Jag skulle tro, att denna här framkastade parallelen emellan tvänne krigare, som under samma förhållanden betrakta tingen med ungefär lika sorgbunden och melankolisk blick, mer än någonting annat antyder, hvari Dunckers öfverlägsenhet framträder. Den enas sinne är uppfyllt af varmaste kärlek; den andras af vresig harmfullhet; den ena hoppas naivt såsom folket orubbligen derpå, att Gud omsider skall ändock vända allt till det bästa, huru mörkt och förvirradt det än för ögonblicket må se ut; den andra ser och förargar sig öfver det ondas ursprung i större och mindre figurer, hvilka händelsevis, liksom han sjelf, röra sig på tingens yta. Det genuint finska af Dunckers tänkesätt röjer sig stundom rätt märkeligt också i hans sätt att uttrycka sina tankar. I allmänhet skriver han svenskan särdeles väl, ja utom all jemförelse bättre och korrektare än hans närmaste krigskamrater, t. ex. Malm, Grotenfelt och till och med den såsom författare uppträdande Burman, med ett ord alla de, hvilka ej hade haft lyckan att åtnjuta undervisning i Haapaniemi. Dunckers brefstil är koncis och rask, såsom det kan väntas af en handlingens man, samt återspeglar skickligt det bildade tal-språkets otvungna art, såsom det väl egnar sig för den epistolära formen. Men när han känner behof af att i ett enda uttryck, en enda bild återgifva en hel, tanke och känsla gripande situation, då förslår svenskan för honom icke mer; och han tager sin tillflykt till dessa mäktiga reminiscenser från hembygden, ordspråken, i hvilka folket sjelft nedlagt det koncentrerade resultatet af sitt tusenåriga varseblifvande och sin allvarliga kontemplation. Det tyckes såsom behofvet af dessa fasta stöd för hans finska uppfattning af sakerna skulle känts ännu starkare än förr, ju längre han kastas bort från hemnejderna; och

det gör ett underbart intryck att finna de främmande förhållandena af den finske mannen karakteriseras på det mest finska sätt, han i sin själ kunde finna. — För öfrigt hoppas författaren, att man skall hafva godheten icke använda på innehållet af de Dunckerska brefven en måttstock, som alldeles ej passar för dem. Då Duncker uttryckligen hade föresatt sig såsom lag att icke inlåta sig i några politiska och militära betraktelser och resonnementer, skulle man göra mycket orätt, ifall man i hans bref just ville söka det, som deri omöjligen kan finnas. Hans i hvarje bref meddelade notiser om „Carl Gustafs” vistelseort och betinnande hade lätt kunnat utelemnas; de qvarstå dock såsom bidrag till teckningen af Dunckers familjepietet. Ett fel har jag måhända begått, då jag icke i boken utplånat de i brefven ofta förekommande namnen på vänner och kunder från hemtrakterna, dem han under sin vistelse på främmande botten träffat. En half sida eller kanske ännu mer hade genom deras utstrykande kunnat besparas. Men äfven dessa namn beteckna ju tappre män, hvilka utgångne från samma nejder som Duncker hedrade sitt fädernesland i den blodiga fejden; ju mera bortglömda de numera redan äro, desto tyngre kändes det för mig att bortdrifva dem från den lilla plats, som äran att hafva tillhört Dunckers närmaste umgängesvänner händelsevis erbjöd dem ännu efter döden i hans sällskap. Åtminstone deras afkomlingar och öfriga anförvandter skulle ej anse sig skyldiga författaren synnerlig tacksamhet, om han med berådt mod fråntagit dem nöjet att läsa dessa aktningstvårda namn i tryck. Såsom jag af personlig erfarenhet ganska väl känner, gifva dessutom i detta land dylika omständigheter åt en finsk bok dess högsta, om ej enda intresse hos mer än *en* läsare — eller icke-läsare. Och en författare, hvilken så litet som jag har lyckan att vara intressant och populär, beröfvar sig ej gerna tillfället att på ett så lätt och oskyldigt sätt bli både det ena och det andra — kritiken må då dervid göra hvad invändningar den behagar.

Sedan vi nu för sista gången redogjort för vår uppfattning af den Dunckerska brefvexlingen i dess helhet och de principer, som ledt oss vid dess meddelande, öfvergå vi åter till en fram-

ställning af de yttre öden, af hvilka Duncker rycktes bort till det oundvikliga honom föresatta målet. Det står oss redan helt nära, ehuru vägen dit tycktes honom lång för de sorgers och pröfningars skull, som gjorde hans sista steg så tunga.

Vi lemnade Sandels och hans trupp i den stund, han på bron, hvarvid han hade segrat, föreskref sin slagne fiende den enda konvention, han under hela kriget dittills med denne ingått. Det synes mig som det egentliga *finska* kriget i det ögonblicket skulle hafva nått sitt slut. Hvad derefter kommer, företter ingen utveckling mer. Det är blott följder, som med ohejdad konsekvens framträda liksom slumpvis på det föregåendes grund. De hittills handlande hafva förbyts till lidande blott. De frostbitna frukterna af hvad de dittills gjort eller underlåtit falla nu af än här än der, allt efter det vinden blåser. Äfven höstens mörkaste tid är snart förbi, men blott för att gifva plats åt en ännu bistrare vinter; en vinter utan några löften om vårens kommande lif och om sommarens värma. Någonting rysligare kan hvarken i naturen eller menniskolifvet tänkas. Och det var dock de flesta finske krigares situation vid slutet af October månad 1808. Ej en enda glimt af glädje väntade dem numera under återstoden af kriget. Äfven åt Sandels gaf ej ens den plats, hvarpå han hade segrat, säkerhet för morgondagen. Det var fara värdt, att densamma skulle bli en valplats för hans nederlag, ifall han qvadröjde derpå. Dessutom hade ju icke hans eget val, utan Suchtelens välbehag åt honom anvisat den positionen. Med stor skicklighet och klokhet begagnade han sig därför af den korta vapenhvilan till att göra en dräglig reträtt på vägar, hvilkas ohyggliga tillstånd skulle förvandlat ett under fiendens påträngning verkställt återtåg till ett fortfarande nederlag. All umbärlig tross var redan förut afsänd till Pulkkila. De sjuke släpades på båtar öfver Uleå träsk till Säräsniemi och derifrån till Uleåborg. Sjelf drog han sig äfven norrut; dock ej längre än till Wierimä by, nära två mil från slagfältet. Men då detta ställe erbjöd inga lämpliga försvarspunkter, öfvergaf

han äfven det och beslöt att stanna vid Salahmi, hvars läge syn-
tes fördelaktigare, men hvars fattiga två små gårdar ej förslogo
bland så många, mer än de två bibliska fiskarne ansågos göra
det. Äfven befälet, med undantag af brigadchefen sjelf, som
med djerf egoism konfiscerade åt sig mer än broderlotten af de
disponibla kyffena, kunde ej här skaffa sig ens det eländigaste
tak öfver hufvudet. Större delen deraf, liksom allt manskapet,
fick hjelpa sig bäst de förmådde ofvanpå eller inunder den snö-
betäckta marken. „Trupperna nödgades bygga sig riskojor och
jordkolor, för att någorlunda värja sig för klimatets stränghet.”
Man frös således och till och med svalt rätt grundligt. Men
denna utfrusna, utsvultna, utslitna hop var dock den enda finska
kår, vid hvilken man ännu hyste ej blott den afgjordaste lust,
utan äfven hopp om att segra. Så förunderlig är menniskoan-
dens makt öfver sin arma lekamen.

Flera omständigheter bidrogo att här mer än annorstädes
upprätthålla det sjunkande modet. Det mesta gjorde väl den
genom en nyss vunnen seger återupplifvade sjelfkänslan. Men
Sandels' kår hade derjemte samtidigt vunnit en så betydlig ma-
teriel förstärkning, att en sådan, anländ några månader tidigare,
utan tvifvel skulle åstadkommit „oberäkneliga fördelar” i en nå-
got annan mening än de der, som berättas hafva blifvit uppoft-
rade genom Duncakers brist på qvicka rörelser vid Likolaks'
strand. Ho skulle hafva kunnat förderfva Sandels, om han ge-
nast efter segern vid Pulkila erhållit en förstärkning af 1500
modige män? Nu ställdes sent omsider under hans befäl hvad
som återstod af den fjerde brigaden; och ehuru väl den dåmera
utgjordes blott af 800 man, fördubblades nära nog redan af den
allena hans dåvarande sammansmultna styrka *). Men ej nog
dermed. Händelsen hade till slut kastat på Finlands kust 700

*) Genom ankomsten af dessa mångbeprovade krigare redu-
cerades femte brigadens nummer så, att den derefter någon tid
bortåt uppgick i den fjerdes. Den tid var redan hardt nära, då så-
väl den ena som den andra krympte tillsammans till hvar sin lilla —
fältbataljon. I den formen förde Duncker i sin sista strid en del af
sin f. d. brigads återstod mot döden.

man af det svenska lifgrenadierregementet. Äfven de ansågos lämpligast kunna under Sandels' ledning initieras i krigets mysterier, för hvilka de dittills varit främmande. Så grannt krigsfolk hade man knappast dittills fått se i Savolaks. Men också skyndade detta att genast bjuda sina nykomna gäster på de enda roligheter, man i den tiden der kunde bestå.

Hvad som än ytterligare stimulerade den Sandelska kårens af gamla stammen kurage, var nyheten derom, att dess ådaga-lagda mannamod skulle upphöja brigadchefen till värdigheten af general. Öfversten, som hade besegrat på engång sex fiendtliga generaler, ansågs omsider ej oförtjent att sjelf befordras till generalmajor. Den åldrige C. N. af Klercker hade kort förut haft olyckan att utses till upplockare i sena hösten af de sura frukter, som fostrats af dens fältherretalanger, hvars kyliga närvaro på vårmånadens första dag bortfrätte vid Tavastehus den lager, finska hären brann af lust och mod att der skörda. Då den nye gamle öfverbefälhafvaren från Brahestad till konungen insände Sandels' rapport om sin seger, „fördristade han sig allerunderdånigast uti H. Kongl. Maj:ts nådiga åtanka innesluta så väl Brigad-Chefen sjelf, som de hvilka under honom hafva på stridsfältet utmärkt sig.” Hvar ende man, som hade i färskt minne stridsfältet vid Wirta bro, egde i och med detta minne äfven medvetandet af att hafva gjort sitt till att å högsta ort stimulera den „nådiga åtankan.” Och sådant bidrager mäktigare än någonting annat till höjandet af den *militäriska moraliteten*.

Att alla dessa omständigheter, som mer eller mindre invercade på den sista trosskusken sinne vid kåren, skulle för-nämligast göra sin effekt på dess förste mans själ är helt naturligt. Högst intressant är det emellertid att observera, hurulunda denna effekt yttrar sig i verkligheten. Situationen får makt med Sandels' sinne på tväggehanda sätt, båda upplyf-tande: det ena i god riktning, det andra likväl med en lutning åt det mindre goda. Nu, då man i höggvarteret redan begynt misströsta till och med om att kunna försvara sig blott, och ingen mera tänker der på aggressiva rörelser, utkastar Sandels,

ehuru sjelf stadd på återtåg, den på en gång snillrikaste och djerfvaste anfallsplan, det kriget vet omtala. Vi hafva redan mer än en gång i det föregående häntydt på denna plan och kunna aldrig upphöra att beundra densamma såsom ett af de märkvärdigaste fenomen, något lands krigshistorier lärt oss känna. Den skänker oss ej mindre upplyftande själafröjd än hvilket annat som helst bland de herrligaste konstverk; och planens misslyckande genom dess mästars egen skuld gifver den ett ännu högre poetiskt intresse. — Tanken på denna skuld återför oss till de mindre uppbyggliga verkningar, dem vi tro oss varsna i den tiden utöfvade af lyckan på Sandels' dittills så föga genom hennes ynnest bortskämda sinne. Det är högmodsdjefvulen, som griper honom. Han visar sig ej endast stolt, som han får och bör vara. Han är öfvermodig på det sättet, hvarom folket säger: högmod går för fall. Temistokles, sedan han gjort Salamis till ett af de mest verldshistoriska ställen, som någonsin funnits, kände sig ej eller var åtminstone för klok att visa sig så bål som Sandels, när han tog sitt residens i detta Salahmi, hvarom ingen menniska då skulle hört talas, ifall ej denna solenna akt der hade en gång försiggått. Den är verkligen högst karakteristisk. Såsom redan omnämndes, kunde hela Salahmi bestå blott tre små rum åt den derstädes lägrade kåren; och i ett af dessa tre inqvarterade brigadchefen sin egen person, det andra uppläts åt hans adjutanter, det tredje åt hans — kock och öfriga köksväsende. Det skulle högeligen roa mig att veta, huruvida någon armé i hela verlden utom en finsk, kunde utan knot åse ett dylikt inqvarteringsarrangement under sådana förhållanden som de Salahmiska. Man måste medge, att Sandels' beteende vid det tillfället utmärker sig åtminstone genom en sällsynt grad af flärdlöshet. Eldad af berättelsen om, huruledes Alexander den store läskade öknens sand med innehållet af sin enda vattenbägare, emedan detta omöjligen kunde räcka till åt alla, och andra dylika ur fornverlden vinkande exempel på heroiskt skryt, skulle en fransysk härförare sannolikt brännt opp de der tre kamrarne, så att *alla* åtminstone en stund haft af dem värme, *arrive ce qui peut* derefter. En tysk befälhafvare

hade kanske godhjärtadt inbjudit åtminstone hela sin officerskår och kanske några af de gemene dessutom och bett herrarne vara så goda och taga plats, så långt det ville räcka till. Och anförare i spetsen för härskaror af andra nationer, skulle väl i en dylik casus betett sig än på en facon än på en annan; men på ett så ogeneradt sätt att vara hade väl ingen annan än Sandels hittat. Författaren skulle likväl sannolikt icke dröjt vid denna yttring af hans öfvermod, ifall Sandels ej i detta sitt våldkräktade logis och utanför detsamma gjort sig saker till ett öfverdåd, för hvilket han ej kan undgå att ställas inför historiens domstol. Min öfvertygelse, grundad på ännu qvarlevande ögon- och öronvittnens utsago, är nämligen den, att Sandels sjelf förrådade framgången af sin herrliga plan genom att hejdlöst utkasta dess hemlighet till kreti och pleti, som öron hade att höra. Äfven denna hans tungas lättfärdighet vid ett så kritiskt tillfälle sammanhänger likväl med flera vackra sidor af hans heroslynne. Denna mystiska förhållsamhet, som ofta vidlåder stackare, då de rufva på sina små funderingar, låg ej i Sandels' natur. Han var glad åt en hos honom upprunnen stor idé, såsom den verkliga konstnären åt *sin*; och det skulle kostat på honom att ej få glädja äfven andra genom dess meddelande. I Savolaks hade dessutom ingen bitter pröfning ännu erinrat honom derom, att ett förbannadt slägte, som kallas förrädare, äfven finnes till i världen. Han hade tvärtom sett hög och låg i de nejderna tillhandagå honom och hans män ofta under lifsfara med upplysningar; men ingen hade från honom burit sådana till fienden. Det fordras en ofta förnyad, obarmhertigt hård erfarenhet till att i storsint anlagda själar inkasta frön till misstänksamhet; och, såsom sagdt, från den erfarenheten hade Sandels dittills varit förskonad. Huru kunde han då komma på den tanken, att förräderiet just skulle gräfvat sig en jordkula under det ödebelägna Salahmis snöbetäckta mark?

En annan omständighet förtjenar dessutom att härvid tagas i betraktande. Med de granna svenska uniformerna hade ett nytt element inträdt ej blott under Sandels' fana, utan äfven i hans umgängeskrets; ett element, som från barndoms- och

ungdomsåren var honom väl bekant och kärt. Han hade väl lärt sig värdera de der slutna, fåordiga, stundom något tråkiga finska naturerna, med hvilka han hade vunnit sin hjelteära; men ho kunde väl med skäl förtycka, att han, Stockholmare, skulle befinna sig mera hemmastadd och förtroligt stämd, då han kunde vända sig till desse lifliga, talföra, frispråkiga unga män, hvilka på sina fem fingrar kände alla de anekdoter, dem hvar man i vissa kretsar hört åtminstone hundra gånger, men som likväl återhöras med samma uppbyggelse ännu den hundradeförsta? Talträngdheten kan lätt bli smittosam, der den råkar finna tjenligt meddelningsämne. Det voro således ej psykologiskt oförklarligt, om Sandels, som till och med bland finnarne ej kunde förneka sitt kommunikativa lynne, af svenskarne skulle stimulerats att tala, för att begagna ett genuint svenskt uttryckssätt, något bredvid munnen vid ett tillfälle, då han hade gjort oändligen bättre i att följa sina dittills varande kamraters vanliga metod: att hålla munnen på sig. En förunderligen hård lek af ödet var det, att kanske den mest samvetsgrannt tystlåtna man i hela kåren, han som ej ens i de förtroligaste meddelanden till sin maka någonsin tillät sig omtala den allra ringaste krigsoperationerna angående omständighet, att med ett ord just Duncker var utsedd till det förnämsta offret för sin chefs öfversvallande svada. Näst bortfuskandet i Himango af Sandels' egen position vid Palois känner jag, så vidt det rör operationerna i Savolaks, ingen *fatalare* tilldragelse än den, hvarigenom Duncker måste misslyckas i ett företag, hvilket hade den präktigaste utsigt till framgång.

Det har högsta sannolikhet för sig, att ifall Sandels skulle på tu man hand meddelat Duncker planen och tillåtit honom medtaga endast sina jägare, d. v. s. knappt tredjedelen af den styrka, som anförtroddes åt hans ledning, utgången af expeditionen blifvit en fördelaktigare än nu, då han sattes i spetsen för nära tusen man, men föregicks af förräderiet, i hvad form detta må hafva klädt sig.

Om förräderiet undantagsvis den gången visade sig tjänstaktigt mot fienden, så hade ändock Sandels' vanliga ministrar för

hans upplysning med samma oförtrutna nit som förr verkat i sitt kall. Genom dem kände han ryssarnes situation ungefär lika noga som sin egen. Och på kännedomen såväl deraf som af alla lokala förhållanden för öfrigt uppbyggde Sandels denna sin plan, hvarmedelst han öfverträffade ej blott alla sina medtäflare under detta krig såväl bland vänner som fiender, utan ock allt hvad han sjelf i den vägen dittills åstadkommit. — Ryssarne hade ej sedan slaget vid Wirta bro synnerligt förändrat den ställning, de före detta intogo. Större delen af dem qvarlåg ännu på strömmens venstra, d. v. s. östra*) strand, med så lång utsträckning af deras kantoneringsqvarter, att afståndet mellan dessa ändpunkter väl uppgick ända till half annan mil. Detta bevisar påtagligen, att man ej befarade någon öfverrumpning från vår sida. Den efter Dolgorukis fall ej mera i sin befattning antastade öfverbefälhafvaren Tutschkoff hade, omgifven af sin stab, nedslagit sina bopålar på hela nejdens förnämligaste ställe: Idensalmi prestgård, der bland andra äfven konung Gustaf Adolf under sin resa genom Savolaks befunnit sig rätt väl. På samma sida ett stycke norrut, i nejden af bron, hade en större hop, man säger omkring 1000 man, af de der vid hvarje Dunckers företag oundvikliga Nisofska och Revalska regementena, etablerat sig på dylikt sätt som de våra i Salahmi. Äfven ett dussin kanoner berättas hafva varit placerade på en höjd vid bron. På den vestra stranden låg endast en ringare styrka, kanske ungefär 400 man, utgörande den egentliga förtruppen emot Sandels. • Med desse befunno sig generalerne Alexejeff och Gertschoff, som höllo till godo med Sandels' förra qvarter derstädes, på Fredriksdals gård, midt emellan Kauppila och Partala. Det var egentligen dessa herrar jemte deras folk, Sandels beslöt att knipa i den komplicerade fälla han åt dem ville bereda. Att anfalla dem norrifrån på stora landsvägen, i

*) De författare, som skrivit öfver dessa ämnen. pläga begagna uttrycken *norra* och *södra* sidorna, när fråga är om operationerna vid Wirtas vatten. Anledningen till denna geografiska bestämning förmår jag ej fatta, då, såsom tidigare omnämndes, strömmen eller sundet, om man föredrager den benämningen, rinner från norr rakt mot söder.

fronten, skulle föga båtad. I sådant fall hade de antingen genast retirerat öfver bron, eller om de förmått en kort stund hålla stånd, skulle en så betydlig undsättning af jordinnevarne på andra stranden hastat fram, att ingenting väsendtligt kunnat mot dem uträttas. Derför föll Sandels på det snillrika infallet att antasta dem på ett håll, hvarifrån de omöjligen visste befara något angrepp: i deras rygg. Att åtkomma den var således frågan. Den löstes af Sandels på följande sätt. På byvägar, stigar, spångar, genom ödemark, skog och öfver moras: ställen der äfven den ensamme fotgångaren icke utan svårighet kunde hjälpa sig fram, skulle nu en betydlig skara väpnade män marschera. Medan stora landsvägen stryker fram vester om livesi, gick den af Sandels uppfunna nya banan under en temmeligen stark bugtning mot öster på motsatta sidan af sjön. Sjelfva fienden beskref denna väg sålunda: „endast en gångstig ledde till vår högra flank genom en mossas, öfver hvilken träd voro lagda för fotgångare, hvilka likväl icke annorlunda kunde passera de sankta ställena, än med tillhjälp af långa stafvar, som för detta ändamål begagnades.” Vane vid Sandels' lust att försöka omöjligheter, lemnade ryssarne ändock denna omöjliga stig icke ur sigte. Men den officer, som erhållit uppdraget att närmare undersöka förhållandet, återkom med den trösterika försäkringen: „kärret är ogenomträngeligt för beväpnade”. Sandels, som aldrig af dylika naturhinder lät afskrämma sig från något företag, grundade på sjelfva osannolikheten deraf, att en trupp kunde tränga sig fram öfver sådana svårigheter, hoppet om framgång. Och skulle, vi hafva redan antydt det, hans egna talorganer visat sig lika impraktikabla vid meddelandet af planen åt personer, hvilka ganska väl kunnat vänta, tills de af dess utförande blifvit lika öfverraskade som fienden sjelf, är det mer än sannolikt, att Sandels hade besparat både sig och sin kår ej allenast den mest påkostande öfverraskning utan äfven mycket annat. Till detta andra räkna vi i främsta rummet förräderiet, som bordt finna äfven den bredaste stråt tusen gånger svårare att tillryggalägga än de stigar, på hvilka Duncker och hans män framtågade så lätt, emedan de uppburos af ett

rent och godt samvete. Sandels, som vårt land har att tacka för så mycken ära, drabbar förnämligast ansvaret för den outplånliga skandal, han föranledde genom att inleda inhemsk lättfärdighet eller nedrighet i frestelse och bereda dem tillfälle till ett brott, det gräsligaste, hvartill individen kan göra sig skyldig mot fosterlandet. Våra tappres blod, uttappadt af förräderiet ur deras ådror, har längesedan sugits in af den moderliga jorden; gräset har grott, grönskat och vissnat många, många gånger öfver de fallnes multnade ben; men minnet af förräderiet sjelft kvarstår lika outplånligt, lika odödligt, som minnet af den Sandelska kårens bedrifter. Det är med denna skamfläck som med fläckarna i solen. Deras mörker är fullt lika evigt som glansen af dagens herrliga stjerna.

Under larfven af hvilken människoskepnad framsmög sig detta diaboliska dåd? De olika suppositioner, som i detta hänseende blifvit framkastade, hafva angående hufvudsaken ledt till intet bestämdt resultat. Men sjelfva skiljaktigheten i meningarna härom konstatera åtminstone ett faktum: förtroendet om planen var utkastadt åt så många godtycke, att till och med en liten plats lemnats öfrig åt möjligheten till tvifvel om dens eller deras infama afsigt, genom hvilka meddelandena omsider urladdade sig äfven i fiendens öra. Och hvems gissning skulle ej helst vilja stanna åtminstone vid ett sådant tvifvel? Vissheten om en afgjord nedrighet skänker åt vetandet ingen tröst, än mindre hugnad. — Bestämdast uttalar Holm, sin misstanke mot bestämd person. Hans ord härom lyda så: „en landtmätare, hvars namn jag ännu icke vill nämna, ansågs hafva lemnat Ryssarne underrättelse om Sandels' förehafvande". Derefter anföras flera omständigheter, hvilka motivera den förfärliga anklagelsen. När det gäller en så ryslig sak, kunna de åberopade bevisen aldrig vara nog många. Väl menar Montgomery, „att det kan i hela vara likgiltigt, huruvida den därför misstänkte landtmätaren o. s. v. vållat upptäckten af detta öfverrasknings försök". Jag fattar sannerligen ej, huru någonting dylikt kan tagas *en bagatelle*. Och lika litet förstår jag en grannlagenskap, hvilken först utpekar en viss person såsom verkställare af

det svartaste bland alla nidingsdåd och sedan stannar tvärt, anseende det ännu för tidigt att utsäga det brännmärkta ramnet. Då hr Holm trodde sig berättigad att utkasta beskyllningen, hvi tvekar han att dervid fastnagla äfven de bokstäfver, som beteckna, hvad han hette, den finske gengångaren af Judas Ischarioth, hvilken med berådt mod tog på sin själ sina för-rådde landsmäns blod och sitt fäderneslands eviga förbannelser? Då en författare tillåtit sig säga så mycket till att utplåna en annans namn från antalet af dem, som af en kristen menniska anständigtvis kunna bäras, så var det en af hans oafvisliga skyldigheter att frammana ett försvar på lif och död, innan förgängelsen hunnit ännu, genom att från de lefvandes väntningsrum bortvisa alla parter, såväl anklagare som anklagade, hemställa det sväfvande målet till domedagens slutliga afgörande. Det vore emellertid rätt och tillbörligt att redan på jorden åt den förrädiske landtmätarens minne blefve utmätt den andel af helvetet, som hans gerningar, enligt Holms påstående, förtjent hafva. Men tänk, om den olycklige landtmätaren varit bättre än det rykte, Holm sökt bereda honom? Sådant är ej att leka med; och oaktadt mina varma sympatier för denne författare beklagar jag honom, om han går ur tiden utan att hafva för-mått leda i klaraste bevis sin hemska anklagelses sanning. Holms vackra, hedervärda, honom af oss alla så hjerteligen unnade jubelkrans förmår ej undanskymma svafveldunsterna, som den fatale landtmätaren flåser ut mot hans panna från det helvete, f. d. regementspastorn gjort hafver.

Det tyckes som hade baron von der Pahlen, hvilken mer än *en* gång omnämnes i Dunckers bref såsom mot denne synnerligen tjenstvilligt sinnad, redan nu begynt att lemna prof på det nit, hvarmed han gick honom till mötes. Att baronens nit för Dunckers intressen ännu efter den „högaktade” fiendens fall var ungefär af samma slag som vid Wirtas vatten, ehuru något mindre berättigadt, än då det gällde afvärjandet af en fiendes angrepp, skall berättelsens fortgång snart lägga för öppen dag.

Man har stundom beskärmat sig deröfver, att Sandels, som före planens utförande endast alltför öppen hjertligt utbasunade

derom, efteråt i sin officiella rapport bjudit till så inskränka sina syften med expeditionen, att de något så när kunde inrymmas inom den trängre ram, utgången åt dem anvisat. Dessa officiella modifikationer tillåta vi oss, i vår tur, anse temmeligen „likgiltiga;” och om jag anser det för en verklig lycka, att Sandels' egenhändigt undertecknade instruktion fanns efter Dunc-
kers död ännu förvarad, är det ingalunda därför, att hon lem-
nar argumenter till den äfvenledes af Sandels undertecknade
rapportens vederläggning. De blå dunster, af hvilka de officiella
rapporternas atmosfer under alla krig mer eller mindre impreg-
neras, isynnerhet när det går olyckligt, måste betraktas såsom
en förfinad form af sjelfva krutröken och således anses höra
till fejdernas egen lifsluft. Men om berörda instruktion ålade,
såsom Montgomery berättar, Duncker bland så mycket annat
äfven den orimligheten, „att taga fiendtliga general-staben”, kan
man ej annat förmoda, än att Sandels vid dess uppgörande råd-
frågat sjelfva van Suchtelen och varit nog ursinnig att följa
dennes råd. Hela planens egentliga tyngdpunkt låg i den om-
ständigheten, att Duncker med yttersta skyndsamhet skulle från
östra sidan bemäktiga sig bron och rifva den, medan han sjelf
gick deröfver, utestängande dymedelst alla de på samma strand
qvarblifne fienderne. Blott sålunda råkade de på högra stran-
den isolerade generalerne ohjelpigen i klämman emellan Dunc-
ker, som söderifrån ryckte upp emot dem, och Sandels sjelf,
nedrusande från norra sidan på de vinkar, Dunckers vid
bron uppkastade raketer skulle gifva honom. Men låg det
i planen, att Duncker skulle göra en exkursion ända bort till
Idensalmi prestgård för att der uppfånga ryska general-staben,
af hvilken omöjligen den artigheten kunde väntas, att den vid
bron skulle ställa sig till hans förfogande, då var han *planmes-
sigt* absolut förlorad. Ty hans egen ställning hade då blifvit
alldeles densamma, som den han ville bereda åt Gertschoff och
Alexejeff, blott med den skilnad, att medan desse generaler åt-
minstone kunnat föra *en* man mot fyra fiender, Duncker skulle
blifvit krossad af en sexdubbel öfvermakt, utan att Sandels för-

mått göra det allra ringaste till hans båtnad*). Man torde således med ganska godt samvete kunna utstryka hela generalstabs-funderingen från Sandels' instruktion samt föra det storverket på räkningen af Montgomerys sextonåriga fantasi, hvilken sannerligen, ehuru han sjelf ej deltog i expeditionen, likväl hade rätt att hemta derur en näring, sådan intet annat tillfälle under det kriget och ganska få under alla öfriga någonsin erbjudit. I fiendens sänger lefver det fruktansvärda minnet af den förfärliga Idensalmi-natten ännu, omgifvet af hemsk högtidlighet; och jag har hört män, hvilka genomgått mer än *en* krigisk skärseld oförfäradt, med fasa omtala samma natt såsom det förskräckligaste, de i alla sina dagar öfveriefvat. Hvad november-nattens stjernor då sågo, hade de väl aldrig förr ens sett i detta land: utrotningskrigens omätliga i många hvarf omgräfna kyrkogård. I den striden rasade, omhvarfd af midnattens och senhöstens fördubblade, fantastiska skuggor en förbittring, som vore tillräcklig att mörda all kärlek på jorden, om den kunde öfverlefva stunden, då den blifvit bragt till sin högsta höjd. Ej ens lyckan är så egoistisk som den förtviflade nöden. Äfven under temmeligen hvardagliga förhållanden är det rysligt att se, huru faran, plötsligen påkommande en större folkmassa, gör hvarje individ deri hård mot all tanke på och känsla för andras räddning än sin egen. Det är därför en menskligt skön, en upplyftande företeelse, som uppenbarar sig i de sjelfve så nödställde Savolaks-jägarenes heroiska försök att i det yttersta försvara sin anförares, den tappre Malms person. Det var förgäfvets. Den dittills så rörlige hjälten, som äfven nu med omot-

---

*) Jag vet rätt väl, att både Sandels och Duncker i sina rapporter påstå fienden hafva blifvit „tillbakadrifven ända till Idensalmi kyrka“, men begriper deremot ej, huru denna uppgift skall förlikas med Sandels' verkliga plan och verkliga förhållandet, hade jag så när sagt. Och äfven om Duncker af stridens hetta låtit locka sig så långt bort från sin egentliga föreskrifna bana, skulle denna aberration endast förklara den ytterliga svårighet, hvarmed han slog sig tillbaka, men ej möjligheten för honom att taga den ryska general-staben.

Anmälan.

Under den tidrymd af mer än fyra decennier *Fredr. Cygnaeus* såsom skriftställare, skald, lärare och vältalare verkade i vårt fädernesland, utvecklade han en efter våra förhållanden ovanligt stor literär produktivitet, hvars alster ligga spridda i en mängd olika böcker, broschyrer m. m. eller ock, ehuru till ett ringare antal, ännu befinna sig i manuskript bland den bortgångne författarens efterlemnade vittra qvarlätenskap. En ordnad och så vidt möjligt är fullständig upplaga af *Fredr. Cygnaei* samlade arbeten måste dock anses komma att utgöra ett viktigt och värdefullt bidrag till Finlands nationalliteratur. Äfven för den nu bortgångne författaren af dessa verk var det i lifstiden en kär förhoppning, att hans arbeten en gång skulle i en sålunda samlad upplaga hembjudas den fosterländska allmänheten, och behedrade han i sådan afsigt upprepade gånger under sina sista lefnadsår samt ännu på dödsbädden undertecknade med uppdraget att redigera och utgifva en fullständig edition af hans samlade arbeten.

Ehuru noggsamt inseende vanskligheten af ett sådant företags ekonomiska sidor, hafva vi dock, öfvertygade om detsammas betydelse i literärt hänseende samt af vördnad för den bortgångne patriotens yttersta önskan, icke velat undandraga oss det ärofulla uppdraget samt skrida nu till dess förverkligande, i det vi härmedelst inbjuda den fosterländska allmänheten till en subskription på en fullständig upplaga af

FREDR. CYGNÆI SAMLADE ARBETEN.

Enligt vår utstakade plan kommer denna upplaga att, så vidt författarens efterlemnade skrifter möjliggöra sådant, *fullständigt* upptaga allt, hvad *Cygnaeus* på svenska språket producerat och som kan anses förtjent af att intaga en plats i hans samlade arbeten. Detta verk — till omfånget ett af de största literära arbeten, som i detta land sett dagen — kommer att omfatta trenne afdelningar: 1:o *Historiska arbeten*; 2:o *Litteraturhistoriska och Blandade arbeten* samt 3:o *Poetiska arbeten*, hvilka serier utgifvas vid sidan af hvarandra i häften af 5 ark samt i det format och den typografiska utstyrsel, som detta nu utkomna första häfte utvisar. Hvarje afdelning kommer att

omfatta ett olika antal band. Men hvarje bands sist utkommande häfte följa titelblad och innehållsförteckning för bandet. En utförlig lefnadsteckning af Fredr. Cygnaeus efterföljer slutbandet och kommer att prydas af den bortgångnes porträtt.

Vid det grannlaga värfvet att redigera Cygnaei arbeten skall bemödandet blifva att dervid förfara med tillbörlig pietet för författarens uttryckssätt och tankegång. De förändringar i skriftsättet, som i vissa fall befinnas vara absolut nödvändiga, skola verkställas med varsam hand. Den vexlande ortografin i Cygnaei under en lång tidrymd utgifna arbeten återföres till en nyare tids, utan att dock det modernaste skriftsättets alla bestämningar ansetts lämpliga att här iakttagas.

Utgifningen skall fortgå regelbundet, dock så att icke flera än omkring tio häften årligen lemna trycket, hvarför det icke bör blifva alltför betungande äfven för den mindre bemedlade att med sitt bibliotek införlifva detta arbete. Subskriptionspriset är beräknadt så lågt som möjligt eller till 1 mark 25 penni per häfte.

Samlingens omfång kan ännu icke med bestämdhet angifvas, men torde komma att kunna inrymmas i 40 à 50 häften.

Subskription, som är bindande för hela verket, emottages hos alla bokhandlare i landet.

Helsingfors i December 1881.

G. W. Edlund,

Förläggare

E. Nervander,

Redaktör

af

Fredr. Cygnaei Samlade Arbeten.

FREDR. CYGNÆUS.

SAMLADE ARBETEN.

HISTORISKA ARBETEN.

ANDRA BANDET.

4.

HELSINGFORS,
G. W. EDLUND'S FÖRLAG.
1883.

Pris: 1 *Imp.* 25 *ph.*

Nu utkomna delar af verket:
Historiska arbeten. I. 1-4 häft. II. 1-4 häft.
Literaturhistoriska och blandade arbeten. I. 1-2 häft.

HELSINGFORS,
Hufvudstadsbladets tryckeri,
1883.

ståndlig förvägenhet rusat mot de oväntade fienptliga massorna, kunde snart med egen kraft ej röra sig från stället, och hans mäns förtviflade ansträngningar att bistå honom förslogo icke heller mer. Med djup rörelse omtalar hans närmaste vapenbroder, Duncker, i sin rapport denna sin och hela kårens stora förlust. Hans ord deri äro dessa: „den blodiga affaire jag var tvungen, i anseende till fiendens envisa motstånd, att engagera, har äfven gjort min förlust ganska stor, och kan jag ej utan de smärtsammaste känslor nämna att — — Majoren och Ridd. Malm, hvilken, såsom blesserad i foten, omöjligen kunde medtransporteras i brist på hästar den omtalta svåra vägen, föll i fiendens händer.” — Ingenting var mera egnadt att göra ett djupt intryck på Dunckers sinne än denna katastrof, hvarigenom en blodig gräns sattes för Malms hjeltebana; och om efter den stunden en mer och mer fördystrad aning pekar på sannolikheten deraf, att han sjelf gick en ännu blodigare lefnadsgräns till mötes, så närdes hon utan tvifvel framför allt af *detta* minne från Dunckers rysligaste natt. Malm lefde nog länge derefter att förnimma om denna anings förverkligande; men ej tillräckligt till att hinna förglömma sina våldsamt afbrutna strider. Då han låg på sin dödsbädd, tyckte han, i vilda feberdrömmar, sig gå ännu i spetsen för sine tappre jägare, och uppgaf sin anda under uppmaningar till desse att följa honom mot den hatade fienden.

Så uppriktigt menad och känd Dunckers sorg öfver sin väns öde var, är jag likväl icke rätt säker, huruvida ej i slutorden af samma rapport, hvari denna ger sig luft, en bismak af lindrig ironi fått innmänga sig. De angå den högt betrodde adjutanten Brusin, hvars näsvisa beteende mot Duncker vid Jynkkä läsaren torde erinra sig, och som nu deltog i expeditionen såsom rådgifvare och måhända kontrollör. Jag misskänner ingalunda, att äfven en hjertats godhet, som ej kunde inrymma långvarigt hat mot någon och hade behof af att göra rättvisa åt hvarje förtjenst, framträder äfven här. Men ändå. — Läsaren må döma sjelf. „Brigad-Adjutanten, Capitaine och Ridd. C. Brusin, som enligt Herr Brigad-Chefens befallning åtföljde

detachmentet, har genom sin skicklighet, rådighet och bravour *bidragit till expeditionens lyckliga utgång*; hvilket jag ansett mig böra härigenom Brigad-Chefen äfven rapportera.” Den *lyckliga* utgången gaf i det hela minst anledning att beprisa adjutantens tillgöranden.

Obestridligen deremot tillkommer Sandels den hedern, att han genom inga sidohugg söker vältra ansvaret för den *mindre* lyckliga utgången på utföraren af sin plan; och om han i sin rapport förminskar planens omfång, länder inskränkningsen äfven Duncker till godo. Denne utmärkes såsom „en skicklig och intelligent officer;” och någon hänsyftning derpå, att Duncker ej skulle riktigt hafva uppfattat instruktionens mening, upptäckes denna gång lika litet som någon insinuation om hans försumlighet vid verkställigheten.

En anförare, som ifrån eldprof, sådana Duncker nu hade bestått, återvänder ej blott med oförminskad, utan förökad aktning både hos vän och fiende, kan anses dymedelst hafva vunnit så orubbelig laga fasta på sin militäriska reputation, att ganska få bland hundrade befälhafvare lyckats bereda sig en dylik. „Gudarnes afund” lät sig deraf likväl ej konfunderas. Dess anfallstaktik gjorde blott en frontförändring. Då det ej var någon utsigt att lyckas denna gång, om högbemälde afund skulle plagierat sin tidigare beskyllning, hvilken förevitat Duncker hans brist på rådighet, fann den nu lämpligast att sucka öfver hans framfusighet och felande besinning. Burman, för hvilken det vid alla tillfällen, dagen vid Jynkkä undantagen, är en kär skyldighet att mästra Dunckers beteende, gör sig äfven nu till organ för allt det, som mot honom *kunde* sägas med anledning af Idensalmi-affären. „Om”, menar Burman, „Duncker enligt sin instruction återvänt sedan han stötte på fiendtliga fältvakten, så har den lidna förlusten varit sparad.” — Väl möjligt. Men då hade i det stället Dunckers och hans följeslagares, ja, hela kårens hjälterykte, om också icke varit förloradt, likväl blifvit ganska betydligt komprometteradt. Realiserandet af en oerhördt djerf plan gjorde i främsta rummet anspråk på ett lika mått af djerfhet hos dess utförare. Hade det varit meningen att sticka

en hartass i lejongapet, så voro Duncker och Malm de siste, som bordt få sig detta experiment anförtrödt. Den försigtige öfverstelöjtnanten, som af Kisemä ås beskaffenhet lät hindra sig att framtränga till Varkaus, hade i detta fall varit oändeligen mycket bättre på sin plats än Sandelska kårens allra djerfvaste kämpar. Endast desse hade, ehuru de ej fullt lyckades i sitt företag, fullt skäl att med sina namns underskrift bekräfta följande af Duncker till sin chef ställda ord: „och tror jag mig kunna försäkra, att fiendens rörelser emot oss, åtminstone för någon tid, äro förekomna.”

Ett misstag innehöllo de dock, dessa ord, ehuru misstaget föranleddes af helt andra omständigheter än Dunckers tillgöranden. Då han otåligt väntad, sorgsen i hågen, d. 13 Nov. återvände till Salahmi, hvarifrån han d. 9 kl. 2 om morgonen hade aftågat, möttes han af den hårdaste bekräftelse derpå, att ej blott hans sista strid, utan äfven alla de föregående blifvit förgäfves utkämpade. Dagen förut hade nämligen till Sandels framkommit order från högqvarteret, som ålade honom att ofördröjligen bryta upp för att ställa sitt tåg till Limingo. Af alla hans ansträngningar att försvara Savolaks återstod nu endast det sörjande minnet: de order, han emottagit, förklarade Savolaks förloradt. Och föga hugsvalelse låg i vissheten derom, att Savolaks blott delade hela Finlands öde. Erbjödo de segerrika värminnena, fästade vid Pulkmila, der Sandels kort derpå rastade ett dygn, i den sena hösten en gladare tröst? Under sådana förhållanden blandade väl sorgen drygt sin bitterhet äfven i den glädjekalken. Eller kan den utplundrade, af ödet förföljde flyktingen med oblandad glädje återse de ställen, der han en gång varit stor och lycklig?

Nya general-order föreskrefvo den Sandelska kåren att stanna i Frantsila. Der tycktes dess sista stund vara kommen. Med 10,000 man ryckte Tutschkoff emot den ringa skaran och skred genast till anfall, säker att ändteligen stå vid det så länge efterlängtade målet: sin motståndares totala ruin. Men det stod ej skrivet i stjernorna, att de finska härskarorna skulle gå under, så länge de uppbyros ännu af fosterlandets jord.

Dem skulle förunnas den odödliga äran, att bära sin trofasthet i ingångna förbindelser ända bortom hemlandets gränser. Konventionen i Lochteå, hvars stipulationer omedelbart syntes åsyfta Sandels' förderf, hade medelbarligen tillskyndat honom segern vid Wirta bro; nu räddade den dagen förut i Olkijoki ingångna öfverenskommelsen mellan Adlercreutz och Kamenski de våra från det öde, åt hvilket de redan tycktes oundvikligt hemfallna i Frantsila d. 20 November. Det tillärnade nederlaget förbyttes plötsligen till en af ryske befälhafvaren improviserad frukost, hvarvid Sandels för första gången mötte denne ej med svärdet utan med glaset i hand. Den allmänna hyllning, för hvilken han vid detta tillfälle blef föremål från sina antagonisters sida, måste anses hafva varit lika uppriktig som välförtjent. Den ringa framgång, de emot honom hade rönt, var ju den bästa mätaren af hans öfverlägsna värde. Ej heller var det väl Tutschkoffs mening att underkänna detta värde, då han prisade Sandels såsom „den lyckligaste fältherre, som i sednare tider commenderat någon armé”, ehuru den ryske generalen kunde söka någon balsam för de nu sig helande såren af tidigare motgångar i den tanken, att dessa vållats icke ensamt af motståndarens person, utan af hans öfvervägande *lycka*, en makt, för hvilken äfven den stoltaste ej anser det förödmjukande att böja sig. Djupt gripande och karakteriserande ej blott Sandels' utan hela hans härskarars situation, var det nobla svar, dennas anförare gaf, då han genmälte: „jag skulle anse mig mera lycklig, om min brigad stode ännu, der den stod i början af Juni månad.” De, till hvilka dessa ord ställdes, kunde ej fatta djupet af meningen, de uttryckte, utan sågo i Sandels' önskan „en omöjlighet” — d. v. s. rent ut sagdt en orimlighet — „i anseende till deras öfverlägsna styrka.” Men denna deras, på ganska handgripliga skäl grundade protest förminskar ej den tragiska beskaffenheten af Sandels' afprutning på hans beprisade lycka.

Vår åsigt angående samma hans lycka hafva vi redan tidigare uttalat och vidblifva allt ännu den meningen, att *lyckan*, med undantag af dagarna vid Wirta bro och i Frantsila, ej beskärde Sandels någon enda förmon, den han ej genom öfverläg-

sen intelligens, mod och handlingskraft liksom aftrotsat hennes karghet. Och, om möjligt, visar sig lyckan under återstoden af kriget ännu mindre än dittills blind i sin bevågenhet för honom. Få äro väl numera de händelser, i hvilka han omedelbarligen eller medelbart ingriper. Men der han låtit en obetänksamhet komma sig till last, underlåter olyckan ej att med sofistisk skärpa utveckla slutledningarna ur de mindre väl betänkta premisserna. Ett bevis härpå ligger genast nära till hands; det andra framlägger sina mördande argumenter vid det sorgliga tillfälle, då vi för sista gången skola se hjälten, ej segrande mer och stolt ej heller, sådan vi så ofta med beundran skådat honom, men hård såsom olyckan gör människan och tyngd under sin plötsliga flykt af medvetandet att icke hafva uppfyllt sin fältherrepligt.

Beskrifningen af det yttre eländet, under hvilket Sandelska kåren tog ut de sista tunga stegen, som från fäderneslandets yttersta kant, hvarpå brigaden ännu stod, förde den bortom vårt lands då varande gränser, bespara vi läsaren och oss; och hvarje penna, som sökte teckna summan af det inre eländet i dessa, under sådana omständigheter, till landsflykt dömde mänskliga varelsers hjertan, skulle sönderbrytas under försökets tyngd. Denna kår utgjorde efterskaran under tåget, försvåradt af gräselig köld och yrväder; de efterblifne många sjuka, krigsförräderna, magasinerna lågo alla på dess samvete. Såsom vinterkantoneringsquarter anvisades åt kåren Kaakamo by i grannskapet af Torneå, hvilken stad, såsom bekant är, ännu på den tiden räknades icke till Finland, utan tillhörde Westerbottens län. Der blef det brigadens lott att utgöra förpostkedjan på gränslinjen. Besvärligheten af denna gränsbevakning, uttänjd öfver en sträcka af $2\frac{1}{2}$ mil, kändes och blef verkligen ännu mer förökad, då den hopsmultna brigadens styrka ytterligare förminskades genom lifgrenadierernes och Westerbottningarnes bortmarsch. Höga vederbörande funno det nämligen bäst öfverensstämma med allas intresse, att dessa trupper skulle anses leva i djupaste fred. De finga därför tillstånd att draga hädan till sina hemorter och der på sina rotar och boställen söka för-

glömma krigets besvärligheter och årstidens stränghet. Var det väl meningen, att deras finska kamrater, på hvilkas skuldror nu tjänstgöringens hela tunga vältrades, skulle anse detta såsom välförtjent näpst för deras enfaldighet att löpa så långt bort ifrån sina egna hemknutar? Hvem bad dem gå dit — till Kaa-kamo? För Sandels, som, bättre lottad än hans folk, ännu hade ett hem, blef det lappska lifvet i längden ganska tråkigt. Efter att under ett helt, omätligt händelserikt år hafva varit frånvarande från Stockholm, återvände han dit i början af Mars 1809, sedan han vid krigskommissariatet i Torneå redogjort för den ekonomiska sidan af sitt fögderi under det förflutna året. Men innan han öfvergaf sin trupp, hade han med befälhafvaren öfver de ryska förposterna, general Alexejeff, träffat en öfverenskom-melse, hvars oerhörda vikt redan i den närmaste framtiden för historien han ej gaf sig tid att beräkna lika noga som de utgiftsposter, för hvilka han vid nyssnämnda räkenskapsverk redoviste. Den 29 December tilländalopp terminen för det i Olki-joki afslutade stilleståndet. Sandels öfverenskom derefter om förnyandet af vapenhvilen på obestämd tid. Men uppsägnings-tiden bestämdes till endast 96 timmar eller fyra dygn. Vi hafva i ett annat arbete ledt i bevis, att konventionen i Seivis aldrig skulle blifvit afslutad, ifall antalet af dessa timmar ifrån begyn-nelsen varit fördubbladt; och kunna ej undgå att tillräkna det Sandels såsom en stor olycka, ja, den största, hvaraf han under hela sitt lif drabbades, att han ej begagnade det vänskapliga för-hållande, som mellan honom och Alexejeff egde rum, till stipule-rande af en lika lång uppsägningstid, som honom sjelf förunna-des, då han redde sig att försvara sin position i Idensalmi. Hvilken sorg och nöd, hvilket hån och smälek skulle ej Sandels genom denna troligtvis för honom ganska lätta åtgärd besparat sina olycksaliga, af ödet så hårdt hemsökta vapenbröder vid de öfriga finska brigaderna! Personligen hade Sandels likväl, till belöning för sitt välförhållande att icke lika tidigt som Adlercreutz taga sin hand bort från sin kår, den lyckan att ej behöfva assistera såsom sekundant vid den sistnämndes och — Greifens brutala brottning med deras arme konung. Han ankom

först den 17 Mars till Stockholm, hvarest besagde kraftyttring nyss förut till temmeligen allmän belåtenhet hade försiggått.

Aldrig har väl ett rike, som ej uppgifvit anspråken på att bibehålla sin sjelfständighet, varit i ett så beklagansvärdt tillstånd som Sverige mot slutet af 1808 och under större delen af det följande årets förra hälft, åtminstone så vidt en stats tillstånd får bedömas efter dess förmåga af sjelfförsvar. Det är oss ej obekant, att då Sverige hotades i sin hjertpunkt: hufvudstaden, några tusen man befunno sig på Åland under von Döbelns befäl, men något *försvar* ansåg ej ens denne djerfve general tänkbart med den styrkan; och man höll det för en stor lycka att medelst mycket negotierande och fintlighet större delen deraf kom i tillfälle att rädda sig genom flykten öfver Ålands haf. Vår uppmärksamhet är dock nu företrädesvis rikad på norra delen af Sverige, som också hotades på tvänne punkter, vid Torneå och Umeå, af betydliga fiendtliga härskaror, men vid hvars försvar vi länge och väl oaktadt yttersta ansträngning af vår tankekraft ej förmå upptäcka en enda svensk pluton*). Att vålnaderna af den till kropp och själ förslitna finska hären skulle, så länge en droppe blod och en gnista lif funnos i dem, försvara den svenska jorden, var ej mer än deras skyldighet: den, som i leken går, skall leken tåla, heter det; och ingen författare kunde ännu i dag påstå motsatsen, utan att göra sig saker till någonting vida vägnar värre än högförräderi. Nästan lika ohemult vore det ändock, om man fölle på den tanken, att Sverige ej *ville* det allra minsta bistå nyssnämnda vålnader vid deras desperata bemödanden att värna detsamma. Men då det nu är ett alldeles ovedersägligt faktum, att man på en ofantlig sträcka af norra Sverige under hela våren 1809 ej upptäcker ens den ringaste inhemska härskara sysselsatt med sitt fäderneslands sjelfförsvar, kan man omöjligen komma till någon annan slutsats, än att Sverige i den tiden icke alls förmådde derstädes bidraga till sin räddning undan vådan att utplånas ur antalet af

*) Burman talar likväl om „något landtvärn“, som han menar hafva legat i Skelefteå; men hvad det uträttade till sitt lands försvar, är oss fullkomligt obekant.

sjelfständiga stater, hvarom det var styft fråga bland jordens mäktigaste herrar. Såsom sagdt, ett af de två: antingen ville Sverige icke försvara sig, ehuru stadt i yttersta lifsfara; eller kunde Sverige det ej. Mot det resonnementet tyckes ej mycket kunna med skäl anföras. Och alltför obilligt vore det dock, om man fordrade af en författare, det han måtte afsäga sig all eftertanke, emedan olyckan vill, att han måste sysselsätta sig med ett så tröstlöst ämne.

En ledsam följd af den beklagansvärda ställningen, som ej tillät Sverige att ens med ett upplyftadt lillfinger hjälpa de arme landsförviste finske försvararene af norra Sverige, var den, att man fordrade, det dessas brutna krafter skulle alltjemt tillväxa i samma proportion, som svårigheterna, hvilka de borde öfvervinna, tilltogo. Der några hundra man, ofta nog till icke ringa del bestående af halft tillfrisknade invalider, som nyss släpat sig ut från sjukhusen, skulle tillintetgöra hela fiendtliga arméers välbetänkta planer, erfordrades hos manskapet en handlingskraft, sådan den ännu aldrig på jorden uppenbarat sig, och hos hvarje befälhafvare äfven öfver obetydligare trupper, som här utgjorde väsendtliga beståndsdelar af det obetydliga hela, en genialitet i anförareblicken, sådan den ganska sällan visat sig hos en eller annan individ bland miljoner. Emedan försvarsmedlen voro otroligt ringa, hade dessa bordt mångdubblas genom en siareförmåga, hvilken i sjelfva farans stund kunnat upptäcka alla de möjliga utvägar till räddning, med hvilka man sedermera, under lugnt och ostördt eftersinnande i några decenier, menar sig hafva kommit underfund. Ty om någon egentlig seger kunde dåmera sällan eller aldrig blifva fråga. Den angick endast metoderna att gång efter annan „undslippa ulfvarnes klor”, såsom Duncker uttryckte sig, sedan han sjelf redt sig underbarligen i en dylik situation, som de voro nästan alla, i hvilka de finska truppfördelningarna antingen nåddes af sitt sista öde eller åtminstone på det häftigaste hotades deraf. Hvarje af dessa skaror hade med största skäl kunnat dageligen begynna redogörelsen för sin tillvaro med samma dystra ord, hvarmed Duncker under kriget

började de flesta af sina bref: „ännu vid lif", gifvande sålunda tillkänna liksom han, att motsatsen var högeligen att befara.

Den posthuma militäriska kammarkritiken har haft ett obegränsadt experimentalfält för talöfningar, i hvilka den ur strategiska, moraliska, intellektuella och alla möjliga öfriga synpunkter nagelfarit med de olycklige finska befälhafvarene, som, sedan de vid försvaret af sitt eget land blifvit understödda så, som bekant är, nu hade sig ombetrodd äran att ensamme försvara äfven Sverige. Mot vanligheten har likväl Dunckers beteende, medan han tog sina sista steg mot hjertedöden, undslupit dessa sparlakanslexor, med hvilka kammarfältherrarne, sedan allt redan varit längesedan förbi, undervisat de finska höfvidsmännen, huru de bördt sin väg ostraffeligen gå på den främmande jorden. Också lemnade hans ådagalagda krigsmanna-moralitet föga öfrigt att önska, ifall ej fordringarna derpå ställdes högre, än det står i en dödligs förmåga att tillfredsställa. Man ser, att hvarhelst han går emot faran, bär han inom sitt bröst beslutet att kunna dö; och hans beslutsamhet utvecklade derjemte i handling all den spänstighet, som blott medvetandet att aldrig kunna vika bort från den af äran utstakade stråten gifver ädla själar, utan vidlyftig öfverläggning eller inhemtande af vänners råd och förmäns befallningar.

Jag vet ej, huruvida historien om de fås kamp emot de många eger att erbjuda något tillfälle till åskådning af mera ädel och upplyftande art än den anblick, Duncker sjelf och hans lilla trupp förete för efterverlden, medan de tillsammans tåga nedåt på branten, vid hvars fot tillintetgörelsen väntar dem båda. Den ringa skara jägare, som ännu ej hunnit falla, ett fattigt fragment af en kår, väl ej stor från begynnelsen, men som dock utgjort ett helt, hade slutit sina förfärligt glesnade leder tillsamman. Man kunde ej varsna, huru bruten den var, om man ej räknade de få, som numera återstodo. Sjelfva räknade de sig ej, och än mindre räknade de sina fiender. Sällan hade de ju fått kämpa såsom öfligt är bland andra krigare: man mot man; de tyckte det således vara helt naturligt, att de skulle vara få och fienderna många. Och så tycktes äfven alla

de, som hade att öfver dem befalla, finna saken. Man kan ej utan att en isig rysning går genom ens väsende, t. ex. tänka derpå, huru detta vederbörandes betraktelsesätt uppenbarade sig under Barclay de Tollys tåg öfver Qvarken. Äfven jägarene sjelfve funno, såsom snart skall visas, att den jagten, hvori man då dref dem, ändock var nästan för arg. Men till att miss-trösta, att fälla modet, dertill kunde hvarken vederbörande eller fienden få dem. De liknade vågen, som bruten och till stor del uppslukad af sanden, samlar återstoden af sina krafter och lika vred, lika djerf reder sig till ett nytt anfall, om detta ock blefve dess sista. I denna agglomerationskraft hos en synbarligen till spillo gifven menniskohop för att ännu en stund kunna trotsa faran och döden, ligger en sådan enfald, att alla vi andra, som uppfatta sjelfuppehållelsedriften helt annorlunda, icke utan stor förundran mäktat betrakta en slik anomali i den menskligen naturen. Men någonting underbart sublimt ligger ändock i samma enfald; och den, som ej känner en stolt glädje öfver äran att tillhöra samma släkte, som det der folket, förtjenar icke stort att vara menniska. Och i spetsen för dessa jägare gick Duncker, värd att intaga den platsen. Det är det högsta, som till hans berömmelse kan sägas. När man tänker sig denna smärta, märkligt vackra, för faran mer än andra blottställda gestalt tränga fram med de få bakom sig, de stora massorna emot sig, är det såsom såge man den fina, blanka värjklingen blottad, och förstår ej huru en sådan kan vara beredd uppå att emottaga huggen af de gröfsta anfallsvapen. Men besinnar man, att det är *stål* deri af yppersta slag, då löses gåtan.

Hård, såsom kriget hade gjort menniskorna, visade sig äfven naturen derunder. En tidig vinter, ovanligt sträng också för de polarregioner, dit de stridande till slut hade blifvit förda å ena sidan af sina motgångar, å den andra af sin framgång, föranledde ovanliga lidanden och lika ovanliga företag. Bottenvikens isar erbjödo i stället för de bålverk, man af dem väntat sig, bryggor åt Sveriges fiender. Skulle ej Sverige legat neder så förlamadt, som det låg, hade likväl begagnandet deraf blifvit vådligare för de anfallande än de anfallne. Redan tåget öfver

Ålands haf var så djerft, att det behöfde stor framgång till att kunna rättfärdiga sig inför förnuftets domstol; men för tåget öfver Qvarken förslog ej ens framgången till att undanskymma dess karakter af hufvudlöshet. Ett oförsyntare hån har en angripare aldrig tillåtit sig emot en tapper fiende än det, som i detta Bottenviks upptåg röjer sig; och ett problem ännu svårare att lösa än sjelfva företaget blir det, huru denna oförsynthet kunde aflöpa utan all näpst. Hvem eller hvad gaf ryssarne rättighet att icke vänta sig vid sin ankomst en enda svensk, beredd att försvara Umeås stränder? Svare på denna fråga den, som det förmår. Vi våga ej ens ett försök till dess besvarande.

Om fienden visade alltför ringa respekt för Sveriges gamla hjeltenamn i detta företag, hvilket efter all mensklig uträkning bordt tillskynda Barclay de Tolly i afseende på Bottniska viken samma utmärkelse, som tillföll Dädali son i det Ikariska hafvet, röjde sig deremot från Sveriges sida ett oerhördt förtroende till den f. d. Sandelska kårens namn. Ty endast detta qvarstod ju i oförminskad integritet: hvad personalen beträffar, syntes kåren blott *magni nominis umbra*; och bland de saknade personerna var nu åter, såsom i början af kriget, Joh. Aug. Sandels sjelf. Försöket att fylla hans toma plats bevisade ögonskenligen omöjligheten att ersätta honom. Grefve Cronstedts blod hade blifvit ännu kyligare genom den stora förlust, han derpå vid Alavo lidit; hans moraliska mod visade sig nu mera brutet än någonsin förr, sedan alla ansträngningar af hans fysiska kurage till slut blott ledt i bevis dessas fruktlöshet. Han var således vorden skuggan af en skugga. Och af en sådan anförare kunde man föga förvänta, att han skulle godtgöra det på Leppävirtas och Kallavesis isar jemt ett år förut försummade, genom ett beslutsamt begagnande af det ohyggliga tillfälle, fiendens ömkeliga belägenhet efter oerhörda mödor och under den förskräckligaste köld erbjöd vid hans ankomst till Sveriges kust. *)

*) Sannolikt hade Cronstedt dessutom så illa sörjt för anskaffandet af de förstöringsmedel, med hvilka en ringa hop kan blifva de starke öfvermäktig, att han äfven med mera kraftfullhet,

Dock de, hvilka på besagde ställen i hemlandet redan vid begynnelsen af kriget framför andra visat sig såsom män af energisk vilja och handling, G. Ehrnrooth och Duncker, läto äfven nu se, att de voro desamma än som förr; genom de pröfningar, de genomgått, hade deras vana och djerfhet att se fienden stint i synen blott blifvit ännu mera skärpta.

I hittills bekanta berättelser om den olyckliga finska härskarans bemödanden att mota Barclay de Tollys tåg till Umeå har Dunckers namn ej ens blifvit nämnt. Af denna allmänliga tystnad kunde man lätt draga den slutsatsen, att han händelsevis alldeles icke varit närvarande vid dessa, oaktadt allt det mod, som dervid förlösades, så sorgliga försök. Men då man besinnat, hurusom det stundom redan förut hade fallit på hans lott att äfven efter de viktigaste affärer, i hvilka han haft den afgjordaste andel, t. ex. den vid Wirta bro, ej blifva åtminstone omtalad med ett enda ord, syntes dock en sådan slutledning något förhastad. Också hafva forskningar, anställda i ännu lefvande källor, rikeligen godtgjort de döda lökstäfvernas försummelse. Genom dem har författaren kommit till den öfvertygelse, att Duncker mer än någonsin förr vid ifrågavarande tillfälle framstod såsom den ypperste mannen i den kår, han tillhörde.

Med undantag af Grenadierregementet och det Westerbottenska, från hvilka en rännil af den fabulösa Lethefloden allt fortfarande utestängde hvarje påminnelse derom, att Sveriges krig ännu icke kunde anses alldeles afslutadt, voro alla de andra trupper, som antingen på en gång eller tid efter annan hade stått under Sandels' befäl, åtminstone nominelt representerade i de nejder, dit ryktet om ryssarnes från Wasa sidan hotande expedition hade brådstörtadt drifvit dem, lösryckta från den öfriga finska hären, som de lemnade efter sig lemlytt mer än någonsin förr. Vi låna af Burman en kort teckning af deras stämning och ställning på valplatsen för deras sista mödor.

än som utmärkte hans karakter, föga förmått uträtta, när krisen påkom. Mera härom längre fram.

„Ehuru den smärtande känslan, att se sitt rätta fädernesland vara förloradt utan allt vidare hopp om frälsning icke kunde undfalla dem, så lifvades likväl deras mod ännu af den enda öfriga gällande tanke, att till det yttersta soutenera den krigsära de redan så dyrt köpt och därjemte till det sista uppoffra sig för sin konungs och dess undersåtares väl. Med dessa känslor marcherade öfverlevorna af Brigaden, under den svåraste vinter ifrån Torneå, och efter att hafva lagt till rygga 45 mil inträffade uti Umeå i början af Martii månad, då den genast blef destinerad till kustbevakare och förlades utmed Umeå skärgård ifrån Skelefteå ända till Obbola och Södermjöle, hvilket utgör en sträcka af 16 mil. Savolaxjägareregementet, som numera icke öfversteg 300 man, hade sig uppdraget att bevaka passagen öfver Qvarken, hvarföre det blef förlagdt vid Osnäs och på Holmön samt hade sina förposter avancerade ute på hafsklipporna vid de s. k. Gaddarne; Sav. Inf. Regem., Carelska Jägarene och Cajana Bataljonerna, Wasa nya Regem., Österbottens och Uleåborgs Bat., hvilka alla tillsammans räknade icke öfverstego 1200 man, cantonerade omkring Umeå emellan Ratan och Engesjö, Carel. Dragonerne uti Löfänger och en del af arméns flottas volontairer jemte något landtvärn och convalescenter uti Skelefteå. Öfver alla dessa trupper förde General-Löjtn. Grefve Cronstedt befälet och hade sitt qvarter uti Umeå stad.”

Det märkeliga förspordes likväl, att de några få jägarene, bortkastade på „Gaddarne” och andra dermed sammanhängande, mer eller mindre spetsiga klippor, icke förmådde allena tillbakahålla den nu verkligen antågande ryska hären. Ja, de förslogo ej ens till att rekognosera dess förehafvanden, utan bortblåstes spårlöst såsom snöflingor, när dessa af nordanstormen jagas öfver Bottenvikens hala längd. Också insågo vederbörande snart, att de måste slå ut en starkare trumf, ifall den skulle göra behörig effekt. Men man tror sig ändock förnimma en sägen från heroernes mytiska tid eller chevaleriets mest romantiska, då man erfar, med hvilka otillräckliga fysiska medel befälet hoppades kunna åstadkomma otroliga resultater. Följande underrättelse om de vidtagna måtten och stegen ljuder verkligen såsom en legend, i följd af det enorma missförhållandet emellan vilja och förmåga, syftet och kraften att uppnå det samma. „Fördelnings-Generalen”, heter det näml. „beordrade genast Öfv. Fahlander att låta förstärka posteringen på Holmön

och därjemte söka förhindra fienden att komma på fasta landet, i följe hvaraf Brigad-Chefen Fahlander beordrade Öfv.-Löjtn. Furumark att med resten af Jäg.-Regem. afgå till Holmö och hindra fiendens framträngande.” Den „rest”, som till denna kolossala afsigts vinnande kunde användas, uppgick ej till 200 man. Fienden, hvars framträngande genom desse skulle förhindras, var ungefär *fyratio* gånger starkare. Men naturen eller fortifikationskonsten hade väl åtminstone gjort ett eller annat för att afböja denna ovärderliga rests från så många ärorika dagar i annat fall oundvikliga undergång? frågar man sig med hemsk bestörtning öfver det sjelfspillingsöde, hvar till desse de tappreste bland tappre öfverantvardads utan rimlig utsigt till vinnande af någon deras blod uppvägende fördel. Försvarsverket var, svara vi, sådant det kan erbjudas af milslånga flacka isar under en köld, som närmade sig till *fyratio* grader. Man ser, att grefve Cronstedt hade glömt mycket, men föga lärt, sedan han, bortflyende sjelf, lemnade Duncker vid Jynkkä qvar ohjelpigen förlorad, ifall denne i sitt okufveliga mod ej hade funnit utvägar till räddning då såsom äfven nu. Ty återtaget från Holmön är den senare afdelningen af det vid Jynkkä började sorgspelet. Men nu hade Duncker ej Malm mera vid sin sida och ej heller sin tappre frände Gustaf med dess raske tjugu ryttare och ej heller någon enda kanon till att dermed afvisa den öfvermåttan närgångne fienden *). „Tiderna”, öfver hvilka

*) Det låter nästan otroligare än allt annat bland det myckna otroliga, som timade vid försvaret af Sverige på den tiden, att grefve Cronstedt icke lärar haft ens någon tillstymmelse till kanon till sin disposition på dessa ställen, der man under en hel månads tid väntat att bli öfverfallen af en betydlig öfvermakt. En af de kuriösaste svårigheter, i hvilka Montgomerys stundom något romantiska framställningar inleda häfdeforskaren, röjer just denna punkt. Tvärt emot hvad den aktningssvärde öfverstelöjtnant Törne, enligt Montgomerys egen berättelse, försäkrar honom sjelf med dessa ord: *vi hafva inga kanoner*, påstår han i sten, att åtminstone *tvänne* kanoner stått till Cronstedts förfogande: och löjtnant Greg. Ad:son Aminoff nämnes uttryckligen såsom den, hvilken haft att ombesörja dessas användande. Men nu vill olyckan, att samme Aminoff, hvil-

han stundom tillåter sig något klaga, hade ej genom deras förbättring sedan dess gjort sig förtjenta af hans erkänsla.

Mången gång då jag fordöm i olika böcker läste om det heroiskt stolta, dödsföraktande återtåget, som Savolaks jägarene gjorde från Holmön till Osnäs, förundrade jag mig högeligen deröfver, att en sådan makalös marsch kunde ledas af -- Furumark. Denne var en mer än vanligt fint bildad, human och ädelt sinnad man; men af „det der tusandjefla“, som Sergel ansåg såsom det högsta livsvillkoret för all konst, och som jag skulle tro i utöfningen af krigskonsten vara outhärligare än i hvarje annan, deraf röktes hos Furumark föga eller intet. Ehuru en krigare af lugn tapperhet, hade han redan såsom yngling låtit af fienden göra sig till fånge uti det föregående kriget, hvori han äfven deltog; och den stunden var hardt nära för handen, då han också i detta slutade sin krigsmannabana på samma sätt hellre än att i hopplös strid uppoffra sig själf och sitt folk. Om hans mod i striden, så länge det var något skäl att dermed fortfara, vittnade hans ärofulla sår, erhållna vid Lintulaks, dit han hade följt O. von Fieandt, hvadan han ock först vid Finlands yttersta gräns åter sammanstötte med dem af sina närmaste vapenbröder, hvilka gått lefvande igenom Sandels' blodbadstugor. Men hvarken dessa sår eller den aktningsfulla tillgifvenhet, hans vänner och kamrater för honom hyste, kunde

ken redan flera år före Montgomery utgaf sitt arbete, på det allra bestämdaste bestrider denna uppgifts sannfärdighet, ehuru hans „allmänt vördade och älskade chef“ själf, „troligen genom en missskrifning“, såsom Aminoff beskedligt ursäktande uttrycker sig, behagat i en af honom författad uppsats godtgöra sin oförlåtliga försummelse att i vederbörlig tid draga försorg om kanonens anskaffande genom framdiktande af de der två *pjeserna* efteråt. Vill Montgomery på ett ännu hyggligare sätt tillkännage, att han anser Aminoffs uppgift osann och Cronstedts för den rätta? Att så skulle förhålla sig, vore i det hela ganska önskeligt, emedan greffen äfven i sin rapport af d. 23 Mars talar om „att sauvera artilleriet“ samt i en annan, daterad d. 27 s. m., omnämner ett 6: pund. batt., och man ej gerna skulle se, att också dessa officiella uppgifter vore endast „missskrifningar.“

förklara den desperata hållning, som enligt alla sammanställande underrättelser utmärkte jägartåget från Holmön till Svenska kusten. Gåtan har dock blifvit löst genom meddelanden, dem jag haft lyckan emottaga från fullt tillförlitlig hand. Om Furumark, den nominele anföraren af tåget, veta de ännu qvarlevande ögonvittnen föga berätta; men desto mera om Duncker. *Han* var äfven då, såsom i de flesta strider, i hvilka han personligen deltog, dagens hjelte och lefver än såsom sådan i de få stridsbröders minne, hvilka sjelfva ännu icke tillhöra blott minnet — eller en otacksam — glömska. Dessa sägner lyda ungefär så:

„När Duncker gick från Holmön, upphanns han af fienden, hvars kavalleri sprängde fram på isen och slog en ring kring hans skara, som emedlertid formerat karré. Ryska uhlanerne gjorde choque på choque, men förmådde ej spränga Dunckers karré. Flere sårades på vår sida, men som Duncker hade befallt, att ingen man fick afskjuta sitt skott, innan han såg hvitögat på fienden, föll för nästan hvarje kula ryttare eller häst. Likväl begynte det se mörkt ut med den kringrända skarans frälsning: den var ringa, och dess kämpars antal förminskades än mer, då den ena efter den andra sårades och behöfde kamraternas vård och hjälp i stället för att kunna bidra till försvaret*). Fiendens rörliga massor förökades deremot alltjemt. Någon af officerarne — måhända Furumark sjelf — hade då yttrat den meningen, att de våra svårligen skulle slippa undan från den klämman. Men Duncker vardt dervid mäkta vred; han ryckte så häftigt på sin mössa, att skärmen nedsjönk öfver hans ögon, och ropade så, att det hördes vidt och bredt öfver skaran: „ta mig tusan djeflar jag ger mig, så länge jag ännu har en karl på benen!“ Det ropet gaf ny mærg i benen åt hvar man, och hos ingen vågade den tanken mera uppstå, att det

---

*) Det är i sanning nära nog oförklarligt och vittnar om nästan öfvermenschlig sjelfbeherrskning, att under en *sådan* reträtt, hvarvid *sauve qui peut* tyckes hafva bordt vara hvarje individs naturliga känsla, alla gifva sig tid att sörja för de hjälpbehöfvande enskilde, så att ingen enda af dem lemnas i fiendens våld.

var en möjlighet, att man kunde gifva sig, så länge ännu någon enda stod upprätt. Karrén marscherade emellertid med raska steg framåt, ehuru fienden oupphörligen förnyade sina attacker. Ja, Ryssen försökte till och med att hämta fram infanteri sålunda, att uhlanerne togo hvar sin jägare bakpå hästen och sprängde fram med dem. De formerade kedja, men den blef snart genombruten och skingrad. När den ryske anföraren omsider såg omöjligheten att kunna taga Duncker, red han, dock utom skotthåll, framför våra jägare, liksom i spetsen för dem, och först när han kom svenska stranden så nära, att kulorna derifrån kunde nå honom, gjorde han en ståtlig afskedshonnör med sin sabel, svängde om sin häst och red till de sina.⁷⁾

Förlorade skulle dock Duncker och alla hans män varit, ifall fienden fått tid på sig att framskaffa sitt artilleri till att fullborda, hvad ryttare och fotfolk förgäfvades sökte åstadkomma. Dess afsigt var ock sådan. Men en under sjelfva kriget till officer befordrad yngling, Erik Johan Hartman benämnd, som från Holmön varit detacherad för att på närmare håll observera fiendens förehafvanden, hade upptäckt, huruledes denne begynte sätta sina kanoner i rörelse, och underrättade derom genast Duncker; i följd hvaraf uppbrottet för sig gick i grefvens tid, så att de tågande åtminstone ej blefvo hemsökta af styckekulor, från hvilkas verkningar intet mannamod hade kunnat rädda dem. — Samme Hartman lefver uti sin födelsebygd ännu i dag, bevarande trofast hågkomsten af Duncker. Hans fädernesland, för hvilket han vedervågat sitt lif i alla strider, från Leppävirta ända till Hörnefors, har icke visat sig alldeles likgiltig för sin hedersskuld till honom. Å landtränteriet i Kuopio uppbär den gamle jägarveteranen icke mindre än 15 rub. 75 kop. i kvartalet. Graden af finska folkets ädelmod kan väl temmeligen nära på kopeken beräknas medels denna summa. Helsosamheten för vissa naturer af en svältkur, som efter krigets vedermodor fortsattes ett halft århundrade eller derutöfver, faller dock än mera bjert i ögonen inom den af nämnda kopeker öppnade synvidden, som af deras silfverglans upplyses, ehuru något sparsamt.

En bland de få, som ännu af egen erfarenhet känna tilldragelserna under det bistra tåget från Holmön till Osnäs, är den officer, hvilken då hade minsta utsigt att med lifvet komma ur affären: dåvarande löjtnanten N. C. Nejglick, som, sårad i foten af en kula, räddades genom sina kamraters trogna omsorg. Utgången från Haapaniemi stod han öfver de fleste bland desse i teoretiska insigter, hvadan han också vid femte brigaden användes såsom fältmätningsofficer. Endast några och tjugu år gammal, egde han nog lifskraft att hela det sår, för hvilket fyratio graders köld ej just var den bästa balsam. Äfven undergåendet af den långvariga svältkur, som blef hans krigskamrat Hartmans lott, undslapp han genom att träda i svensk tjänst. Denna förde honom i det tyskt-fransyska fälttåget och derefter äfven i det norska samt till öfverstelöjtnantsgraden. Ännu helt nyligen uttalade den gamle krigaren i bref till en bland sine forne finska vapenbröder den öfvertygelsen, att de andra krigens besvärligheter, hvilka han äfven pröfvat, *„voro ett intet“* mot dessa i ungdomsåren under striden för fosterjorden af dem gemensamt uthärdade.

Den köld, våra jägare hade visat och utstått under den vilda jagt, hvaråt de så samvetslöst blifvit gifna till pris, räckte ej till att lugna deras i svallning satta blod, då de omsider nått den räddande stranden. Gamle soldater, som också varit derstädes med, omtala ännu med sällsam känsla den harm, hvaråt deras befäl gaf luft i hetsiga ord. Officerarene voro arga nog att finna den behandling, för hvilken de nu varit utsatte, nästan för skandalös. De sjelfve och deras folk hade alla fullgjort sin pligt, fullgjort den såsom män. Men de voro ändock bragta derhän, att de ansågo sig berättigade fråga, om ej äfven andra män, än just de hade några pligter mot den svenska jorden att uppfylla. Derfor: *„ne Herrat panivat tuusanjääveliä että toiset ei auttaneet meitä.“* Och det ser nästan så ut, som hade deras berserksvrede varit nog blind att harnas till och med öfver den hedersgubben Tujulin, emedan han enligt undfångna order med den ringa återstoden af Savolaks jägarene stannat på stranden och icke brutit ned på isen för att bistå sina i yttersta fara

stadde kamrater. Duncker, som i dylikt fall sannolikt ej skulle erkänt några andra order än de af kamratskapet och menskligheten föreskrifna, begick i vredesmod utan tvifvel mer än någon annan den orättvisan mot sin gamle vän, att han ej tillräckligt uppskattade värdet af Tujulins lugnare åsichter om tjensteutföringen. Blott den, som vet med sig sjelf, att han på ett ädlare sätt än Duncker uppfattat och uppfyllt sin pligt, eger likväl rätt att mot honom kasta första stenen; och jag hoppas, att Duncker i sådant fall ej kommer att bli stenad. „Es muss auch solche geben.“

Hellre än någonsin draga vi oss vid detta tillfälle tillbaka inom den begränsning, hvaraf vårt speciela ämne inhägnas. Vi undgå sålunda den bedröfliga mödan att med vår berättelse åtfölja den vidare utvecklingen af Barclay de Tollys expedition och händelsernas gång derefter, medan deras ledning ännu fortfar att ligga i grefve Cronstedts matta, planlösa händer. Med tungt hjerta qvadröjer tanken vid dessa lidanden, våra olycksalige kämpar voro dömda att ensamme bära — om handlingar kunde sällan mera bli fråga. En bild af deras egen situation på den tiden lemnar deras befälhafvares person, hvilken i en rapport, ställd till general Wrede d. 16 Maj, bitterligen klagar öfver „en öppen blessure, som stundeligen förvärras.“ Ej nog dermed, att naturen och menniskorna visade sig kalla och likgiltiga för deras öden; sjelfva kreaturen blefvo infamt obstinata, när det gällde någonting, som kunnat lända till våra kämpars bättnad. Så suckar Cronstedt i nyssnämnda rapport deröfver, att hans „troppar, som redan i flera dagar hållits marchefärdiga, icke kunnat uppbryta i anseende till bristande hästar, hvilka, ehuru det minsta möjliga antal deraf genom Landshöfdinge-embetet blifvit reqvirerade, och flera itererade enträgna påminnelser med de kraftigaste föreställningar gjorde, icke kunnat erhållas“^{*)}).

*) Fienden, som ej krusade med de fördömda kräkerna, utan med dem gjorde kort process, höll likväl af det istadiga sällskapet ofta nog i spatsergången så många hundrade, han behagade. Grefve Cronstedt måste således icke heller i afseende å qvadrupederna haft det rätta sättet.

Då sjelfva fänaden ådagalade en så fäaktig gensträfvighet att göra hvad på den ankom till landets försvar, borde man ej ha hjerta att gå så strängt till doms, såsom vanligen skett, med de arme främlingarne, hvilka i jernets mångbesjungna land allena då lyfte sina armar, påminnande fienden derom, att några sådane ännu förmådde använda de af detta jern fabricerade svärden. Ehuru baron Wrede nobelt — såsom man i den släkten, han tillhörde, i alla tider plägat handla — uti sin officiela skrivelse sökte vältra skulden för den olycka, som i Skelefteå drabbade Furumark, från dennes skuldror, har dock samme Furumark, äfven han, fått uppbära sin dryga anpart af den ofvanför berörda kammar-fältherrliga kritiken. Man har visserligen i så måtto jemförelsevis blidare bedömt honom, att man hvarken öppet eller medelst försåtliga insinuationer beskyllt honom, såsom Gripenberg, för feghet och förräderi. Men de demonstrationer hafva dock varit både många och långa, i hvilka solklart blifvit ådagalagdt, huru han med sina 600 man bordt bete sig för att mot de 7000 fienderna komma till heders. I åtskilliga af dessa mikroskopiska anmärkningar har man kunnat hafva rätt; men ädelt handlar ej den, som begär af en krigare med Furumarks egenskaper och lynne, att han bordt under de brydsammaste förhållanden utveckla en beslutsamhet, energi och genialitet, hvaraf Sandels sannolikt varit kapabel och möjligen äfven Duncker. Furumarks stora olycka var, såsom bekant, att der han stod, blomstermånadens femtonde dag bar föga blommor ännu, men isen deremot fiendtliga härar och kanoner. Hans största olycka var likväl den, att mannen, som hufvudsakligast bidrog till att göra hans tåg från Holmön så ärofult, icke äfven nu fanns vid hans sida. Han, som redan i krigets första dagar karakteriserat hela raskheten af sin natur, då han pålägger sin maka att „sälja chäsen för halfva värdet” endast hon derigenom kunde rädda sig ur ögonblicklig brist, skulle ej nu, när det var så långt gånget både med kriget och mycket annat, låtit uppehålla sig af betänkligheter angående sina orders ordalydelse och oupphörliga parlamenteringar. Han skulle handlat och dött, om intet annat medel hjälpte honom „ur ulfvarnes

klor.⁷⁷ Men deraf, att Duncker *kunnat* göra så, följer ej, att äfven Furumark bordt kunna göra sammaledes. Och hans ihärdighet att först då, när hvarje skymt af möjlighet till räddning var hjälplöst förbleknad, underkasta sig sitt hårda öde, ökar än mera hans förtjenst att tappert hafva försvarat ett folk och ett land, hvilkas eget manuamod i striden representerades af en enda bataljon *). Men synd och skada var det ändock med Wasagossarne, att de icke fingo sluta sitt unga, sköna hjeltelif präktigt, såsom de hade lefvat det. Tryckte af *en* här, som följde dem tätt i spåren, och mötande på sin väg ännu en annan, yttrade de högt sin lust att under gladeligt hurrarop och med bajonetten i hand bryta sig en ny bana genom fiendens täta massor eller till dödens eviga fred. Fröjden att tillfredsställa denna ungdomligt öfverdådiga lust kunde naturligtvis ej dem förunnas af den mognade erfarenheten. Men heder och ära vare Er likväl nu och evinnerligen, J, den tappre fänrik Zidéns värdige vapenbröder, för Eder hjeltomodiga yttersta vilja! I sådana förhållanden som de, i hvilka undergången nådde Er, kan historien med godt samvete taga viljan för verket.

En sällsam ödets skickelse — ty att tala om en fältherrlig plan på den tiden, då allt gick på sin hals, vore alltför hyperboliskt — ville, att Duncker med sina jägare, ämnade att lemna stöd åt Furumark, befalltes att göra halt vid Löfånger, på dryga fem mils afstånd från de nejder, der denne opererade. Vaksam och beslutsam, visade sig Duncker äfven i Löfånger såsom Sandels' ypperste lärjunge från den Savolakska högskolans tider. Redan nu hade han varit förlorad, ifall han ej i rättan tid gjort energiskt bruk af dessa egenskaper. Grefve Cronstedt ansåg det förslå, om han *dagen efter* Furumarks olycka afsände den raske adjutanten Jack för att undersöka närmare, hurudana de förhållanden mände vara, med hvilka denne detachementschef laborerade. Fienden bjöd till att göra så djup hemlighet af händelserna vid Skelefteå, att han först d. 19 släppte lös Burman, hvilken hade varit *magna pars* i Furu-

*) Westerbottens södra.

marks d. 15 Maj ingångna kapitulation och enligt en punkt i densamma *genast* skulle få afresa till Umeå med rapport derom. Men Duncker, väl och tidigt underrättad om hvad, som tilldrog sig, lät ej den omätligt öfverlägsne fienden komma sig så nära på lifvet, att den hann uppsluka äfven honom, huru häftigt dess appetit än trädde efter denna munsbit. Burman hade nu af egen erfarenhet bordt inse, huru mycket lättare det var att utmärka sig såsom topograf än såsom fältherre, samt huru mycket mindre konst det erfordrades till att mästra skicklige anförares åtgärder än till att göra det bättre än de sjelfve. Men han, som dock med outtröttelig noggrannhet upptager de minsta detaljer angående händelserna före, under och efter den kapitulation, vid hvars afslutande han biträdde Furumark *), ger sig ej tid att ens nämna Dunckers namn; och all dennes förtjenst att hafva räddat sig och sin trupp från samma katastrof, hvarunder hans kamrater vid Skefteå dignade neder, bortdunstar i följande naturbeskrifning. „Under tiden gjorde fienden en expedition åt Burträsk och Löfånger för att äfven kunna afskära de trupper, som stodo i nejden af sist nämnde socken; men stark värma och solhetta inträffade dessa dagar, hvarigenom hafsisen och äfven Burträsk-vägen genom flödvatten blef alldeles ofarbar, hvarföre äfven dessa expeditions-trupper måste återvända.” När man läser denna tirad, inledes man nästan i frestelser att komma på allahanda funderingar angående orsakerna till Burmans böjelse, att — såsom redan tidigare anmärktes — taga Duncker i upptuktelse för afvikelser från de af topografens lineal utstakade stigarne. Vore det väl möjligt, att en *jalousie de métier* kunde föranleda Burmans menskliga svaghet till strängheten, hvarmed han uppsöker felsteg hos den befälhafvare, hvars energiska beteende ställde Furumarks och hans rådgifvares ännu mera i skuggan, än deras missöde redan gjorde det? Säkert är det i alla fall, att hvad, som passerat i Löfånger och Skefteå, föranledde

*) Sällsamt nog omtalar han likväl ej med ett enda ord Wasa-ungdomens räddningsprojekt, ehuru detta framlades just för samme Burman. I sin officiella rapport, daterad d. 23 Maj från Umeå, nämner han deremot om denna händelse med tillbörligt erkännande.

jemförelser, hvilka icke kunde utfalla till deras förmon, som nödgades kapitulera. Holm, som påstår: „Furumark lät Kapten Burman förleda sig att följa strandvägen”, torde temmeligen troget återge den då för tiden rådande opinionen angående meriten af Dunckers förfarande i följande ord: „Sedan Ryssarne tvingat Furumark att gifva sig, framkastade de också en kolonn till Löfånger, för att på samma sätt taga Duncker; men den kom för sent. Om Duncker icke fattat ett raskt beslut, i tid uppbrotit, utan skickat och förfrågat sig, och begärt förhållningsorder, så hade samma öde hotat honom som Furumark. Men med kännedom om hans karakter är jag öfvertygad, att han likväl aldrig skulle gifvit sig, och styrkes i denna min tro derigenom, att han, då han den 5 Juli befann sig i en lika äfventyrlig ställning, icke gaf sig.”

Obeskrifligt bedröflig förefaller likväl en tid, då företrädet mellan de modigaste män ej kunde på annat vis afgöras, än att till mätare af krigarenes relativa förtjenst gjordes deras större eller mindre förmåga att slingra sig undan ulfvarnes oundvikliga klor. Och voro då dessa ulfvar, som så djerft frestade, huru länge den svenska vårisen hade lust att bära dem — ifall den ej beträddes om måndagen*) — och huru länge det svenska folket fann för godt att tåla dem uti sina inelfvor, i sjelfva verket så fruktansvärda?

För Furumark med sina 600 man och likaså för Duncker, som endast egde 200, voro de det visserligen. Men den glacé-behandskade grefve Schuvaloff, „som blott pomada fått till mærg”, var i och för sig sjelf ej någon förfärlig bjesse, ehuru hans lif

*) Härom anför Danilefski följande karakteristiska drag. „Det var bestämdt, att Alexejeff skulle uppbryta efter midnatten d. 3 Maj, men han inberättade till grefve Schuvaloff, att d. 3 Maj inträffade på en måndag och att man på en sådan, enligt folktron, „olycklig dag“ icke borde våga ett äfventyrligt företag och beträda den svaga isen. Grefve S. jäfvade denna anmärkning och befallte A. att uppbryta en fjerdedels timma före midnatten, således om söndagen.“ „Den svarta dagen“ blef sålunda mera olycksbringande för Furumark än för ryssarne. Några timmars försprång skulle sannolikt räddat honom — ifall han af dem hade begagnat sig.

hade räknat och allt vidare fortfor att räkna så många lyckliga dagar, att han ej mera synnerligen mycket trodde på de „olyckliga”. Skulle Sverige — vi kunna ej hjälpa det, att samma tanke ständigt tränger sig ånyo omotståndligt på oss — varit i tillfälle att betrakta och behandla de der olycksfödda finnarne blott såsom sitt avantgarde och ej i dem sett sina enda försvarare, då — — Dock den, som skrifver historie, får knappt uppehålla sig vid *möjligheter* än mindre vid *omöjligheter*. Alltså, *n'en parlons plus*.

Den af sin blesstyr oupphörligen plågade grefve Cronstedt hade omsider blifvit aflöst af von Döbeln, hvars sår åtminstone emellanåt lemnade honom någon ro. Ehuru en af de få ljusglimtar i dessa förbistrade tider, röjer Döbelns verksamhet ändock kanske mer än någonting annat det elände, med hvilket han hade att kämpa, jemte det han skulle försvara sitt land mot fienden. Hans ställning var sådan, att han ej ens kunde tänka på någon ärlig kamp och strid. Att rädda allt hvad undanskaffas kunde, blef enda föremålet för hans energiska karakters bemödanden, och det enda sättet att bibehålla, ja nästan föröka hans hjälterykte. För att kunna tigga sig till några få dagars vapenhvila, måste den stolte mannen nedlåta sig till sentimentala fraser och en hycklande nedsättning af hvad han skattade högst här i lifvet: sin idol, den krigiska äran. Större offer bragte väl hans patriotism aldrig på fäderneslandets altare än det, som låg i följande rader, ställda till hans antipod i hvarje hänseende, den fine grefve Schuvaloff. „Gammal vorden i krigstjensten”, skrifver han, „samt närmande mig till slutet af min lefnadsbana och öfvertygad om fredens snara undertecknande, ledes jag endast af menniskokärlek; i närvarande fall bör denna hafva företräde för en gagnlös ära”. Och detta hade han panna — hvar man vet dock hvilket äretecken Döbelns panna bar — att skriva till den fiendtlige befälhafvaren på samma tid, som han åt en bland sina adjutanter försäkrade sin innersta mening vara den att „tillika på en gång nerskjuta, bränna, dränka och spetsa de anryckande Ryssarne”. Hårda tid, som tvingar äfven de ädlaste hjeltelynnen till slik

tvetalan, emedan de deri finna den enda utvägen att gagna fosterlandet! Männe ej Duncker ändock, oaktadt de stora bristerna i hans juridiska och all öfrig lärdom, fann, jemt en månad efter det von Döbelns konstgjorda vapenhvila tilländagått, i sin okonstlade själ den bästa vägvisaren ur hvarje dilemma, hvari också de bästa på den tiden mer eller mindre invecklades.

Döbeln fick ej tid att utföra sina mannamördande planer; man kan således icke bedöma, huruvida de skulle kröntes af samma framgång som hans filantropiska fraser. Nu ändteligen kom den rätte mannen för lemningarna af dessa brigader, som väl aldrig så smekts af lyckan, att de fått anledning betvifla de olyckliga dagarnas tillvaro, men dock manligen uthärdat tillsammans med honom så många vedermödor, att de ej förtjente utkastas för en hemsk förtviflans och andra ulfvars klor. En herrlig företeelse i all den misère, som den senaste tiden från hvarje håll mött blicken och känslan, är Sandels' uppträdande på nytt bland sina män. Sjelf stärkt af det återknutna sambandet med dem, ingjuter hans blotta närvaro en ny ande eller rättare sagdt den gamla anden å nyo i desses bortdomnade själ och leder. Och han visar sig ännu vara den samme som förr. När den fiendtlige generalen, för att rekognoscera den nya terrängen och uppmuntrad genom Döbelns beredvillighet att draga sig tillbaka till Westerbottens yttersta rand, framkommer i sin tur med det filantropiska projektet om ett „stillestånd med vilkor, att våra troupper skulle utrymma landet jemt med Ångermanelf, hvilken fienden ville occupera för någon kort tid", svarar Sandels, stolt och djerf såsom i sina bästa dagar: „numera utrymmes ej en handsbredd, utan tvärtom har jag erhållit order att agera offensivt". Högst intressant är det att åse, hvad effekt dessa manhaftiga ord, vid hvilkas förnimmande fienden på länge ej mera varit van, gjorde på dess sinne. Schuvaloff känner sin helsa deraf så angripen, att han genast nedlägger befälet. Alexejeff, den nye befälhafvaren, begynner se idel spöken af de finske rasboinikerne på den ljusaste sommar-dag; befarar en resning i massa af de beskedlige Westerbottningarne och, ehuru han „önskar bli försatt i den ställning, der

han kunde hafva ett omedelbart inflytande på innevånarene emellan Umeå och Stockholm, förutser han dock till sin yttersta bedröfvelse den stund, då han skall se sig nödsakad att öfvergifva äfven det nu besatta landskapet". Förgäfves försöker monarken sjelf att stimulera sin misströstande generals moraliska mod och hederskänsla med det jernhaltiga svaret: „Ni bör bibehålla er i Umeå till sista man, och ni ställes under krigsrätt, i händelse ni utan Överbefälhafvarens befallning öfverger Umeå". Ej ens denna starka dosis hjälpte, Alexejeff befallde sin förskara att draga sig tillbaka och ställa sig 10 verst "framom" — man kunde nästan tro, att detta med andra ord borde heta *bakom* Umeå elf, emedan dennas svällande hot mot bron förbars såsom anledning till återtåget. Och så allvarligt „tog han i öfvervägande" Sandels' sturska svar, att all hans verksamhet förklarades nära en hel månads tid. Aldrig har betydelsen af ett *namn*, förvärfvad på det sätt, som Sandels hade vunnit sitt, mera storartadt blifvit uppenbarad.

Men Sandels sjelf? Återstod då af honom ingenting mera än blotta namnet? Utan tvifvel fanns på Ångermanlands gränser uti hans väsende ännu *mycket* kvar af det, som i Savolaks' ödemarker hade gjort honom så ojemförligt stor; men vågadt vore kanske ändock påståendet, att han från sina Stockholmska triumfer återvände om våren 1809 fullt densamme, som han året förut vid den tiden uppträdt i nejderna af Kuopio. Om också i Sandels' karakter låg en oerhörd spänstighet, var dock denna af specifik nordisk beskaffenhet, såsom hvars prototyp framstår Carl XII:s lynne. Medan vi andra hvardagliga figurer här i Norden i bästa fall utmärka oss såsom ett trögt släkte, fullt af hetsigheter, äro de yppersta bland oss hetsiga naturer, bekajade med intermittent tröghet. Till dessa hörde äfven Sandels. För honom voro svårigheterna, motgången den yppersta eggelse till stegrade ansträngningar. Medgången, lofsångerna, teatertriumferna tyckas föga hafva varit egnade att återgifva den fulla elasticiteten åt hans väsendes senor. I det hela är det likväl svårt att bedöma, hurudan han *kunnat* vara, ifall förhållandena varit något bättre. Svårigheterna för honom att utveckla all

sin kraft lågo väl till en del deri, att vederbörande nu mer än någonsin stannade vid halfva åtgärder, ville stora ändamål med de minsta möjliga medel. Mot den enda fiendtliga armé -- mindre än den, mot hvilken Sandels under nära ett års tid hade ensam försvarat Savolaks -- som nu gick Sverige på lifvet, kunde detta ännu i början af Juli ej uppställa mer än några fattiga bataljoner. Men Sandels hade ju så ofta med en ringa hop tagit i tu med stora härskaror, att han sannolikt skulle sjelf varit helt förundrad, ifall händelsevis förhållandet en gång blifvit omvänt. I hans svaga styrka låg således ej hufvudolägenheten. Förderfligare blefvo vissa andra olägenheter, som gäfvö honom anledning att finna sin forna ställning till och med under den Klingsporska regimen afundsvärd. Om också derunder intet bistånd beskärdes honom, fick han dock åtminstone behålla sina båda händer fria. Nu deremot bundos dessa från tvänne håll: å ena sidan lät den aktningsvärde baron Wrede locka sig af den gamle Klerckers exempel att finna det aflägsna Hernösand vara den enda punkten, hvarest en högste ledare af operationerna i norra Sverige kunde fördelaktigt etablera sig; och derifrån måste Sandels, som förr fått röra sig med obegränsad frihet, nu alltjemt taga emot sina instruktioner. Den andra hållhaken, som hämmade Sandels' fart, var den förtviflade långsamhet, hvarmed de maktegande herrarne i Stockholm utrustade några skärgårdsfartyg, hvilka visserligen kunnat vara af stor nytta, om de verkat i sammanhang med landtarméns operationer, men som genom den föreställning, man om deras outhärlighet hade bildat sig, utan tvifvel verkade mera menligt, än de äfven i bästa fall kunnat gagna genom sin närvaro. Sandels, denne mästare att begagna rätta stunden, då han hade ingenting att vänta af andra och egde blott sig sjelf att lita på, förlorade sålunda ej endast oersättliga dagar, utan hela veckor, som erbjödo honom ett aldrig mera återkommande tillfälle att uppfryska sina Savolakska lagrar med kanske lika herrliga. Fienden, splittrad genom bevakningen af hela norra kusten, hvarest han på alla punkter befarade anfall från sjösidan, modstulen och förvirrad af farhågan, att *Sandels* ej kunde rufva på

annat än de djerfvaste planer, väntade sig ej något bättre öde än det värsta. Men Sandels — han väntade på några kanon-slupar*).

När han dock genom sina kunskapare trodde sig hafva inhemtat säker underrättelse derom, att fienden stod beredd att draga sig tillbaka, kunde han ej hålla sig mer, utan „beslöt att gå öfver Öre, uti afsigt att påskynda fiendens retraite, åtminstone öfver Umeå elf och kanske från sjelfva staden. Han lät förfärdiga en flottbro öfver Öre ström, hvarefter Finska Brigaden, utgörande 3:ne Batailloner med 2:ne 6:pund. kanoner och 16 dragoner, under Öfverste Edelstams befäl, beordrades d. 1 Juli uppbryta och gå till Hörnefors bruk $1\frac{3}{4}$ mil från Håknäs. Påföljande dag eller d. 2, afgick en Bataillon af Svenska Brigaden likaledes till berörde bruk, hvilken Sandels åtföljde, för att efter omständigheterna på stället vidtaga nödiga dispositioner.”**)

Ett på en gång så djupt sorgligt och så upplyftande föremål eger krigshistorien näppeligen att framhålla för efterverldens betraktelse som dessa trenne bataljoner, af hvilka den *sista* finska

*) Deras värde och vikt hade för honom blifvit en sådan trosartikel, att han ännu i sin rapport af d. 7 Juli uppger såsom egentlig orsak till reträtten efter den olyckliga striden vid Hörnefors den omständigheten, att „vår mindre flotta för motvind och hårdt väder ännu uteblifvit, hvarigenom det icke så hastigt var att påräkna någon diversion till sjös, som i den mån kunde imponera på fienden, att våra landrörelser deraf kunde vinna någon framgång.“ — Förglömmas får likväl ej, att det ändock var den alldeles otillräckliga styrkan, som lemnades till hans, liksom hans företrädares i befälet, disposition, hvaraf Sandels hufvudsakligast tillbakahölls från företag, mera öfverensstämmande med hans lynne.

**) De citerade orden äro tagna från Sandels' rapport af d. 4 Juli. Den, besynnerligt nog s. k. „Svenska“ bataljonen, med hvilken Sandels sjelf tågade till Hörnefors, bestod „af tillfrisknade sjuke af Lifgrenadierer, Upplands, Helsinges, Westmanlands och Jemtlands regementen“; men befälet var Finskt och dess chef öfverste-löjtnanten Bosin. — Var det väl meningen att genom benämningen *svensk* erinra derom, att äfven Sverige ansåg sig böra vara representeradt vid sitt försvar?

brigaden utgjordes. Alla tre framstodo de väl endast såsom lefvande ruiner af sönderbrutna, krossade organismer; men ruiner, vördnadsbjudande såsom de ärofullaste monumenter och beredda att ännu uti sitt hopträngda skick i det längsta trotsa förgängelsen. Redan blotta anblicken af dem vittnade derom, att de af andra ej blifvit sparade och att de icke sparat sig sjelfva; men samma anblick visade derjemte, att det varit deras lefnadsmod, som bragt dem så nära förintelsen, åt hvilken de ännu ej ville erkänna sig hemfallna. Man kallade dem *fältbataljoner*, liksom för att antyda, att deras enda bestämmelse var att lefva och förgås i *fält*. Den första Savolaks-fältbataljonen var ett sammandrag af de fyra bataljoner, som vid krigets begynnelse utgjort Savolaks infanteriregemente. Den anfördes först af öfverste-löjtnant von Törne och sedermera af G. A. Ehrnrooth. Den andra Savolaks-fältbataljonen sammanfattade allt, hvad som återstod af jägarregementets likaledes fyra bataljoner samt dessutom af lemmingarna från Karelska jägarkåren. Duncker var dess befälhafvare. Österbottens fältbataljon hade upptagit alla spillror, som kunnat hopsamlas efter kåren, hvilka uttågat från nämnda landskap: Österbottens regemente, Uleåborgs och Kajana bataljoner samt Wasa regemente. Men då man ej ens sålunda ville få ihop en hel fältbataljon, rekryterades den ifrån sjukhusen i Umeå, hvarest mot slutet af kriget de kranke från alla finska trupper blifvit sammanpackade. Dess chef var major von Essen.

Duncker anförde den andra Savolaks-fältbataljonen i sin egenskap af öfverstelöjtnant, hvartill konungen hade befordrat honom ungefär en månad före sitt eget fall. Fullmakten *), kontrasierad af C. Lagerbring, är nämligen daterad d. 9 Febr. 1809. Deri heter det: „att såsom hos Oss i Nåd. åtanke kommer Majoren i Vår Armée, Capit. vid Vårt Sav. fotj.-Regem.

*) Författaren erfor händelsevis, att denna fullmakt upptäckts bland den för ett par år sedan i hög ålder bortgångne major von Gerdten's qvarlåtenskap. Sannolikt hade von Gerdten, sedan Duncker stupat, tagit den i sin värjo såsom minne af sin fallna chef. Numera förvaras detta ärofulla dokument af Duncckers familj.

och Ridd. af Vår Sv. Ord., Oss älsk. J. Z. Duncker, i anseende till dess gjorda trogna och nitiska tjenester samt under förl. års fälttåg ådagalagda tappra förhållande; och vi benägne äre att deremot lemna honom något vedermäle af Vår Kongl. Nåd, alltså vilje Vi härmed och i kraft af denna Vår öppna fullm. Nadel. hafva förordnat honom, att vara Öfv.-Lieutenant i Vår Armée." Deremot hann han ej emottaga en annan honom om sommaren tillärnad utmärkelse, hvilken utan tvifvel skulle skänkt Duncker tillfredsställelse under alla bekymmer, mot hvilka han ej förmådde värja sig lika manligen som mot fienden, därför att sjelfva dessa hjertats lidanden på det närmaste sammanhänge med hans ädlaste mänskliga egenskaper. Glansen af hans enkla stjärna skulle förhöjas genom „stora korset"; men detta nya erkännande af hans „tappra förhållande" blef icke officiellt kungjort, innan han fallande på slagfältet gaf det yttersta beviset derpå, huru väl förtjent han varit af statens erkänsla och de tappres högre utmärkelsetecken*).

Den högsta utmärkelsen, som Högste Ledaren af hans öden kunde under jordlifvet beskära honom till belöning för hans orubbeliga tro derpå, att Gud ändock, huru mörkt det än såg ut, skulle vända allting till det bästa, blef Dunckers lott, då han fick falla i striden under omständigheter, hvilka gjuta kring hans fall ett hjelteskimmer så tragiskt och skönt, att ett dylikt knappast någonsin strålat kring en fallen finsk kämpes förbleknande panna. Sverige och Finland har bortglömt sin historie eller, hvad som vill säga ungefär detsamma, har ingen historie mer, när de hunnit förgäta, att och huru Duncker föll. — Med hvad sinnesstämning han går bland och mot sina sista öden, lär oss hans bref, såsom endast de det kunna. Lifvet

*) Troligen med anledning af det allmänt kända förhållandet, att Duncker var designerad till riddare af svärdsorden med stora korset, antager den eljest i sina uppgifter ganska noggranne Greg. Adolfsson Aminoff äfven sjelfva utnämningen såsom *fait accompli*. Landshöfding Montgomery, hvilken, såsom då för tiden adjutant hos Dunckers på hvarandra följande chefer, måste hafva varit väl underlättad om hithörande förhållanden, har genom muntligt meddelande till författaren bekräftat den i texten uttalade meningen.

är honom kärt; han älskar det, emedan han eger på jorden föremål, som äro dyrbara för hans hjerta. Men man märker, att han allt mer och mer känner sig gå mot döden, hvar och hvart han än må gå. Redan efter sin förfärliga natt i Iden-salmi begynner han kläda af sig, beredande sig att lägga ned sitt hufvud — i grafven. Allt hvad, som kan hafva något värde i hans makas hand, afhänder han sig gång efter annan med en otålighet, som ständigt efterspanar någon lägenhet dertill. De 20 dukaterna, troligen de enda, öfver hvilka han någonsin varit herre, hans guldklocka med sina präktiga tillbehör, ja, till och med de några ryska silfverruklarna, han fått i sitt våld, allt vandrar oupphörligen samma väg till hemmet. De verkliga eller inbillade behofven i detta lemna honom ej ett ögonblicks ro; och det är alldeles oförklarligt, huru han kunde spara in på sin egen persons uppehälle och nödortft de jemförelsevis betydliga summor, dem han hembär åt sin familj med en älskares entusiastiska frikostighet. Hans finkänsliga sinne föranleder honom väl att söka deråt gifva det skenet, som skulle han blott dela med sig af sitt öfverflöd. Sanningen bryter dock händelsevis en gång fram: han måste medgifva, att, sedan han lemnat Finland, man låter de finska försvararene af det land, dit han hamnat, horribelt dyrt betala allt hvad, som tjente till att uppehålla det lif, de ännu icke hunnit gifva ut vid besagde försvar. Skulle en klagan öfver *sådan* ej varit så främmande för hans sinnelag, som den var, hade han liksom tusende andra med allt skäl kunnat beklaga sig deröfver, att aflöningen begynte utfalla allt mera knapp och lät allt längre vänta på sig de senare tiderna. Men derpå tänker han ej; åtminstone talar han aldrig derom. Alla hans tankar äro uteslutande sysselsatta med att bereda utvägar åt de sina till åtnjutandet af ett drägligare lif än hans eget. Stundom framstår väl äfven minnet af de skulder, han efterlemnade uti hemnejderna, i form af „samvetsqual.” Men dessa plågoandar låta likväl snart besvärja sig. Blott farhågorna angående de hemmavarandes ställning äro permanenta. Den oro, hvaraf hans själ utan återvändo bearbetas, röjer sig omisskänneligen äfven i hans ständigt återkommande reseplaner,

oftast till de kära hemnejderna, men stundom äfven till hufvudstaden. Man ser: „ihm ist nicht geheuer“, såsom tysken säger, på de ställen, der han eger att röra sig. Sällsamast uppenbarar sig likväl denna oro i frågan om hans makas tillärnade färd för att uppsöka honom, som af sin pligt är bunden så långt från henne. Hvilken kamp utkämpas ej i hans bröst mellan längtan att ännu en gång i lifvet få återse henne och fruktan, att en sådan „Romresa“ skulle utsätta henne och deras späda barn för oöfvervinnerliga svårigheter! Men äfven nu såsom alltid annars segrar sjelfuppooffringen hos honom. Ehuru stadd under inflytandet af den plågsammaste obeslutsamhet, som bildar den förunderligaste kontrast med hans under stridernas tumult så kraftfullt bestämda sinne, afråder han ändock det, hvarefter han innerligast trängtade. Och äfven derutinnan ingaf honom hans pligtkänsla det bästa rådet. Dunckers maka gjorde utan tvifvel bäst i att icke låta sin blick uppsöka det förfärliga skådespel, Sverige hade att åt henne erbjuda, när „det stora svalget“ dem emellan, hvarom Duncker, redan hunnen helt nära målet, skrifver till sin hustru, blifvit ännu djupare och större, sedan grafvens bredd och djup skilde dem åt.

Att det sista bland Dunckers meddelade bref var af d. 10 Juni, har möjligen förekommit en eller annan läsare oväntadt. Skulle han på flera veckors tid derefter ej mera ihågkommit sina älskade i hemmet med någon rad? Anledning till framkastandet af en sådan fråga är desto större, som de sista tiderna före Dunckers fall i allmänhet förflöto så stilla och fredligt, att man redan begynte i Sandels' läger erfara den, isynnerhet der, ovanliga försmaken af en allmänneligen efterlängtnad fred. Duncker, som äfven under de oroligaste, af själens och kroppens ansträngningar förströdda ögonblick i sitt krigarlif aldrig underlät att samla sina tankar kring hemmets fridfulla härd, glömde väl icke heller nu, ehuru kriget hycklade detta lugn, hvaraf ingen ljuflig ro, utan stormens utbrott bebådas, att Öre-elf ej flöt genom Christina socken. Vi ega bestämd kännedom derom, att åtminstone *ett* bref från Duncker, skrifvet senare än det af oss sist meddelade, framkom till hans maka. Men det torde

hafva kastats ut i den främmande verlden ungefär af samma ovänliga omständigheter, af hvilka brevet, som innehöll uppgiften om de 20 dukaterna, blåstes bort från hemmet, ehuru Dunckers sista rader fingo irra omkring ännu längre. Förhållandet dermed var ungefär följande. Några dagar före sin bortgång underrättade Duncker skriftligen sin maka derom, att han till den tidigare omtalade baron van der Pahlen öfverlemnade ett hundrade rdr b:co för att genom denne öfverstyras på parlamentärväg till henne. Oaktadt det deltagande, samme baron ofta hade betygat för Duncker, tyckes deras vänskapsförbund ej varit af den art, hvars band hålla ihop ännu efter grafvens svalg; alltnog kommissionären glömde efter Dunckers fall alldeles bort det åtagna uppdraget; och det så mycket lättare, som han troligen ej visste, att enkan fått anledning att erinra honom derom. Dunckers öfriga vänner, som äfven efter hans död bättre bestodo profvet, underlätto likväl icke att efterspana, hvart det friherrliga krigsbytet hade hamnat; och jag tror, att det var först under kongressens i Wien tider, då så många kolossalar byten måste återställas till deras rätte egare, äfven erkans fattiga skärf på diplomatisk väg kunde af dem, som förde den i kongl. svensk tjänst fallne krigarens talan, åtkommas hos den moderne rofriddaren. Sannolikt hade han behållit riksdalerna i afräkning på den hederliga begrafning, fienden bestått åt den för dess kulor stupade hjelten.

Baron van der Pahlen var ej den ende bland de motståndare, hos hvilka Duncker i striderna vid Saimas stränder tilltrotsat sig respekt, han nu på nytt mötte vid Qvarkens. Sjelfve den fiendtlige överbefälhafvaren var samme general Alexejeff, hvars nattro på Fredriksdals gård han så grymt ville störa, sedan han kort förut mot honom försökt den våldsamma dusten vid Wirta bro. Dessa gamla bekantskaper, gjorda vid tillfällen, som ej så lätt kunde rinna ur hågen som minnet af de lumpna riksdalerna, förklarar till fullo den stora sensation, Dunckers öde vid Hörnefors åstadkom äfven bland fienderne, och de aktningbetygelser, han ännu efter döden från deras sida rönte. Skulle, såsom Montgomery vill hafva det, Kamenski, hvilken

striderna aldrig hade fört i Dunckers väg, nu redan ledt de operationer, af hvilka dennes undergång vållades, är det föga sannolikt, att den fiendtlige generalen, så högsinnad han än visade sig, med samma djupa deltagande som Alexejeff stannat vid sin fallne motståndares bår.

Vi hafva här vidrört ett af de sällsammaste missgrepp, Montgomerys romantiskt lifliga penna tillåtit sig, då hon fläktar bort Alexejeff ifrån öfverbefälet fjäderlätt och i stället dīt upphöjer en i hvarje hänseende förnämligare hjelte, Kamenski sjelf, den ende bland ryssarnes i det kriget deltagande härförare, i hvilken äfven Sandels måhända hade sin öfverman. Ledsamt är det i alla fall, att besagda pennas upphöjda sträfvanden icke bäras upp af någon möjlighet till framgång vid det tillfället. På förutsättningen, att Kamenski verkligen förde befälet, en förutsättning, om hvars opålitlighet ej den aflägsnaste betänklighet hos Montgomery uppstår, grundar han de allra vackraste teorier, de fyndigaste slutsatser och mycket intressanta reflexioner. Lycklig den, som ännu i dag får skrifva historien ungefär på samma sätt, den skrefs på skarven mellan det mytiska tidehvarfvet och det, hvilket sökte arbeta sig fram till ett bestämmande vetande om folkens och individernas öden. Man hade ej hjerta då att afkläda traditionerna dessa fantastiska prydnader, hvilka gåfvo ett högre lif och en poetisk färg åt den prosaiska verkligheten, utan erbjöd dem äfven inom de skrifna häfdernas reglerade samhällen en borgarerätt, i hvars besittning de alltsedan förblifvit temmeligen oantastade. Men Montgomery går likväl i utöfningen af sin poetiska frihet på historiens begränsade område ännu ett steg längre. I en historie, till hvars görande han sjelf, ehuru den tiden blott en sjuttonårig fänrik, *pro modulo virium* modigt och nitiskt sökt bidraga, gifver han ogeneradt en präktig plats åt den fria dikten. Huru frikostigt godtgör han ej historiens försummelse, då han låter Duncker falla ej för den medelmåttige Alexejeff, utan den utmärktaste motståndare, Norden egde att uppvisa! Hvem har ej med djup rörelse stannat vid följande episod, förtjent af en plats i den ståtligaste hjeltedikt: „Till Kamenskis heder bör också nämnas,

att han, då Sandels återfordrade den tappre Duncikers lik, svarade, att om det skedde endast för att värdigt begravva det, så försäkrade han, att han visste uppskatta den fallne hjeltens värde och skulle därför låta begravva honom med samma ärebetygelser, som om han själf fallit på slagfältet.⁷ Det der svaret är ädelt och storartadt samt eger dessutom den sekundära meriten att i hufvudsaken hafva sanningen för sig. Men hur annorlunda ljuda ej dessa ord, lika ärofulla för den talande som för den, hvilken de gällde, ifall de förläggas i en Kamenskis mun. Tungt kännes det därför för den, som ej tilltror sig rättighet att umgås lika förtroligt med historien som Montgomery, då författaren nödgas förstöra en så vacker illusion, hvaraf han äfven själf tjusats fordom, och som eger alla möjliga förtjenster utom den tråkiga verklighetens. Ty rätta förhållandet är ty värr det, att Kamenski stod lika fjerran från de vid Hörnefors passerade händelserna som Montgomery stod dem nära.

Att en bland Sandels' adjutanter ej är desto bättre under rättad om öfverbefälhafvaren för den fiendtliga armé, han hjälpte till att bekämpa, synes väl något besynnerligt. Förunderligare förekommer det likväl, att Sandels själf, som, medan han huserade bland de hufvudlöst dödsföraktande savolakske rasboinkerne, ofta nog kände ryssarnes ställning och tillärnade företag ungefär lika noggrant som sina egna, nu, midt ibland landsmän, påtagligen sväfvar i ett dunkel af ovisshet, hvaraf han förhindras att med vanlig klarhet öfverse sakernas ställning. Det bedröfligaste af allt är dock den lätthet, hvarmed fienden deremot förskaffar sig konfidentiella meddelanden angående deras planer, hvilka försökte försvara Sverige. Det slägte, hvartill den bestialiske landtmätaren i Idensalmi säges hafva hört, utsträckte sina infama familjeförbindelser äfven till andra sidan af Bottenviken. En liflig beundrare af de sköna, öfverste-löjtnant Karpenkoff — densamme, som, då han dagen före anfallet mot Furumark gjort sig ärende att besöka svenskarnes förposter i egenskap af parlamentär, framkom med den oförskämdt naiva anhållan att få tillfälle beundra „Skelefteå kyrka, hvilken han låtit sig berätta skulle vara vacker“ — kultiverade med synnerlig framgång förtro-

ligare bekantskap inom denna emot främlingarna gästvänliga krets. Ryssarne berätta sjelfva härom följande idylliska drag: „Om Sandels' afsigt att anfalla oss underrättades chefen för våra förtrupper, öfverstelöjtnant Karpenkoff, i god tid. En qvinna, som i det fiendtliga lägret hade en nära anförvandt, besökte det några gånger och meddelade oss efter sin återkomst hvad der förehades. Hon berättade äfven om det emot oss tillämnade anfallet.” — Denna eminenta talang hos Karpenkoff att vara idel öra för de språkrör, som meddelade honom hufvudsumman af de hviskningar, hvilka inom Sandels' läger gingo från man till man, förblef hvarken obemärkt eller obelönad, ehuru belöningen utföll något olika, alltefter olika uppfattning af hans förtjenster. Af sitt chefskap fick han sig anvisad en hufvudrol i det företag, som kostade Duncker lifvet, och det heter uttryckeligen, att det var „i anseende till dess tapperhet och *klokhet*“, denna utmärkelse honom vederfors. Huru Duncker i sin sista stund karakteriserade Karpenkoffs meriter, skall genast berättas. Man kan ej rätt uppfatta anledningen till det epitet, han i dödsminuten gaf sin i „*klokhet*“ honom så öfverlägsne baneman, utan kännedom om dennes mest framstående egenskaper.

Underrättelsen om Sandels' anfallsplan föranledde Alexejeff att söka förekomma denna. Han påskyndade nu med större iver än dittills återställandet af bron öfver Umeå-elf, som genom vattnets stigande någon tid förut blifvit betydligt skadad. Enligt den ryska framställningen af hithörande händelser synes det föga sannolikt, att ens Alexejeff personligen ledt striden vid Hörnefors. Denna ledning var anförtrord åt Döbelns antagonist vid Juntas, Kosatschoffski, om hvars ankomst till Umeå med 1500 man, som „på norra sidan elfven voro förlagde, och hvarifrån de efter berättelse äro destinerade att hit öfverföras“, ännu den 4 Juli blott sväfvande sägner hade till Sandels framhunnit. Deremot visade det sig, att fienden idkat de noggrannaste topografiska studier på den lokal mellan Umeå och Öre elfvar, Döbeln varit tvungen åt dem öfverlemna. Man invände deremot hvad helst man behagar, ögonskenligt är det, att ryssarne till punkt och pricka kände icke allenast alla vadvägar i den

grunda Hörneforsen, utan äfven stället och stunden, då Sandels sjelf lättast kunde öfverraskas, nämligen medan han på bruket „smorde sitt krås” vid aftonmåltiden. Kosackerne styra genast dit sin kosa så säkert och utan all missvisning, som om de hade blifvit inbjudne att vara med på kalaset hos en gammal god kund. Blott en sak förstår man ej alldeles lika klart: motiven till den ridderlighet, som förbjöd fienden att fördröja sitt anfall ännu ett par timmar, då de sannolikt kunnat öfverrumpla både härföraren och en stor del af hans folk i den djupaste säkerhetssömn samt erbjuda dem blott det sorgliga valet mellan en bråd flykt eller en lika bråd död utan vapen i handen. Om Alexejeff nu hade velat betala i Julinattens halfdager Sandels för det, hvad i Novembermörkret året förut varit honom sjelf tillärnadt, så behöfde han endast förbjuda de ryska klockorna att gå lika fort som på östra stranden af Wirtas böljor.

Måhända var också meningen ingen annan än den. Ryska rapporterna tala om denna affär sålunda. „Truppen tågade i en ogenomskådlig dimma. Kl. 11 om aftonen stötte det i spetsen varande Kalugska regemente oförmodadt på svenska avantgardet, hvilket, då det af bullret förnam våra truppers närmande, ställde sig i gevär och medelst en häftig bataljeld mötte de våra. Det Kalugska regementet förvirrades ej deraf, utan besvarade fienden med en lika mördande eld. Efter ungefär tio minuter vände svenskarne ryggen.” Af denna framställning tyckes följa, att anfallet *bordt* begynna först kl. 11 och icke något efter nio, som fallet nu blef, troligen i följd deraf, att fiendens antågande *oförmodadt* upptäcktes af Jemtländingarne, hvilka 200 man starke voro posterade såsom fältvakt på stora landsvägen ett stycke norrom bruket och bron. — Denna hypotes kan vara lika god som en annan och eger åtminstone det relativa värdet att innehålla det första försöket till besvarande af den mer än *en* gång framkastade frågan: hvarför hade ryssarne godheten att icke uppskjuta sitt anfall, tills Sandels begynt i Morfei armar digerera sin aftonmåltid?

Men äfven nu påkom detta anfall, såsom allting bevisar, fullkomligt oväntadt för Sandels. Han hade insöft sig i den

stolta villan, att blott *han* hade initiativet till operationerna i sin hand; att han var och skulle förbli den anfallande. „*Ils n'oseront pas*“, menade Sandels påtagligen om sina fiender, för-mätet såsom Danton och lika oklokt som han. Den femte Juli om aftonen, en stund före den olyckliga striden, sade Duncker åt Holm, att Sandels dagen derpå skulle bryta opp för att fort-sätta tåget norrut. Hvarför gjorde han det ej redan samma dag på morgonen? *) Redan i sin rapport af den 4 berättar han: „nu mera äro äfven 2:ne Jemtlands och Helsinge fältbatailloner af Svenska Brig. och 2:ne 3-pund. parti-canoner hit ankomne.“ Någonting mera hade han icke att förvänta. Han stod i spetsen för nära tvåtusen man, den största styrka han någonsin sett på en gång under sitt befäl församlad, men undantag kanske blott af dagarna för hans högfärdiga residerande i Salahmi. Den humane general Wrede säger i sin rapport af d. 9 Juli, att Sandels „emottagit fiendens hela styrka i den mest ofördelaktiga lokal.“ I detta omdöme vill väl öfverbefälhafvaren snarare in-lägga en urskuldande än tadlande mening. Men utan att man inlåter sig på kammarfältherre-kritikens slippriga område, är det dock dem, som uppriktigt beundra den genialiske anföraren, ej förmenadt fråga: hvarför skulle en Sandels utsätta sig för be-hofvet att på ett sådant sätt blifva ursäktad af baron Wrede? Så länge hans fot trampade Savolaks' kraftfödande mark, behöfde han icke åtminstone sådana excuser. Sjelf förklarar han sitt beslut att vid Hörnefors „sätta sig på defensen“ hafva föranledts af „den förmodan att någon diversion i fiendens flanke och rygg af vår flotta skulle bereda honom tillfälle att fullfölja mar-chen till Umeå elf, och förmå fienden till andra sidan af nämnde elf återföra sina troppar.“ Vår mening angående Sandels' blinda förtröstan på myten om den svenska skärgårdsflottans undergö-rande kraft hafva vi redan ofvanför uttalat.

Det vore högst intressant att veta, huruvida Sandels' rap-port af d. 4 Juli verkligen i sin helhet uppsattes och afsändes

*) Ett svar på denna fråga ligger kanske i följande uppgift af Aminoff: „Våra proviantbåtar hade ankommit till Hörnefors hamn, och trupperna höllo på att proviantera d. 5.“

redan samma dag, hvars datum den bär. När man deri läser ej blott om alla de rekognosceringar, han låtit företaga, och som äro verkliga historiska fakta, utan derjemte om den slutsats, hvartill dessa ledt honom, måste man än mer förundra sig öfver att se honom så öfverraskad af det fiendtliga anfallet, som han det var, när det blef allvar dermed. Han säger nämligen så: „I anseende till fiendens demonstrationer och tid efter annan företagne rörelser, har jag anledning förmoda en snar hufvudattaque.” Och oaktadt denna förmodan håller han, iältherren, hus på andra sidan om hela sin försvarslinie — sådan denna nu ock må hafva varit -- utsättande sig för det nesliga öde, kosackerné ville bereda honom. Och detta endast därför, att bruksgården, befintlig på norra stranden af strömmen, erbjöd honom i hvarje hänseende mera komfort än t. ex. det torp, hvori Duncker och hans bataljons öfrige officerare med lätt förnöjdt sinne sökt och funnit härberge, ett stycke från södra stranden.

Aminoff lemnar följande åskådliga teckning af lokalen:

„Militairiskt betraktad är belägenheten vid Hörneforss af ingen betydighet, och skulle någon fördel dervid vara, är den till fördel för defensen emot södern. Hufvudsakligast utgöres position af det lilla vattudrag, som drifver bruket och som på flera ställen är vadbart, hvilket dock under affairen kom oss till god nytta. Bruket med alla dertill hörande byggnader ligger på norra åstranden 1000 å 1500 alnar från dess utlopp i hafvet. Kyrkan ligger äfven på norra sidan nästan midt för bron, hvaröfver stora landsvägen går. 2 å 3000 alnar högre upp ligger Hörnehammar, med en mindre bro och dammar för verken. Jordmånen höjer sig obetydligt, dock mest på norra sidan, hvilken äfven är skogbeväxt allt ända in på kyrkan och bruksgården. Den lilla odlade mark, som finnes, ligger på södra sidan.“

Aftonen den 5 Juli var en af dessa ljusa, fridfulla högsommarqvällar, sådana blott Norden deruppe kan bestå sig dem. „Det är ej dag, det är ej natt: det väger mellan båda.” Knappt ett andetag af den somnande vinden förnams nu mer; därför låg den ur djupen stigande fuktiga dimman orörlig öfver naturen, lik den i vida veck nederfallande silfverhvita duken på ett altare. Enligt det vackra gammalt svenska bruket, ett arf från

tider, gudfruktigare än våra, *) uppstämde de olika kårerna, hvar och en för sig chorum, och tapto begynte slås till tecken, att hvilans stund nu var inne. Men detta var icke afslutadt än, då helt andra tecken bebådade ett uppvaknande med förskräckelse från en ro, ännu njuten blott i hoppet.

Att Sandels äfven vid Hörnefors ännu såg med samma säkra fältherreblick som fordom öfver tingen, derom vittna ovedersägligen de dispositioner, han före striden vidtagit. Han hade på förhand upptagit i beräkningen af det försvar, hvartill han möjligen kunde blifva tvungen, hvarje punkt, der något anfall behöfde befaras. Och sjelfva den styrka, han ansett sig böra använda för att vara på sin vakt vid hvar och en af dessa för fiendens anfall utsatta punkter, betecknar med matematisk säkerhet proportionen af den fara, som från den kunde hota hans ställning på olika sätt. Att hufvudanfallet skulle bryta fram längs stora stråkvägen, var en lika afgjord sak för trumslagaren som fältherren sjelf; då han på den framskjöt en två gånger så stark fältvakt som på den dernäst bäst bevarade, gjorde han således ingenting annat, än hvad han ej rimligen kunde underlåta. Men när han till skygd för sin venstra flygel uppställde dubbelt så många män af sin yppersta skara som de, hvilka tycktes honom tillräcklige att möta det första anfallet på den högra, visade Sandels, att han ganska väl *visste* försvara sig, endast han behagade *vilja* det på fullt allvar. Men om ock skarpsinnigheten af hans blick var ännu sig lik, uppenbarar sig i hans viljas kraft ett missförhållande till denna. Han tog sakerna för lätt och ansåg det ej nödigt att nu „sätta ut all sin

---

*) En oangenäm påminnelse derom tränger sig på en redan ur den omständigheten, att den svenska bataljonen utan krus hade etablerat sig i sjelfva kyrkan. Den fräckheten skulle dess finska befäl sväriligen vågat tillåta sig i sitt eget land. Den hade ännu icke slutat chorum, då fienden kom öfver den såsom ett urväder. Folket hann ej ens påtaga sin packning, utan måste ur den afbrutna bönen rusa i striden för att värja lifvet, hvilket för mången ej lyckades. Männe icke de allvarlige savolaksarene i denna vilda kyrkoförargelse sågo en uppenbarelse af „Herran voima“ till bestraffande af det föregående lättfärdiga helgerånet?

styrka", för att tala med Kalevalas Kullervo. Det var detta hans stora misstag, som vållade, att Sandels blef ömkeligen slagen i den sista strid, hvori han förde de sista lemningarna af dessa trupper, tillsammans med hvilka han vuxit så stor. Samma misstag vållade äfven Dunckers död, men tillika att denne genom sitt fall göt en strålgans öfver sitt eget minne och de hjeltar, han anförde, som äfven den herrligaste seger ej skulle kunnat dem beskära. Sandels gjorde vid Hörnefors mindre än man af *honom* hade rätt att fordra. Duncker gjorde deremot mer än så. Men glömmas kan och får aldrig, att Sandels var i högre makters hand det redskap, som ur Dunckers själ frambesvor denna exaltation, hvaraf han lyftades utom sig sjelf. Sättet, hvarpå Sandels utförde denna sin mission, var ett fel, ja, ett brott, om man vill bruka det rätta ordet. Men det är och var alltid stora mäns bestämmelse att kasta ut kraften af sina verkningar efter metoder, vid hvilkas beräknande hvardagens mått, mål och vikt komma alldeles till korta.

Ett starkt bevis för den åsigten, att Sandels ej befarade ett allvarligt anfall, utan ansåg sig hafva uppfyllt allan rättfärdighet, då han formelt vidtagit de mått och steg, som af en omständsam befälhafvare äskas kunde, tyckes ligga deri, att han anförtrodde det i högsta grad viktiga fältvaktsuppdraget på stora landsvägen åt Jemtlandingarne. Ankomne dagen förut till Sandels' läger, voro de visserligen hurtige och manhaftige — och hvem har dessutom icke hört sjungas om "Jemtlands jagt?" Men stridsvane voro de ej; och detta kunde ingalunda tillräknas dem såsom fel, ty de hade på länge ej haft tillfälle att lukta annan krutrök än den, de på lek åstadkommit från egna fångpannor. Ett särdeles mycket ihärdigare försvar kunde Sandels således ej rimligen af dem förvänta, än det de åstadkommo, medan de, såsom Aminoff uttrycker sig, „inom kortast möjliga tid inkastades till vår position." Vål är det sannt, att finska brigadens trupper de närmast föregående dagarna oupphörligt hållits i strängaste aktivitet under rekognosceringar och deraf föranledda skärmytslingar, och voro väl förtjente af någon hvila. Men sådane vänner emellan som Sandels och hans finnar räknade man ej

så noga på sitt besvär, hvadan befälhafvaren också icke fann det alls betänkligt, att för fältvakten vid Hörnehammar af Dunckers bataljon uttaga 100 man, säges det *), samt sända till vadstället närmast hafsstranden 50 af första bataljonens män.

Jemtlandingarnes rapida steg tillbaka, sedan de „råkat i skotthåll för ovännen från Östan,“ kan ingalunda sägas hafva åtminstone omedelbart bidragit till stridens slutliga utgång; ty denna afgjordes vid Hörnehammar. Men till den tragikomiska vändning, kalabaliken vid sin begynnelse tog, voro de desto mera vållande. Så präktigt skådespelet af äfven den vildaste strids tumult kan vara, åtminstone för inbillningen, så oskönt förekommer det att tänka sig en utmärkt fältherre, som nyss skurit af steken än en bit och ätit, springa i kapp med en skock bruksdrängar o. m. d. för att undslippa kosackernes klor, sedan han lemnat åt desse objudne gäster att tömma det glas, han en minut förut ifyllt åt sig sjelf. Den, som ej begriper, att en stolt hjeltenatur, ertappad på bar gerning under ett sådant förnedringstillstånd, har det oemotståndligaste behof att rehabilitera sig genom någon imponerande kraftyttring, lika mycket hvilken som helst, den har aldrig förmått på psykologisk väg tränga till djupet af en dylik fatal situation. Om således Sandels' beteende mot Duncker, medan generalen som argast plågades af medvetandet att inför mångas blickar hafva sjunkit under sitt rätta mått, icke vore en verklig passerad händelse, borde det inventeras af dem, som efter sitt välbehag kunna tillåta sig innova-

*) Vi tillägga denna reservation, emedan den vanliga uppgiften, att hela fältvakten bestått af andra bataljonens folk, förekommer oss af flera skäl högst problematisk. Den trupp, Duncker personligen anförde, skulle ju sålunda varit försvagad med en dryg tredjedel; och försvaret vid Hörnehammar tyckes, redan under stridens första stadium, icke varit så skarpt, som man af 100 bland våra yppersta kämpar haft rätt förvänta, äfven emot en högst betydlig öfvermakt. Holm säger dessutom uttryckeligen, att löjtnant Andersin, som kommenderat denna fältvakt, kom tillbaka efter återtåget, med endast 30 man, ehuru det ej faller honom in att förklara, hvart de öfriga 70 hade tagit vägen. Stupat hade så många af dem icke, det är säkert; och taga sig i massa tillåto de fienden ej.

tioner bland historiska fakta. Vi befara dock, att denna tragiska konflikt i sådant fall aldrig skulle framträda ur „den ofödda framtidens sköte.“ Sjelfve Montgomery erkänner ju till den grad föga dess poetiska betydelse, att han, som, sättande sig öfver verklighetens alla invändningar, låter Duncker falla i strid emot Kamenski, ej tillåter den händelse hafva händt, utan hvilken Dunckers hela förhållande under striden vore alldeles oförklarligt och nästan lika ousäktligt som Sandels' eget. Montgomerys hithörande protest lyder ordagrant på följande sätt: „Här bör upplysas, att det i Finland gängse allmänna rykte, att general Sandels varit vållande till den tappre Öfv.-Löjtnanten Dunckers död, är så mycket mera ogrundadt, som författaren var af Sandels skickad med befallning till Duncker, att draga sig tillbaka för att icke bli omringad och tagen.“ — Detta hr Montgomerys bevisningssätt har ungefär samma styrka, som om han ville bestrida, att Jemtlandingarne retirerade något för fort, på den grund, att Savolaksarne gjorde det något för långsamt, eller förneka, att Duncker föll i striden, emedan Montgomery är ett lefvande vittne derpå, att han sjelf blef derunder snäst af chefen för Savolaks' andra bataljon. Den, som skrifver detta, hade ej äran deltaga i striden vid Hörnefors och kunde, af flera giltiga skäl, ej heller derpå göra anspråk. Men han har likväl den ojäfaktigaste rätt att nu och i all framtid bli trodd på sina ord, då han härmed högtidligen försäkrar: *Sandels var vållande till Dunckers död*, väl icke derigenom, att generalen underlät gifva honom befallning angående reträtten, men emedan han så ställt till, att Duncker ej *kunde* lyda sin chefs order i detta hänseende. Bakom denna försäkran stå, såsom stöd för densamma, karla-ord af män, fullt lika trovärdige som hr Montgomery och bättre i tillfälle än denne — oakadt herr M:s fabulösa förmåga af allestädesnärvaro i egenskap af adjutant — att bevittna rätta förhållandet. Kännande och erkännande vår förpligtelse att i en sak af så stor vikt framlägga våra vittens namn, citera vi i främsta rummet bland flera andra, hvilka kunde åberopas, den genom dubbelt svågerlag med Duncker nära förbundne kapten Carl Gustaf Tuderus och majoren Erik Tiger-

stedt, hvilken sistnämndes skriftliga „berättelse om Öfv-Löjtnanten Z. J. Dunckers fall i slaget vid Hörnefors,“ affattad d. 18 Febr. innev. år, vi förnämligast lägga till grund för vår framställning af saken.

Sedan Sandels med njuggan nöd i bruksgården undsluppit kosackernes närgångna handtag, sträfvade han med ej ringa svårighet och fara öfver bron för att uppnå hufvudstyrkan af sina trupper, medan Svenska bataljonen modigt skyddade både hans och den Jemtländska fältvaktens reträtt. „Vid det generalen vidare passerade bron, stod öfverste löjtnant Duncker händelsevis derinvid och lät i skygd af en sågen tillhörande brädstapel sina jägare öfver ån beskjuta den anryckande fienden” *). I anledning deraf och emedan generalen synbarligen blifvit förtörnad såväl öfver sin störda måltid som öfver nödvändigheten att nödgas retirera, sade han, med hängande nedre läpp, hvilket hos honom anmärkts såsom ett säkert vredens tecken, till Duncker: „Hvad, är öfverste-löjtnanten rädd?” Härtill svarade Duncker: „Det har jag aldrig varit.“ Sandels fortsatte sin ridt. — Af Sandels’ hårda fråga var Duncker redan nu dödligt sårad i sitt hjerta; och på det manliga svar han derpå gaf, med lugn i uttrycket, men förtviflans harm i själen, kunde omöjligen — ja väl *omöjligen* någon annan bekräftelse följa än den, som hjelten deråt gaf, stupande på den plats, hvarifrån alla andra redan vikit utom hans egen ringa hop, sammanhållen kring sin anförare af dessa underbara diamantband, hvilka förena de tappre, på lif och död vid hvarandra fästade. Sedan Sandels lemnat Duncker, är denne hemfallen åt dödens gränslösa egoism, som ej mer vet skona någon eller något. Koncentrerande sig på sin egen person, erkänner han inga förbindelser till och med lifvet

*) De citerade orden äro tagna från major Tigerstedts berättelse. Jag vill dock minnas, ehuru jag numera ej är fullt säker derpå, att Tuderus uppgaf Duncker hafva sökt skygd åt sitt, för fiendens både stycke- och gevärseld svårt utsatta folk bakom s. k. kyrkstall, som skulle funnits längs södra stranden af strömmen, sådana de förekomma i närheten af kyrkorna flerstädes äfven i vårt land, framför allt i Nyland.

mera: gör front mot hela världen på en gång och manar den ut till strid — ej på lifvet, men på döden allena. *Nullam sperare salutem* är hans reflexionslösa princip: och därför står han der, individen stadd i kamp mot alla, stor som de tragiske hjeltarne, sedan de uppgjort räkningen med sitt öde; oöfvervinnerlige i medvetandet, att de icke numera behöfva emottaga befallning af någon annan än sig sjelfva, emedan de beslutit att dö *som herrar*. Men i detta adlade naturtillstånd, hvori han vill utsöka åt sig en punkt att stå uppå, utanför samhällslifvets alla sferer, är han dock derjemte svag som barnet, lemnadt åt sig sjelft, oförmögen af en fortsatt existens oakadt all sin trotsiga, utmanande kraft. „Jag kom ju ej hit för att lefva,“ sade under samma krig en yngling, hvilken, dödligt sårad, bortbars från slagtingen, åt sina vänner, som beklagade honom hans tunga lott att dö så ung. När en gång ens situation är vorden sådan som Dunckers då, ligger i detta svar all den förklaring, mannen kan afgifva öfver sin handling och sitt lidande.

Huru länge behöfde Sandels rida, innan han kom till besinning deraf, att han dödat en man, till försvar för hvars lif han gerna skulle stridt i det yttersta? Det måtte ej hafva skett så fort; ty annars skulle han i sin ädla själ lätt funnit medel att erbjuda tillfredsställande bot för hvad han hade brutit. Och han ensam i hela vida världen kunde lyfta den Akilleslans, som förmådde hela det, som af den sårats. Jag har tidigare betecknat Duncker såsom lätt försonad, oakadt sin lika lätt uppbrusande häftighet; och det är mer än sannolikt, att ett ärligt, varmt handslag gifvit inför dem, som varit vittnen till den mördande skymfen, skulle till stor del hafva utplånat dess förfärliga intryck; helt och hållet hade det väl ändock icke kunnat bortblåsa i en handvändning ur ett så finskt sinne som Dunckers. Det är en mörk fläck på skuggsidan af finnarnes urgamla respekt för ordets makt, att de länge, ofta nog hela det återstående lifvet igenom bevara minnet af ett bittert kränkande ord, hvaraf deras själ sönderslitits, liksom krigaren förvarar den kula, som blifvit uttagen ur hans sönderskjutna kropp. Man har erinrat sig flera uttryck af Duncker, i hvilka han gaf luft

åt den förbittring, Sandels' ord hade hos honom framkallat. Hvart och ett af dem är kort, energiskt såsom hammarslag, och gnistor spraka hemskt omkring dem alla. Men det är dock framförallt *en* bland dessa repliker, som företer ett makalöst finskt skaplynn och dessutom mer än de öfriga karakteriserar de grubblerier, uti hvilkas labyrint han sökte en utgång till döden. De andra truppersnas reträtt hade redan begynt och fortsattes i behörig ordning. Dunckers bataljon, som fått befallning att utgöra efterskaran, sannolikt icke därför, att den ansågs *rädd*, blef ensam efter, hvadan kontinuiteten i tågordningen afbröts. Löjtnant von Gerdten gjorde då Duncker uppmärksam på nödvändigheten att påskynda återtåget för att upphinna de längre framskridne. Men Duncker svarade bistert: „Jag retirerar ej utan order, *emedan jag är rädd*.“ Skulle också intet annat bevis förefinnas på det, som hade passerat mellan honom och Sandels, borde redan detta svar göra tillfylles. Utan denna föregående scen vore dessa ord en galenskap; nu erbjuda de en förfärlig klav till den trånga kretsgång, inom hvilken alla hans tankar äro fasttrollade.

På „order“ till reträtt väntade således denne man nu i sin sista strid, hvilken redan i den första, hvori han uppträdde med sjelfständigt befäl, vid Jynkkä, undervisade adjutanten Brusin derom, att en befälhafvare bör taga sina order ur „fiendens manöver;“ och som ännu helt nyligen förut räddat sig och sin trupp derigenom, att han utan förbidan på förhållningsorder tog på eget ansvar uppbrottet från Löfånger. Ännu i den stund, då Duncker åt von Gerdten förtrodde, att han utsatte sig för oundviklig undergång „emedan han var rädd“, hade befallning om bataljonens återtåg ej hunnit honom: det är solklart. Men deraf följer ingalunda den slutsats, han i dunklet af sin uppretade finska misstänksamhet drog ur de föregångna premisserna; att nämligen befälets försummelse i detta hänseende vållats genom arg beräkning, åsyftande hans förderf. Ifall någon afsigt verkligen låg deri, hvarom jag emellertid för ingen del är öfvertygad, hade man väl snarare underlåtit gifva Duncker uttryckliga förhållningsorder på grund af det förtroende, man hyste till

hans insigt och beslutsamhet. Rätta orsaken var väl sannolikt helt enkelt den, att hvarken Sandels eller Edelstam (född Fahlander) kunde mer än vi andra begripa, huru det skulle falla Duncker in att med sin lilla sammansmultna trupp ensam motsätta sig hela fiendtliga härens framryckande, isynnerhet sedan de tvänne kanonerna, hvilka varit uppställda på den obetydliga hympeln nedanför bron, blifvit undanförda. Härmed vill jag dock ingalunda bestrida riktigheten af den äfven i major Tigerstedts berättelse uttalade meningen, att bestämda order bordt gifvas Duncker: endast obehörigheten af de misstankar, som förföljde honom ända in i dödsminuten och gjorde den så bitter, har jag velat relevera, ehuru visserligen blott en sinnesstämning, så förmodrad och vred i följd af olidlig förolämpning som hans, kunde åt en uraktlåten pligt gifva karakteren af försåtlig stämpling från deras sida, hvilkas egen fördel redan gjorde Dunckers räddning till en skyldighet, och som dessutom menade honom uppriktigt väl.

Att detta var fallet med Sandels, är en sanning upphöjd öfver allt tvifvel; och just deri ligger mer än i allt annat det bottenlösa tragiska djupet af den konflikt, som gjorde honom till upphofsman af en mans fall, för hvilken han i sitt hjerta sannolikt hyste uppriktigare tillgifvenhet än för någon annan i hela sin härskara, och hvars mannamod han liksom hvarje annan tyckte stå så oupphinneligt högt öfver all misstanke som sjustjernan ofvan hundglafset. Min tro är denna: skulle ej Sandels sjelf haft medvetande deraf, att hans förolämpande tillmäle lika litet kunde nedsätta Dunckers reputation af hjeltomodig krigare, som Svenska bataljonens närgångenhet förmådde förjaga vår Herre ur hans hus, hade generalen aldrig, äfven i det besinningslösa tillstånd, hvori han sig befann, tillåtit sig så oförsvarligt hugg på Dunckers krigarära. Ho vet dessutom, om Sandels' hejdlöst utkastade ord icke voro egentligen ämnade att ricochetera t. ex. till kaptenen, som anförde den snabbfotade fältvakten, hvars öfverdrifna vighet hade från begynnelsen vållat så mycken förvirring, ehuru generalens humanitet föranledde honom begagna den skefva linjens anfallsmetod? Visst är i alla fall, att Sandels

aldrig skulle hafva missfirnat Duncker såsom han det gjorde, ifall ej fienden fått se både honom sjelf och en del af hans folk i så föga heroiska positioner. Derför räknades det Duncker till last, att han sökte skona sitt folk, ehuru samma sätt att förfara annars icke utan ursinnighet kunnat tadlas af befälhafvaren. Det förslog ej nu för honom, att hans trupp hade mod; han senterade, att han behöfde ett lysande *skap* af tapperhet omkring sig för att återvinna från fienden den terräng, hans hjeltereputation förlorat.

Att Dunckers tal om uteblifna order endast var ett sätt att tala, bevisades bäst af det sätt, hvarpå han emottog de befallningar angående återtåget, som sent omsider nådde honom. Han hade nu ställt sig på en punkt, hvarest förmäns bud hade för honom jemt opp den betydelse, han fann för godt deråt gifva. Brigadchefen Edelstams adjutant af Bjerken sprängde med ilande fart fram till Duncker „med befallning att ej uppehålla sig för länge, emedan han hvarje ögonblick hotades att bli afskuren, då Österbottningarne voro tillbakaträngda.” Men blifven hård äfven emot de förbindelser, som af ett under så många hårda strider besegladt kamratskap tagas i anspråk, svarade han vresigt: Om Österbottningarne springa, gå Savolaksarene desto långsammare; jag retirerar under full charge. Adjutanten ilade bort med detta svar lika snabbt, som han kommit. Slutligen skickade äfven Sandels Montgomery „med bestämd befallning till Duncker att skyndsamt verkställa sitt återtåg.” Nu var faran redan stigen så högt, att den unge raske adjutanten endast med stor lifsfara kunde framföra sina order. Krutröken, orörd af det stilla vädret, hade så hopat sig der Duncker stod, att Montgomery „kom att rida på” denne. Adjutanten fick „uppbära af honom hårda förebråelser både därför och att han, en yngling, tilltrorde sig veta bättre än han, när han borde lemna sin ställning.”

Ett sådant lefverne kunde ej räcka evinnerligen. Öfverstelöjtnant Karpenkoff, som enligt fiendens med stor skicklighet utkastade plan i spetsen för det 26:te jägareregementet opererade emot den svaga fältvakten vid Hörnehammar, hade der verkställt

öfvergången till åns andra strand för att sedan taga Sandels i ryggen. Förgäfves hade denne medels den Österbottniska bataljonen sökt förhindra Karpenkoffs vidare framträngande. Sedan generalen försummat att ombesörja ett tillräckligt starkt försvar vid sjelfva strömmen, kunde motståndet i den djupa skogen, dit striden derefter förflyttades, omöjligen blifva så afgörande, att icke den öfverlägsne fienden småningom gjorde framsteg mot sitt föresatta mål, landsvägen, dit han arbetade sig fram i ostlig riktning. Att detta motstånd likväl ingalunda var så svagt och dåligt, som man ofta behagat påstå, bevisas ögonskenligen deraf, att Karpenkoff behöfde närmare tre timmar, innan han kunde ställa sig i Dunckers väg. Men när det en gång kommit derhän, var dennes bana slutad. För att erinra honom derom, trädde den fiendtlige befälhafvaren sjelf, åtföljd af en soldat, framom sin trupp och gick åt det håll, dit Duncker hade vändt sig för att mota den senast ankomna fienden. Karpenkoff utsträckte sin värja och sänkte den tvänne gånger, hvar efter han på svenska *), hvilket han lärt sig under kriget tala, ropade: „Gif dig, Duncker, du är kringränd och kan ej undgå oss.“ Men om denne, stadd i öppen revolt mot sine egne förmän, icke åtlydt desses befallningar att tåga undan, var det väl ej för att emottaga fiendens. Vredare än någonsin, gaf han till svar: „Det skall fan ge sig åt dig, din rackare!“ och pekande på sin motståndare, ropade han åt sitt folk: Ampukaat pojat! Ryssen, af något annat lynne än Duncker, kastade sig ögonblickligt till marken och kröp såsom en hund, säger en berättare, på händer och fötter tillbaka till de sina. En af de män, hvilka stodo nära invid Duncker i den stunden, försäkrar: samme soldat, som åtföljde den ryske officeren, aflossade det skott, hvaraf Duncker sträcktes till marken. Andra påstå deremot, att Karpenkoff, hunnen tillbaka till sitt folk, befallte: ge fyr! hvarefter Duncker „träffades i högra armen af en kula, hvilken sedan trängde genom veka lifvet, så att han som en

*) Andra öronvittnen tro sig likväl minnas, att det skedde på ryska.

härfva föll framför sina följeslagares fötter. „Hans folk hade väl mer än tillräckligt att göra, då det försökte värna sig mot den nu från alla håll påträngande fienden. De soldater, som stodo närmast invid, jemte en adertonårig sergeant Argillander, broder till ynglingen, som föll i Jynkkä-affären, togo dock upp sin älskade anförare för att bortbära honom — hvart? det visste de väl ej sjelfve. Hvarthän de än vände sig, stod döden färdig att möta dem; och att stanna qvar var för dem lika mördande som att gå vidare. Holm berättar förloppet häraf så: „de karlar, som buro bort Duncker, blefvo kort derpå nedskjutne, så att de fällde honom till marken, och hans dervid uppgifna jemmerrop in jagade en hemsk bestörtning hos truppen.”

Enligt en af de många uppgifter, jag angående detta ämne sökt insamla, skulle äfven Duncker sjelf blifvit å nyo träffad af en kula, medan hans män bjödo till att bortbära honom. Detta torde dock vara ett misstag, föranledt af katastrofen med bärrarene. Men derom stämma alla underrättelser öfverens, att Duncker befalle de få män, som ännu stodo upprätt omkring honom, att tänka på sin egen räddning, sedan de nedlagt sin chef på marken. De öfriga lydde. Endast Argillander stannade ändock qvar vid Dunckers sida. I detsamma kommo fienderne belt nära. Då bad Duncker Argillander taga den döendes plånbok ur fickan samt erbjuda innehållet, några få sedlar, utgörande tillsamman omkring tio rdr b:co, åt ryssarne, på det de ej skulle plundra sin fallne fiende. Officeren, troligen Karpenkoff sjelf, till hvilken Argillander vände sig med sitt anbud, svarade, att denne kunde sticka plånboken i sin egen ficka. Argillander löste derefter Dunckers sporrar och emottog hans pipa och klocka, ett silfverur, som gick ännu, när det sedermera öfverlemnades åt den fallnes tappre vapenbroder löjtnant Longe, hvilken, senast tjenstgörande vid Svenska bataljonen, hade haft olyckan att blifva fången. På en soldatkappa bortburo ryssarne Duncker öfver bron till bruket. Till höger om förstugan var ett rum, dit han fördes. Der lades han på ett bord. Framför samma rum fanns en större sal, hvori ryska officerare, efter aftonens mödor och faror, fortsatte Sandels' afbrutna qvällsvard.

Dit inbjöds äfven Argillander och uppmanades taga för sig, hvad huset bestod. Men en kort stund derpå kallades han tillbaka till Duncker, som bad Argillander hålla armen under hans skuldra, medan han skulle förbindas af en rysk läkare. Dervid sade den döende till ynglingen: „Om ni kommer hem med lifvet, så helsa min hustru och min lilla gosse!” Och åter upphof han sin röst, fortsättande sålunda: „Säg: det här ha *de* önskat; och de må nu vara nöjda”, hvarefter han genast uppgaf sin anda. Midnatten var då redan förbi: det led mot morgonen den 5 Juli, när Duncker kämpade ut sin sista kamp. Efter så många inre och yttre strider var hjelten upptagen i den eviga fridens sköte.

Alla hittills offentliggjorda berättelser om Dunckers sista stunder stanna före det moment, då fienden upptog den fallne. Vår fortsättning deraf hållar sig ordagrannt till den ännu qvarlevande Argillanders meddelanden. Att intrycken från sådana ögonblick, som de här framställda, skulle outplånligt qvarstå i det hjerta, som adertonårigt emottagit dem, torde kunna tagas för afgjort, så mycket mer, som ingenting förekommer i berättelsen, hvilket på inre eller yttre grunder opponerar sig emot dess sannfärdighet. Hvem, som antydes med dessa *de*, hvilka velat Dunckers undergång, kan ej synas tvifvelaktigt, när man känner den till sinnesförvirring gränsande förvillelse, hvarunder Duncker hetsades till döds, sedan Sandels' meningslösa tilltal gifvit honom hjertstöten. Högst märkvärdigt är det, att den välvilliga humanitet, som hörde till de utmärkande dragen hos Duncker, ej tillåter honom ens i dödsstunden utsäga det namnet, såsom betecknande hans förderfware, hvilket ändock länge varit honom dyrbart, oaktadt tillfälliga föregående missförstånd då och då. Att Sandels sjelf ännu på sin ärofulla lefnads afton med grämelse förebrådde sig det obetänkta ordet, för hvilket Duncker pligtade så dyrt, har jag hört försäkras af en man, som på den tiden åtnjöt lyckan nalkas hjelten i dennes fridfulla hem nära Upsala. Ädelheten af Sandels' sinne kunde dock aldrig uppenbara sig herrligare än i hans behof att i sin officiella rapport godtgöra mot den döde, hvad som brutits mot

den lefvande. Ett vackrare vittnesbörd har väl sällan *ex officio* tilldelats en fallen krigare, än Duncker erhöi det af sin chef i följande ord: „Savolaks 2:dra fältbataillon, som betäckte passagen öfver Hörne bro, utgjorde arriergardet, men hade dervid den olycka, att förlora sin tappre Befälhafvare Öfverste-Lieutenanten och Riddaren Duncker, som vid alla tillfällen under detta krig med största skicklighet och bravour sig utmärkt; och har denna förlust så ibland Befäl som manskap, hvilka kände dess militaire egenskaper och dygder, väckt den största afsaknad.”

Så varmt om hjertat det kännes för en att skiljas från Sandels under intrycket af dessa minnesord, dem en stor man egnar åt en utmärkt vapenbroders minne, så pinsamt är obehaget af den isande köld, hvarmed Duncckers närmaste chef omnämner dennes fall. I den sanningslösa rapporten af d. 6 Juli, hvari Edelstam officielt lemna uppgifter om förhållanden, hvilka omöjligen kunde ännu då vara för honom eller någon annan bekanta, uppgifter, som sedermera visade sig vara idel hugkott, åtminstone så vidt de angingo den andra bataljonen, heter det helt torrt: „Brigadens förlust under denna affaire är följande: af Savolaks andra Fält-Bat., dödsdjutne Öfv.-Lieut. och Ridd. Dunkert, som commenderade arriergardet, samt 18 jägare.” Att adjutanten af Bjerkén skrifver på det sättet om en man, som nyss förut snäst ungherren, ehuru denne var stadd i utöfningen af sin maktpåliggande tjenst, det kan begripas. Men af Edelstam, ehuru färskt hans adeliga stamträd ännu var, kunde man dock vänta, att han redan skulle hunnit något bättre inlära första principen af all ridderlighet, hvilken säger: *noblesse oblige*. Att ej låta en tapper stridsbroders utgjutna blod uppväga dess fel, då han icke behörigen vördat förmanskapets myndighet, som surmulet stirrar på de öppna såren, det förråder en trånghet i sinnet, hvilken man ej utan beklämning kan upptäcka hos Fahlander. Sjelfva den strånghet, hvarmed Burman plägar eftersöka hvad, som med eller utan skäl kan anmärkas mot sättet, hvarpå Duncker tillryggalade sin krigarbana, veknar ju synbarligen vid dennes tidigt öppnade graf, och han gifver sålunda luft åt sina känslor: „Men Duncker var ej mer. Efter alla de affairer och

skärmytslingar, han såväl under det förra som detta Finska krig med bravour och distinction bivistat, slutade han här sin ärofulla bana, jemte flere af dess tappre jägare, som följt vid dess sida under hela campagnen.” Men Fahlander erinrar sig om den fallne ingenting annat än hans namn. Det är hårdt; — hårdare ändock för honom själf än för Dunckers minne. — En vacker kontrast mot denna kärfhet visar sig äfven i grefve Gyldestolpes humana ton, hvori han anställer en jämförelse emellan de svenska och finska trupperna, som i denna strid för sista gången kämpade sida vid sida under dessa fanor, dem de under ett halft årtusende gemensamt följt i lust och i nöd. Jag kan ej neka mig nöjet att ur grefvens vackert skrifna rapport låna några ord. „Retraiten verkställdes i den ordning Bataillonerne voro formerade emot ån, och med den contenance och den ordentlighet, som ej kan öka de truppers beröm, som under ett så långvarigt krig öfvervarit så många segrar, men bevisar den lust hvaraf mera ovane och för första gången i elden varande troppar brinna att få plocka några blad af de lagrar de förra så ymnigt skördat.”

Huru djup den sensation var, Dunckers öde framkallade äfven hos fienden, skönjes bland annat af följande berättelse, som Aminoff upptecknat. Tidigt om morgonen d. 6 Juli uppväcktes denne, som hade inslumrat vid stranden af Öre-elf, öfver hvilken Sandels gått tillbaka, genom trumpet-ljud. De tillkännagåfvo ankomsten af en parlamentär. Denne, en rysk officer, mötte Aminoff endast med orden: „Duncker ist todt;” sedan tillade han liksom för att trösta sin finske vederdeloman: „aber unser Aerekoff ist auch todt.” Aerekoff var en modig man, som i striden hade anfört kosackerne. Och vid hans sida hvilat Duncker på det neutrala området af Umeå stads kyrkogård. — Det omnämndes redan tidigare, att Sandels af fienden begärde, att Dunckers lik skulle till hans landsmän öfverlemnas. Det för den stupade ej mindre än för den ryska befälhafvaren ärofulla svar, som gafs på Sandels’ anhållan, citerades likaledes. Tilläggas bör endast detta: Dunckers soldater greto bitterligen, när det sades dem, att de icke skulle få följa sin anförare till

hans sista hvilorum. Den ärebetygelse, som låg i sådana karlars tårar, var ingalunda den sämsta, hvarmed hans minne hedrades.

Så hedrande för Duncker än den ståtliga jordfästning blef, som honom beskärdes af ryssarne, hade desse likväl på ett vida vägnar anmärkningsvärdare sätt sört för hans heder genom det anfallet, hvilket gjorde begrafningen nödvändig. Det ser verkeligen ut, som hade hela striden vid Hörnefors enkom varit tillställd för att bereda Duncker tillfälle att genom sitt fall försäkra sig om ett odödligt rykte. Mellan de veckor af ostördt lugn, som föregingo, och den eviga frid, hvaråt den fornfinnska hären derefter hemföll, reser sig den fantastiska sommarnattsdrömmen vid Hörnefors lik en blodfärgad meteor på den eljest obrutna ytan af en färglös horisont. Och Dunckers personlighet är till den grad hufvudfiguren deri, att alla de öfriga medkämpande visa sig såsom mer eller mindre sekundära grupper blott: hans katastrof tager så i anspråk det högsta intresset, att sjelfva utgången af striden förekommer endast såsom *accessoire* till dess förherrligande. Ehuru utmärkt Duncker var både såsom människa och krigare, stod han dock på en alltför underordnad plats i den finska hären ännu vid sitt fall för att från en så föga upphöjd piedestal kunna fortfarande synas i historiens tempelgårdar genom kommande sekels skymning. Men sättet, hvarpå han gick under i spetsen för detta heroiska arrièregarde af finska jägare, hvilka allena stannat kvar på stridsplatsen, hvarifrån alla andra redan vikit undan, gifver åt Dunckers minne ett tillskott af poetisk-symbolisk glans, som kallar fram i ljuset äfven hans jemförelsevis undanskymda historiska betydelse. Och finska folket har dymedels vunnit en personifikation af sina bästa egenskaper, hvilken det evinnerligen bör älska och får hålla i vördnad. Och något bättre arf än ett sådant kan äfven den rikast begåfvade, på samhällets yppersta platser upplyftade individ ej lemna åt sitt fosterland. — För öfrigt skulle jag tro Dunckers betydelse för oss finnar vara denna: hans exempel manar oss nu och i all framtid att, i hvilken ställning än våra öden må kasta oss, aldrig förlora aktningen för oss sjelfva och ej se med

tillfredsställelse, att andra tänka alltför lågt om oss. Och Sverige borde af det mannamod och den gränslösa uppoffringskraft, hvarmed Duncker kämpade och gick under, erinras vänligen derom, att om än Finlands folk står till det svenska i en outplånlig skuld af tacksamhet, finnarne likväl ingen välgerning emottagit såsom slösinta, håglöse nådehjon, utan sökt ärligen afbetala sin skuld genom hufvudets arbete, hjertats högstämda känslor och sitt varmaste blod äfven i tider, då svenskarne någon gång ansågo sig kunna sparsammare förfara med sitt eget.

När Dunckers kvarlevande vapenbröder, som icke aktats förtjente att vara med under dagarna vid Säfvar och Ratan, der- efter tågade norrut, uppreste de åt sin fallne kamrat ett litet minnesmärke, hvaråt dock både männen, hvilka sålunda ärade hjeltens minne, och de känslor, som dervid lifvade dem, gåfvo det högsta värde. Vården, en kopparplåt, hade följande inskrift: *Här hvilat Öfverste-Lieutenanten vid Kongl. Savolaks Jägar-Regemente och Riddaren af Kongl. Maj:ts S. O. J. Z. Duncker, som dog för Fäderneslandet den 5 Julii 1809 uti dess 35 ålders år* *). Sedermera pryddes Dunckers sista hvilostad med ett annat monument genom försorgen af en nära anförvandt och vän, hvilken numera kommit till hvila på samma kyrkogård. Då den nya vården restes, borttogs den gamla, som öfverlemnades åt Dunckers enka. Ej ens i hennes vård var den dock på sin rätta plats; efter hennes bortgång är den det ännu mindre. Detta minnesmärke kan ej betraktas såsom familjeegendom. Det tillhör offentligheten och det rum, hvarest män, hvi-lkas vilja bör vara helig för oss alla, bestämt det att afvakta domedagens ankomst.

*) Vi begagna med nöje detta tillfälle att anhålla om ursäkt hos hr Montgomery för ett groft misstag, vi vid ett annat tillfälle begingo, icke respekterande behörigen den historiska kontinuiteten i afseende å vårdarne på Dunckers graf. Vi läto då en dylik anakronism komma oss till last, som så mången annan, den der inbillar sig, att tankar, känslor, saker, hvilka finnas till i dag, redan existerade för en menniskoålder sedan.

En af Dunckers krigskamrater, som ej kom i tillfälle att hedra hans minne genom delaktighet i uppresandet af detta åminnelsetecken, tog dock på annat sätt i sin vänskapsfulla vård heder af samma minne. Den ädle öfverste Joh. H. Furumark ombesörjde i egenskap af förmyndare för Dunckers son utredandet af den bortgångne vännens nog intrasslade affärer med ett nit, en ihärdighet, som ganska få använda ens på skötandet af sina egna; och han tröttnade derefter aldrig att med faderlig omtanke vårda sin pupills uppfostran och angelägenheter. Troiligen hufvudsakligast i anledning af Furumarks påminnelser erinrade sig sjelfve Carl XIII under tidernas lopp krigaren, som i den der krutbrända jägaruniformen fallit på Sveriges mark, lik en sköld på dens bröst, som deraf försvarats. 1811 den 6 Mars utfärdade denne konung ett reskript, medels hvilket 150 rdr B:co tillerkändes Dunckers enka såsom pension att årligen från extra utgiftsmedlen utbetalas. Derjemte erbjöds en frikadettsplats å Carlberg, hvilken Dunckers son finge begagna, när han skulle hinna till behörig ålder. Enkan, ehuru med tacksamhet emottagande anbudet, ansåg sig likväl icke kunna begagna detsamma.

Ett och fyratio år hade redan kommit och gått, då Dunckers maka på sjelfva hans dödsdag hamnade i den stad, som skänkt honom den sista hvilostaden. Der träffade hon personer af alla stånd och vilkor, som, ehuru de varit unga liksom hon sjelf i den tiden, då Duncker i samma nejder genom sitt lif och sin död ådragit sig deras uppmärksamhet, och de derefter hunnit både se och glömma så mycket annat, ännu mindes den vackre, på en gång så humane och allvarlige finske krigaren, liksom de i går hade skiljts från honom. Så snart deras tanke leddes på denne främling, den de för nära ett halft sekel sedan skådat några få gånger blott, brusto de ut i gråt, liksom hade de nyss förut i honom förlorat sin mest älskade anförvandt, sin lefnads bästa stöd. Det måste hafva legat en oemotståndlig, menskligt ädel tilldragningskraft i denna personlighet, hvilken kunde lemna efter sig ett så djupt och varaktigt intryck. Men någon del af denna hågkomstens orubbeliga styrka bör väl i alla fall till-

skrifvas svenska folkets mäktiga sympatier för mannens djerfva mod. En nobel yttring af dessa rent svenska sympatier framträdde under riksdagen 1851. Troligtvis med anledning af de erinringar om den fallne hjälten, som genom hans makas besök vid Umeå-grafven på nytt lifigare än förr blifvit väckta, påminte man sig, att Sverige kunde göra något mer än dittills skett, ej för att afbetala sin skuld till Duncker — ett uppfodradt lif gäldas ju ej med guld — men för att ära sig sjelf, då det hedrade hans minne. Samme man, hvilken genom krutröken d. 5 Juli 1809 hade burit fram till Duncker Sandels' befallning att tänka på sin räddning, visade sig i samma månad, men med något förändradt åratal, mer än andra nitisk att åt enkan bereda äfven från Sverige ett understöd, värdigt svenska folket. Regeringen, ehuru gerna villfarande detta projekt, ansåg sig, såsom dess plikt kräfde, böra förorda endast ett ringare anslag. Men när saken kom till riksens ständers behandling, fick det svenska hjeltelynet makten i församlingen och från alla håll ropades: „Dunckers enka kan ej få mindre än 500 B:co!“ samma summa, som beviljad den djerfve Thorilds enka tillät henne under sina sista dagar glömma bort den brist, hon under mer än fyra decennier hade lidit.

På Dunckers gravvård, säges det, dofta år för år vackra blommor, ständigt förnyade af varma händer. Jag har ej haft några blommor att erbjuda åt hans minne, utan endast kärlekens ord, som lyckligtvis derjemte varit sanningens. Ljuft vore det för mig, om denna teckning af Duncker och hans omgifning kunnat bidra till att leda fäderneslandets tankar på dessa lefvande relikter, som svälta ännu i dag, liksom de svulto för ett halft sekel tillbaka, medan de stridde för vårt lands försvar och dess ära; men numera utkämpa sin långvariga, aldrig afbrutna kamp mot behofven med alltmera brutna krafter och sjunkande hopp. Mätte Finland snart fatta ett allvarligt, manligt beslut, som ej stannar på halfva vägen vid känslor och talöfningar blott! Ädla folk, Du, som sjelf lidit och fördragit så mycket i alla tider, låt ej desse, hvilka i din nöds tyngsta dagar burit dina svåraste bördor, gå bort till sina fäder under ånger att hafva uppfodrat

sig för det otacksammaste folk, hvaraf jorden tynges. I dag är ännu tid att godtgöra om också en alltför ringa del af din försummelse. Redan i morgon har du än mindre tillfälle dertill. I öfvermorgon är det för sent ohjelpeligen, och du kvarstår med bördan af din obetalda hedersskuld inför historiens domstol, som har lika litet barmhertighet med dig, som du med dina veteraner från 1808 och 1809. O! den, som vore så lycklig att en enda gång få lägga dina församlade representanter det på hjertat, att de genom sin hjertlösa karghet förråda vårt lands ära, för hvilken desse kämpar stodo färdige att uppoffra sin sista blodsdroppe; då vore det omöjligt, att jag skulle tala för så döfva öron, som fallet väl blifver nu.

HUFVUDDRAGEN

AF

FINLANDS HISTORIE

INTILL 1863 ÅRS LANDTDAG.

Efterföljande afhandling trycktes 1863 i form af akademisk inbjudningsskrift till den högtidlighet, hvarvid den 23 September sagde år professoren i allmänna historien *Georg Zakarias Forsman* samt professoren i finska språket och literaturen *August Engelbrekt Ahlqvist* tillträdde sina embeten vid landets högskola. Rubriken på afhandlingen är tillagd af utgifvaren.

„För mig är världen annat ej än världen:

En skådeplats, der en och hvar har fått

Sin roll att spela; — och min roll är sorglig.”

Så svarar Shakespeares kunglige Köpman i Venedig den lefnadslustige Graziano, som förebrår sin vän att „lägga världen allt för tungt på hjertat.” Ifall vårt lands historia ville med några få ord teckna hufvuddragen af hela sitt väsende, behöfde hon blott låna den melankoliske köpmannens sist anförda ord: *och min är sorglig*, för att återgifva en bild, hvilken mer eller mindre bestämdt, men nästan alltid ändock omisskännelig åter-speglat sig i allas uppfattning, som haft nog mod och kärlek att lefva i närmare umgänge med Finlands häfder, så fattiga som det sjelft. Äfven der dessa häfder, liksom hade de tröttnat vid sin egentliga bestämmeelse, undantagsvis förete några ljusare sidor, åstadkomma ej ens de spridda skymtarne af dager den glada verkan, som framkallas af glanspunkterna i andra nationers minnen, hvilka, om de också ej, följande Grazianos exempel, „spelt narren” i verldsskådespelet, uppburit, hvad som bättre var, med hjeltefröjd den dem beskärda rollen.

Men så sorglig ock finska folkets roll i historien ej blott vid första påseende, utan äfven vid närmare betraktande visar sig, kan likväl äfven den uppfattas från synpunkter, från hvilka man ser ett vänligare ljus falla deröfver. Också bland de öds-ligaste klippor af vår skärgård möter oss stundom i sommar-qvällen en syn, som ger oss en föreställning om öfvergångarna

af våra häfders dystraste partier till långt mildare. Bäggedera finnas representerade på en och samma gång, men förmedlade och därför i vacker försoning. Den förstörade, i sin nedergång stadda solen håller sig ännu med sin yttersta öfre kant fast vid horisonten derborta bakom bergen i vester. Men uti den småningom till hvila gående böljan, nära vid stranden af den skogbeväxta holmen här midtemot, dallrar i rosig fågning återskenet af den försvinnande dagen, medan kolsvarta skuggor omfamna trädens stammar, utan att hafva hunnit upp ända till deras kronor. Det är med en underbar känsla både af vemod och försoning man under sådana qvällar söker tyda något blad af fäderneslandets häfder.

Men man behöfver ej vaka alltför länge, innan vemodet flyr hän i spåren af de undan jagade skuggorna. Just i samma nejd, der dessa stego allt högre, ju mera dagen sjönk, uppstiger omotståndligt gryningen till en ny dag. Som rosor ur sina knoppar bryter sig den ena ljusstrimman efter den andra ur töcknen. Och de bindas tillsamman af nya, allt mera vidgade strimmor. Och på dem svingar sig morgonen opp, och på dess axlar skall dagen innan kort lyftas öfver land och vatten.

Är det väl tillåtet att äfven i detta dagalstrande fenomen se en liknelse af företeelserna, som arbeta sig opp genom Finlands historie? Jag vågar jakande besvara frågan, utan att befara att göra mig skyldig till en motsägelse mot läran om samma histories i allmänhet sorgliga lynne. Men medgifvas måste ändock, att sommarens så snabbt dagfödande gryning ej i detta fall erbjuder den sannaste bilden. Höstens, vinterns senfärdighet äfven i detta hänseende står, ty värr, i närmare förvandtskap med gryningsarbetet i Finlands öden. Nekas får och bör ej ändock heller, att liknelsens ideala öfverdrift förlikar sig allt mer och mer med verklighetens sanning, ju längre tiden hunnit skrida framåt till den ljusare dag, som nu håller på att gry, väl ej på naturens, men på finska folkets horisont.

Äfven den närmaste anledningen till nedskrifvandet af dessa rader vänder i dag sinnet bort från högskolans, liksom hela fäderneslandets dermed så nära sammanhängande sorgligare

skiften. Ty denna anledning ligger ju i det exempellösa faktum, att en enda fakultet — ett af de fragmenter, i hvilka den forna filosofiska sönderbrutits — inom några få månader erhållit förstärkning genom icke mindre än fyra finske mäns uppflyttning på lediga lärostolar inom densamma. Och glädjen deröfver är desto mera oblandad, som dessa toma platser denna gång icke, såsom annars måste vara vanligt, stått obesatta i följd af sorgväckande förluster. Trenne deras förre innehafvare blefvo efter redligt och väl fullbordade värf, förflyttade ej till grafvens maktlösa hvila, men till frihetens, till detta *otium sapientis*, hvar under de sakna hvarken tillfälle eller kraft att än vidare verka i vetenskapens tjänst och oafbrutet lägga i dagen sitt aldrig svalnande intresse för vårt land. Den fjerde lärostolen, hvilken nu för första gången blifvit uppställd inom universitetets salar, framkallar genom de omständigheter, hvilka beredt plats deråt, genom erkännandet af det krafs giltighet, som i och med densamma vunnit laga kraft, i mer än vanlig grad förtröstan på Finlands framtid äfvensom glädje — fastän dess bestämmelse ändock åligger demonstrerandet af, huru sorglig den roll varit, som Finlands historie spelat. Till alla dessa momenter, som mana till glädje, kommer äfven det icke minst viktiga, att samtelige desse fyra nyss utnämnde professorer äro män, hvilka ej blott varmt nitälskat för finsk historie och litteratur, utan äfven deråt redan skänkt många frukter af icke vanligt värde, bebådande kommande skördar, som åtminstone till en del kanske hålla ännu mer, än dessa gifvit och lofvat.

Hvad vi i alla fall redan bestämdt veta, är det, att den finska historien numera fått sig anvisad en sjelfständigare ställning, ej blott så vidt det angår hennes oberoende af den *allmänna*. Hon har derjemte frigjorts från vådan och vanskligheten, som onekligt ännu vidlådde henne till en början äfven, sedan hon upphöjts till officiellt påbjudet särskildt läroämne vid universitetet. Det var ju ej det orubbliga objektiva skälet, att finska folkets historie behöfde och aktades värdig att vid landets högskola ega sin egen målsman, som då hade föranledt utnämningen. Motiverna voro subjektiva, individuela. Och tid

efter annan inträffade kriser, som tycktes bebåda, att samma motiver kunde i smal vändning förslå till att undanrycka den prekära ställning, hvaraf våra häfders talan skulle uppbäras. Anledningen till dylika farhågor är nu, låtom oss hoppas det, förbi för alla tider. Lärostolens i finska historien bestånd och trygghet för framtiden skola ej bero af tillfälliga, vexlingar underkastade omständigheter. Sjelfva den ställning, som länge ej egde någon plats att åt en sådan lärostol upplåta och äfven, sedan denna omsider var funnen, icke gaf full säkerhet åt dess tillvaro, har numera endast betydelsen att fylla ett tomt rum i förrådskammaren, hvori materialet till vårt lands kulturhistorie förvaras åt kommande forskare.

Och hvad är väl i det hela taget allt, hvad vi kalla finska folkets häfder annat än en med mer eller mindre möda hopletad samling af materialier till ett nybygge, som först af kommande tider väntar sin fullbordan? Ett eller annat uthus befinnes väl redan vara uppfördt; man har använt mycken flit på undanrödjandet af de gröfsta hinder, som göra marken alltför oländig; äfven grundvalen för den blifvande hufvudbyggnaden har småningom blifvit lagd med sådan omsorg, att till och med murarna af ett palats kunde hafva ett säkert fotfäste deri. Men hvem kan beräkna den tid, som ännu skall åtgå, innan finska historien sett den boning fullbordas, der hon, åtminstone tills vidare, kan finna ett sig värdigt tak för sitt redan i sekel hemlösa hufvud? Måhända är den stora lyckan och äran förunnad den ene af de senast utnämnde historiarum professorerne att faktiskt besvara vår till framtiden adresserade fråga. Fordringarna ställda på ett sådant verk växa obestridligt allt högre, ju längre det lider på tiden. Ifrån begynnelsen var det icke så. Det är upplysande och karakteristiskt för detta förhållande, att den man, hvilken vördas såsom „finska historiens fader“, ej bland sina talrika arbeten efterlemnade ett enda, som efter den måttstock, hvarmed ett historiskt konstverk nu för tiden mätes, på aflägsnaste vis skulle kunna göra anspråk på en sådan värdering.

Men så bristfällig och ofärdig finska historien må vara, är hon ändock oändligen kär och dyrbar för det finska folket, så-

som den enda räddarinnan af dess minnen, hvilka med det sjelft delat samma vådor: faran att spårlöst tillintetgöras. Andra nationer, c) belåtna med de outtömliga källorna af i skrift upptecknade hågkomster, kalla till hjälp sina i hjertesånger, i monumenter, ja, i sjelfva grafvarna från tillintetgörelse bevarade minnen. Men hvart skola vi vända oss för att fylla våra häfders brister? Flärden att bygga för evigheten hade föga frestelse för menniskor, som sällan voro säkra om morgondagen och hvilka, liksom förfärade öfver sina egna händers verk, helst gånge jättarne skulden för dessa. Runorna röja ett så gränslöst förakt för allt, som med mått, mål och vigt har gemenskap, att man ur tusen sånger knappt nog kan hemta tillräcklig ledning att åskådliggöra en enda punkt, hvarpå våra förfäder under sina otaliga strider blödde. Och grafvarna hafva ända hittills varit ännu stummare i afseende på historiska upplysningar, än deras invånare fordom voro i lifvet, när det gällde att klaga öfver lidna missöden.

En finsk historie finnes i alla fall obestriddligen till i verlden, och dess födelse daterar sig lika litet från den 17 (5) Sept. 1809, som det Gustafvianska tidehvarfvets dödsstund inföll för omkring ett fjerdedels sekel tillbaka på Rautakylä gård, ehuru man något paradoxalt roat sig med att påstå bådadera. Skulle någon ännu tillåta sig tvifvel derom, huruvida det finska folkets sjelfmedvetna lif och således äfven dess historie uppnått en högre ålder, än nyss uppgifna datum låter förstå, torde professor Z. Topelius visst icke försumma tillfället att *ex officio* beifra och vederlägga en så obefogad och vilseledande skepticism.

Det är ingalunda för att gå honom i förväg, jag önskar begagna den sig erbjudande anledningen till att på efterföljande blad fästa några tankar angående samma ämne: tankar, som under långvarig betraktelse så fastbundit sig vid min öfvertygelse, att svåriligen någonting numera skall förmå rubba dem derur, så vidt det gäller hufvudfrågor. En tidpunkt, då finska historien erhållit rättighet att i högskolans lärostolar gå på egen hand sin egen väg, beledsagad endast af de folks historie, med hvil-

kas vårt öde allra närmast varit sammanflätadt, är väl mer än någon annan egnad att vända blicken tillbaka på de skiften — inre och yttre — af hvilka vårt tänkesätt och samhällsskick nu framstå såsom resultater. Det är således en nog långt utsträckt tankens telegrafråd, vår betraktelse har att genomlöpa under endast några få ögonblick för att hinna fram till sitt mål, som är nuvarande stund. Ett längre uppehåll kan alltså endast vid hufvudstationerna komma i fråga. Man vänte ej af oss, att vi skola uppbygga teorier uppå ihåliga möjligheters och ännu ihåligare önskningsars lösa sand eller vattenhvirflar. Vi hafva på sin höjd att erbjuda en och annan idé, aldrig konstruerad på fri hand för hennes egen förträfflighets skull, utan uppvuxen endast på faktisk, af verkligheten underlagd grund. Äfven med den drastiska liflighet, som nu för tiden förvandlar hvarje diskussion om olika åsichter till en hetsig duell med mer eller mindre uddhvasa vapen, begagnade af antagonisterna att gå hvarandra på lifvet, kan jag icke heller uppvakta. Tvärtom är mitt syftemål vid detta tillfälle att, så vidt sådant för ett ännu klappande människohjerta är möjligt, förflytta hela min åskådning och framställning så der ungefär ett sekel framom de stunder, hvilka nu råda öfver oss. Då personer och saker betraktas i fogelperspektiv från ett sådant afstånd, borde det ju blifva lättare att med lugn och oväld gifva åt allt och alla den plats och de relativa dimensioner, dem rättmätigt tillkomma. Men då jag förklarar min allvarliga afsigt vara att låta allom lika rättvisa vederfaras, ligger redan deri det förbehållet, att jag omöjligen kan tillerkänna alla meningar och deras respektiva bärare fullt samma ofelbarhet. Protester och reservationer, förfäktande motsatta förmenanden, äro således alldeles i sin ordning och desto intressantare, som de böra ställas till den laga opinionsnämnd, hvilken vid gränsen af närmaste hundra år härefter sliter dylika tvister. Men äfven i värsta fall: om de här nedan framställda betraktelserna öfver åtskilliga viktiga momenter i finska folkets historie skulle anses förtjenta af att *tigas till döds* — enligt ett i detta land under senare årens förlopp uppställt märkvärdigt exempel — vore dock skadan mer än vanligt mått-

lig, då den slutliga decisionen i frågorna ändock kommer att låta så länge vänta på sig.

I alla tider hafva funnits och ännu i dag finnas tvänne slags folk med alldeles olika lynnen inom sig och bestämmelser i den yttre världen. Den ena sorten är utåt vänd, expansiv, gjord att kufva och beherrska andra. *Ôte-toi de là que je m'y mette!* tyckes inristadt på deras svärds klinga; och alla öfriga folk och land, som råka ligga i de framträngandes stråt, råta sig, sedan de gjort mer eller mindre eftertryckliga invändningar emot devisens allmängiltighet, åtminstone tills vidare efter dess handgripliga mening. Och i känslan af sin öfversvallande lifskraft taga de eröfrande, herrskande folken stundom åt sig ännu ett annat stormodigt valspråk. *Aide toi-même, et Dieu t'aidera!* lyder detta. Finnarnes aflägsna anförvandter, turkarne, hafva fordom varit, de fem s. k. europeiska stormakterna äro ännu lefvande bevis på sådana folkslags tillvaro och humör.

Motsatser till dessa företrädesvis för handling skapade nationer, framskymta i historien de andra folken, hvilkas mest i ögonen fallande lott i tiden och rummet tyckes vara den, att tjena såsom underlag, fyllnad och experimentalfalt för de väldigares lavinlika förstöringskraft och agglomerationsdrift. I stället för den herrskarelust, hvilken lika rastlöst som omotståndligt drifver eröfrarene framåt, är det sjelfbevarelse-instinkten, hvaraf de passiva folkens mått och steg ledas. Äfven när de någon gång tyckas gå anfallsvis till väga, är det ändock i grunden endast sin menskliga rättighet att existera på jorden, de vilja bevara eller återeröfra. Om de starke tro och känna sig af Guds nåde hafva fått sitt herravälde, lefva de andra fortfarande liksom på Guds nåde. Men huru mycket de än må af yttre makter bero, kunna de likväl ytterst bero, mera än de ens sjelfva alltid besinna, endast af sig. Äfven dem är det tillåtet att upptaga det ofvanför citerade stolta valspråket, ehuru med

en mindre braskande ordvändning. Det skulle då heta ungefär så: Nog hjälper dig Gud; sök endast att äfven hjälpa dig sjelfvan.

Gifves det ett folk i verlden, som i allo kan taga åt sig de här senast framhållna kännetecknen, så är det väl „det folk, vi kalla „årt.”

Almqvist nedskref en gång „några drag” om „chartans behag.” För oss finnar erbjuder vår karta utom flera andra slag af behag äfven det, att vi på den klarligen se, huru litet det hade behöfts till, för att den stora galejan Finland, i stället för att gifva oss en strand vid lifvets haf, sjelf skulle lidit skeppsbrott, spårlöst försjunkande i hafsens djup, ifall ej spåren röjts i de skeppsbrott, den tid efter annan förorsakat jemförelsevis mindre seglare. Så rundligen hafva böljorna från djupet och alla kanter trängt in i skrofvat, att man knappt begriper, huru det ändå kunnat hålla sig oppe. Ensamt i Enareträsk har Ishafvet efter sig lemnat ett filialhaf af så kolossala dimensioner, att månget land i Europa skulle få nästan mera vatten öfver hufvudet, än det beqvämt kunde tåla vid, ifall vi deråt afstode denna droppe af vårt öfverflöd. Och mer än *en* tysk furste kunde med hela sin stat finna en säker tillflyktsort i någon vik af Saima — ifall folkböljorna derhemma begynte svalla öfver för häftigt.

Att det tillbakaträngda hafvet på långt när ännu icke försonat sig med sitt nederlag, röjer sig ej allenast medels så uppenbart våldsamma utbrott af harm som Höytiäinens för några år sedan. Än vådligare äro de försåtliga angrepp mot frukterna af odlarens flit, det årligen låter företagas från sina afskurna utposter, kärren och morasen. Att naturen ingen barmhertighet känner med ett folk, hvars enda eröfringsförsök gått ut på att kufva hennes vilda motspänstighet, är — naturligt. Och lika naturligt är det, ty värr, också, att fiendtliga människoskaror ej känt samvetsqual, då de satte sten på den bördan, som nog skulle varit tillräckligt tung äfven en sådan påspädning förutan. Det ligger väl någon öfverdrift i den vanliga meningen, att intet folk i verlden varit utsatt för så skoningslös förhärjning som

vårt. Äfven månet annat folk har blifvit hemsökt af förstöring ända till tillintetgörelse. Men tager man i beräkning utrotelsefejdnas långvarighet och framförallt, huru öfverflödigt det ändock var, att människohänder vildsint utsträcktes till att stjelpa omkull dem, hvilka hade så oändligt svårt att stå upprätt, äfven om de varit fredade för slika påstötningar, tyckes det egoistiska skrytet med företrädet af vår tidigare histories martyrologi ej sakna allt skäl. Den fordom i Finlands ödemarker utkämpade striden liknade ofta nog isbjörnarnes kamp på ett lösryckt stycke i deras ödsliga haf. Men den djupa skilnaden ligger i den för-ras genom seklen fastsatta utsträckning. Och oaktadt alla dessa mannamördande svårigheter, förorsakade både af natur och människor, tager sig finska folket friheten att vara vid friskt lif ännu i dag och tyckes allraminst nu vara vid lynne att dermed i brådkast upphöra. Det lefver, oaktadt så många grenar af samma stam, hvilka fordomdags sträckte sig vidt och bredt öfver en rikare jord, längesedan spårlöst försjunkit under jorden eller bortsopats af tidehvarfvens stormar. Det lefver ej blott ett lekamligt lif, utan med bildningens, frihetskänslans, hoppets högre lifskraft. Och detta folks fattiga, frostbitna fädernesland tyckes det ej mer en vid polarcirkelns köld och midnattsmörker fjättrad straffkoloni, utan snarare ett enkom för dess räkning ur hafvet uppståndet Delos, „der sång och trohet” skulle bygga, hvilket det fått, liksom den Helleniska sångarguden sin vackra ö, till ersättning, sedan andra tagit i besittning allå tidigare fullfärdiga länder. En sådan utveckling till mensklighet, utgången ur förhållanden, hvilka i sitt sköte buro så mången hotelse med förstöring och så få löften om räddning derur, har knappt nog något motstycke i historien. Det hade därför ej varit underligt, om våra lärde förfäder, då de begynte grubbla öfver sannolikheten, att i Finska folket fortlefde en väderdrifven gren af Israels stam, skulle hemtat ett hufvudargument för sin bevisning ur den speciela omvårdnad, hvarmed vår Herre bevarat de hit förrrade barnen för Faraos öde i Röda hafvet.

Man säger, att den enda period af fullkomlig sjelfständighet, det finska folket någonsin haft, var den tid, då det ännu

ingen historie egde. Det står hvar och en fritt att drömma sig den tiden så skön, man behagar. Det är åtminstone icke vetandet, som straffar drömmen för lögn. Men ett vådligt tecken på ett meniskt samhällsskicks förträfflighet är det i alla fall, om historien ingen anledning finner att derom taga och gifva känedom. Bäfverns fristat delar med detta samma lycka och brist. Sin grundliga oförmåga att uppträda såsom eröfrande, statsbildande ådagalade i alla fall finnarne redan då. Åtskilliga nära beslägtade stammar sletos med hvarandra idkeligen. Men kampens mål var ej herravälde, utan tillfredsställandet af hämnd och roflystnad. Ej ens när en gemensam fiende hotade, förmådde nöden drifva dessa släktingar och grannar till gemensamt försvär. Man såg dem oftast uppbjuda all sin vilda kraft för att, i förbund med den främmande angriparen, medelbart förbereda sin egen undergång. Hade de fått råda sig sjelfva allt fortfarande, skulle de möjligen lyckats tillintetgöra hvarandra; men föga anledning förefinnes till den förmodan, att de under tidernas lopp förmått bilda ett enigt finskt folk. Man måste således nästan taga för afgjort, att det, som för alla andra folkstammar betraktas såsom höjden af all olycka, ändock för våra förfäder var det bästa, som ske kunde. Det ser verkligen ut, såsom hade finnarne räddats från tillintetgörrelse genom förlusten af sin sjelfständighet. Den frihet, de dittills åtnjutit att förderfva både sig och andra, hade likväl för dem ett så stort värde, att de i hundrafemtio år med förtviffladt mod kämpade för dess bibehållande: ett mod och en tiderymd, som för folk, skapade att herrska, skulle varit mer än tillräckliga att eröfra herraväldet öfver Norden. Men finnarne rådde på lika lång tid knappt ens med att få bugt på sina stackars släktingar, Lapparne, hvilka hade skjutit sig in i hjertat af deras blifvande land såsom en pil. Denna oförmåga hos ett folk att spela herrar, så rikt utrustadt med den frie mannens första dygd: mannamodet och så herrligt begåfvadt med intellektuella krafter, som Kalevala klarligen det bevisar, är en psykologisk motsägelse af så sällsam art, att den i en dikt skulle förekomma såsom „en vågad osan-

nolikhet", ehuru historien, ty värr, ej lemnar oss den ringaste utväg att undslippa dess sanning.

Men äfven om måttet af våra förfäders politiska instinkt varit vida vägnar större och deras bistra agg mot hvarandra mycket mindre frätande, skulle likväl finnarne svårligen undgått det öde, som, alltsedan man kan tala om deras historie, så tryckt stämpeln derpå, att det tyckes för henne lika oundvikligt som döden för allt det, hvilket födes. Och mäktige verkställare af detta ödes beslut erbjödo sig från tvänne alldeles motsatta håll: från Öster och från Vester. Att detta öde likväl ej var hedniskt blindt och likgiltigt för finska folkets framtida väl, utan klarsynt och menniskovänligt såsom de kristnes *Försyn* det är, inser numera äfven det skummaste öga tydligare, än sjelfva Wäinämöiens siareblick för sjuhundra år sedan skulle det förmått. Om finnarne i dag uti kultur, humanitet, vetenskap skulle stå ungefär på samma trappsteg med sina stamförvandter syrjäner, mordviner, woguler o. s. v. eller befinna sig inom området af europeisk civilisation, det berodde utan tvifvel på valet af de händer, som skulle verkställa domen, då tiden var kommen, att de finska stammarne äfven i detta land måste förlora sin vilda frihet. Till Finlands eviga lycka utföll valet, som af historiens genius träffades, helt annorlunda, än det efter menskligt sätt att förutse händelsernas gång tycktes böra för sig gå.

Det var ej från Östern, den öfver Finlands framtida bestämmelse afgörande eröfringen inbröt ännu då. Och likväl läto så många anledningar befara just denna utgångspunkt för katastrofen. Sekelgamla fredliga förbindelser med nära boende finska stammar och lika länge fortsatta härjningståg långt inom gränserna af vårt land, hvilka efter sig lemnat spår, omöjliga att utplåna, hade här brutit lätt återfunna stigar äfven för företag, hvilkas mål ej mera skulle varit öfvergående plundringar, utan en permanent undertryckande besittning. De finska tschuderne hade gemensamt med sine slavänska bundsförvandter inkallat Warägenernes hjerteslägte för att ordna den stat, deras egen insigt och förmåga ej räckte till att uppbygga. Och om än dessa sjökenunga-ättlingar af den nya lokal, hvarpå de egde att ströfva

omkring, förbyttes till flodkungar, som på sina stora strömmar helst läto föra sig nedåt mot Södern, tyckes det dock för dem varit vida lättare än för deras på andra sidan Bottenviken kvarblefne stamförvandter att vid läglig tid utvälja äfven de hitom Ladoga boende stammarne till föremål för samma statsordnande operationer, med hvilka de till en början uppbyggt tschuderne o. s. v. Och mer än sannolikt är, att dessa experimenter ej heller skulle uteblifvit, ifall icke den store Wladimir med samma hjeltehand, hvarmed han sammanknutit sitt fruktansvärda rike, hade åter brutit det i stycken. Tanken på denna möjlighet föder utaf sig en hel hop andra, hvilka framskymta såsom ovilkorliga slutföljder af den uppställda premissen. Men man går helst undan ur vägen för hela detta följe, och man kan göra det destomera saklöst, som detsamma stannar, utan gripbar gestalt, bortom historiens sferer. Med bäfvan skyggar likväl ett finskt hjerta tillbaka för blotta föreställningen om alla de frukter, den på en gång förruttnade och förstelnade byzantiska bildningen, förmedlad af det kärnfriska mongoliska barbariet, med tiden skulle haft att erbjuda åt det folk, som var ämnadt att en gång styras af den store Gustaf Adolf och Gustaf III.

Man vet ej, att någon bland de inom Finlands nuvarande gebiet huserande stammarne skulle följt deras fränders, tschudernes uppbyggliga exempel, anhållande, att Uppsvearnes konung och drottar benäget måtte taga ordnandet af deras mycket intrasslade affärer om händer. Märkvärdigt nog, har historien ej någonting att berätta ens derom, att vissa individer af den ena eller andra stammen skulle lupit med klagomål till svear och göter öfver åtskilligt, som de funno misshagligt hos sina egna landsmän eller hos ryssarne. Det rika anlaget till dylika expektorationer, som sedermera under tidernas lopp så luxurierande utvecklat sig bland oss, måste således ännu på den tiden varit slutet djupt i sin knopp. Icke heller var det af nöden att söka väcka sympatier hos desse gynnare genom ofta upprepad framställning af den här rådande eländigheten. Att vi här borta ännu omhvärfdes af samma hedendomens mörker, hvilket allt intill senaste tider hade egt sitt väldigaste hägn i Upsala tem-

pel, var mer än tillräcklig anledning för de omsider till dop och kristendom befordrade att hysa medlidande med oss. Och äfven då, liksom vid otaliga andra tillfällen både förr och senare, uppenbarade sig den omätliga skilnaden mellan ett folk, uppammadt af sin natur till att eröfra och skrifva lagar med svärdet för andra, och ett annat, bestämt att gifva vika eller duka under för det handlingskraftigarens vilja. Det tillstånd, hvori Sverige på den tiden befann sig och redan länge hade sig befunnit, tycktes snarare förete alla symptomer af ett till egen upplösning ramlande samhälle än af ett rike, som bör vara betänkt uppå att kasta ut sitt lands gränser in i hjertat af ett annat, eller till och med bortom dettas landamären. Kungamord, lömska eller begångna för öppen dag, följa så tätt på hvarandra, att äfven de blodigaste blad af Österlandets tidböcker ej erbjuda utrymme för rikhaltigare anteckningar af det slaget. Antagonismen mellan skilda stammar och släkter gifver i vildhet och blodtörst alls icke efter den, som så förfärligt åskådligt af Kalevala skildras. Och dertill kommer ännu den brinnande hetsighet, som tändes i menniskornas sinnen af de olika offerlågor, hvilka uppstiga å ena sidan från altaren i de gamla hednatempelen och å den andra från det allra heligaste i den nya kristna kyrkan. Det är under en sådan situation konung Erik, hvars helighet syntes mången bland hans samtida vida mer problematisk än för efterverlden, anser rätta stunden vara inne att göra våra förfäder delaktige af det ljus och den samhällsordning, hvaraf hans eget rike var i åtnjutande. Redan i denne konungs öga begynte tändas „denna gränslösa blick öfver verlden”, som Geijer med rättmätig beundran varseblifver hos en bland Eriks efterträdare på Sveriges thron: en blick, som sedermera allra klarast upplågade ur den hjeltes stora själ, hvilken ärfde äran och vådan att leda till godt slut dennes — sin faders — heroiska vågstycken.

Att angriparene, som gingo till väga med den af inga tvivel brutna känslan, att de utgjorde en af Gud själf utkorad exekutions-armé, skulle med djerfvaste mod utföra sitt värf, är lätt att inse. Svårare deremot, åtminstone vid första påseende,

är det att fatta, hvarför finnarne, för hvilka svenskarnes heliga skäl att dem underkufva till en början ej kunde hafva den ringaste öfvertygande kraft, och som tvärtom egde att mot dessa sätta fullt lika bindande bevekelsegrunder, hemtade ur folkens oförgängliga rätt att värna allt, hvad för *dem* var *heligt*, med så ringa framgång mäktade spjerna emot den i form af korset utsträckta udden. De anfallandes skaror voro väl talrika; men med sanden i finnarnes haf och sjöar kunde deras antal icke mäta sig. Ett helt folk, härdadt och dödsföraktande, hade således ändock bort förmå öfvertyga eröfrarene derom, att dess land endast *under* sin yta egde rum för en varaktig stad åt de efter landvinning trängande.

Ja väl: *ett helt folk* skulle möjligen gått i land med en så praktisk bevisning. Men ett sådant finskt folk fanns i den tiden ännu icke till på jorden. Bland de många stora framtidsfrågor, till hvilkas lösning den svenska korsfarare-härens landstigning på våra kuster utgjorde första steget, var icke minst vigtig den, huruvida ett finskt folk lät forma sig af de för handen varande elementerna. Ur ett och ett halft århundrades strider framgick den frågan jakande besvarad. Men när det omsider var derhän kommet, stred det enigt blifna finska folket ej mera emot, utan såsom *en* man för svenskarne. Och detta förhållande fortgick utan väsendtlig rubbning i mer än fem sekel. Historien har knappt nog något motstycke till en sådan trofasthet mellan tvänne i grunden så olika nationer att åberopa.

Hur kunde ur den kaotiska, för de våldsammaste omkastningar utsatta villervalla, som på den tiden rådde i och öfver Sverige, till andra folk utgå en sakernas ordning, sanktionerad genom så långvarigt bestånd? Hvi släcktes ej det ljus, eröfrarene mödosamt sökte upptända på en kust, der de ej sågo annat än natt, då det utsattes för alla dessa väderilar, som af harm och förtviflan ammadess? Att bonden Lallis dåd hvarken frambröt ur ett endast honom och hans „emäntä” specifikt utmärkande ondskefullt lynne eller hade sin blodiga grund blott i enskildta motiver, kan tagas temmeligen för afgjort, ehuru den segrande saken begrof äfven försvarsgrunderna för hans uppsåt i samma

ruiner, under hvilka hans och hans själafränders sak myllades ned. I allmänhet är det både i historiskt och psykologiskt hänseende stor skada, att man i brist på, vare sig poetiska eller prosaiska dokumenter, omöjligen numera är i stånd att göra sig en säkrare föreställning än den bekanta, afgjordt hätska och fördömande, sången gifver, om sättet, huru Lallis bragd uppfattades och bedömdes af det politiska och religiösa parti, hvars längst avancerade förpost han utan tvifvel var. Det är ju inom dylika partier, äfven de mest lammhjärtade sinnen genom inbördes friktion arbeta sig upp till en sjudande kokpunkt. Till sådana lynnen höra de finska i allmänhet just icke. Det vore därför högst lärorikt och intressant att närmare dechifrera de tecken, hvilka i Lallis, denne uppriktigaste representants af den finska förbittringen, hjerta tillkännagåfvo, hvad klockan var slagen. Ty värr hafva dessa ogudaktiga tecken gått samma väg som det heliga blodet, hvilket brände isen på Kjulo träsk. Ur detta martyrblod växte dock välsignelsen högre, än förbannelsen steg öfver helgonmördarens hufvud.

Ett bland de starkaste bevis på den fridstiftande tjušnjungmakten i religionen, som af S:t Henrik förkunnades, framgår ur den kraft, hvarmed hon snart åtminstone delvis nedbröt finnarnes motstånd. Denna omständighet må tagas i noggrannaste beräkning, innan man tillåter sig bryta stafven öfver våra förfäders förklamade ihärdighet att värna sin sjelfständighet. Det är mer än sannolikt, att den eröfringslystna hären utan hjälptruppen af alla helgon ej heller nu skulle förmått sänka sina besittningsbopålar djupare i den finska jorden, än fallet under tidigare ströftåg, utgångna både från samma håll och det motsatta, hade varit. Det var för den milda, fridsälla kristendomen våra förfäder snarare böjde sina styfva knän än för sina stolta fiender. Jag har vid ett annat tillfälle, långt före detta, sökt leda uppmärksamheten derpå, att den kristna religionen under ingen gestalt och form kunnat på finnarnes sinnen och fantasi göra ett så hastigt och ändock så djupt intryck, som då hon trädde fram till dem i katolicismens skrud. Visserligen kunde katolicismen här hvarken från begynnelsen eller derefter någonsin bjuda på den pomp

och ståt, som Mortimer i Schillers „Maria Stuart” med så glödande färger målar. Men för ett folk, hvars vidt sväfvande inbillningskraft med det ringaste tänkbara material i sina dikter förmått konstruera de rikaste verldar af prakt och herrlighet, var det den lättaste sak att förgylla den fattiga verkligheten, när dess fantasi strängar blifvit sympatetiskt anslagna. Af lätt begripliga skäl inträngde äfven här jemte den segrande protestantismen sedermera bruket att förkättra och fördöma katolicismen såsom det förderfligaste påhitt af Antikrists argan list och onda funder. Och det bruket fortfor derefter länge. Men äfven inom protestantismens eget område har dock småningom den insigt klarnat, att det var ur den katolska kyrkans allra heligaste, det blida ljus strålade, som framkallade under medeltiden det ena folket efter det andra ur barbariets midnattliga mörker. Att dessa strålar sökte fästa äfven vårt dunkla land vid Vesterlandets bildning, är en förtjenst, som blott rå okunnighet eller vild fanatism numera kan och vill förneka. Sitt första steg inom Europas gräns tog finska folkets ande under ledningen af sin första apostel, huru länge än dess fot redan dessförinnan må hafva trampat vår verldsdelns stoft.

Denne apostel hade väl utgått från det land, som redan före den tiden liksom allt framgent derefter, genom att fostra och utsända de mest offerberedde, på en gång af hjertats värma och den praktiska blickens klarhet utmärkte män, mer än något annat bidragit till att framflytta kristendomen mot verldens yttersta periferier. Men åtminstone medelbart är det ändock obestridligt ett svenskt verk, att Finland, i och med detsamma det öppnade plats åt katolicismen, byggde *en* väg, hvarpå europeisk civilisation kunde söka sig här fram. Fullkomligt odelad tillhör den äran svenskarne, att de, läggande i vårt land grunden till ett samhällsskick, hvilket kunde uppbära hvarje grad af utveckling, som kommande åldrars framskridande till högre bildning påkallade, på verldslig väg koloniserade Europa ibland oss med fullt samma framgång, som det samtidigt skedde medels kristendomen.

Denna sats låter sannolikt såsom en oförsvarlig motsägelse mot den tidigare framställningen af svenska statens anarkiska tillstånd under ifrågavarande tid. Motsägelsen ligger likväl ej i min uppfattning, utan helt och hållet i de kontraster, hvilka länge och väl med förunderlig sämja stodo tillsamman i det svenska samhället, å ena sidan på dess botten, å den andra på dess yta. Medan öfver denna yta i ohejdbar yra tumlade den ena förbrytelsen efter den andra emot allt, hvad personlig oantastlighet, eganderätt, regeringsmaktens helgd hette, qvarlåg på djupet orubbligen den personliga frihetens oantastbara rätt; hela folkets medvetande eller åtminstone känsla deraf, att ingen, hur högt han än må hafva stått, stod högre, än att lagen stod ännu ofvan om honom, och slutligen denna friska, fria luft, hvori den af menigheten sjelf valde lagmannen kunde inför offentlighetens jury framdraga hvarje dåd, äfven om det sökte skygd i de makt-egandes fördoldaste gömställen. Det är framför allt denna riktning i det svenska samhällsskicket åt öppen dag, som aflägsnar det så oändligt från den orientaliska atmosfären, hvilken städse älskat den mysteriösa natten såsom skådeplats alltid för despotsens rådslag och oftast för hans handling.

Också var det dessa oföränderliga, orubbliga, om jag så får uttrycka mig, *teoretiska* grundvalar för det svenska samhällets bestånd, som räddade finska folket undan den länge öfverhängande faran att tryckas ohjelpigt ned under tyngden af det sjelfsvåldiga godtycke, den roflystnad och nöd, som stundom rådde i och öfver hela vårt land, oftast öfver större eller mindre delar deraf. Det vore lika fåvitskt att förneka verkligheten af dessa praktiska motsatser mot den teoretiska legalitetens grundsatser, som att vilja anställa efterräkningar med det svenska väldet för afvikelserna från de principer, på hvilka det var grundadt. I sjelfva Sverige under högsta regeringsmaktens ögon, ej sällan af dennas egen hand utöfvades äfven efter eröfningen illbragder, som bistert svuro emot både gudomlig och menskelig rättvisas fordringar. Men lika omisskänneligt är, att samhällsordningen oafbrutet vill sträfva framåt genom att öfversätta teorin i praxis. *Frid* inom alla det borgerliga samhällets

kretsar, hvilka böra hvila på oantastlig grund, är den lösen, som öfverröstar sjelfva krigsropen, hvilka mot densamma inlägga protest. Förundra sig kan och bör ingen deröfver, att fredsljuden blifva allt mattare, ja längre afståndets radier aflägsna sig från herraväldets hufvudsäte. I Finlands vida ödemarker kunde mycket ega rum, hvaråt Sveriges sig småningom stadgande rättstillstånd ej mera behöfde gifva plats. Mången klagan öfver lidna oförrätter kunde här dö bort, utan att efter sig lemna något genljud, men som derborta skulle mötts ej blott af de maktegandes öppna öra, utan af en hand, hvilken förmådde afhjelpa orsakerna dertill. Sjelfva den store Gustaf Adolf, som dock visade, att han kunde rå både med konungar och kejsare, och allt ifrån sin första ungdom varit så mon om, att rätt skulle ske allom, lyckades i detta land ej mer än jemt att få makt med en sådan sjelffrådig och argsint småtyrann som hans frände Sten Lejonhufvud. De tallösa exemplen på otygladt öfvervåld, som *herrarne* både söder och öster om Finska viken tilläto sig mot sina underhafvande, stimulerade oafbrutet med förnyad frestelse denne vettvillings och hans junkerliga likars egna böjelser att göra godtycket gällande i stället för rätt och att låta sjelfrådighet inkräkta så mycket som möjligt af det område, der lagbunden ordning skulle herrska. Med grämelse har man äfven i våra dagar förnummit klagoropen öfver det ofog, som ej ens den finska lagens hägn förmått här och der förebygga på de s. k. „donationsgodsen” i Wiborgs län, dessa sorgliga anomalier i vårt rättstillstånd, hvilka ej torde behöfva numera länge vänta på den *reduktion*, en stegrad rättskänsla påbjuder. Men likvisst är det ganska säkert, att ett utbyte af tillståndet på besagde gods — äfven der det minst motsvarar vår tids åsichter angående den säkerhet, person och egendom böra åtnjuta — mot det försämrade naturtillstånd, hvari sådana magnater som herr Sten ville återförsänka alla, hvilka af dem berodde, blefve ett ännu ofördelaktigare byte, än Diomedes narrades att med Glaukos ingå. När man återkallar i minnet *det magnatvälde*, som i forna tider höll på att bli kroniskt i detta land, kan man ej utan en känsla af rolighet tänka på Geijers, äfven af sjelfve Hwasser

delade farhåga, att dylikt välde var redan hardt nära för handen till Finlands förderf. De några få praktexemplar, som för tjugufem år sedan förmådde injaga en sådan skräck också hos siare af högsta ordningen, voro dock lika oförargliga som maktlösa skuggor, jemförde med deras urbilder under de förgångna seklen, hvilka, stående på den bredaste basis af territorial besittning, med samma öfvermod reste sig opp mot sina furstar, som de trampade på sina underlydande. De äro sedermera vordne skuggor i ännu egentligare mening, än de voro det då. Och skulle någon nu få infallet att återupptaga den utslitna rollen, blifve det anakronistiska försöket föga nog med bäfvan återsedt. Man skulle tvärtom betrakta det med samma arglösa munterhet, hvarmed Molière på sin tid mötte originalerna till sin förträfflige: „*Le Bourgeois Gentilhomme*“.

En ibland de lyckligaste vändningar, Finlands öden tagit, är onekligen den, som befriat dess folk från vådan att, sedan det förlorat all sjelfständig betydelse, qvarstå representeradt endast af en aristokrati, hvilken, uppstigen på dess bekostnad, anser sig hafva stigit så högt, att den för afståndets skull ej mer känner igen det folk, den tillhör eller bortglömt dess tillvaro. — „Folket, det är vi“, säger i „Daniel Hjort“ förträffligt en af de ädlaste och bäste bärarene af aristokratins idé i detta land på en tid, då faran var som störst, att finska folket skulle gå förloradt i den meningens seger. Vår historie erbjuder kanske ej ett ämne för betraktelse af högre intresse än det, som visar, genom hvilka skickelser Finland, ifrån att vara på god väg att förbytas till nära nog ett enda frälsegods i en allsmäktigt herrskande adels hand, steg för steg ombildades till ett af de mest demokratiska samhällen i verlden, hvad besittningen af jordegendom beträffar. Jag anser mig därför böra under några ögonblick upptaga detta ämne till närmare betraktande. Likvisst kan här ej fråga bli om att följa den ofantliga spridningen af detaljer så i spåren, som en specielare undersökning skulle det erfordra. Blott de allra viktigaste vändpunkter, kring hvilka den antydda omkastningen hvälfver sig, kunna vid detta tillfälle påpekas.

Nyss anmärktes, att den osynliga makt, hvars banér af S:t Henrik uppbars, fullt lika mycket, om ej mer än de verldsliga vapnen gjorde Finland underdånigt svenskarne. Detsamma gäller i allmänhet ännu en längre tid bortåt om utöfningen af högsta makten i det underkufvade landet. Utan tvifvel hade den nitiske påfven Gregorius IX lika mycket skäl att beskärma sig öfver de obstinate tavastländingarnes vrängsinta invändningar emot den nya ritual, man ville påtruga dem, som desse trodde sig befogade att handgripligen visa sitt missnöje med de affall från den gamla gudaläran, till hvilka så mången bland deras stamförvandter låtit sig förleda. Men visst och säkert är det i alla fall, att, alltsedan Wäinämöinens strängaspel och visdomsord upphört att kufva de vilda sinnena, intet enda välde visat sig så tjenligt att leda finnarnes själar som det hierarkiska i den form, hvori det nu utöfvades. Det gifves väl knappt nog något folk i Europa, hvilket ifrån begynnelsen så villigt böjt sig för ordets makt som det finska. Det kan därför ej nekas, att Finlands fjerde biskops, Thomas' djerfva plan att göra Finland till en oberoende, hierarkiskt styrd stat, vittnade åtminstone om en intuition, som hade trängt in i djupet af den honom anförtrödda hjordens sinnesstämning. Hvad som deremot väcker synnerlig förvåning, är det, att klosterinstitutionen af våra förfäder med så ringa förkärlek omfattades. Medan i Sverige florerade *legio* af sorten, får man här knappt ihop ett halft dussin, deri inberäknadt det eländiga klostret på Kökar, utkastadt midt i vilda hafvet, likt ett sjöfogelbo på klippan. Om någonting bort kännas lockande för melankoliska lynnen, „bedragna på drömmen om lifvet”, var det väl dessa celler, erbjudande grafvens ostörda lugn och ro, ehuru ett par alnar ofvan jord. Sådana lynnen, tärande på sitt eget inre såsom på det tjenligaste näringsämne, hafva väl aldrig här saknats. Och lika förunderligt som det synes, att den lefnadsglada, talträngda, rörliga Södern ej tröttnat att ständigt lemna nya rekryter åt dessa kyrkans arrestantkompanier, tyckes det, att ej finnarne i oräknad mängd störtade till klosterportarna, medan de ännu gnisslade på sina gångjern. Skulle den tystlåtna cisterciens-

Anmälan.

Under den tidrymd af mer än fyra decennier *Fredr. Cygnaeus* såsom skriftställare, skald, lärare och vältalare verkade i vårt fädernesland, utvecklade han en efter våra förhållanden ovanligt stor literär produktivitet, hvars alster ligga spridda i en mängd olika böcker, broschyrer m. m. eller ock, ehuru till ett ringare antal, ännu befinna sig i manuskript bland den bortgångne författarens efterlemnade vittra qvarlåtenskap. En ordnad och så vidt möjligt är fullständig upplaga af *Fredr. Cygnaei* samlade arbeten måste dock anses komma att utgöra ett viktigt och värdefullt bidrag till Finlands nationalliteratur. Äfven för den nu bortgångne författaren af dessa verk var det i lifstiden en kär förhoppning, att hans arbeten en gång skulle i en sålunda samlad upplaga hembjudas den fosterländska allmänheten, och behedrade han i sådan afsigt upprepade gånger under sina sista lefnadsår samt ännu på dödsbädden undertecknade med uppdraget att redigera och utgifva en fullständig edition af hans samlade arbeten.

Ehuru nogsammt inseende vanskligheten af ett sådant företags ekonomiska sidor, hafva vi dock, öfvertygade om detsammas betydelse i literärt hänseende samt af vördnad för den bortgångne patriotens yttersta önskan, icke velat undandraga oss det ärofulla uppdraget samt skrida nu till dess förverkligande, i det vi härmedelst inbjuda den fosterländska allmänheten till en subskription på en fullständig upplaga af

FREDR. CYGNÆI SAMLADE ARBETEN.

Enligt vår utstakade plan kommer denna upplaga att, så vidt författarens efterlemnade skrifter möjliggöra sådant, *fullständigt* upptaga allt, hvad *Cygnaeus* på svenska språket producerat och som kan anses förtjent af att intaga en plats i hans samlade arbeten. Detta verk — till omfånget ett af de största literära arbeten, som i detta land sett dagen — kommer att omfatta trenne afdelningar: 1:o *Historiska arbeten*; 2:o *Litteraturhistoriska och Blandade arbeten* samt 3:o *Poetiska arbeten*, hvilka serier utgifvas vid sidan af hvarandra i häften af 5 ark samt i det format och den typografiska utstyrsel, som detta nu utkomna första häfte utvisar. Hvarje afdelning kommer att

omfatta ett olika antal band. Men hvarje bands sist utkommande häfte följa titelblad och innehållsförteckning för bandet. En utförlig lefnadsteckning af Fredr. Cygnaeus efterföljer slutbandet och kommer att prydas af den bortgångnes porträtt.

Vid det grannlaga värfvet att redigera Cygnaei arbeten skall bemödandet blifva att dervid förfara med tillbörlig pietet för författarens uttryckssätt och tankegång. De förändringar i skriftsättet, som i vissa fall befinnas vara absolut nödvändiga, skola verkställas med varsam hand. Den vexlande ortografin i Cygnaei under en lång tidrymd utgifna arbeten återföres till en nyare tids, utan att dock det modernaste skriftsättets alla bestämningar ansetts lämpliga att här iakttagas.

Utgifningen skall fortgå regelbundet, dock så att icke flera än omkring tio häften årligen lemna trycket, hvarför det icke bör blifva alltför betungande äfven för den mindre bemedlade att med sitt bibliotek införlifva detta arbete. Subskriptionspriset är beräknadt så lågt som möjligt eller till 1 mark 25 penni per häfte.

Samlingens omfång kan ännu icke med bestämdhet angifvas, men torde komma att kunna inrymmas i 40 à 50 häften.

Subskription, som är bindande för hela verket, emottages hos alla bokhandlare i landet.

Helsingfors i December 1881.

G. W. Edlund,

Förläggare

E. Nervander,

Redaktör

af

Fredr. Cygnaei Samlade Arbeten.

FREDR. CYGNÆUS.

SAMLADE ARBETEN.

HISTORISKA ARBETEN.

ANDRA BANDET.

5.

HELSINGFORS,
G. W. EDLUND'S FÖRLAG.
1883.

Pris: 1 *Sm.*

Nu utkomna delar af verket:
Historiska arbeten. I. 1—4 häft. II. 1—5 häft.
Literaturhistoriska och blandade arbeten. I. 1—2 häft.

HELSINGFORS,
Hufvudstadsbladets tryckeri,
1883.

orden ej varit inventerad annorstädes, hade den bort uppstå bland ett folk, som genom sin ovanliga förmåga att icke få ordet ur munnen kunnat väcka afund äfven hos de pytagoreer, som i den konsten bragte det längst.

Lika litet som klostren härstädes utmärkte sig genom sin talrikhet, gjorde de det genom egodelar, som de hade förstått förvärfva — om man undantager det unga klostret i Nådendal, hvilket sannolikt af kvinnlig blygsamhet ej ansåg sig böra öka mängden af sina öfriga dygder genom försakelsens. För öfrigt, när den tidens andlige klagade öfver mangel och brist, behöfva väl klagovisorna ej alltid tagas så alldeles strängt efter orden. Att skryta med besittningen af jordiskt gods skulle ju stridt mot den kristliga ödmjukheten. Jemförd med himmelens rikedom och herrlighet var ju dessutom det lilla verldsliga goda, hvarmed de troendes fröhet hade försörjt kyrkan och dess målsmän, en försvinnande obetydlighet. Att sjelfva besittningen af den jordiska mammon stundom endast åsyftade att erinra desse om alltings förgänglighet, bevisas klarligen genom det val af residens, som ej sällan förde Finlands öfverherde till det vackra Kjulo-holm. Hvar kunde väl påminnelsen derom, att ej ens biskops-mössan förmådde bevara hufvudet, som deraf betäcktes, för myrorna af lifvets vedervärdigheter, kraftigare uppstiga än just på stranden af det träsk, som svallade eller frös vid denna biskops-gårds stränder? Det gör en därför uppriktigt ondt, då man förnimmer, att sjelfve den store Magnus Tavast ej ens af ett dylikt *memento mori!* lät tillbakahålla sig från att processa med Polsu byamän om jordiska egodelar *).

Men om denne väldige prelat äfvensom mången annan af vida mindre betydelse tyckte, att kyrkan och andans män här voro inskränkte till ett alltför snävt jordiskt fotfäste, kommo sedermera tider och personer, hvilka för ingen del visade lust att godkänna denna materialistiska åsigt. Till denna klass af protestanter redan före protestantismens uppkomst hörde den

*) Jfr kanslirådet W. G. Lagus' „noter till Jesper Mattsson Krus' förteckning“, pag. 22.

ende bland våra landsmän, hvilken, genom att upphöjas på ett par throner och att åter vråkas ned derifrån, kom i tillfälle att grundligt och faktiskt lägga för öppen dag finnarnes olämplighet för regentvärfvet. Carl VIII anställde nämligen en räfst, hvilken till sina verkningar hotade att blifva lika ledsam för kyrkan som den var det till sin form. Ty denna förutsatte såsom gifvet, att kyrkan och dess män genom begagnande af olagliga medel åtkommit testamenten och mera dylikt, hvilka borde förklaras ogiltiga. Stormen gick väl ännu den gången öfver utan att särdeles nedböja någon annans hufvud än den profane rättarens af de fromma bedrägerierna eget. Men ett sekel hann ej derefter förgå, innan ovädret återkom med den oerhördaste våldsamhet och den verkan, att rätt och orätt sammanföstes i en så kaotisk massa, att den med intet namn kan betecknas och ganska sällan stöter på något motstycke under hvilka omhvälfningar som helst. Väl äro ej plundringar och rån synnerligen ovanliga hvarken i stort eller i smått. Men detta länge fortsatta gyckelspel, hvarunder man med högtidligaste min i verlden håller legalitetens, de kungliga prerogativernas, de religiösa intressenas mask framför handlingar, hvilkas verkliga fysionomi uttrycka ingenting annat än missaktning af andras rätt och obändigaste roflystnad, företer en så vidrig anblick, att man med mera försonad känsla skulle åse utöfningen af Rinaldo Rinaldinis och andra ädla röfvares handtverk. Hur lifligt man än må erinra sig regeln, att de stora redskapen i historiens hand ej få mätas efter samma måttstock, som är den enda passande för hvardagsmenniskans lumpna förseelser, tror jag det åtminstone för en finne vara rent af omöjligt att utan vemod, blandadt med förakt, följa här med Gustaf Wasas plundringsbragder på den katolska kyrkans ruiner, hvilken han, den gången i förbund med adeln, störtat och spolierar. Med Carl XI:s *reduktion* har Gustaf Wasas gemensam karakteren af skoningslösaste våld, i laglighetens sken begånget. Men oakadt sin omensklighet tappar den förre sällan ur sin jernhårda hand ledtråden af konsekvens och förlorar endast undantagsvis det en gång föresatta målet ur sigte. Och alltigenom bibehåller den sin imponerande

uppsyn af ett storartadt tragiskt öde. Gustaf Wasas kyrkorån visar sig deremot ej sällan såsom en snålhetens lilla nyck, och de ständigt upprepade försöken att skyla det tagna rofvet under täckmanteln af de uppbyggligaste och bästa afsigter påminner ej sällan om dylika försök af riddarn Falstaff, odödligt komisk i åminnelse.

Hvad Finland särskildt beträffar, ställer sig rättskänslan ännu mera afgjordt än i Sverige på den utplundrade kyrkans och hennes herdars sida. Här möta oss inga sådana lysande figurer som Gustaf Trolle och hans följe, dessa praktstycken af öfvermod, som på sin höga häst rida öfver allt, hvad fäderneslandet har rätt att fordra af den förnämligaste prelaten lika väl som af den enklaste borgaren och bonden. Denna kompletta sammansmältning af allt det oförskämdaste, både en urartad aristokrati och hierarki hade att bestå, kunde här aldrig ega rum i brist på tillräckligt utvecklade elementer af hvardera slaget. Om också våra prelater saknade biskop Brasks genialitet och verldsomfattande blick, hade de ej heller svingat sig opp till höjder, från hvilka förräderi mot fädernesland och regent syntes såsom småsaker, beroende af godtycke och smak. De kände sig tvärtom stå nära folket, för hvars bildning det ålåg dem mer än någon annan, ja nästan ensamt att sörja. Och ännu närmare slingrade sig föreningsbandet mellan folket och det öfriga presterskapet, hvilket af lätt insedda skäl ännu oftare än i protestantismens tider hade utgått direkte ur dess hyddor. Redan i dessa nära blodsband ligger *en* förklaringsgrund för den dragningskraft, som kyrkan utöfvade på testamenten och andra slags gäfvobref från den välvilligt stämde, fromma hjordens sida. Dessa skrifter tycktes väl mången gång legaliserade blott genom gifvarenes pietet, äfven när rättvisans, då ännu ofta nog sväfvande bokstaf pekade åt annat håll. Men en annan känsla af vida allmänna och mera omfattande natur dref finska folket i massa att efter råd och lägenhet frikostigt visa sin tacksamhet mot kyrkan och dess tjenare af alla grader och slag. Man såg och egde verkligen åt detta håll det enda fortfarande hägn mot margfaldigt våld, som oroliga tider och förhållanden

födde alltjemt ifrån sig. „Unter dem Krummstab lässt sich gut leben“, plägade de beskedliga tyskarne påstå, då de under kräcklan sökte och funno skygd mot den otyglade våldsamhet hvarmed det verldsliga svärdet dem hemsökte. Detta gällde i ännu högre grad, under många och långa perioder, angående Finland. Lemnadt åt sitt öde, medan anarki var den enda styrelseform, som rädde i sjelfva Sverige, skulle vårt land råkat helt och hållet i regeringslöst tillstånd, ifall ej biskopsmyndigheten, den enda här erkända lokala makt af allmän betydelse, skulle bjudit till att styra, ordna, skydda *).

Androm hade således den katolska kyrkan här onekligen hulptit, sig sjelf hvarken kunde hon hjälpa, när fallets stund var förhanden, eller ens ville hon det, då de försvarskrafter, som lågo i henne sjelf, voro brutna. Man kan tadla, ifall man vill gå strängt till doms, att biskop Arvid, lemnande sin hjord åt sitt öde, tog med de sina till flykten i farans yttersta stund. Men han gjorde dock dymedelst ingenting värre, än mången af Finlands ädlaste protestantiska presterskap gjorde i en dylik, knappt nog lika förtviflad situation omkring tvåhundra år derefter. Och var hans flykt ett brott, så straffades han långt grymmare för det än Gezelius och de andre. Men till den katolska kyrkans och dess målsmäns i Finland evinnerliga berömmelse måste det framhållas, att de ej med förrädiska stämplingar sökte afvärja sitt oundvikliga öde. De gäfvö således ej genom sitt beteende den ringaste förevändning åt Gustaf Wasa och hans adliga bundsförvandter för tillfället att mot de öfvervunna nyttja den starkares skoningslösa rätt.

Men så orättfärdigt än denna rätt synes begagnad, då utöfningen bedömes enligt vanliga rättsgrunder, måste det dock medgifvas, att äfven finska folket står i oförgätlig tacksamhetskuld hos denne konung ej blott för reformationens införande, utan ock för de välgörande följder, den obarmhertiga plundringen af kyrkans egodelar medelbart och under tidernas lopp efter

*) Jfr bland annat, hvad som härom säges af Grönblad i det vackra företalet till första häftet af de „Urkunder“, han 1843 utgaf.

sig lemnade; ty till en början var förhållandet ingalunda sådant, såsom längre fram skall visas. Den jordegendom, som sålunda undanrycktes kyrkan, har nämligen småningom till största delen, efter åtskilliga skiften, fallit i allmogens hand och mäktigt bidragit till det ofvanför påpekade demokratiska resultatet. Vål begagnade de uträkningar, som trodde sig upptäcka, att hälften, kanske ända till tvåtredjedelar af all landets jord hade af kyrkan uppslukats, utan tvifvel alltför skarpa förstoringsglas. Men stor var den egovidd obestridligen, hvaröfver hon egenmäktigt rådde. Och derpå skär numera landets fria bonde nästan ensam sina rikaste skördar.

Vid en för några år sedan anställd husvisitation i det Gustavianska grafkoret väckte bland den kungliga förgängelsens inventarier Gustaf Wasas låga panna betraktarenes synnerliga förundran. Hos mig har detta kraniologiska fenomen framkallat högst ringa förvåning. Det tyckes mig tvärtom stå i nära sammanhang med det myckna lilla, hvilket, ofta smygande sig fram midt ibland det oändligt stora, som denne sitt lands befriare och reformator var kallad att räddande utföra, bildar mot detta en af de sällsammaste kontraster, historien upptecknat. De små instinkterna, hvilka hos så många af hans ätt, både bakom hans thron och framför densamma, urartade ända till högsta själsförvirring, bodde under det låga hvalfvet af hans panna outrotliga och omöjliga att öfvervinnas af de stora, ädla känslor, som ofta fyllde hans hjerta och gånge sig luft i de vackraste ord och handlingar. Hur vidrig blir ej denna bild, då vid dess tecknande, såsom jesuiten Theiner det gjort, grunddragen sökas endast bland dessa instinkter! Det starkaste bevis för Gustaf Wasas oförgängliga storhet ligger just deri, att han oakadt allt det intrång, han tillåter sig sjelf mot sin egentliga bestämmelse, i det hela framstår så herrlig. Tiondedelen af det, som med skäl måste läggas honom till last, skulle varit mer än nog att göra hvilken annan furste som helst ohjelpigen förkastlig.

Men den låga pannan bär dock ej ensam skulden för allt detta onda. Gustaf Wasa var son af en mycket ond tid: en tid, då löftesbrott mot alla, äfven de allra heligaste förbindel-

ser och kränkning af eganderätten, den må ha gällt besittningen af en thron eller stafkarlens tiggarepåse, blifvit så hvardagliga, att de ej mera kostade förbrytaren en enda sömnlös, af samvetsqual oroad stund. I högsta möjliga stil hade de tre nordiska rikenas konung sjelf uppställt härutinnan ett exempel, omöjligt att i all sin vidd efterföljas, men erbjudande ursäkt för hvarje dåd, begånget af hans undersåter. Desse föras ju med konungens heligt besvurna och med det mildaste småleende utdelade lejdebref i handen till stupstocken. Det kan väl ingen bestrida, att sådana tidens järtecken verkat förvirrande på begreppen om rättvisa äfven i Gustaf Wasas själ och lossat på de tillbakahållande sedliga banden deri. Då det territorium, inom hvilket en människas lif var hänvisadt, så föga respekterades som i Kristian Tyranns tider, tyckes det ju alldeles konsekvent, att det lås, hvilket skulle skydda människornas egendom, ej behöll större motståndskraft än halssenorna, drabbade af bödelsbilan, att bevara det till döden dömda lifvet. Det förunderliga ligger blott deri, att ett upplösningstillstånd, som gjorde gränserna för all egendom så flytande och osäkra, att ingen — och allra minst egaren sjelf — förmådde med visshet förutsäga, huru rågångarna dagen derpå skulle upphuggas, kunde fortfara från slägte till slägte, utan att samhället gick under i dessa eviga svallvågor. Kanske ännu mer än i sjelfva Sverige rådde en sådan oupphörlik fluktuation af gränserna i och öfver Finland. Man kan knappt tänka derpå, utan att i andanom förflyttas till den urperiod af vårt lands tillvaro, då vatten och jord med oafgjord framgång ännu disputerade ej blott om specialiteterna deraf, men om sjelfva grundvalarna för hela existensen.

Att Gustaf Wasa var en parveny bland konungar, röjde sig äfven genom det sätt, hvarpå hans dynastiska omsorger ständigt och jemt urartade till den enskilde hufvudrens bekymmer om den ena och den andra medlemmens af familjen bergning. Denna anmärkning syftar icke egentligen på hans oförsynta åtrå att *per fas et nefas* öka massan af slägtens arfvegods. Afseendet fästes här hufvudsakligast på hans begär att — tvärtemot den anda i svenska samhällsskicket, hvilken städse opponerat

sig mot hvarje försök att införa det germaniska feodalväsendet — i form af *ärftliga*, åt de söner, som ej fingo rum på sjelfva thronen, utskiftade län lösrycka ofantliga stycken af Sveriges rike. För den patriarkaliskt sinnade konungen hade staten sålunda ej ens betydelsen af ett fideikommiss. Denna riktning af Gustaf Wasas sinnelag höll på att för vårt land blifva af alldeles oberäknelig betydelse. Men olyckan eller lyckan — det är för efterverlden omöjligt att bestämdt afgöra hvilkendera — ville, att det frö till ombildning af Finlands öden, Sveriges konung obetänkt hade utkastat, ej egde uti sig den erforderliga lifskraften. Älsklingssonen Johans upphöjelse till hertig af Finland ter sig numera i minnets månsken endast såsom en fantasitisk ungdomsdröm. Men liksom all sådan saknar den ej sin fängslande skönhet, ehuru den delade de flesta dylika drömmars vanliga lott: den att hafva ingen framtid i den prosaiska verklighetens värld.

En annan hand än min har redan påbegynt och skall med rikaste sakkännedom fullända teckningen af denna verklighet, som undandrog den varma, liffulla, äregiriga ungdomsdrömmen sitt upprätthållande stöd. Här kunna endast några få antydningar, som närmast stå i sammanhang med den uppkastade frågan, få sin plats.

Det är föga sannolikt, att Johans välde, äfven om det förmått uppbära sig sjelft, hade bidragit att trygga den finske bonden i besittningen af sin jord; och än mindre skulle väl en vidsträcktare utvidgning af denna besittningsrätt blifvit gynnad och befördrad af hertigen och hans män. Väl är det obestridligt, att denne furste stod till landets allmoge i ett närmare och vänligare förhållande än någon regent före honom. Ung, ståtlig, med de gyllene lockarna flytande rikt kring hans vackra hufvud, var han en gestalt, som redan vid första anblick med glädje helsades. Förökad dragningskraft gaf honom den af fadren ärfda, efter allmogens fattningsförmåga och känsla lämpade talegåfvan, hvars tjusning stegrades derigenom, att orden flöto från det unga frimodiga furstehjertat på det folks språk, till hvilkets hjertan de styrdes. Bekant är det också, att när den

kritiska stunden för hans kortlifvade välde närmade sig, hertig Johan fattade, att samma välde måste halka öfver ända, ifall det ej uppbars af hela folkets trofasthet och kärlek.

Allt detta är obestriddigt. Och det oakadt synes det föga sannolikt, att Johans styrelse, äfven om dess dagar ej varit så räknade, som de det voro, skulle hafva synnerligen bidragit till den finske bondens båtnad i längden. Här tages saken likväl ej i våra dagars mening, enligt hvilken krig och örlig är den största olycka, hvaraf ett folk kan drabbas. Att strida, blöda, falla och att se sin egendom af fiendtliga händer eller lågor sköflas var i den tiden nästan öfverallt och isynnerhet här en så hvardaglig tingens och menniskolifvets företeelse, att svårigen någon kunde tänka sig en fortfarande situation alldeles fredad från dessa oundvikliga tillfälligheter. Och hertigen hade försatt sig sjelf och alla, som af honom berodde, i en ställning, hvars bibehållande, mer än någons, var liktydigt med kamp och strid. Hvad jag här förstår med bondens „båtnad,” inses lätt af det ofvansagda. Det antyddes nämligen, att i det, som hann visa sig af hertig Johans regimente, ingen garanti låg för allmogens odalmannarätt, så vidt det gällde besittningen och förvärfvandet af jordegendom. Ty värr sträcka sig farhågorna ännu längre. Äfven för bondens fortfarande personliga oberoende af en egenmäktig adel, erbjöd hertigens personlighet ingen fullgiltig säkerhet. Hans närmaste omgifning ännu mindre. Denna utgjordes till en stor del af äfventyrare från alla herrars länder, till det mesta präktiga, galanta, käck karlar, men föga passande för det allvarliga folk och land, åt hvars furste de lånat sin arm och krigserfarenhet. Den talrikaste, liksom våldigaste beståndsdelen af hertigens umgänge utgjordes af desse obändige män, dem han fått på köpet med sin konungsliga gemål. Fostrade i ett land, som både då och sedermera framställde den bistraste kontrast, verlden egt att uppvisa, mot den ädelt menskliga ställning, svenska odalbonden intog, voro desse Polens söner en personifikation af den svåraste framtida hotelse mot Finlands allmoge. Och det var ej blott dess lekamliga frihet, som skulle lupit fara, ifall *desse* herrar blifvit rådande i landet. Äfven

själarnas hade ofelbart råkat i stor våda, om den polska kato-
licismen ohejdadt räckt handen åt den slaffförtryckande polska
aristokratin.

Så ungefär ställer sig under ledning af historiens erfaren-
hetsrön det finska folkets horoskop vid förutsättningen, att her-
tigens af Finland herrskareplaner kunnat konsolidera sig till
någonting annat än ungdomsdrömmar. Men det kunde de äfven
i bästa fall svårligen. Klämdt emellan Sverige, som skulle
glömt intet, och det Moskovitiska väldet, som så föga ännu lärt
sig då, hade Finlands arma thron krossats, och kring dess spillror
kanske kaos återvändt öfver vårt land.

Ifall gryningen af Johans värde hade hunnit åldras till
qväll, skulle troligtvis skymningen utbredt sig öfver utsigter af
så sorglig art. Men då man har fritt val af möjligheter, hvar-
för skulle man ej mot de dystra ställa ljusare, gladare, hvilka
ej heller sakna all sannolikhet? Obestriddligen röjer sig i utöf-
ningen af hertig Johans unga makt en lefnadsfriskhet, som in-
galunda uttömmar all sin kraft endast i njutningen af ett lustigt
och öfverdådigt lif. Omsorgen om skötandet af landets materi-
ela intressen visar en drift ej blott i vilja, utan i utförande,
som hemtar både väckelse och ledning af den sakkännedom, re-
geringens fortsatta vistelse på lokalen för dess verksamhet deråt
bereder. Medvetandet deraf, att Finland omsider fått en högsta
styrelse för egen räkning, på egen botten, gifver påtagligen åt
den vaknande specifikt finska nationalkänslan en energi, hvilken
en menniskoålder derefter i högsta stegring gör sig gällande på
så olika sätt i Klas Flemings konungsliga trots och i klubbe-
krigets demokratiska. Hvad som dessutom väcker den gladaste
öfverraskning och det varmaste deltagande, är den nitälskan,
hvarmed Johan söker väcka sinne för skön konst uti sitt, i
detta hänseende ännu mer än i allt annat barbariska hertigdöme.
Man varseblir äfven i dithörande regentomsorger, att den unge
finske hertigen står på höjderna af Europas dåvarande bildning.
Jemt trehundra år hafva nu flytt hän, sedan denne Ikari gengån-
gare föll hufvudstupa från de andra branter, dit han, mot solen
närngången, sökte svinga sig opp. Men från den plats, han

inom kulturens sferer intog, kan han lika litet i dag som då af någon makt störtas ned. Ju närmare man betraktar denne Finlands furste vid den tiden, då han såsom lifdömd fånge rycktes derifrån, desto större likhet tror man sig finna mellan honom och Gustaf III, när denne ännu var lika ung som hertig Johan. Den stora skilnaden dem emellan ligger dock deruti, att i Gustaf fanns tillräckligt stål, som gjorde honom nog stark att uppbära tyngden af en verklig krona utan att derunder förminskas; så stålsatt var Johan på långt när icke. Utöfningen af den reela makten faller såsom en skugga öfver morgonljuset af den imaginära, ideala. Derför måste man beklaga, att om också icke annat, så åtminstone känslan för det poetiskt sköna ej ingaf den unge hertigen samma råd, som Sabelfana i „Hertig Johans ungdomsdrömmar” ehuru något för sent så energiskt söker göra gällande. Det var icke Johan ensam, som ofantligt förlorade derpå, att detta råds maning ej gjordes till en verklighet. Finlands historie led i följd af denna uraktlåtenhet en oersättlig förlust. Med den projekterade katastrofen till minnesvård och skarpt markerad gräns skulle hertig Johans fantastiska välde qvarlefva i våra häfder såsom en inom sig sluten fulländad miniatyrbild, hvori behag och storhet täfla med hvarandra om priset, liksom i ett konstverk, ciseleradt af Benvenuto Cellinis mästarehand. En omständighet kunde likväl åberopas för att lättare förlika oss med den dåliga smak, som förledde hertigen att, hellre än han i blomman af sin ungdom och ära förvandlade Åbo slotts ruiner till sin mausolé, bespara åt sig en hel menniskoålders tid att göra alla de dumheter, hvilka gifva hans kungliga regering en helt annan karaktär än behagets och storhetens. Jemte honom sjelf och så mycket annat skulle under samma ruiner begravits den minnesvärda förteckningen öfver hans konstskatter, hvilken bevisar, att han ej blott i Åbo slott, hvars rika minnen vi nu för tiden så barbariskt bevara, utan till och med i det aflägsna Ulfaby förstod att omgifva sig med långt flera skapelser af konsten, äfven den inhemska, än Finland tills denna dag mäktat kosta på sin storfurstes palats.

Så lätt umbärlig hertig Johans kungliga framtid också tyckes både för honom sjelf och historien, skulle dess afskärmande likväl vållat i Finlands häfder en lucka, som äfven den skarpsinnigaste „tillbakavände profet” ej torde åtaga sig att med sina konjekturer fylla. Redan uteblifvandet af Sigismunds födelse, hvilken såg första strimman af dagens ljus i ett kongl. svenskt fängelses dunkel, hade utan tvifvel gjort finska historien fattigare på mer än *ett* bland hennes märkvärdigaste blad och gjort om intet ämnena för åtskilliga af våra märkeligaste dikter. Ty det är ingalunda i de sälla, menlösa tiderna af folkens ostörda ro och lycka, sången uppsöker grundvalarna för den ideala verld, den företager sig att omskapa af det råa material, verkligheten har att bestå. Sången älskar tvärtom att andas, om också icke uti, så ofvanom de upprörda, häftigt brusande elementer, dem den i töcken kretsande stormfogeln väl icke satt i svallning, men med och i hvilka han lefver och rör sig, såsom vore de hans eget verk. En sådan stormfogel var konung Sigismund för Sveriges och Finlands historie. I Polen är hans bestämmelse och roll en annan. Det gifves en ståtlig medalj, som visar oss Sigismund under den hvita örns vingars skugga, och inskriften underrättar oss derom, att konungen, beskyddad af detta vapen, sett sig beröfvad sin ärfda thron. Det låter nästan som en ironi emot — vapnet; men meningen är påtagligen ej sådan. Skulle tacksamheten varit ett behof för hans svaga, ehuru icke onda hjerta, hade han kunnat låta slå en annan medalj, hvarjå man fått se honom värnad af en finsk björn, med helt annan styrka, ehuru med lika liten framgång. Det måste så vara. Den, hvilken så föga som Sigismund förstår att hjälpa sig sjelf i stormiga tider, väntar fåfängt hjälp af andra, äfven om desse äro örnar eller björnar. Och likväl låg världens ställning så för konung Sigismund, att han med hälften af Klas Flemings jättekraft lättare än någon annan kunnat svinga sig upp till herrskare öfver norden.

Vore en man idealisk redan derigenom, att han står fast vid *en* idé, lefver för den, kämpar för henne in i dödsminuten, då skulle historien ej hafva att uppvisa ett så skarpt utpräg-

ladt idealiskt lynne som Klas Flemings. För den mannen är hans idé så exklusiv, att hon gör fogelfritt hvarje annat rättsanspråk, som står i strid emot hennes; så abstrakt, att för henne personerna förflyktigas till oväsentliga, betydelselösa fantomer. Det är konungamaktens rätt, Klas Fleming förfäktar lika konsiderationslöst mot kungasonen som mot hyddornas barn. Med samma hand, han, då ännu konung Erik XIV:s man, nedskrifver sitt: *cito citissime!* på det ultimatum, hvarmedels han uppfordrar hertig Johan att gifva sig på nåd och onåd, hugger han i dennes sons, konung Sigismunds namn bland de täta skarrorna af sitt eget lands bönder och fäller desse, „så att de döde ligger neder som strå.” När konungen residerar i Warschau, verkställer han dennes bud och befallningar lika troget och oblidkeligt, som då kungabuden utgå från Stockholm. Han framstår som en naturmakt, iklädd människoskepnad och med inskriften: *kungavälde* på sin panna. Det ligger någonting fruktansvärdt i en sådan helgjuten, ensidig figur; men långt ofvan det vanliga människomåttet höjer sig dock densamma. Hur helst man må bedöma en dylik jättes syften, hur mycket man än må fördöma de medel, han använder för att vinna sitt ändamål, känner man sig gripen af beundran af en karakter, som så bestämdt vet och så energiskt kan, hvad han vill. Jag har någon gång hört sägas, att det vore en otillbörlig sentimental inblandning, ifall man tänkte sig en sådan karakter beherrskad stundom, då han ej är stadd i utöfningen af sin heroiska bestämelse, af mildare känslor, af välvilja för sin familj och mera dylikt. Men då jag tänker mig Klas Fleming, om också såsom personifikation af en naturmakt, likväl reducerad till mensklig gestalt, förstår jag icke, hvarför ej vissa sensationer, som i allmänhet tillkomma en sådan varelse, kunde förutsättas äfven hos honom. Det är föga tänkbart, att ett vilddjur, som är ingenting annat än det, skulle kunna ha en så vekhjertad och from afföda som Johan Fleming. Men man vet ganska väl, att björnen, lejonet, ja sjelfva tigern både hysa och röja ”sentimentala” böjelser i sitt förhållande till sina ungar o. s. v.

Men äfven om man tager för alldeles afgjort, att en vanlig bödelssjäl omöjligen kunnat intaga en sådan plats i ett folks historie som Klas Fleming i vår, är det föga sannolikt, att hans seger skulle varit en seger, vunnen åt finska folkets framtida lycka. Alla de vådor, som åtföljde hertig Johans nära förbindelse med Polen, gjorde sig likaledes gällande under Flemings diktatur. Och om det ock må medgifvas, att dennes större karaktersfasthet kunnat, ifall han funnit det för godt, bättre än hertigen tygla det hejdlöst frambrytande polska adelsmannas öfvermodet, är det dock mer än sannolikt, att hans klokhets skulle öfvertalat honom till eftergifter, beviljade åt de outhärliga främmande medhjelparene på bekostnad af finska allmogens rättmätiga anspråk. Man har ingen rätt att i honom se en *bondeplågare* till sin natur och för sitt höga nöje, såsom fadren, Erik Fleming, beskylles hafva varit det. Redan de afgjorda herrskareanlag, han röjer, göra det osannolikt, att han blott för ro skull funnit det löna mödan dels att förbittra dels att för-lama armar, som kunde göra honom ovärderliga tjänster, ifall de villigt lyftades till försvar af den sak, med hvilken han stod och föll. Men så alldeles hade han dock ej vanslägtats från sin hårde far, som hans egen son från honom sjelf. Obilligt vore väl att bedöma hans egentliga sinnesstämning mot allmogen efter den behandling, han lät den vederfaras, då den ryckte an klubb-beväpnad och talrik, liksom hade hela Tavastskogen satt sig i rörelse mot honom. Fick denna vilda skog ohejdad utbreda sig efter eget godtycke, så hade den Flemingska kungamakten ingen terräng mera kvar, hvarpå den kunde stå upprätt i Finland. Och om också Fleming drog sitt tunga svärd främst för att upprätthålla sin *idé*s makt, bör det ej förtänkas honom, ifall äfven han dessutom ihågkom skyldigheten att värna det, hvars okränkta helgd för Finlands förste man hade samma vikt som för dess siste. Hvad en fiendes hus och hem skulle haft att vänta af bondeskarorna *efter* en seger, det hade de nogsamt bevisat, medan de ännu hoppades på en sådan. Flemings seger blef visst icke ädelmodig. Långt derifrån. Den fläckades af någonting ännu vida vägnar ohyggligare än blod: af löftesbrott, tro-

löshet. Men alla tecken bebådade, att bondehären, ifall den fått öfverhanden, varit ännu mindre vid humör att skämta sjelf och att leka med än sjelfve Klas Fleming*). Om den tidens hårda finska folk och dess hårde öfverhöfding gäller således i fullaste kraft det gamla ordet *qualis grex. talis rex.*

Rättvisan fordrar i alla fall den uttryckliga anmärkningen, att hvarken Klas Flemings beklagansvärda „Tijranij uti Österbotten” eller utbrotten af folkets vilda härjningslusta kunna betraktas såsom de ömsesidiga, i gäsning och konflikt stadda krafternas vanliga, *naturliga* sätt att vara. Så gåtolik än Klas Fleming ter sig i många hänseenden äfven för det mest ansträngda bemödande att tränga ända till djupet af hans väsende, är likväl hans beteende under och efter klubbekriget — så när som på hans bristande ordhållighet à la Kristian Tyrann och Gustaf Wasa — jämförelsevis lättfattligt. Det är den alla despotlynnen, äfven de minst oädla, medfödda oviljan att tåla någon annans, allra minst en underlydandes trots jemte sitt eget, som föranleder hans vanligen kalla stränghet att förlora jemnvigten och lockar den utom sig. Svårare tyckes det deremot att förklara den oerhörda, uppbrusande rörligheten, som drifver allmogens sig lavinlikt med hvarje steg förstörande folkvandring från dess nordliga hembygder ned mot södra delen af landet. Förvåningen minskas dock, när man hunnit besinna, att folkströmmen har sin sjudande källa och sina ymnigaste tillflöden i Österbotten, der vårt kyliga folklynnes Geiser, om någonstädes, är tillfinnandes. Dylika sjudande rörelser som klubbekrigets hafva nog äfven annars mer än *en* gång svallat inom Öster-

*) Det är bekant, att denne äfven genom det grofkorniga sätt, hvarpå hans muntra lynne yttrade sig, var en genuin exponent af den dåvarande finskheten. Så lät han t. ex. präster och bönder, hvilka hade skrutit öfver sin lust att, om också med bara tänderna, nedbryta Åbo slott, efter nederlaget länge och väl tugga på tegelstenarna af en skorsten. Sedan han sålunda praktiskt öfvertygat delinqventerne derom, att slottet ändock var en alltför hård nöt för dem att bita på, lät han dem löpa utan vidare näpst än den öfverståndna dödsängesten.

bottens landamären: så t. ex. bland ruinerna, åstadkomna af Carl XII:s krig, äfvensom 1808. Skiljaktigheten röjer sig väl hufvudsakligast deri, att, medan klubborna bryta sig väg bortom landskapets gränser, stanna de andra folkströmdragen vanligen inom dessa, liksom äfven de öfriga strömmarna, som forsa genom dessa nejder. En annan väsendtlig olikhet ligger ändock i själfrådigheten, sammanhållningen och den, åtminstone till en början energiska ledningen, som utmärka resningen emot kung Sigismunds *alter ego* i detta land. Man ser redan deraf noggsamt, att den hertig Carl, som hade klubborna i gång mot *sin* brorson, utan att likväl vilja synas hålla i skaffet, var en någorlunda annan man än den hertig af samma namn, hvilken väl ingen kan beskylla, att han 1808 satte lika grofva instrumenter i rörelse emot *sin*.

Jag nämnde *sammanhållningen* såsom ett bland de mest karakteristiska kännetecken för Österbottens stormning emot Klas Flemings makt. Och till en viss grad förhåller sig saken så. Men å en annan sida är det just det sönderbristande sammanhanget mellan befolkningens olika beståndsdelar, hvilket på en gång visar sig såsom det mest i ögonen fallande och det oförklarligaste fenomenet i hela den historien. Såsom *en* man reser sig den rent *finska* fraktionen af landskapets innevånare mot sin konung och sin landsman, dennes högste representant i Finland. De genuine finnarne lyda blindt den mot samme konung upproriske hertigens vink; de göra den svenska allmogens sak till sin egen. Och emellertid afsäger sig Österbottens befolkning efterhand all gemenskap i uppfattning af ställningen och deraf härflytande handlingssätt, ej blott så vidt det gäller deras genom den gemensamma jord, de båda odla, närmaste landsmän, finnarne, utan ock hvad deras blodsförvandter på andra sidan Bottenviken beträffar. Huru skall denna märkeliga brytning förklaras? Ingenting vore lättare än att uppstapla den ena hypotesen öfver den andra för att motivera uppkomsten af en söndring, hvars tillvaro visar sig lika ögonskenlig, som dess innersta orsaker undandraga sig forskarens uppfattning. Motstående frestelsen att försjunka i dessa gissningarnas bottenlösa

brådjup, inskränker jag mig till endast ett par frågor, hvilka stanna redan vid deras rand. Männe ej svensk-finnarne, i följd af sin medfödda beundran och sympati för hjeltekraften, kände sig mera dragne till Klas Fleming och de flera utmärkte män, som slutit sig kring honom och den sak, han försvarade, än till Hans „Kranckh” och hans adjutanter; hvarjemte äfven deras praktiska instinkt torde hafva ingifvit dem föreställning derom, att det ej var under sådana hjeltars ledning och med de tillgångar och den militäriska skicklighet, desse egde att disponera om, man rimligtvis kunde hoppas att störta Fleming från den position, han innehade, eller hans beridne, krigsvane veteraner från deras springare? Eller måhända förslog redan den enkla omständigheten, att finnarne hade tagit sitt parti på den ena sidan, till att förflytta deras svenska grannar på den andra? Äfven denna uppfattning af saken saknar, ty värr, ej all sannolikhet. Men ganska otroligt förekommer det deremot, att de här svenska talandes orubbliga *konungskhet* varit ensam tillräcklig att återföra dem under Flemings fanor och uppresa en skiljemur både i tänkesätt och handling mellan dem å ena sidan och finnarne samt större delen af Sveriges allmoge å den andra.

På en tid, då ryttare och knektar spelade herrar i landet, hade sannolikt finnarne ännu giltigare skäl än de svenska talande att beklaga sig öfver en behandling, som i så mångahanda måtto påminte dem derom, att fredens män betydde föga eller intet i deras eget land eller ens i eget hus och hem. Men måhända bidrog äfven finnarnes större medfödda förmåga att grundligen förarga sig dertill, att de trodde just sig framför allt eller kanske till och med ensamme hafva varit föremål för orättvisa och trakasseri? Från denna känsla var öfvergången ganska kort till den, att Klas Fleming, från hvars onda vilja allt elände ansågs härflyta, *borde* förderfvas. Och derifrån var åter endast ett steg till vissheten derom, att det vore en smal sak att kugga både Svedje Klas och hela hans anhang, ifall sådane gubbar som finnarne togo rätt på allvar i tu med honom. I denna sin tro stärktes de underbart, då de skickade bud till hertig Carl för

att klaga på Fleming. Väl bestod hertigen ingen verksam hjälp; men han sade åt budbärarene detsamma, som både de sjelfve och de, hvilka dem utsändt hade, visste ganska väl redan förut: det berodde ju endast på bönderne, att Fleming blefve tuktad med besked.

Måhända skall denna min framställning tyckas behäftad med en bismak af skämt. Det sanna förhållandet är ändock, att jag ej utan varm känsla och rörelse tänker på denna våra förfäders så enfaldiga, men derjemte så sublimes slutsats, att de, emedan de lidit orätt, vore ej blott berättigade, utan äfven kunde vara säkre om att förmå sjelfva skaffa sig rätt. Den inåt vända blicken hos detta af skogar instängda folk saknar väl den skärpa att bedöma världens ställning, som, om också icke gifvits, likväl uppöfvats af hafvets närhet hos deras grannar i vester. Finnarne rusa därför blindt i faran, medan svenskarne här vänta uppå bättre tider, som lofva säkrare framgång. Ett slägte, som, ehuru det stundom inbillar sig hafva ådagalagt en mer än stoisk förmåga att lida, så föga varit i tillfälle att medels verkliga uppoffringar förvärfva sig medvetande af särdeles stor offerberedvillighet, är föga befogadt att gå till doms med desse mäns blinda, fanatiska, men det oaktadt vördnadsbjudande tro på det rättas seger i deras fädernesland. Och hvad kunde väl vår dom lägga till det, de sjelfve fingo utstå? De uthärdade ju fängelsets bistraste qval, genomdränkte sina hembygders mark med sitt varmaste hjerteblod och sågo dess luft uppfylld af askan, som stormen kastade åt alla väderstreck från deras nedbrända fattiga bostäder.

Oaktadt sina utomordentliga egenskaper, som sannolikt aldrig hos någon annan finsk man förefunnits i lika stegrad grad, var, såsom redan tidigare antyddes, Klas Fleming ej rätte mannen att leda sitt fosterlands öden till det bästa. Att han kände sig såsom finsk magnat och var stolt öfver denna känsla, derpå utgöres ingalunda det enda beviset af hans bekanta sturskhet att till sina svenska embetsbröders i rådet förargelse bära till torgs sin finska brytning af språket, han talade. Den ställning, han intager i Finland och med all makt söker bibehålla, är icke en-

dast situationens tillfälliga verk. Han vill *herrska* i det land, der han föddes, om också i den nimbus, hans roll såsom konungabeskyddare gaf honom; och det kan verkligen sättas i fråga, huruvida hans konungskhet skulle bestått äfven det profvet att hafva en verklig kung af sitt eget gry, t. ex. en Carl IX till herre i stället för en Erik XIV, en Johan III, en Sigismund. Men just denna sjelftillräcklighet, som ej låter något tvifvel hos honom uppstå, att, hvad *han* gör, ej vore rätt gjordt; som utesluter hvarje möjlighet af samvetsförebåelser för begångna miss-tag och som gifver hans hjeltekarakter dess helgjutna stålfasthet: den var för Finland vådlig och skulle blifvit det än mer, ifall hans makt ej hade fallit med honom sjelf i det ögonblick, den var drifven till sin spets. I och för folkupprorets skull var halfva Finland ödelagd, utan att Fleming kunde annat se, än att, hvad som bordt ske, hade skett. En strid på lif och död med hertig Carl skulle sannolikt gjort slut på den ännu icke förstörda återstoden af vårt land. Och Flemings seger, lika väl som hans nederlag i en sådan kamp måste blifva out-sägligt olycksbringande. Ty Flemings maka, Ebba Stenbock hade rätt deri: han var ej den man, som lät rycka sig i skägget, så länge lifspusten satt qvar i honom. Det var således afgjort en lycka för Finland och sannolikt äfven för honom sjelf, att han obesegrad fick gå bort från livvets heta strid, som så föga hade unnat den starke kämpen ro, och från den hårdaste, som nu väntade honom, då aftonens skuggor redan tätnade kring hans högtburna hufvud.

Har han stridt förgäfvets? Det kunde så tyckas. Hans stoft hann ju knappt kallna, innan ej blott hans egen makt, utan äfven den makt, hvars starkaste stöd han hade varit, låg ohjelpigen kullstjelt. Kraften, som bodde i hans själ, hade dock varit stor nog att framkalla andra krafter äfven der, man minst kunde vänta det. Eller kan väl någon föreställa sig, att den styrka, som bröt fram i eld och lågor under klubbekriget, icke fostrades af samma hjeltesjäl, mot hvilken de vulkaniska utbrotten gjorde uppror? Och ännu, sedan detta lif i snart trenne sekel legat jordadt, har det ej förlorat sin trollmakt att fångsla

vid sig de nu lefvandes tanke och känsla. Mer än kanske någon annan har den, som skrifver detta, gifvit vika för denna osynliga och oemotståndliga makt. Så föga lämpligt det än må hafva skett vid detta tillfälle, ligger dock äfven i ofvanstående rader ett nekande svar på den nyss framställda frågan. Måtte detta resultat lända också till ursäkt för radernas mängd.

I många hänseenden olyckligare än Fleming var dennes närmaste man både i lifvet och efter döden. Ingen skulle likväl hafva bättre förtjent att vara lycklig än Arvid Stålarms — ifall lycka kunde *förtjenas* på jorden. Till hans odödliga ära länder, att just det, som ingaf honom den bittraste känsla af hans ställnings i lifvet svårighet, ställer honom högst inför efterverldens vördnadsfulla hågkomst. Finnen Klas Fleming hade i folk och land ej sett annat än ett material och substrat, egnade att bearbetas till och att uppbära de former af politiskt och socialt lif, som närmast öfverensstämde med den idé, han kände sig kallad att representera och realisera. Hvarje motstånd mot hans vilja förekom honom således lika straffvärdt, som den religiösa fanatismen tycker tviflet om dess dogmers ofelbarhet vara. De skyldige hafva således endast sig sjelfve att skylla för all den ofärd, deras tredska dem åsamkat. Konungskt sinnad liksom Fleming, ansåg äfven Stålarms sig skyldig att hålla i helgd de pligter, hans svurna ed honom ålade. Men denna hans ed uppslukade icke alla andra menliga intressen; sönderslet icke alla andra förbindelser; gjorde ej Stålarms samvete hårdt mot kränkningen af alla andras rätt, äfven om konungamaktens anspråk kastade sin täckmantel skylande öfver det föröfvade våldet. För honom existerade jemte medborgarens och soldatens pligt mot sin konung äfven andra skyldigheter och — rättigheter. Hos Fleming hade känslan af att tillhöra detta land genom födseln icke stegrats eller förädlats till någonting högre än till instinkten att tilltro sig kunna kasta sitt fosterlands hela väl och ve i kungamaktens vågskål, äfven om Sverige undanryckte sin vikt derur. Men i Stålarms ädla hjerta skar det djupt, då han begynte befara, att de pligter, hvilka ålades honom såsom konungens i Polen man, stodo i strid med hans finska foster-

lands välfärd. Det är detta medvetande af skilda pligters kollision, hvilka kämpa oförlikta, omöjliga att försonas, i hans riderliga mannabröst, som gör honom djupt tragisk i modern uppfattning af ordet, medan Klas Fleming i sin obrutna viljas styrka, hvilken uppbär ensam både hans handlingar och hela ansvaret för dessa, är ännu en så komplett herosartad, antikt tragisk karakter, som blott en natur, på ytan af hvars ursprungskraft endast några sväfvande strålar af modern civilisation hunnit halka, kan förete.

Stålarm, ehuru han mot slutet af Flemings bana redan stod närmast honom, var likväl barn af en senare generation än denne. Såsom gosse hade han i egenskap af page vid hertig Jobans unga finska hof inandats den första morgonfläkten af europeisk bildning, utan att derigenom gå förlustig sin känslas friskhet och den kärlek till sitt land, hans vackra barndomshem, Lindö, fostrat. Hans embetspligt hade qvarhållit honom såsom man under flera års tid bortom fosterlandets gränser. Denna tid var likväl hvarken för Stålarm sjelf eller för hans land en förlorad. Med skarp blick hade han såsom ståthållare i Narva varseblifvit, hvad ett adelsmannavälde, fotadt på underlydandes trälldom, föder utaf sig. Hans vistelse på södra kusten af Finska viken hade dessutom, såsom professor Forsman i sitt vackra arbete öfver klubbekriget skarpsinnigt anmärkt, medfört för honom den ovärderliga fördelen, att hans händer hållits rena från landsmäns blod, medan Fleming sölade sina deri, och att Stålarm efter dennes bortgång kunde uppträda såsom en ny, af de gräsliga konflikterna ännu icke sönderrifven personlighet. Vill man med minsta möda förskaffa sig en klar bild af denna nobla karakter, behöfver man endast genomläsa Stålarms skrifvelse till Kemi Socknebor, daterad Tavastehus d. 13 Dec. 1597. Han talar väl deri, såsom det anstår en trofast konungens höfvitsman, allvarligt till den nyss upproriska och ännu oroliga allmogen. Men hela skriften andas likväl en välvilja, ett humant bekymmer om det vilseledda folkets välfärd, som himmelsvidt skilja sig från en rå och hämdlysten tuktomästares hotelser och straffdomar. Framför allt märkvärdig är hans farhåga att se sig

nödsakad kalla till sin hjälp det främmande krigsfolket, som i Lifland står beredt att på hans första vink bryta in i Finland. Ty, menar han: „der så sker, går det öfver eder ut, att I och edra barn komma från edra friheter och blifva till trälar så länge någon af eder igen lefver.” Frambryter ej i detta nästan ångestfulla varningsrop en bekännelse, att den adle finske höfdingen vet sig vara för *god*, i hvarje mening af ordet, att i spetsen för polske ryttare trampa ned sitt eget lands frie män?

Det var en, af samvetsskrupler vida mindre än Stålarms bunden man förbehållet att både för den tiden och alla kommande rädda finska folket från faran „att komma från sina friheter och blifva trälar.” Det är Carl IX:s odödliga betydelse för Finlands historie ännu mer än för Sveriges. Det sistnämnda landet, redan genom sitt läge bättre skyddadt än vårt emot yttre anfall åtminstone från Polen, egde, isynnerhet då, äfven i sitt inre en ojemförligt större motståndskraft än det sönderbrustna Finland. Ingen Klas Fleming hade der till grundval för konungathronen nedkastat massor af undersåters lik eller utbredd derunder mattor af förhärjade bygder. Sverige låg ej sönderstyckadt i tre mot hvarandra fiendtliga parter, medan i Finland krigsfolket, det finska folket och det svenska stodo i trenne skilda läger, utan annan gemenskap med hvarandra än den blodade marken, hvarpå lägren voro slagna, och det ännu blodigare inbördes hatet i allas hjertan. Men hvad som likväl mer än någonting annat gaf Sverige företräde i styrka, var det, att dess allmoges motståndskraft sammanhölls på ort och ställe, liksom af ett jernband, uti hertig Carls hårda, skoningslösa, men ändå så smidiga händer.

Till sin natur voro hertig Carl och Klas Fleming liksom födde tvillingsbröder. Samma herrskarelust och herrskarekraft, samma likgiltighet för medlens beskaffenhet och samma slughet vid medlens både val och användning: allt detta egde båda så gemensamt med hvarandra, att det tyckes antingen ett slöseri af naturen eller brist på uppfinningsförmåga hos henne, då hon ansett mödan värdt fördeia på tvänne personifikationers egenskaper, åt hvilka redan den ena eller den andra ensam kunnat

gifva tillräckligt uttryck. Men visst måste det i alla fall medgifvas, att summan af Flemings egenskaper, adderad till summan af Carl IX:s, skulle tillsammans utgjort ett quantum, som sannolikt söndersprängt det mått af slikt, en mensklig varelse förmår i sig inrymma. Och menskligheten hade ju ändock nästan mer än nog af sorten, ehuru qvintessensen af dessa kraftämnen blifvit utminuterad på tvänne subjekter.

Men om än den basis, naturen gifvit dessa tvänne hjelte-lynnen, var för båda gemensam, och deras begär efter makten städse förblef detsamma, hade de likväl af sin olika ställning uti lifvet låtit böja sig i ganska olika riktningar. Fleming, ehuru icke född på thronens trappsteg, kände dock en emotständig lust att tränga sig dit så nära som möjligt. Redan genom sin födelse ganska högättad, hade han genom sitt äktenskap med system till en bland Gustaf Wasas gemåler hunnit detta mål ännu närmare. Konungagunsten skulle göra resten; och den gjorde det. Så öfverhopad med äretitlar, hvilka betydde verkliga embeten, har aldrig finsk man varit som Klas Fleming.

Redan af sin födelse hade likväl hertig Carl blifvit ställd så högt, att Fleming, om han ej beslöt sig att bryta med alla för honom heliga pligters bud, icke vågade låta sin äregirighet blicka dit opp. Men hvad båtade det konungasonen, för hvilken ej det toma bländskenet kring thronen utan endast mak- tens realitet derpå hade värde? De tre konungar, hvilka den ene efter den andre stego opp på Gustaf Wasas thron, stod hertig Carl så nära som skuggan kroppen; men de buro kungakro- nan, medan han, hvilken dock visste med sig sjelf, att endast han var kronan värdig, trycktes af hennes frånvaro ännu mer än de andre af hennes tyngd. Hvilken prøfvotid för denna brinnande själ att under en hel menniskoålder, i lifvets vår, dess sommar, ja intill höstens gräns, nödgas dämpa äregirighe- tens, herrsklystnadens lågor, så att de icke, brytande alltför våldsamt ut, borttogo det enda *skenet*, han eftersträfvade: ske- net att ej uppenbart kränka besvuren rätt! Men också hvilken lärotid! Att störta tvänne konungar och dels regera öfver, dels göra ständig opposition mot den tredje, utan att vilja synas

skrida öfver den gräns, ingen man af ära och allra minst en furste får lemna bakom sig, om ej äran äfven skall stanna kvar på samma väg, dertill erfordrades en equilibriskunst, mot hvilken mannens, som på slak lina gick öfver Niagaras vildt brusande fall, var en barnlek. I detta *juste milieu*-system mellan samvetsgrannhet och samvetlöshet, skenbar aktning för andras rätt och oförsynt usurpation, en slughet, så ogenomskinlig, att den ej låter skåda, hvad som rör sig på dess innersta botten, och en stursk min af bondärlighet står hertig Carl öfverträffad i historien. Ej ens Frankrikes Ludvig XI, som dock i själsdisposition står honom så nära, uppnår honom i den mångfaldiga praktiken.

Märkvärdigt är att se, huru det långa tvånget af en tillbakahållande situation stundom alstrar i detta ursprungligen så beslutsamma, handlingskraftiga, rastlöst verksamma sinne en tvekan att oåterkalleligen verkställa det som han dock tyckes önska att måtte ske. Vår ädle, frimodige Stålarms öden lemna särdeles märkeliga bevis på denna tvedrägt i Carl IX:s starka vilja. Fem gånger fördes den finske hjelten ut till afrättsplatsen och lika ofta tillbaka derifrån. Hvad kunde vara meningen med denna grymma lek, hvori den hårde fursten, lik en i ständiga recidiver återkommande dödssjukdom, ej tröttnar att hota en utmärkt mans lif, hvilken pligt och trofasthet fordom hade ställt i ett fiendtligt läger? Ville Carl medelst dessa upprepade bödeisskådespel skrämma en Arvid Stålarms? Han var ändock själf en för mycket modig man för att tro på ett sådant resultat; och den misshandlade hade nog haft rätt att säga såsom Guizot åt sina fiender i deputerade kammaren: *vous pouvez épuiser mes forces, mais pas mon courage!*

Men oakadt allt detta, som man gerna skulle hos honom önska annorlunda, och hvartill skulden kanske mera låg i situationen än i hans egen personlighet, var han ändock — den store Gustafs fader. Carl IX:s stora lycka och evärdeliga ära är, att han förstod låta sina personliga syften så sammanflyta med det allmännas, fäderneslandets, statens intressen, att dessa betäcka och sanktionera den herrsklystne pretendentens egen-

nyttiga planer. Han sträfvar till thronen; men han bryter sig väg dit genom att försvara Sveriges rike mot utländskt välde, Sveriges kyrka mot en papistisk jesuitism, Sveriges allmoge mot inhemskt adelsmannaförtryck och polsk lifegenskap. Med säker blick upptäcker han i denna allmoge sina säkraste bundsförvandter. Och dess divinatoriska instinkt fattar ganska väl, hvad den i sin hertig eger. Bönderna ropa ja på riksdagarna till hans propositioner, „och att de ville försvara honom, så länge deras blod var varm.

Hvad inflytande hans minsta vink utöfvade på finska allmogens beslut, har redan tidigare blifvit omnämndt. Det följda rådet bragte väl närmast förderf öfver folket; men känslan, att han fans, att det i honom egde ett stöd, en försvarare, en hämnare, upprättade det åter. Den nedbrutna sjelfkänslan väcktes å nyo till lifs; och helt och hållet har denna känsla aldrig i detta land sedermera kunnat släckas. Bödelsbilan, som afhögg så mångt bland den finska adelns stoltaste hufvuden, gjorde äfven inskränningar i dess besittningar, utan att folkets likväl synnerligen derigenom förstorades. Den mättade hungern efter hämd efterföljdes stundom af någonting, som nästan liknade ånger; och då återgaf den blodiga handen rofvet åt de dödades rätte arftagare. Oftare måste nitiske och trogne anhängares bland adeln förtjenster belönas; och dertill erbjöde de öfvervunne motståndarenes plundrade egendom det bästa tillfället, de lättast begagneliga medlen. Den stora jordbäfningsdagar voro ännu icke inne, som kastade öfverända alla de adliga besittningarnas rämärken i detta land. De läto ännu vänta på sig närmare ett sekel. Och emellertid ökades med påskynad hastighet anledningen och oundvikligheten att företaga detta fruktansvärda storskifte.

Att orättvisan, af staten vid detta skifte begången, kunde blifva så stor, härrörde till det mesta deraf, att statens målsmän förut med öfverdrifvet frikostig hand hade gjort rättvisa åt stora förtjenster om land och rike. De väldiga krafter, som så länge stimulerat hvarandra under inbördes kamp löstes nu från sina band och jagades ut på en vidsträcktare vädjebana, liksom

dessa springare, hvilka, sedan de tillräckligt uppöfvats i hemmet på en trängre arena, fördes bort till de stora täflingsplatserna, der hela det församlade Hellas åskådade och skänkte priset åt segraren. Ärofullare bragder än Sverige har ingen modern stat utfört med jemförelsevis så ringa fysiska krafter; och äran ökas ännu mera deraf, att hon ej vunnits genom endast några få, om än aldrig så modigt utkämpade strider, utan genom de högsta ansträngningar, fortsatta i mer än ett sekel. Ett rike, fattigt både på folk och egodelar, utför ej sådana storverk som Sverige under sina hjeltekonungar, utan att hvarenda samhällets nerv måste försättas i högsta möjliga spänning. Flera andra krigiska nationer hafva i nyare tider utfört sina hjeltebragder, utan att dessa kostat dem mer än förlusten af ungefär hvar tionde vapenför man. Hos oss gick det annorlunda till. Längre var här krigslagen: *man ur huset!* gällande så godt som permanent; och en *decimering* blott af folkstocken skulle ansetts såsom den mest oväntade förmildring af utskrifningarna. Okunnigheten skall anse, utan pröfning, denna framställning för öfverdrifven. Man ingen menniska, som med sakkännedom förenar en gnista kärlek till sanning, skall våga bestrida dess riktighet. Hvad Sveriges storhet kostat Finland, tyckes likväl otroligt äfven för den, som känner förhållandet. Man må således förlåta, om den, som ej varit i tillfälle att inhemta kännedom härom, tycker, att äfven det sannaste låter föga sannolikt.

Förfärligaste voro likväl de uppoffringar, som kräfdes utan någon barmhertighet af landet, då detta lemnadt åt sig sjelft ansågs böra med egna krafter försvara sig mot ryssarne, medan krig samtidigt fördes af Sverige mot andra makter. Hjelpsändningar requireras år för år härifrån till de aflägsna orter, der konungarna sjelfva kämpa, utan ringaste afseende på det utblottade landets behof att få behålla sina egna söner för att värna sig mot en öfvermäktig och skoningslös fiendes inbrott. Sådant var t. ex. fallet under Carl X:s heroiska vikingatåg till lands i Polen. Jag har händelsevis i min hand afskrifter af de bref, med hvilka dåvarande öfverbefälhafvaren i Finland, Gustaf Evertson Horn besvarar sin konungs idkeligen förnyade befallning

att skicka bort öfver gränsen den ena skaran efter den andra af landets så föga talrika och outhärliga försvarare. Hjertat blöder i en, då man ser denne ädle son af en ädel hjelteslägt, hvars like få länder haft att uppvisa, förslösa allt, hvad ett redligt och fosterländskt sinne kan ingifva honom, utan att blidka krigets Minotaurus derborta, som oupphörligt kräfver nya offer. Efterverlden tror honom obetingadt på orden, när han försäkrar, att „så länge jag intet annat vet, än att E. K. M:ts Nådiga vilja icke är till förlåta Finland och Wiborg såsom en considerabel ort, söker jag det yttersta der vid och skall intet spara såsom en rätt patriot och hörsam undersåte uti E. K. M:ts och Riksens tjenst att uppsätta lif, egendom och all min välfärd, och aldrig låta mig vara svårt till brukas i dess tjenst.” Men att landets ställning är ännu sorgligare än hans egen, synes af denna beskrifning på det sätt, hvarpå folket emottog anbudet att ånyo exporteras ur eget land: „de hålla till i skogar och löpa som villdjur och ehuru väl det slås efter dem genom officerare, fogdar, länsmän och alle som kunna dertill brukas, så är det likväl allt fåfängt.”

Sådana tider voro här, hvad sjelfva olyckan beträffar, ej så alldeles sällsynta undantag från tillståndets vanliga regel. Det ovanliga ligger egentligen deri, att finnarne löpa till skogs i stället för att låta ställa sig i krigareledet, Må den, som vet med sig, att han sjelf, då valet stode honom fritt mellan att dö vid försvaret af egna skogar eller att utkastas till rof åt döden på fjerran slätter, föredroge det senare, kasta på dåtidens finska skogsmenniskor den första stenen. För öfrigt vet man, att finnarnes blod äfven utom deras fosterlands gränser lika litet sparades under Carl X:s krig som annars, ehuru deras blod jemte deras bragders ära förrann i den stora, verldskunniga strömmen, som bar namnet Sveriges hjelterykte. Jag tillåter mig här en anmärkning, som kanske blifvit gjord någon gång till förene, men åtminstone ej blifvit upprepad en tusendel så ofta som påminnelserna om, hvad Finland är Sverige skyldigt.

Många af de rika fruktar, Sverige under sin långa hjelteperiod skördade, hafva sedermera blifvit borttagna, såsom troféer af fiender, hvilkas lärare i konsten att segra svenskarne sjelfve till stor del varit. Men tu ting kunde de vexlande tidernas omkastningar icke åtkomma; och åtminstone det ena bland dessa är äfven för all framtid lika oförgängligt som verldshistoriens minne af det, hvilket en gång lefvat ett herrligt lif. Detta ena är de svenska bragdernas ära. Och det andra, hvilket likaledes eger bestånd nu och för framtiden troligen äfven, är Sverige såsom ett i sig afrundadt och sammanslutet helt, icke blott i geografiskt hänseende, såsom från urminnes tid, utan i statligt och nationelt. Sveriges söder, i stället för att deråt gifva, på sätt både folkets och landets natur hade det bestämt, förökad lifskraft, kändes, beherrskad af fiendtlig makt, såsom ständig hämsko vid hvarje sjelfständigare, friare rörelse; och hvad än värre var: det var en aldrig slocknande härd för lågorna af brödrafiendskap, och de slog å det hatet en blodröd brygga öfver Sundet. Trettioåriga kriget äfvensom Carl X:s gjorde slut på detta onaturliga förhållande, och huru än den skandinaviska nordens framtid må gestalta sig, var det steg, som Sveriges öden togo, då det satte sin fot i Sundet, bestämmande för denna framtids räkning.

Utan att träda den svenska rättmätiga sjelfkänslan för när torde man dock kunna anse för gifvet, att Sverige icke, i synnerhet uti det stympade skick, hvori det sig befann ännu, då det beträdde sin stora hjeltebana under trettioåriga kriget, skulle förmått ensamt tillkämpa sig de tvänne evärdeliga resultater, jag påpekat. Finska folkets osparade blod, jemte ansträngningen af all dess intelligens, har onekligen icke så litet dertill bidragit. De der sjuttio finske ryttarene, hvilkas lefnads uppgift var att, stupande till sista man, skydda sin store konung mot en förtidig död, hafva alltid synts mig gifva en ädel miniaturbild af finska folkets bestämmelse under ifrågavarande period. Hvem tänkte väl mera på dem, när svenskarne hunnit till Leipzig, till Lützen, till Wiens portar? Och likväl är ingenting vissare än det, att deras segerbana i Tyskland blifvit mycket kortare, ifall

Gustaf Adolf hade råkat stupa redan vid Demmin i en lumpen ryttarfäktning.

Men hvad rätt hafva vi väl att beklaga oss öfver andras glömska, då vi sjelfva allt intill senare tider gjort så litet för att återupplifva minnet af våra förfäder? Finnarnes oförmåga att uppträda såsom statsbildande nation har på ett märkeligt sätt återspeglats i den långsamhet, hvarmed de utbildat sitt sinne för historieskrifning. Hur annorlunda, för att erinra om det största exemplet på motsatsen, grekerne! Samma instinkt, som dref dem att på hvad kust, de må hafva landat, genast uppbygga ej blott en stad, utan en stat, manade dem äfven att såväl i sång som egentlig häfdateckning framställa redan tidigt de klaraste, igenkänneligaste bilder både af sitt förgångna och sitt närvarande lif. Men de sångrike finnarne läto sin fantasi så godtyckligt leka med ämnet, äfven när det undantagsvis råkade vara rent historiskt, att någon klar reda på personerna eller situationen omöjligen ur dikten står att vinnas. Tidigare påpekades en af de få runor, som framträda med bestämd historisk syftning: „Piispa Henrikin surma.” Ju mera nebulös uppfattningen af den beskrifna händelsen är deri, desto tydligare varseblir man hela slagets bristfällighet.

En ännu större bristfällighet vidlåder likväl sjelfva historieskrifningen i Finland under tidigare perioder: ty derpå är ej allenast brist, utan till och med total missväxt. Detta är ett alldeles obegripligt faktum, då man ändock vet, att vårt land under katolska tiden egde ett åtminstone till någon del skickligt presterskap, hvaribland höjde sig mer än *en* man af ovanlig förtjenst och utmärkta naturgåfvor. Likaledes känner man, att i klostren, särdeles det i Raumo, bokliga konster idkades. Men hvarhelst munkar annorstädes befattade sig med literära öfningar, voro ju anteckningar i krönikeform deras älsklingssysselsättning. Väl liknade deras sätt att ur sina gallerfönster betrakta världens gång stundom bemödandet att genom en källarglugg följa med solens. Åtskillige hade ändock, innan de drogo sig tillbaka ur livets tumult, så uppöfvat sin blick för varseblifvandet af de menckliga sakerna, att de ännu från sitt heliga

dunkel förmådde upptäcka dessas olika färgskiftningar. En sådan skarpsynthet kunde väl ej begäras af dem, som här från ett äfven annars mörkt land trädde in i ett ännu intensivare mörker. Men någonting, värdt att uppteckna, hade de ändock bort finna äfven här, ifall hågen dertill förefunnits. Kastar man blicken nuförtiden t. ex. på: Olai Magni med den vidunderligaste både lärdom och lättrogenhet uppfyllda: „*Historia de gentium Septentrionalium variis conditionibus etc;*“ så kunde man väl tycka, att förlusten är dräglig nog, om också den finska historiska literaturen ej blifvit riktad med slika ecklesiastiska lukubrationer. Och likvisst hade det otvifvelaktigt varit ganska lärorikt att ega några skrifna minnesmärken, ur hvilka man kunnat utleta, huru de fromme fäderne uppfattade både kyrkans och det verldsliga samhällets samtida angelägenheter. Men till och med ett så snävt tillskuret och torrt opus, som „*Chronicon Episcoporum*“ i allmänhet är, lät vänta på sig ända till dess, att äfven det sista af de der tecknade finska kyrkans öfverhufvuden hade försjunkit i — hafsens djup.

Och likväl är det i de spår, den katolska kyrkan lemnat efter sig i detta land, om också utan all bialsigt att tjena till vägledning för kommande åldrars häfdaforskning, den finska historieskrifningen tagit ut sina första steg. Och detta hennes första, af nödvändigheten påbudna sätt att gå tillväga har sedermera länge, mer eller mindre frivilligt, varit afgörande och bestämmande för dem, hvilka derefter skredo framåt på den utstakade stråten. Denna omständighet är af synnerlig vikt och väl förtjent att tagas i närmare skärskådande.

I hög grad betecknande för saken är det, att den man, hvilken först ställde vår häfdaforskning på en både säkrare och bredare grund, egentligen var filolog. Då nu det material, han egde att bearbeta, var jemförelsevis nog torftigt, och han nödsakades sammanleta de än här än der händelsevis förekommande fakta, som belyste det behandlade ämnet, kan det ej förvåna någon, om han begynte betrakta detta ämne såsom en illa korrumpierad text, hvilken tarfvade den noggrannaste kritiska undersökning och måste återställas till en åtminstone sannolik in-

tegritet genom citater, plockade ihop från hundratals håll. Denna kritiska mikroskopi jemte det outtrötteliga nitet att sammanföra bevisande ställen för omtvistade, stundom obevisliga *punkter* i vår historie hafva gått i arf till alla dem, hvilka trognast fasthålla tråden af den tradition, som från den finska historiens fader utgick. Och sålunda hafva här uppstått arbeten, hvilka täfla med, om ej öfverträffa, i noggrannhet och ösparad flit de mödosammaste verk af dylik syftning i hela världen. Häri låg till en början den helsosammaste reaktion mot en äfven bland oss uppkommande fantastisk hyperpatriotism, hvilken hotade att vilja dränka den torra historiska sanningen i smärre vattenflöden, härflytande från Olof Rudbecks gigantiska „*atlantica*.“ Men nekas kan ej heller, att den ytterligt stimulerade nyfikenhet, som rastlöst jagade efter förkomna fakta, stundom tappade bort skilnaden mellan de viktiga och det, som var det något mindre; mellan kärnan och det omhöljande skalet; mellan sjelfva lifvet och de väsenlösa tillfälligheter, hvilka, kastade hit och dit omkring detta, gapade på dess framfart utan att deraf beröras.

De dokumenter, hvilka bevarat minnet af hvad här under Medeltiden tillgjordes för kyrkans *andliga* uppbyggelse, lemna väl det hufvudsakligaste material, hvaraf, oaktadt den totala bristen på sammanhängande berättelser om tidigare ställningar i detta land, en, om också ganska knapphändig, historisk byggnad kunde konstrueras genom outtröttlig flit och den fyndigaste kombinationsförmåga. Men äfven då kyrkan gjorde några små utflykter bortom sitt egentliga gebit, som ej var af denna världen, och egnade sin omsorg åt de materiella intressen, hvilka i tiden och rummet trängde sig på henne, arbetade hon, utan att alls tänka på förtjensten af denna öfverloppsgerning, icke så litet till förmon för en kommande tids historieforskning. I allmänhet hafva alla de skrifter, som stå i gemenskap med en antingen redan stadgad eller till bestämdhet sträfvande besittningsrätt, en mycket större betydelse för våra häfder, än som vanligen belöper sig på dylika transaktioner af hufvudsakligast privat natur i andra länder. Märkvärdigast ändock och utan like annorstädes

är den vikt i historiskt hänseende, som måste tillerkännas de statistiska siffror, hvilka utvisa, med hvilka otroliga kontributioner det arma finska folket förmådde gälda lyckan att lefva i hägnet af ett i kameralistiskt hänseende — till siffran — särdeles samvetsgrannt organiseradt statsskick. Lätt begripligt är det i alla fall, hvarför man så ifrigt kastat sig på dessa surrogater för direkta upplysningar om folk och land. Der man ej är i tillfälle att genom varseblifvandet af en organisms lifsyttningar draga slutsatser angående dess vitalitet, erbjuder känndomen om, huru mycket blod kroppen kan mista utan att ge upp andan, en ganska behjelpig utredning af saken. Men äfven den finska häfdaforskningen bestyrker sanningen af en i andra länder längesedan vunnen erfarenhet: den, att ett rikare, kraftfullare lif hos sjelfva folket framkallar större liflighet i försöken att fasthålla uti minnet de uttryck, i hvilka den stegrade liffullheten utpräglat sig, gifvit sig gestalt. Kommer då till hjertats starkare slag och blodets häftigare omlopp, att partier, som, kämpande mot hvarandra, ömsom segrat, ömsom dukat under, känna ett djupt behof dels att rättfärdiga sig sjelfva, dels att öfverbevisa motståndarene om deras orättfärdighet, så uppstår lättare än annars utomordentlig rikedom på allsidigt upplysande urkunder. En sådan skatt eger den finska häfdaforskningen uti dessa dokumenter, som tillåta oss än i dag skåda in i både motiverna och tilldragelserna af klubbekriget så, som skulle det blodröda förhänget, bakom hvilket de verka och röra sig, uppdragas inför våra egna blickar.

Och dagligen tillväxa numera genom yngre arbetares omtanke och flit dessa hittills för forskningen undångömda skatter, medels hvilka det blir möjligt för vårt land att ur glömskan befria månget ädelt fosterländskt minne och gälda den skuld, hvari vi stå till mången ännu föga känd hjelte både i krigets värf och fredens. När alla dessa ärofulla minnen blifva återkallade i dagen, skola vi väl ha skäl att med stolthet blicka till dem opp. Men ännu större anledning få vi då att ödmjuka oss och pruta ned betydligt på vår inbilskhets anspråk, när vi lärt oss inse, att det ej just tillkommer oss att taga patent på upp-

finningen af finsk patriotism; samt att här funnits långt före våra dagar folk, som för fosterlandet *lidit* något mer, än vi kunna berömma oss af.

Då vi göra rättvisa åt dessa starka släkten, som utan att klaga burit bördor, af hvilka våra skuldror skulle krossas, kunna vi hoppas, att kommande tider med erkänsla ihågkomma ej blott, hvad vår kärlek uträttat för vårt land, utan äfven hvad den velat.

I förgätenhet skall då icke heller falla, hvad landets universitet velat för det vara och verkeligen varit. Ofvanför påpekades, att äfven Finland i någon mån kan tillräkna sig äran af att hafva bidragit till Sveriges storhet på den tiden, då det var stort. När man nämner: „Åbo akademi,” har man redan med detta enda namn i minnet återkallat det stora sätt, hvarpå Sveriges stora tid värdigt återgäldat den tacksamhetsskuld, i hvilken det stod till finska folket. Denna skapelse af svensk elevation i sinnet, af kärlek till bildning och insigt i sättet att befordra denna, af ett högt mod, som, då det vill hinna ett upphöjdt mål, ej låter skrämma eller nedtrycka sig af de materiella medlens knapphet — är väl egnad att „oss elda och oss anklaga.” Hur små förete sig ej våra betänkligheter, hur andefattiga våra beräkningar stundom emot en Pehr Brahes storsinta mod och brinnande ifver för civilisationens sak i detta land! Midt ibland lågorna af ett långvarigt krig, som hade förtärt och ännu fortfor att förtära rikets alla tillgångar, tvekar han ej att yrka på och lyckas äfven genomdrifva inrättningen af sin akademi, genom hvilken han djupare ingripit i den finska andens utveckling än någon annan och såsom få män i hvilket land som helst medverkat till höjandet af deras landsmäns bildning.

Äfven om vigten af den gåfva, som den store, ädle grefven beskärde vårt land i och med dess högskola, mätes endast efter de frukter, hon sedermera och allt intill denna dag burit, finner man denna gåfva hafva varit af omätligt värde. Men ännu högre stiger hennes betydelse, när man besinnar, hurudant vårt lands tillstånd var, då Brahes divinatoriska blick — *dispositio*

divina benämnde han ju sjelf denna sin själsstämning — och hans humana välvilja för sitt adopterade fosterland gafvo honom ingen ro, innan han utfört sitt odödliga verk. Gustaf Wasas hjertlösa plundring af kyrkan och allt det, hon tagit i sitt hägn, hade också burit *sin* frukt, dylika bedrifters vanliga: elände, förvirring, barbari bland en stor del af det med stormsteg till reformationen drifna presterskapet. Ifall världen om massans af folket själar ej skulle blifvit derefter, hade det varit ett underverk; och detta uteblef naturligtvis. Hertig Johans „bildnings-cirkel” hann ej utvidga sig långt utanför hans eget hof. Klas Flemings kraftåtgärder att återföra ordning och skick bland folket voro desto mera genomgripande. Det seigneuriala öfverdådet jemte de eviga krigens vildhet sörjde flitigt för en fortsatt tillämpning af samma folkundervisnings-method. Ej under då, att efter ofta förnyadt skrutinium total-vitsordet utföll sålunda: „*när det går tokugt, går det såsom i Finland.*“

Vådan att förbytas till ett dårhus är väl nästan den förfärligaste, som kan hota ett land. Men då det ondas ursprung eller, för att följa en rent finsk tankegång, dess *födelse* är insedd, återstår ännu förhoppning om det ondas botande. Den hederlige Samuel Cröll insåg det onda, hvaraf Finland var angripet, nästan lika väl som grefve Brahe sjelf; men angående botemedlen hyste de mycket olika tankar. Medan den förre klagade och anklagade till höger och venster, såsom det en samvetsgrann och behjertad fiskal egnar och anstår i alla tider, eller såsom en statsförbättrande tidningsskrifvare i våra dagar skulle det göra, öfvertänkte Brahe natt och dag, huru man kunde åtkomma sjelfva det ondas rot och med ens upprycka denna. Så fort verkade hans radikalkur väl icke; kunde ej verka. Men om det, som, enligt nyss citerade talesätt, för något mer än tvåhundra år sedan var regel i Finland, numera härstädes hörer till sällsyntare undantag, så hafva vi derför att tacka, näst Gud allsmäktig, ingen i högre grad än den store ande, som verkade i „grefvens tid” till räddning af vårt fosterland. Ifall en akademi för de fria konsterna hunnit här komma till lif, innan den af Brahe stiftade akademien jubilerar öfver sin tillvaro under ett

fjerdedels årtusende, lägger jag härmedels på hennes samvete, att hon, vädjande till finska folkets hederskänsla, måtte uppmana det att genom uppresandet af en värdig minnesstod åt den främste räddaren af vår civilisation afbetala sin egen och ett halft dussin tidigare generationers hedersskuld.

Huru hårdt det höll i äfven för den rikast begåfvade ande att före högskolans uppkomst utveckla sig här till harmonisk bildning, bevisas på sorgligaste sätt af de extravaganser, till hvilka den olycklige Sigfrid Forsius lät sin genius jagas. I stället för att såsom en vetenskapsman af hög ordning, hvartill utan tvifvel tillräckliga anlag hos honom förefunnos, kasta ärans och upplysningens ljus öfver sitt dunkla fosterland, framskymtar han nu genom tidernas natt såsom ett hemskt irrbloss, kastad hit och dit af autodidaktens lösliga infall och den astrologiska svärmarens fantastiska grubblerier. Medges måste likväl, att också under oändligt gynsammarer förhållanden för hans utbildning, än de voro, i hvilka han kämpade ut sin lefnads hårda strid, hade tiden kunnat vara starkare än han. Äfven mäktigare snillen än hans uppoffrade sina tankars klarhet åt tidens lystnad att ur himmelens stjerneskrift dechiffra det kommandes fördolda öden. Sjelfva Tycho Brahe, hvilken af verldens stora blef lika uppburren, som den arma Forsius af dem nedtrycktes, var ju ingen Pehr Brahe i frihet från vidskepelse, medan han, lutande sitt hufvud mot kejsar Rudolfs, läste i stjernorna.

Men också Pehr Brahe sjelf hade den sorgen att ej genom det nya altare, han invigt åt ljuset, förmå så hastigt skingra det mångdubbla lagret af superstition, som hedendomen, katolicismen och den mot sin egen grundprincip fiendtliga protestantiska ortodoxin hunnit stapla det ena öfver det andra. Att en beskedlig själ utsattas för vexationer genom *Blåkullas* intrikata tillställningar, ansågs då för tiden lika sannolikt som i våra dagar, att en statskupp lurar på vårt förderf; den stackars tiggarn „Puu-Jumala” misstänktes lika nitiskt för idkandet af *hemliga konster* som trots hvilken finanschef som helst nu; en flitig och kunnig student kunde lika oförskyldt påstås hafva inlåtit sig i förbund med sjelfvaste djefvulen som en dylik midt

ibland oss att hafva „intagit en imponerande ställning” emot sina lärare.

Dessa exempel torde utvisa, att tiderna vid universitetets uppkomst voro mycket mera lättrogna, misstänksamma och smädelystna, än de sedermera blifvit. Det begynte likväl småningom allt mer och mer dagas på Finlands horisont. Men huru ihärdig mörkrets kamp mot ljuset ändock var, bevisas på ett slående sätt genom den strid, hvilken af dessa mot hvarandra fiendtliga makter fortsattes äfven i en sådan själ som Terseri. Det är ej ens honom gifvet att inse, hvad gref Brahe dock genast fann, att den djefvul, som red studenten, då han skröt öfver sin djupa visdom, var ingen annan än högmodets. Likvisst fick Terserus själf ganska snart derefter erfara, hvilken väldig matador denne djefvul dock var, då den, representerad af den bistre Enevald Svenonius och hans själafränder, satte sig till doms öfver Åbo akademis prokansler och ryckte biskopsmanteln från honom.

Måhända skall det likväl synas nog opatriotiskt, då nödvändigheten att kämpa emot och öfvervinna trolldom och vidskepelse blifvit åberopade såsom ett hufvudsakligt skäl för inrättandet af ett finskt universitet. Sitt älsta europeiska rykte hade ju finnarne förvärfvat och länge bibehållit genom sin öfverlägsna talang för dessa konster och — vetenskaper; att deras förnämligaste *vetande* uppenbarade sig åt det hållet, vet ju hvar man. Äfven ett mindre vördnadsfullt sätt att omnämna högmodsdjefvulen kan nog hafva sina betänkliga sidor. Ty om den haft sina stolta anor i detta land, saknar den icke här ännu stoltare ätteläggjar, som ej förlåta, att man nämner dem vid deras rätta namn. Å andra sidan kunde det väcka förargelse, om man påpekade ej blott såsom ett fattigdomsbevis utan såsom en olägenhet nödvändigheten att en längre tid bortåt fylla de viktigaste läroplatserna vid den nya högskolan med svenskar, och att sjelfva prokanslers-embetet gång efter annan anförtröddes åt män, som icke voro födda till kärlek för detta land och skyldighet att uppbjuda alla sina krafter till dess båtнад. Men det kunde ju ej vara annorlunda. Det var på den tiden lättare för Finland att presentera för Europa en fältherre, som täflade med hennes

yppersta eller en sjöhjelte, hvilken besegrade sina största motståndare på böljan — ej sällan vore båda dessa krigiska egenskaper på antikt vis förenade i samma person — än att åstadkomma den klenaste magister af egen tillverkning. En ibland de viktigaste, liksom ovilkorligaste följder af den inhemska högskolans instiftelse var ju den att småningom göra nödhjelpen af den utländska lärdomens *direkta* inverkan allt mer och mer umbärlig. Men ett högst anmärkningsvärdt bevis på den finska andens inneburna, ehuru ännu outvecklade kraft ligger i den omotståndliga makt, hvarmed den plötsligt grep de hitsände främmande lärarens själ och hjerta, så att de arbetade sig in i finnarnes både tänkesätt och språk lättare, än det faller sig ännu i dag för mången bland oss sjelfva. Pehr Brahes kraftfullaste medhjelpare vid hans ljusspridande värf, biskop Rothovius, var ingalunda den enda svensk, hvars första blick kastades med ovilja och förakt på allt, hvaraf den här möttes, och som ändock vid närmare betraktande fann det väl värdt att egna all möda och omtanke åt förbättringen och upplysningen af detta folk, som erbjöd honom en rik „verkningskrets, hans skaparsnille värd”.

Ingen företeelse af högre märkvärdighet åt det hållet kan väl åberopas än den riktning, Terseri manhaftiga sinne fick under sin vistelse uti vårt land, der hans verksamhet togs i anspråk redan vid samma tid, den nya akademien begynte sin. Det är bekant, att han var den förste, hvilken ur hopen af de ofrälse stånden höjde sin kraftfulla, vältaliga stämma emot adelns omätliga besittningar af jordegendom. Detta skedde redan under drottning Christinas regering, hvilken med sin ohejdbara passion att lyckliggöra hela världen, hade mer än någon annan kastat i hvarje öppnad hand statens gods, liksom om hennes egen varit begåfvad med en österländsk fés outtömliga ymnighetshorn. Man har påstått, att drottningen ville i denna affär behandla sin lärare i hebraiskan blott såsom en leksak, tjenlig att kasta ut gnistor af osämja emellan rikets ständer; och det är ej alldeles omöjligt, att så förhöll sig. Men åtminstone hos Terserus sjelf var reduktionsfrågan det fullaste, innerligaste allvar. Derom

kan man vara förvissad. Men hvarifrån hade denna ifver kommit på honom? Från sin hembygd i Öster-Dalarne hade han svårligen hemtat den med sig till Finland, ehuru han derifrån medtagit sitt okufliga mod och sitt demokratiska sinnelag.

En bland de outtröttligaste forskarene i Finlands häfder, framl. kanslirådet Lagus, har framdragit i ljuset ett särdeles väsendtligt bidrag till besvarandet af denna fråga. „Jesper Mattson Krus' förteckning öfver nye och gamle frelsis landhböndher uthi Finnlandh a. 1618" var utan tvifvel ej obekant i manuskript för Terserus. Och äfven om han ej skulle känt hvarken denna eller andra dylika uppsatser, så lärde honom hvart steg, han i Finland tog, och allt, hvad han der såg och förnam, att en förteckning på adelns „landhböndher" i detta land var nära nog lika lydande med en mantalslängd öfver dess hela befolkning. Under den menniskoålder, som förflöt närmast efter tiden, då Krus uppställde sina kalkyler, hade i Österbotten, som då ej blifvit tagen med i beräkningen, och i allmänhet i de nordliga delarne af landet förläningarne ökats i pyramidaliska proportioner. Det var ej mera fråga om att begagna såsom mått för förtjenster eller ynnest några fattiga hemman eller byar. Hela vidsträckta socknar och län bortspolades af den kungliga frikostighetens störtsjöar. Den af Gustaf Wasa med storartad förmäthenhet förfäktade läran, att all jord existerade egentligen endast genom kongl. nåd, tillämpades i Finland med samma fördomsfrihet, hvarmed de från Europa inflyttade kolonisterna gjorde sin bättre rätt gällande emot de amerikanska infödingarne. Isynnerhet realiserades mot indianerne i norra Finland den jordslukande gustavianska teorin af den gifmilda drottning Christina med allt det eftertryck, som de 17 greffliga och 46 friherrliga ätternes, hvarmed hon hade illustrerat det svenska riddarhuset, försörjning lade på hennes hjerta.

Jag har ansett mig böra här framhålla dessa omständigheter, emedan i dem ligger, enligt min öfvertygelse, den djupaste förklaringsgrunden till ett faktum, lika obestridligt som minnesvärdt i Finlands häfder: det nämligen, att härifrån utgick ej blott den eftertryckligaste teoretiska maning till verkställan-

det af *reduktionen*, utan också det mest energiskt praktiska utförandet deraf. Terseri uppträdande vid 1650 års riksdag omnämndes redan. Tilläggas må endast, att ett genljud af de ord, i hvilka hans beslutsamma vilja gaf sig luft, ännu långt derefter dallrade i månet bröst, drifvande till skoningslös handling; samt att, hvad han 1663 led utan tvifvel hufvudsakligast hade sitt ursprung i det politiska hat, den genom sitt snille mäktige mannen framkallade hos många bland dem, som voro mäktiga äfven i annat, ehuru *odium theologicum* knuffades fram till att bära hundhufvudet för förföljelsen. När sedan Carl X, dragande ut till sina vidtomfattande härnadståg, kastade efter sig från Elfsnabben en i hastigheten och i sväfvande ordalag formulerad instruktion för reduktionsverkets bedrifvande, ställde han i spetsen för det svåra och förhatliga värfvet en finsk man, på hvärs konsiderationslösa energi konungen kunde bygga som på en klippa af granit. Denne man var Herman Fleming, i hvilken hans samtid med hopp eller bäfvan såg lik-som en personifikation af reduktionens fruktansvärda, på en gång af både nödvändighet och rättvisa påkallade och ändock så hårda och obilliga idé. Det var samme man, som stadd i fara att drunkna, ryckte sin drottning, i hvilken han hakade sig fast, ned emot djupet och ej släppte tag, innan de räddades båda. Sådant var ju ej hoffasoner. Med hvem skulle väl en slik hafva barmhertighet? Jo, många hundra tusendes välfärd låg honom, såsom han sjelf förklarade, varmt om hjertat. *Salus populi suprema lex esto*, så lydde hans valspråk. *) Han var således, ehuru en konungens man, i intet hänseende en förnyad upplaga af sin väldige frände, i hvärs sinne de hundratusendes bästa vägde fjäderlätt, då det jemfördes med en endas. Men man behöfver ingalunda gå så långt tillbaka i tiden för att finna föraktet för de mångas anspråk, representeradt med vederbörlig aristokratisk öfverlägsenhet. Vid Herman Flemings sida satt i sjelfva reduktions-kommissionen hans embetsbroder,

---

*) Se härom Carlsons Svenska historia, första delen, pag. 244 o. ff.

riksrådet Gustaf Bonde, hvars motsatta åsigter uttalade sig bland annat sålunda: „Att submittera mig på tinget under någon bonderansakning kan jag ej väl lida;” eller: „Om jag finner mig besvärad, så vill jag ej klaga mig för rikets ständer. Gud nåde den, som skulle klaga sig för dem och hafva bönder, borgare och prester till domare.” Tänkessätt, som uttalade sig i dylika junkerliga uttryck, bevisade, att Sveriges adel å ena sidan var mogen för reduktionen, å den andra kände på sig, hvarifrån faran omedelbart hotade.

Men denna fara gick en omväg, innan den desto säkrare kunde återvända till sitt mål. Omvägen hette konungslig enväldsmakt. Så alldeles haltande, som Klas Rålamb förmenade, var ändock ej jmförelsen emellan „Sveriges innevånare och egyptierna på Josefs tid, hvilka för att frälsa sina lif från hungersnöden underkastat sig en sådan trældom, att de, som förut varit ett fritt folk, blifvit en konungs lifegna och enskilda egendom, med hvilken han kunde efter behag fritt göra och låta.” Men medan Rålamb kände frihetens förlust såsom medlem af den aristokrati och det råd, hvilka velat herrska både öfver konung och folk, uppoffrade de ofrälse stånden sin frihet väl närmast åt den oinskränkta konungamakt, som förmådde frälsa dem från *det* förtryck, *de* hade rönt, men derjemte också åt den anande känslan, att framtiden skulle tillhöra dem: en framtid, lika fri från hungersnöden som från trældom, af hvad slag det vara månne. Och endast denna tanke kan försona oss med minnet af våra landsmän Klas Fleming och Fabian Wrede, hvilka såsom landtmarskalkar vid de frihetsmördande riksdagarna 1680 och 1682 så väsendtligen bidrogo till dessas i begynnelsen hemska resultater.

Den första genomgripande följden blef, att reduktionsverkets förr så ofta afslitna tråd upptogs åter af den enväldige konungens skoningslösa hand för att ej mer släppas derur. Och den tråden ledde ej blott till det tidigare uppställda målet, utan långt, långt bortom detsamma. De närmaste verkningarna tedde sig liksom utbrottens af vulkanerna: i oro, rubbning och förstöring af enskild lycka, oerhörda, exempellösa både till grad och

utsträckning, då man tager i betraktande, att härjningen icke utgick från en fiendtlig makt utan från en *faderlig* regering. De aflägsnare följderna visa sig framför allt för vårt land omätligt rika på välsignelse, ehuru ej blott denna, utan hela finska folket hotas med tillintetgörande genom händelser, åtminstone till en del föranledda af de hejdlösa ytterligheter, till hvilka reduktionsraseriet urartade mot slutet. Ty reduktionen, som fortgick på den af enväldet banade stråten, der allt motstånd vare sig från rättvisans eller de utplundrade människornas sida, låg nederbrutet, förbyttes till en gengångare af den eviga Juden, hvilken utan rast eller ro rusade åstad, endast framstötande ropet: reducera, reducera! ur sitt osläckligt törstiga gap. Huru mycket reduktionens framfart i Östersjöprovinserna, beröfvad både all politisk takt och hvarje känsla af humanitet och rättvisa, bidrog till upptändandet af det stora nordiska krigets Ragnarök, har Fryxell i sjuttonde delen af sina „berättelser“ klarligen framhållit. Och det martyrblod, Carl XI:s son hämdlystet utkräde af Joh. Reinh. Patkull för hans kärlek till sitt fosterland, har, i sin tur hämnande, inbränt den outplånligaste fläck på Carl XII:s hjälterykte.

Ännu förfärligare och mera förödande än annorstädes blef detta krig för Finland. Mot *dess* reduktion af människolif och egendom var Carl XI:s plundring af sina undersåters gods ändock endast en faderlig upptuktelse. När man fördjupar sig i betraktelsen af den förödelsens styggelse, dess brandfacklor här utbreddes omkring sig, erfar man ungefär samma känslor som vandringsmannen i våra ödsligaste skogar, då han plötsligt ser sig från alla sidor omgifven af lågor, dem stormen kastar opp mot trädens kronor och från dessa åter ned till att eröfra allt större områden åt deras härjningslusta. All väg framåt tyckes stängd liksom af en eldmur; och att vända tillbaka, dädan man kommit, är lika omöjligt som att gå vidare. Men kommer han med lifvet ur dessa flammors qväfvande famntag och återvänder, sedan de slocknat, för att se, hvad spår de efter sig lemnat, möter honom en anblick af ödeläggelse, förfärligare, än den fara var, hvilken han undslupit. Och likväl skall en annan tid

än hans se åkerfält hvitnande till skörd bölja på samma platser, som af de blodröda lågorna fordom öfverhöljdes. Hvad här naturens dolda krafter åstadkomma, det gjorde frihetens uppenbara ande i Suomis bygder, sedan det vilda krigets eldar omsider slocknat. Äfven den kongl. reduktionen begynte visa, att den burit i sitt sköte också andra frukter än förstöringens. Det oförstörbara frö, som grodde i innersta djupet af Sveriges samhällsskick och samfundsanda, hade åter brutit sig fram ur sitt tvång. Reduktionen qvarlemnade ej hos Finlands adel mycket, som af fienden kunde plundras, och samma adel stupade sedermera i massa jemte sina landsmän af alla stånd och villkor, dem den gemensamma nöden fört närmare hvarandra än lyckan någonsin förr, vid försvaret af fosterjorden, som blifvit alla desto kärare, ju mera uppoffringar den pålagt alla. Men när man omsider fick tid och ro att med lugnare blick betrakta denna fosterjord, som kräft och aktats värdig så tallösa offer, låg den der liksom en omätligt stor nyss uppgräfd kyrkogård, hvari råskilnaden blifvit igenfylld emellan de särskilda hvilokamrarna, och de öfverallt mötande spåren af förgängelse hade nivellerat alla olikheter, som förr kunnat varseblifvas. Anfallen inpå lifvet från tvänne olika håll, af reduktionen och kriget, var den öfvermäktiga, förr åtminstone i vissa grupper både till anfall och försvar så tätt slutna finska adelskohorten ohjelpigen sönderbruten, krossad. Endast spillror af den aristokrati, hvilken så stolt, ofta öfvermodigt, men än oftare med känslan att vara framför allt finsk, hade höjt sitt hufvud i hertig Johans och Klas Flemings tider, varseblifvas nu förströdda hit och dit. Redan Carl XI:s tid hade mindre än någon annan varit egnad att fostra själfkänsla hos individen. Energi i viljan kunde blott i det fall göra sig gällande, att den böjde sig till redskap åt konungens egen. I detta öde hade äfven Herman Flemings båda söner funnit sig, då påskyndandet af reduktionsverket till icke så ringa del sattes i deras händer. Den äldre af dessa, Klas, hade ärft en betydlig portion af det stål, som gjorde hans namne så väldig. Och hans kraft stimulerades än mer både af medvetandet, att han segrande fick fortsätta det verk, för hvil-

ket fadren fallit ett offer, och af känslan att kunna utkräfvä hämd på en gång af reduktionens fiender och fadrens, då de voro desamma. Denna personliga känsla af vredgad pietet förklarar till någon del hans själfmördande ifver emot sin egen familjs och hela sitt stånds intressen. Men gerna fasthåller man likväl den tron, att äfven fadrens välvilja för de „många hundra tusendes" bästa icke för sonen var ett alldeles förspildt arf.

Utan inblandning af personliga motiver, åtminstone sådana som de, hvilka rådde öfver denne Flemings sinne, hade en annan äfvenledes mäktat „styfsint" finne, Sven Lejonmarck benämnd, ställt sin öfverlägsna skicklighet och energiska vilja till reduktionsverkets disposition. Också han var en höggättad man, ehuru af annat slag än Fleming. Ty Lejonmarck härstammade ifrån den i Finlands kulturhistorie evigt minnesvärde Michaël Agricola. I grunden svår att böja och frihetsälskande ej af infall, utan af öfvertygelse, kändes det för honom ganska tungt att nedlåta sig till blindt verktyg åt den allena styrande viljan; hvadan han också i begynnelsen kom i en klämma, der han befann sig „sväfvande mellan döden och lifvet." Men om det kungliga enväldet redan förut för honom varit endast medel och ingalunda ändamål, var det efter den betan ännu mindre ett sådant. Den förunderligt djerfva roll, han, konspirerande emot sjelfve Carl XII, spelade under riksdagarna 1713 och 1714, lemnar derpå det starkaste bevis. Och att Lejonmarck äfven då liksom under reduktionen hade sin blick oafvändt fästad på ställningen i hans fädernesland, skönjes klarligen af hans lika frimodiga som patriotiska: „Alla fyra ståndens i Finland Tal." Redan denna titel på Lejonmarcks skrift låter oss förstå, att det *finska* själfmedvetandet ej blifvit qväfdt under den finska adelns fall, utan fortlefde, ehuru numera fördeladt på alla folkklasser. Detta förhållande fann sitt märkvärdiga uttryck i den enighet, hvarmed den finske prestsonen Lejonmarck, den finske prelaten Gezelius, den finske hofrättspresidenten grefve Johan Creutz och så mången annan mindre ryktbar man, hemma från samma landsändar, förfäktade samma intressen, hvilkas rättmätighet hade sin gemensamma grund i de lidanden,

missbruket af envåldsmakten föranlett. Och ledtråden till alla dessa oroliga sträfvanden hölls ytterst i en finsk mans hand, hvilken, enligt Carl XII:s egen utsago, på den tiden växte ett hufvud högre än förr. Ej under då, att han blef den störste man, Sveriges rike hade att uppvisa, sedan Carl XII sjelf låg gömd under Riddarholmskyrkans hvalf, och hela hans tidehvarf flyttat in i verldshistoriens förvaringsrum för det förgångna.

Må hvarje finne låta sin tanke vördnadsfullt stanna inför Arvid Horns höga bild! Så vidt jag förstår, är hans personlighet det yppersta uttryck af allt, hvad finsk redbarhet och allvarlighet i förening med svensk känsla för human bildning och frihet förmådde i människogestalt innesluta under alla de århundraden, Sveriges och Finlands ande sträfvade framåt under samma banér. När man dertill lägger en klarhet i hans politiska blick, skärpt af den mest vidtomfattande verldserfarenhet både i krigets värf och fredens, och styrd af en lugn besinning, sådan den så ytterst sällan förekommer hos män, hörande till dessa tröga folk, fulla af hetsigheter, så har man för sig en lika fulländad statsmannakarakter i frihetstidens upplaga, som Axel Oxenstjerna företer vid Gustaf Adolfs sida. Äfven Arvid Horn kände sig såsom aristokrat af gamla stammen; och om någon hade rätt till denna känsla, var det väl en sådan man tillhörande en sådan släkt. Men om någon senterat i dess fulla kraft krafvet af det ädla ordet *noblesse oblige*, var det också han. Så oegennyttig var han i en ställning, der den minsta lutning af hans vilja gerna skulle tillvägabragts och gäldats med oräknade gengäfvor, och på en tid, då så många begynte betrakta äfven det obetydligaste politiska inflytande såsom ett räntegifvande kapital — ett ej ens den argaste partismädelse någonsin vågade med en enda pust fläcka hans integritets blanka spegel. Ehuru betraktad såsom ledare af ett parti, intog han i verkligheten en position, der svenska rikets välförstådda bästa ensamt stod oskiljaktigt vid hans sida. Hvad kriget hade att erbjuda Sverige och hans närmaste fädernejord både af godt och af ondt, det hade han hjeltemodigt och tillräckligt pröfvat. Det är därför ett elände att höra, huru hjeltar af den sorten, som

så bedröfligt erbjöd åt hela världen i 1741 års krig måttstocken för dess egen manhaftighet, icke blygdes att draga i tvifvel en Arvid Horns båda politiska och personliga mod. Han älskade och upprätthöll freden, emedan han ansåg Sverige endast genom freden kunna läka de bottenlösa sår, krigen hade slagit. Men han var ej en fredens Carl XII; han älskade och vidmakthöll den icke *quand même*. Och skulle han sett tillfället vara inne att med sannolikhet af framgång visa sin tacksamhet mot den makt, som hade åstadkommit Sveriges fall från dess politiska höjd och sönderstyckat hans fosterjord, så kan man vara viss derom, att det skett med ett helt annat besked, än det heroiska munvädret på 1741 års riksdag förmådde åstadkomma. Att styrelsens tömmar voro ryckta ur finnen Horns visa hand, bevisas redan genom sättet, hvarpå detta munväder förde till torgs sin — lindrigast sagdt likgiltighet för vårt land. Det hette ju då: „Finlands ruin eller förlust,“ vore den olägenhet, kriget kunde medföra i värsta fall; och att låta sitt öfversvallande kurage tillbakahållas af farhågan för slika bagateller ansågs alldeles ovärdigt det svenska hjeltmodet. Förutsägelsen om Finlands ruin besannades ohyggligt. De sår, Horn hade sökt och åtminstone till en del lyckats läka, refvos åter opp, men efter striden vid Willmanstrand icke mera på slagfält, der till och med sjelfva nederlaget ej borttog äran ibland de troféer, som rycktes från de besegrade. Finlands förlust blef ej total. Den afböjdes på sätt, historien förtäljer och som man i oträngdt mål ej gitter repetera. Men den partiela, som af ingen förödmjukelse kunde afböjas, var ingalunda den enda förlust, hvaraf Sverige nu kände sig drabbadt. Slutet af Carl XII:s krig hade krossat dess makt, men i förminskad herrlighet strålade dess hjelteära ännu ibland ruinerna. Efter kapitulationen i Helsingfors trycktes Sverige ned af en värre börda än olyckans: af föraktets. Möjligheten af ärans förlust hade likväl de stolte riksdagshjeltarne alls icke tagit i beräkning, då de så käckt gjorde opp sina kalkyler angående Finlands öden.

På dessa öden utöfvade detta krig äfven för framtiden ett högst betydande inflytande, ehuru på tvänne alldeles olika sätt.

Dessa betecknas redan genom benämningarna Nya och Gamla, Svenska och Ryska Finland, som ständigt påminte derom, att vårt land ej mera var ett, utan sönderstyckadt. Den yttre söndringen återspeglade *den* i sinnena. Redan det tragiska slaget vid Willmanstrand erbjöd den sorgliga anblicken af en inbördes, en brödrafejd. Regementen, hvilkas namn erinrade om finskt ursprung, kämpade i de ryska lederna mot sina under Sveriges fanor kvarblefna fränder; och samma familjenamn hos enskilda på hvardera sidan påminte om samma splittring. Tvedräkten i sinnena fortlefde ifrån den tiden utan afbrott, ehuru den allra största delen af befolkningen i Nya Finland, både bland höge och låge, bildade och de, som voro det mindre, med en dittills kanske aldrig spord ifver höll sig fast vid Sverige. Orsakerna dertill voro flera: den förnämsta låg dock deri, att laglig ordning och medborgerlig oantastlighet öfvergingo allt mer och mer från teori till praxis och kommo efterhand alla samhällsklasser till godo. Äfven fienden hade numera annat att göra och visade sig belåten tills vidare med, hvad han redan tagit. Sålunda stördes alldeles emot vanligheten Finland icke heller från det hållet i sin inre utveckling och påmintes ej om Sveriges förmåga att kraftigt medverka till dess försvar. Och när kriget ändock 1788 utbröt, inträffade det dittills aldrig sporda fenomenet, att ryssarne ej fingo trampa ens på så stor tumsbredd svensk-finsk mark som svenskarne på den rysk-finska.

Men under samma krig kom likväl till utbrott den gäsning, som här och der oafbrutet, ehuru mer eller mindre fördoldt, bearbetat under ett halft sekel ett och annat oroligt finskt lynne. Sedan Rysslands makt trängt sin hand nära intill landets hjerta, saknades ingalunda tillfälle att, när lämpligt syntes, leja fattiga själar, som voro till salu, och hvilkas samveten lågo ungefär i nivå med uppdragen, de fingo sig anförtrodda. Praktiken under riksdagarna erbjöd åt desse stackare ej blott ett förledande exempel, utan också utsigten att kunna passera för hederligt folk, medan man, stående i en fiendes sold, alltid förrådde fäderneslandets ära, stundom äfven dess intressen.

Om dessa marodörer på vanärens neutrala allmänningar är här icke fråga. Men obelåtenhet med Sveriges herravälde öfver Finland förefanns äfven hos män, om hvilkas åsikter man väl kan tvista så mycket man behagar, men som dock kräfva aktning för sin karakter och någon gång beundran för öfverlägsenheten af deras talang. Dessas fosterländska stolthet tyckte, att Finland ej rönt det erkännande af sin betydelse, hvartill det dock hade rätt. Det vore för starkt att evinnerligen hänga fast vid Sverige, liksom en julle vid ett örlogsskepp, utan att sjelft få afgöra om kosan, det fann för godt att taga. Bestämmelsen att gälla endast som „förmur” för Sverige mot påtryckningar från Östern kändes i längden såsom en föga afundsvärd utmärkelse, isynnerhet sedan denna mur fick den ena breschen efter den andra, och dess vikt och värde ej uppskattades högre, än de nyss citerade talesätten före utbrottet af 1741 års krig tillkännagåfvo. Finnarne borde således försöka att taga på fullt allvar de anbud om hjälp till vinnande af sjelfständighet, som i kejsarinnan Elisabets beryktade manifest hade blifvit gjorda. Sveriges makt, som dessutom aldrig varit tillräcklig att skydda Finland emot krigets bittraste följder, hade redan nått sin afton; öfver Ryssland strålade deremot en morgongryning, som tycktes bebåda en långvarig och ännu präktigare dag.

Det högsta, hvartill dessa åsikter förmådde stiga, representerades omsider af en utomordentligt rikt begåfvad personlighet, hvilken på vårt lands politiska öden inverkat mera än någon man nedanom thronerna. Denne man var Georg Magnus Sprengtporten, Genom en landsmans*) med utmärkt skicklighet och en „benediktinares flit” utförda forskningar än jag omsider försatt i tillfälle att meddela en på fullt tillförlitliga handlingar grundad framställning af de stämplingar, som under 1788 års krig hvälfva sig kring Sprengtportens storartade person, såsom deras både driffjäder och medelpunkt. Här är naturligtvis icke

---

*) General-majoren O. Furuhielm, hvars välvilja jag äfvenledes har att tacka för särdeles rikhaltiga upplysningar, hemtade ur ryska källor angående 1741—43 års krig, hvars historia under mer än ett fjerdedels sekel sysselsatt mina tankar.

rätta platsen för en sådan episod. Jag inskränker mig därför till endast den anmärkningen, att Finlands högsta möjliga sjelfständighet är Sprengtportens yttersta syfte. Allt annat begagnas af honom såsom medel till dettas uppnående. Detta mål såg han väl ej såsom sitt fosterlands generalguvernör år 1809 till fullo hunnet. Äfven för hans genialiska förmåga att uppkasta planer och för hans utomordentliga energi att dem utföra förblef det oupphinneligt, hufvudsakligast likväl därför, att under 1788 års krig känslan af lojalitet och trohet mot Sverige hos massan af finska folket var starkare än äfven den starkaste enskilda vilja. Så länge han handlade i samråd med denna känsla var han oemotståndlig i detta land. Men så snart han brutit dermed och deremot, fann han sig så godt som ensam, omgifven endast af några våghalsar, som med honom stodo och — föllo.

Också 1809 skulle han föga ensam förmått genomdrifva sin plan att upplyfta sitt fosterland från dess subordinerade ställning som svensk „provins,“ och bereda dess folk en plats „för framtiden ibland nationernas antal,“ ifall han då ej haft tvänne bundsförvandter: den ene, på hvars sinnelag han byggde framgången af alla sina förhoppningar, den andra, som gjort allt sitt till att bringa dem på skam. Den förre var Rysslands kejsare, den andra Finlands hjeltomodiga här. Kejsar Alexander framstod i den tiden såsom en af dessa uppgående solar på mensklighetens horisont, dem hon älskar att helsa med hopp och förtjusning. Äfven han sjelf emottog den allmänna hyllningen med tjust hjerta, ty han egde ett sådant; och dess fröjd var att skapa lycka omkring honom, såsom vårsolen blommornas gyllene prakt och lundernas grönska. En tillgifven och minnesgod lärjunge af republikanaren La Harpe, fruktade han ej för den medborgerliga friheten såsom för ett ur natten stigande spöke. Han såg deri tvärtom en lefnadskraftig gestalt, som endast dagen, civilisationens dag, förmådde skapa. Son af „upplysningens tidehvarf,“ kände han sig lycklig att i det eröfrade Finland möta ett stycke af Europa, sådant han ej sett för sig, hvarthelst hans väldiga spira dittills månde hafva sträckt sig.

Det var för honom ett behof att genom verk och gerning lägga för öppen dag och hela världen, att Rysslands monark förstod att uppskatta betydelsen af ett på lagbunden frihet grundadt samhällsskick. Och i hans närmaste omgifning funnos sådane män som en Speransky med flera, hvilka af alla krafter stärkte honom i beslutet att här grundlägga en mönsterstat i smått, som vore nära till hands, när tiden var kommen att i större skala dermed experimentera på annat håll. Det hade ej funnits någon epok i Rysslands historie och ingen furste på dess thron, för hvilka civilisation och ett på allas rätt och frihet organiseradt samfund skulle, äfven hos ett med vapen vunnet folk, visat sig såsom så oantastbara makter, manande till efterföljd. Försynen menade påtagligen väl med Finlands folk, då Hon lät den oundvikliga vändpunkten för dess öden inträffa under ett sådant tidevarf och en sådan furste.

För huru mycket vi nu lefvande hafva att tacka den finska härens hjeltemodiga, allt uppoffrande ansträngningar, har jag i en annan skrift sökt leda i bevis. Tilläggas må här endast några få ord angående samma ämne. Vill man beräkna den stegring, aktningen för finska nationen undergick, må man jemföra det språk, fienden här förde, då han först bröt in i landet, med det, som talades sedan sommarns och höstens strider öfvertygat ryske öfverbefälhafvaren derom, att minst hundratusen man erfordrades till att bryta ned försvararenes förtviffade motstånd. Denna förändring i tänkesätt och deraf härflytande sätt att tala, hafva de författare alls icke fäst sig vid, hvilka idkeligen repeterat fraser, plockade ur de första proklamationerna, som dikterades af öfvertygelsen, att fienden endast behöfde visa sig här för att skrämma landets försvarare till nedläggande af gevär eller dessas försäljande till det utsatta priset: en öfvertygelse, tyvärr, i begynnelsen alltför mycket stärkt genom den hufvudlösa befallningen om reträtten och andra skandalösa tilldragelser. Hvad betydelse, som ännu kort före landtdagens öppnande i Borgå tillades „de pretiösa kvarlevorna” af vår armé, ådagaläggas genom de kolossala ansträngningarna att öfvermanna dem vid den tiden — ehuru man deri ej förmått se annat än ett

sammanhangslöst militäriskt faktum, hvars resultat gifvit anledning till och näring åt oförsvarliga förkastelsesdomar både på prosa och vers. *)

Då man visade sig så angelägen om att afväpna äfven den sista, redan bortom landets gräns trängda återstoden af finska armén, var andemeningen påtagligen den att rätt handgripligt erinra de i Borgå församlade Ständerna om deras kompletta värnlöshet. Först då kunde ju segrarens ädelmod visa sig i den fulla glansen af sin herrlighet, när äfven det aflägsnaste sken af fysisk påtryckning blifvit undan jagadt. Det kändes så upplyftande att gifva med kejsarlig frikostighet, då gåfvan af ett helt folks framtid omöjligen kunde tydas såsom en produkt af stundens tvingande omständigheter. Och det är samma föresats hos kejsar Alexander att framträda såsom allena bestämmande öfver finska folkets framtid, hvilken föranleder honom att reducera, under fredsöfverläggningarna i Fredrikshamn, svenska regering, hvad denna framtid beträffar, ungefär till en ståndpunkt, liknande den, som Tacitus beundrar hos våre älskade förfäder: *ut ne votu quidem opus esset*. I den famösa, ofta återopade, ehuru aldrig rätt förstådda art. VI af fredsfördraget inskränkes H. M. konungens af Sverige roll till ett anspråkslöst konstaterande deraf, att kejsar Alexander „*ädelmodigt, sjelfmant och af egen böjelse*“ sörjt för sina nya undersåtars välfärd, hvadan konungen ser sig „frikallad“ från alla förbehåll till finnarnes -- Carl XIII benämner dem „sina forna undersåtare“ -- förmon.

Ju mera „*sjelfmant och af egen böjelse*“ Alexander hade beviljat och besvurit finska nationens på en gång gamla och så nya konstitution, desto mer kände sig hans nobla sinnelag förpligtadt att hålla vid makt sin hög- och frisinna skapelse. Men om han ock, när det gällde diplomatiska transaktioner, stolt ville låta påskina, att ordnandet och fastställandet af Fin-

*) Äfven undertecknad erkänner sig i sistnämnda hänseende hafva groft försyndat sig, medan han ännu lefde i den tron, att en *allmän* smädelse vore ett bevis på dess sannfärdighet. Men han tillerkänner sig åtminstone den meriten att af alla krafter hafva sökt godtgöra sitt misstag, så snart han derom blifvit öfvertygad.

lands framtidsskick berodde af honom allena, kände och erkände han likväl inför vänner, att framtidens styre hölls i starkare händer än äfven den mäktigaste menniskoviljas. Medan han grubblade på införandet af konstitutionela former i vidsträcktare skala, än i Finland kunnat ske, lät m:me Staël honom veta, att redan hans egen karakter vore en konstitution. Men kejsaren genmälte, att, äfven om så var, var det dock endast en *lycklig tillfällighet*. För att trygga sitt Finland för rubbande vådor af mindre lyckliga tillfälligheter uppmanade han därför grefve Gustaf Maur. Armfelt mer än *en* gång att anstränga all sin snillekraft på uttänkandet af medel, hvarigenom slika rubbningar kunde förekommas. „Jag rör endast om stunden”, menade han, „för framtiden är det mig omöjligt att ansvara.” Huruvida Armfelt verkligen ansåg det medlet för säkrast, som han påstås hafva påtänkt 1812, må lämnas derhän. Men till odödlig ära länder det honom, att hans djerfva snille visste gripa rätta ögonblicket i flykten, då han lyckades genomdrifva de tidigare bortslitna styckenas återförening med hufvudstommen och sålunda dana på nytt ett *helt* Finland. Hvad han svårligen skulle lyckats åstadkomma, äfven om han stått i spetsen för en segerande svensk armé utanför eller till och med inom S:t Petersburg, det utförde hans genialiska patriotism inom några få timmar endast med tillhjälp af sin oemotståndliga öfvertalningsförmåga, som i alla fall möttes på halfva vägen af kejsar Alexanders varma välvilja för detta land och hans klart seende politiska blick. Man har tillräknat det grefve Armfelt såsom fel, att han ej tog steget ut och ställde de så mycket elände och bekymmer alstrande donations-förhållandena på en fot, som bättre öfverensstämde med det stadium af lagbundet rättstillstånd, hvari gamla Finland nu hade inträdt. Men denna beskyllning halkar förbi utan att träffa honom. Han insåg ganska väl, huru makt-påliggande det skulle varit att i enlighet med en lags föreskrifter, som nu skulle gälla öfverallt inom Finlands gränser, ordna jordbrukarens i Wiborgs län rättstillstånd. Han kände derjemte, att, så vidt det berodde af de ryske possessionaterna, konjunkturerna voro synnerligen gynnande, ifall donationsbönderne visade

sig hugade att mot billiga vilkor köpa sig fria både till gods och person från en ställning, som ej öfverensstämde med den finske bondens rättsanspråk. För att verka med exemplets makt lade sig grefve Armfelt till en betydande possession i de nejderna. Men till sin sorg gjorde han snart nog den erfarenheten, att allmogen i gamla Finland ej var hvarken af det slaget, som den, bland hvilken han under 1788 års krig förskaffade sig så många trogne vänner i Dalarne, eller sådan han kände den i sina hembygder. Alltsedan menniskor begynte strida med de ursprungliga innevånarene i Karelens ödemarker, vilddjuren om besittningen af dessa, hade de ju äfvenledes haft att kämpa mot grannar, lika roflystne som de sjelfve. Och för dem förlorade voro ju dessutom under hela det senast förflutna århundradet både Arvid Horns frihetsfödande, Gustaf III:s upplyftande och Gustaf IV Adolfs rättskänslan stärkande regeringar. Desto mera hade de således både att återhemta och inhemta. Desto större skäl hade de att vara tacksamma emot Gud och menniskor, då de ånyo sågo sig ställde under hägnet af finsk lag och ledningen af finsk allmän anda.

En man af stort snille, hjertats ännu mer än hufvudets, var den förste, som insåg och framhöll Borgå landtdags fulla betydelse i och för Finlands historie. Men hans siareblick stannade ej afmattad endast dervid. Den trängde djerft in i den framtid, som ifrån denna utgångspunkt utvecklade sig. Och han trodde sig se den, fast dess dagar ännu ej hunnit gry, full af ljus och seger: civilisationens, vetandets, den sedliga kraftens. Genom sin födelse var han på Finlands jord en främling; men finska folkets genius tillvann sig hans varma hjertas kärlek, liksom detta hjerta både genom sin värma och sitt snille här hade fäst vid honom många bland de bäste, vårt land på den tiden egde. Fastän spridda vida kring våra bygder, minnas väl icke så få ännu jemte mig, liksom hade det varit i går, huru vi studenter för ett tredjedels århundrade sedan en kylig, töcknig morgonstund följde Israël Hwasser på hans sista vandring, då han för alltid hade sagt Finlands universitet och dess jord sitt farväl. Kamraterne uppmanade mig då att gå vid den ädle

lärarens sida. Han teg. Men jag kunde dock varsebli, huru „en eld var lös i djupet af hans barm”, som värmden tåren, det manliga ögat fåfängt sökte tillbakahålla. Måhända stärkte äfven den hyllning, högskolans ungdom enhälligt då egnade åt hans sträfvan att lyfta dess själ och hjerta till menniskan värdiga rymder, Hwassers bergfasta tro på Finlands framtid.

Det undransvärdaste af allt förunderligt i Hwassers profetia är ändock, att den äskade ljud redan på den tiden, då den först framträdde. Det var för ett fjerdedels sekel sedan: en kall, den formela legalitetens tid. Den finska anden arbetade väl redan då långt kraftigare, än man förmått inse eller velat erkänna. Ingenting är vissare än det; och vi skulle ej stå, der vi nu befinna oss, ifall ej så hade varit. Men på ytan förspordes föga rörelse. Man måste se djupt såsom Hwasser, om man skulle se hvad som försiggick på djupet. Men icke nog dermed. Han var en man, som egde kraft, att hoppas och tro. Deri låg hans hufvudstyrka.

Hvarför förunnades det honom icke att se den dag gry, som nu gått upp öfver Finland? Det hade ej blott varit en tillfredsställelse för hans hjerta, som älskade detta lands välgång, utan äfven en rättmätig upprättelse för allt hån, det politiska tviflets och den stylistiska konstens fäktmästare, maskerad derborta, framstack mot hans öppna barm, medan man här ej ens kunde offentligen nämna Hwassers skrift och än mindre taga hans försvar, såsom tacksamhet och pligt det kräfde. Om någonting varit egnadt att gifva konsistens åt den ädle siarens framtidsdrömmar, är det väl sättet, hvarpå Alexander II hittills fortsatt och i dag fulländar det verk, hans storsinte namne grundlade på landtdagen i Borgå.

Borgå landtdag har hittills fortlevat i vårt minne nästan såsom en halft mytisk Fenix: ensam i sin sort, och på hvars förnyelse de starka andarne, hvilkas politiska vishet förnämligast uppenbarar sig i styrkan att skaka på hufvudet, föga eller alls icke trott. Detta tvifvel har likväl icke förmått „hindra händelsen att hända.” Faktum af pånyttfödelsen är obestriddigt; och, om någonting, bevisar *det*, att tiderna blifvit klarare, lju-

sare. Derom torde alla vara öfverens. Men ville man såsom ett nytt bevis på, att Gud underbarligen låtit en klarare dager genombryta de förgångna tidernas töcken, åberopa den omständigheten, att Finlands folk i denna stund endrägtigt helsar sin landtdag med *glädje*, skulle en sådan åsigt med förundran tillbakavisas af mången. Och likväl är det min öfvertygelse, att vi för den förbättring, finska folkets tillstånd småningom undergått, icke ega någon pålitligare mätare än de förändringar, som varseblifvas i nationens olika sätt att mottaga landtdagskallelsen förr och nu. De, hvilkas kännedom om fäderneslandets historie går något längre tillbaka än till den tid, hvarpå de tro sig sjelfva medverkat att göra henne, hafva sig bekant, att landtdagar i detta land, äfven före den i Borgå, icke voro så alldeles sällsporda företeelser. Så bestod sig Finland af det slaget 1667 icke mindre än fyra stycken: i Torneå, Åbo, Helsingfors och Wiborg. Skulle man tycka, att det vore nästan för mycket godt på en gång för att motsvara våra nuvarande begrepp om en folkets och landets dag, så borde åtminstone det af Gustaf Adolf 1616, äfvenledes i Helsingfors, sammankallade folkmötet få gälla såsom en behörig föregångare af det, hvilket vi nu här sett sammanträda. Men liksom alla de andra var äfven denna finska landtdag, på hvilken den unge konungslige hjelten kunnat taga såsom offer hjertat ur de församlades bröst, ifall det hade gagnat honom till någonting, en olycksdag för landet, ehuru den oemotståndliga tjuvningskraft, Gustaf Adolf då liksom alltid annars utöfvade på våra förfäder, ej lät dem fullt känna tyngden af de offer, hvilka verkligen utkräfdes. Enda motivet för de finska landtdagarnas sammankallande var utan undantag, att kriget hade uttömt ända till botten alla vanliga resurser. Man måste således kasta sig på den sista utvägen: den att genomdrifva gemensamma folkbeslut, hvilkas påtryckning möjligen förmodade pressa fram den sista skärfven såsom gärd, den sista mannen i huset såsom utskrifningssubjekt. Ej under derför, att slika dagar icke helsades såsom folkets gladaste, ljusaste.

Landtdagen i Borgå hade väl en annan karakter: en konstituerande, icke den skoningslösa utmätningens. Men äfven den

gaf finkänsligare själar anledning till djupa bekymmer ehuru af annat slag än de dittills vanliga. Anbefalld genom en makt, hvars rätt egentligen var ingen annan än den starkares, och innan ett fredslut hunnit gifva åt förhållandena legalitetens stadga, bar detta första finska riksmöte under kejsarens af Ryssland auspicier påtagligen en revolutionär stämpel. Dertill kom den samtidiga katastrofen, som störtade Gustaf Adolf och hans ätt, hvilka båda här i Finland bibehållit många vänner. Finnarne skulle visat sig såsom det lättfärdigaste sällskap på jorden, ifall deras ombud oaktadt alla de framtidsutsigter, som hägrade för deras förhoppning, ej hade känt sig något ruskigt till mods vid öppnandet af en landtdag, som af icke få, åtminstone bland de adliga ledamöterna, firades i — Calix. Om jag skulle döma till de öfrige deputerades sinnesstämning efter den, som beherrskade tvänne bland mina närmaste anförvandter, hvilka voro ställda i sammanhang med Borgå landtdag, borde jag taga för afgjort, att samtliga desse herrar kände sig ytterst olycklige. Fallt så melankoliska voro likväl de andra knappast.

Huru annorlunda framträder ej den landtdag, som nu förkunnar sitt: varde ljust! åt Finlands folk! Det var ej krigstrumpeten, som utblåste den; ej tvehågsna, oroligt klappande hjertan, hvilka följa kallelsen. Landets, så långt lagen det medgifver, fritt valde representanter mötas ej på thronen af en monark, hvars härar nyss utgjutit finska folkets hjerteblood, och som vet med sig själf, att, äfven om han ädelmodigt låter *rätt* vederfaras detsamma, bevisar han det ändock en kejsarlig *nåd*. På stadig grund hvilar nu en *finsk* thron, och der sitter en furste, hvars hjerta klappar lika varmt och frisinnadt som Alexander I:s; men tiden har hunnit göra Alexander II:s både situation och medvetande klarare. Ingen tvekan kan hos *honom* uppstå derom, att, hvad rätt är, skall och måste ske för dess egen skull. Med afundsvärdt godt samvete kan han åt hela världen och alla kommande åldrar framkasta det kejsarligt sköna ordet: „Ingen handling från Min sida kan hafva stört det förtroende, som bör ega rum emellan Regent och folk.” Och i stället för att kargt köpslaga om sina furstliga medgifvanden, kastar han sina löften

redan i sitt första tal till Finlands Ständer ända till den yttersta gräns, dit vårt hopp och våra önskningar gått, då de varit som djerfvast.

På Finlands Storfurstes sida är sålunda allt ljusst och godt. Äfven finska folket har, så vidt det stått i dess makt, gjort sitt bästa att häfda sin rätt och uppfylla sin pligt. Sedan det för fyra och femtio år sedan nedlade sina i ärligaste strid förda vapen, har regeringsmakten i den då eröfrade delen af landet ej behöft sätta i rörelse en enda pluton för att återställa en rubbad ordning. Jag känner ej i hela historien något enda motstycke till detta bevis uppå, huru djupt känslan af de skyldigheter, en *lagbunden* frihet ålägger en nation, trängt in i finska folkets själ och hjerta. Det torde ej finnas någon regent i verlden, som icke skulle anse för en synnerlig lycka, ifall han ej hade att skaffa med oregerligare undersåter. Och jag tager mig friheten att eftertryckligen lägga detta exempellösa faktum på alla deras sinne, hvilkas skeptiska statsmannas omtänksamhet aldrig tröttnat att skapa sig sjelfva och andra bekymmer angående finnarnes icke tillräckligt ådagalagda lojalitet. Den fromma önskan att höja ett allvarligt folk sådant som det finska ända opp till den ideala sferen af idel kammarjunkare är ändock för menlös att kunna förverkligas i vår snöda verld. Också kan man hvarken ur Finlands natur eller historie framleta det ringaste kännetecken, att det just var här, en sådan utopi skulle realiseras. Men visserligen har icke heller okynnet några giltiga skäl att åberopa, ifall det ansåge sig kalladt att representera vårt aktning bjudande folk.

Vid valet af de män, som skola föra dess talan i de riksviktigaste angelägenheter, har finska folket påtagligen gått till väga med all den samvetsgrannhet, ärendets omätliga vikt ålade. Nationen rår ej för, att hon, hvad individernes antal beträffar, dessutom representeras af lika många, hvilkas rätt att bekläda representant-kallet hon ej varit i tillfälle sanktionera medels sitt votum. Men det bör tagas alldeles för afgjort, att ingen vågat tränga sig fram till en sådan plats, som ej egde fullt medvetande deraf, att nationens fria val skulle ställt honom derpå,

om det berott på henne. Ridderskapet och adeln ansågs fordomdags företrädesvis representera *ärans* ovanskliga princip. Det odelade prerogativet på ett sådant företräde medgifves numera svårligen af de öfriga stånden åt det, som ännu kallas det första. Men det är ändock nästan otänkbart, att någon adelsman i våra dagar skulle, drifven af ett oridderligt kurage, vilja representera alltings vansklighet.

Nationen har således all möjlig anledning att af sina ombud hoppas och vänta det bästa. Så vidt det i menniskoförmåga står, skall detta hopp, denna väntan icke svikas. I vissa hänseenden blir det för landets Ständer lättare nu än vid hvilken annan tidpunkt som helst att motsvara hvarje rimligt anspråk. Då de mötas af kejsar Alexanders stora, frisinnade välvilja och känna sig utgöra första ledet af ett folk, som ej vill annat, än hvad rätt och ädelt mände vara, borde framgången vara tryggad, och deras åliggandon icke väga mer än deras förmåga. Sina pligter mot fäderneslandets förgångna tid skola de uppfylla, såsom det anstår minnesgode, redlige finske män. Och historien inregistrerar på sin behöriga plats, hvad de förmått tillgöra, fortsättande det under tusenfaldt större svårigheter påbegynta och vidmakthållna verket. Också framtiden skall rättvist bedöma deras fosterländska sträfvanden och hellre taga viljan för verket än begynna process mot hennes afsigter, äfven om resultaten, som af dessa framkallats, visa sig inför efterverldens öfversigt af det hela icke fullt motsvara motivernas välmening. Men *stundens* dom, huru utfaller den? Det är väl möjligt, att den sammanfaller med rättvisans; men skulle den ock divergera derifrån så långt, att blott afståndet mellan himmel och jord räcker till att mäta aberrationen, bör det ej väcka alltför stor hvarken bestörtning eller grämelse. Sådant har händt här förr och kan troligtvis ännu hända äfven den — bäste. Man må icke misstycka, att jag begagnar detta tillfälle till anförandet af ett slående bevis derpå. Nio tiondedelar af alla dem, hvilkas blickar kunna falla på dessa rader, borde hafva medvetande deraf, att fullgiltiga skäl till ett sådant anförande icke saknas.

Då landtdagskallelsen lifgifvande flög på glädjens snabba vingar öfver land och rike, nådde budet derom äfven en döende mans öron. Lif kunde det ej dåmera gifva honom; men det gaf, om också icke glädje, så åtminstone tröst och hugsvalelse. Det bekräftade, att den dag vore hardt nära för handen, på hvars ankomst han hade satt sin ära i pant, medan så många andra satte *sin* ära i betviflande deraf. Den mannen bar ett namn, som med ära skall lefva i Finlands häfder, huru mycket man än, dragande i tvifvel hans ärliga välmening mot fosterlandet, sökt rycka det ned från den plats, hvarpå det har så rättmätigt anspråk. Den döende mannens namn var: Fabian Langenskiöld.

Hans mål var redan tidigt makten. Det uppställdes ej af fåfängligt begär, utan af den storartade äregirighet, som oemotståndligt drifver ovanliga män att bereda sig verkningskretsar, der de kunna till det allmännas båtnad finna utrymme för sina krafter. Det målet hann han icke särdeles snabbt; till en del derför, att han ändock var en parveny, som måste bryta sig själf väg; hufvudsakligast likväl emedan han, seende många vägar öppna för sig, tvekade om valet af den rättaste. Förlorade för hans framtida statsmannakall voro dessa omvägar likväl icke. Medan han med oss andra plebejer sträfvande opp till parnassen försökte sig såsom skolmästare o. s. v., vann han i förbigående en kännedom både om menniskor och saker, som ej lätt tränger sig på dessa, hvilka från begynnelsen ur fogelperspektiv kikat ned på de menskliga tingen. Men när han hunnit opp till platser, det han kunde „sätta ut all sin styrka,” begagnade han tillfällena med en rastlöshet, till hvars förklarande hans energiska natur knappt nog ensam förslår. Åtminstone numera tyckes det såsom om en känsla deraf, att hans väg ej skulle blifva lång, drifvit honom framåt. Men detta är endast en posthum reflexion. Ända till den stund, då han lades på sin dödsbädd och ännu längre, trodde han på sin kraft och sin framtid, liksom hade denna legat i hans egen hand. Jag har aldrig ibland det finska folket varseblifvit en friskare natur än hans. I känslan af sin öfverlägsna kraft och sina afsigters red-

barhet, inbillade han sig kunna bjuda spetsen äfven åt *opinionen*, huru allmänt och uppblåst hon ock mände spruta galla och gift. Och då jag anmärkte, att han ej lärt känna, huru förfärligt stark hon ändock är, äfven då hon tanklösast och allra orättvisast rusar åstad med sin fördömelse, smålog han såsom en, den der kände sig ännu starkare. Det var hans tragiska misstag. Och hans hjerta brast, då han fick genom egen erfarenhet lära, att det ej är en man, som känner sig tillhöra sitt folk, utan blott den i toma luften sväfvande vindflöjeln, hvilken kan försätta sig i en position, oåtkomlig för den allmänna opinionens påtryckning.

Finland torde väl ännu minnas, hvad anledning det tog sig att fälla denne sin utmärkte son. Inom ganska kort tid hade Langenskiöld uträttat till landets båtнад saker, om hvilkas möjlighet ingen finsk statsman vågat ens drömma. Det var känslan af sin trofasthet både mot sin monark och sitt fädernesland, som gjorde honom så mäktig och beskärde honom sådan framgång. Men själfva denna ädla känsla och denna ovanliga framgång vållade hans ofärd. Han ansåg en landtdag outhärlig för landets framtida utveckling. Sammankallandet af en sådan blef nu föremålet för hans ansträngningar. Med bifall möttes förslaget derom på högsta ort. Han erfor, att ingen önskade i högre grad än monarken sjelf att med landets ständer samråda. Omständigheterna påbjödo likväl ännu något uppskof vid utförandet af beslutet. Men trängande efter att se åtminstone alla förberedelser, dem tiderna tillåto, vidtagna, genmälte Langenskiöld: „Eders Majestät är icke i tillfälle att förnimma andra finnars mening än min och några fås för öfrigt. Det vore likväl af yttersta vigt, att så många som möjligt försattes i tillfälle att uttala ju förr dess hellre landets åsikter och önskingar angående våra mest maktpåliggande angelägenheter. Sådant kunde tjena till ledning ej ensamt för ständerna, då de äro i tillfälle att sammanträda.” Den större politiska erfarenheten och förmågan att öfverskåda det hela hos Den, till hvilken förslaget ställdes, funno det dock betänkligt i det längsta att gå in derpå. Men Langenskiöld, viss såsom om det vissaste, att landtdagen

skulle blifva en verklighet, så fort omständigheterna det möjligen medgåfvo, vidhöll så energiskt sitt projekt, att det omsider, efter allvarligaste pröfning, befanns antagligt. Langenskiöld „ville med sitt hufvud ansvara för, att det med bifall skulle emottagas af finska nationen.”

I denna förmäthenhet låg hans skuld; men äfven den bevisar ändock, huru långt han var ifrån att ana, att han begått högförräderi både emot fäderneslandet och dess regent. Han hade kanske misstagit sig; men då allt folk förutsatte hos honom de infamaste motiver, misstog det sig bestämdt ännu mer. Jag har ända hittills ej förmått varseblifva, att det olycksfödda „Utskottet” vållat någon annans ofärd än dess upphofsmans. Han gick under derpå. Och likväl lemnade just det honom tillfälle att uppenbara, huru ädel den grund var, hvarpå hans väsende låg. Officielt drabbade honom ansvaret för detta utskott ganska föga; och mången annan skulle i hans ställe utan tvifvel sökt undanböja sig detsamma helt och hållet, så snart han märkt, att det i hela landet blåste stick i stäf emot. Annorlunda Langenskiöld. Med en moralisk och politisk heroism, hvars like jag aldrig varit i tillfälle att här beundra, framträdde han från första ögonblicket för att nedkalla på „sitt hufvud” hela ansvaret. Denna hans fanatism att icke vilja dela med sig någonting af den förkrossande bördan åt andra var väl icke rätt klok; men herrlig var den att förnimma. Och sedermera, när agitationen emot både utskottet och honom begynte strandlöst svalla öfver alla breddar; när den argaste smädelse hem-sökte honom — anonymt, det förstås — ända in i borgen af hans egen boning än med gudfruktiga språk, hopletade bland Gamla Testamentets hårdaste straffdomar, än åter med de profanaste pasquiller, — då fröjdade han sig med strålände blick öfver det politiska lif, hvaraf han trodde sig förmärka en uppfriskande ilning gå igenom nationen. Och skulle hans vederdelomän kunnat hafva en aning om, huru mildt han i det hela bedömde äfven de hätskaste ibland dem, sannerligen de då haft hjerta — förutsatt att de egde någon kännning af ett sådant — att fara fram så hårdt med hans menniskovärde, som de gjorde det då.

Langenskiöld var det första offer, som föll för vår landtdag. Med Guds hjälp blir han ock det sista. Men i hvilket fall som helst hafva vi intet sådant som han i detta land att hembjuda mer åt vår barmhertighetslösa förbittring. Ty:

När allt man sammanräknar, var han dock

En man, hvars like vi ej mer få skåda!

Tanken på de förluster, den nya tid, vi nu upplefvat, kunde förorsaka, för mig tillbaka till Finlands universitet. Ingenstädes har väl denna tid med lifligare glädje blifvit helsad än der; ingenstädes dess betydelse så till fullö uppskattad, som vid landets högskola. Och likväl innebär just denna betydelse för Finlands framtid en oberäknelig förminskning af universitetets. Hela vårt land vet nog samt, hvad högskolan under senast förflutna decennier för det varit; och det höfves mig föga att här i detalj uppgöra dess meritförteckning. Och det är icke heller af nöden: ty hvar man erinrar sig, att hvarje ädel känsla, som genomlade finska folkets hjerta, fann sitt starkaste gensvar här; att hvarje hög tanke, som uppstod i dess hufvud, arbetade sig här fram till klarhet och uttryck. Vid högskolan tog äfven den finska anden sina grader, och det sjelfmedvetande, som mer och mer har gifvit lyftning åt nationens håg, var en praktisk tillämpning af det teoretiska vetande, som här inlärdes icke såsom en utanlexa blott, utan för att meddela innehåll och styrka åt tänkesätt och handling. Den högsta, oundgängligaste sträfvan vid ett lands högsta läroanstalt måste vara att åt alla håll gå *sanningen* i spåren: „och sanningen görer Er fri,” säger skriften. Finska folket kände, att det i sin högskola hade ett slags ersättning för åtskilligt, hvaraf det ännu tills vidare var i afsaknad. Och därför uppfattade det hennes lif såsom sitt eget lif; greps af hennes både sorger och fröjder såsom af sitt eget hjertas. Utan öfverdrift kan det sägas, att ingen högskola i hela vida verlden haft för den nation, hvars intellektuella intressen hon representerade, en sådan betydelse som den finska. Oändligt stora voro således de förbindelser, som genom ett sådant förhållande ålades henne. Men hedrande och upplyftande måste det dock derjemte kännas.

Redan för flera år tillbaka hörde jag likväl en vidt erfaren man anmärka, att i sjelfva öfverdriften af det finska universitetets betydelse låg någonting *sjukligt*. Han hade kanske icke så orätt deri. Dess inflytelse, stegrad bortom den egentliga sferen af dess verksamhet, antydde, att statsorganismen ej hade satt alla verktyg för sina lifsfunktioner i behörig gång.

Denna brist är nu afhulpen och sjukdomen häfven. Högskolan kan och bör draga sig tillbaka inom kretsen af sin egen bestämmelse, som icke är af direkt praktisk, utan ideel natur. Men så abstrakt må hennes idealism ingalunda bli, att hon göres främmande för sitt lands stora intressen, ehuru det ej är hennes värf att i handling uppbära dessa. Medan tider är, må hon sjelfmant finna sig i sitt oundvikliga öde och sålunda undgå, att nationen en vacker dag ser sig föranlåten tillropa henne: hit, men icke längre!

Stor förblir i alla fall den uppgift, för hvilken det finska universitetet eger att lefva och verka. Oumbärligt, liksom hittills, skall det för finska folket ändock vara, så länge detta ej besluter sig till att afstå sin plats „bland nationernas antal.” Ty utan sinne för vetenskap och konst försvarar intet folk den platsen i längden.

Äfven den högtidlighet, som gifvit anledning till denna skrift, erbjuder nationen en ny borgen för universitetets allvarliga sträfvan att visa sig värdigt landets fortfarande välvilja. Det har ställt på tvänne högeligen viktiga lärareplatser, som stodo toma efter tvänne i Finlands kulturhistoria oförgätlige män, tvänne andra, hvilka genom den framgång, hvarmed de, ehuru unge än, redan arbetet i en gren af vetande, som på det allra innerligaste sammanhänger med vårt folks framtida utveckling, visat sig väl förtjente af den utmärkelsen att efterträda en Elias Lönnrot och en Gabriel Rein.

Anmärkningar.

- Sid. 63. *Redan för tjugu år sedan omtalade författaren händelsevis Rabbe Wredes mindre gynsamma tanke om det arbete (C. J. Holms „Anteckningar“) i hvars utgifvande han dock lär haft någon del.*

Se bland Cygnaei tal: „Minne af Rabbe Fabian Gustaf Wrede, framkalladt vid Savolaks-Karelarnes årsfest, den 9 Mars 1838.“

- Sid. 106. *„De profanerande lagerkröningar, af hvilka han (excellensen Klingspor) ännu under krigets senare skiften hemsöktes i hufvudstaden, och dem vi vid ett annat tillfälle öfverlemnade åt behörig begäbbelse“, o. s. v.*

Se uppsatsen: „Revision af allmänna meningens dom öfver general Hans Henrik Gripenberg“, pag. 187 och 188 i första bandet af Cygnaei „Historiska arbeten“.

- Sid. 295. Noten på denna sida angår ett i sistnämnda uppsats om H. H. Gripenberg fäldt yttrande om Dunckers graf.

Se pag. 209 i första bandet af Cygnaei Historiska arbeten.

- Sid. 315. *„Jag har vid ett annat tillfälle, långt före detta, sökt leda uppmärksamheten“ o. s. v.*

Se bland Cygnaei tal: „Tal vid Helsingfors' Bibelsällskaps allmänna sammankomst den 17 Mars 1841.“

- Sid. 368. *För huru mycket vi nu lefvande hafva att tacka den finska härens hjältemodiga, allt uppoffrande ansträngningar, har jag i en annan skrift sökt leda i bevis.*

Det behöfver knappt erinras om, att denna skrift är Cygnaei teckning af „Joachim Zachris Duncker och hans omgifning.“ Se framför allt sid. 77 i denna del af författarens „Historiska arbeten“.

ANDRA BANDETS

INNEHÅLL:

	Sid.
<i>Bilder ur förgångna tiders lif. Joachim Zachris Duncker och hans omgifning . . . . . : . . . . .</i>	1
<i>Hufvuddragen af Finlands Historie intill 1863 års landtdag .</i>	299

Anmälan.

Under den tidrymd af mer än fyra decennier *Fredr. Cygnaeus* såsom skriftställare, skald, lärare och vältalare verkade i vårt fädernesland, utvecklade han en efter våra förhållanden ovanligt stor literär produktivitet, hvars alster ligga spridda i en mängd olika böcker, broschyrer m. m. eller ock, ehuru till ett ringare antal, ännu befinna sig i manuskript bland den bortgångne författarens efterlemnade vittra qvarlåtenskap. En ordnad och så vidt möjligt är fullständig upplaga af *Fredr. Cygnaei* samlade arbeten måste dock anses komma att utgöra ett viktigt och värdefullt bidrag till Finlands nationalliteratur. Äfven för den nu bortgångne författaren af dessa verk var det i lifstiden en kär förhoppning, att hans arbeten en gång skulle i en sålunda samlad upplaga hembjudas den fosterländska allmänheten, och behedrade han i sådan afsigt upprepade gånger under sina sista lefnadsår samt ännu på dödsbädden undertecknade med uppdraget att redigera och utgifva en fullständig edition af hans samlade arbeten.

Ehuru nogsamt inseende vanskligheten af ett sådant företags ekonomiska sidor, hafva vi dock, öfvertygade om detsammias betydelse i literärt hänseende samt af vördnad för den bortgångne patriotens yttersta önskan, icke velat undandraga oss det ärofulla uppdraget samt skrida nu till dess förverkligande, i det vi härmedelst inbjuda den fosterländska allmänheten till en subskription på en fullständig upplaga af

FREDR. CYGNÆI SAMLADE ARBETEN.

Enligt vår utstakade plan kommer denna upplaga att, så vidt författarens efterlemnade skrifter möjliggöra sådant, *fullständigt* upptaga allt, hvad *Cygnaeus* på svenska språket producerat och som kan anses förtjent af att intaga en plats i hans samlade arbeten. Detta verk — till omfånget ett af de största literära arbeten, som i detta land sett dagen — kommer att omfatta trenne afdelningar: 1:o *Historiska arbeten*; 2:o *Litteraturhistoriska och Blandade arbeten* samt 3:o *Poetiska arbeten*, hvilka serier utgifvas vid sidan af hvarandra i häften af 5 ark samt i det format och den typografiska utstyrsel, som detta nu utkomna första häfte utvisar. Hvarje afdelning kommer att

omfatta ett olika antal band. Men hvarje bands sist utkommande häfte följa titelblad och innehållsförteckning för bandet. En utförlig lefnadsteckning af Fredr. Cygnaeus efterföljer slutbandet och kommer att prydas af den bortgångnes porträtt.

Vid det grannliga värfvet att redigera Cygnaei arbeten skall bemödandet blifva att dervid förfara med tillbörlig pietet för författarens uttryckssätt och tankegång. De förändringar i skriftsättet, som i vissa fall finnas vara absolut nödvändiga, skola verkställas med varsam hand. Den vexlande ortografin i Cygnaei under en lång tidrymd utgifna arbeten återföres till en nyare tids, utan att dock det modernaste skriftsättets alla bestämningar ansetts lämpliga att här iakttagas.

Utgifningen skall fortgå regelbundet, dock så att icke flera än omkring tio häften årligen lemna trycket, hvarför det icke bör blifva alltför betungande äfven för den mindre bemedlade att med sitt bibliotek införlifva detta arbete. Subskriptionspriset är beräknadt så lågt som möjligt eller till 1 mark 25 penni per häfte.

Samlingens omfång kan ännu icke med bestämdhet angifvas, men torde komma att kunna inrymmas i 40 à 50 häften.

Subskription, som är bindande för hela verket, emottages hos alla bokhandlare i landet.

Helsingfors i December 1881.

G. W. Edlund,

Förläggare

E. Nervander,

Redaktör

af

Fredr. Cygnaei Samlade Arbeten.

Med detta häfte är serien af Fredr. Cygnaei „*Historiska arbeten*“ afslutad.

Priset på detta sluthäfte af andra bandet, innehållande 4 ark, är 1 mark.